

„...a Tudós Társaság dolgában”
Válogatás Széchenyi István gróf levelezéséből

Johann Nepomuk Ender: A Magyar Tudományos Akadémia díszcímere, 1834
A „társaság’ czímerét tevő allegorikai ábrázolat” az alapító, gróf Széchenyi István
megrendelésére készült, és Johann Nepomuk Ender bécsi biedermeier festő műve.
1834 kora nyarán érkezett a Társaság gyűléstermébe, és azóta is a tudós közösség
mint szellemi birodalom és mint intézmény megkülönböztető jegye.

„...a Tudós Társaság dolgában”
Válogatás Széchenyi István gróf levelezéséből

*Sajtó alá rendezte,
a bevezető tanulmányt
és a jegyzeteket írta
Czinege Szilvia*

*A kötet a Magyar Tudományos Akadémia és Könyvtára alapításának
200 éves évfordulója, az MTA200 ünnepi programsorozata keretében,
az Akadémia támogatásával jelent meg.*

A kiadványt támogatta az NKFIH K 125364. és FK 146398. számú projektje.

Lektorálta:
Velkey Ferenc

A borító *Friedrich von Amerling: Széchenyi István, 1836* (MTA Művészeti Gyűjtemény, ltsz. 97. © Szelényi Károly / Magyar Képek) című festményének és Széchenyi István Széchenyi Ferencné Festetics Júliához írott magyar nyelvű köszöntő versének (MTA KIK Kézirattár, K 792) felhasználásával készült.

© Czinege Szilvia, 2024
© Magyar Tudományos Akadémia,
HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2024

ISBN 978-963-416-443-2

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás,
a nyilvános előadás, a rádió- és televízióadás,
valamint a fordítás jogát, az egyes tanulmányokat illetően is.

Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia
és a HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Nyomdai előkészítés: HUN-REN BTK Történettudományi Intézet
Tudományos Információs Osztály
Vezető: Kovács Éva
Olvasószerkesztő: Csák Lilla
Tördelés: Demeter Gitta
Nyomdai munka: Prime Rate Kft., Budapest
Felelős vezető: Dr. Tomcsányi Péter

Tartalom

BEVEZETÉS

*Széchenyi István szerepe a Magyar Tudós Társaság alapításában
és működésének első évtizedeiben*

Előzmények	13
Felajánlástól az indulásig	15
Másodelnöki teendők	18
„Reformátio”	23
Széchenyi kapcsolata munkatársaival	31
Az Akadémia helye az életműben	39
	44

LEVELEK

I. „KEGYELMES URAM!”

1. Széchenyi István gróf József főhercegnek, Pozsony, 1825. november 8.	51
2. Széchenyi István gróf az országgyűlésnek, Pozsony, 1825. november 8.	54
3. Széchenyi István gróf az országgyűlésnek, Pozsony, 1826. március 19.	57
4. József főherceg Széchenyi István grófnak, Buda, 1827. november 30.	59
5. Széchenyi István gróf Reviczky Ádám grófnak, Pest, 1828. szeptember 24.	61
6. Reviczky Ádám gróf Széchenyi István grófnak, Bécs, 1828. október 28.	63
7. Széchenyi István gróf Reviczky Ádám grófnak, Pest, 1828. december 12.	64
8. Széchenyi István gróf József főhercegnek, Bujukdere, 1830. augusztus 24.	67
9. Széchenyi István gróf József főhercegnek, Pest, 1835. szeptember 13.	72

10. József főherceg Széchenyi István grófnak, Bécs, 1843. augusztus 13.	78
11. József főherceg Széchenyi István grófnak, Bécs, 1843. október 19.	79
12. József főherceg Széchenyi István grófnak, Kis Jenő, 1846. június 21.	80
13. József főherceg Széchenyi István grófnak, Buda, 1846. augusztus 5.	81
14. István főherceg Széchenyi István grófnak, Prága, 1847. május 11.	82
15. A Helytartótanács Széchenyi István grófnak, Buda, 1847. május 25.	83
16. A Helytartótanács Széchenyi István grófnak, Buda, 1847. június 22.	85
17. Széchenyi István gróf Mailáth Györgynek, Pest, 1847. szeptember 22.	86
18. A Helytartótanács Széchenyi István grófnak, Buda, 1847. október 5.	87
19. Széchenyi István gróf István főhercegnek, h. n., 1847. második fele	88

II. „FŐ MÉLTÓSÁGÚ ELNÖK ÚR!”	89
1. Teleki József gróf Széchenyi István grófnak, Pest, 1828. január 13.	89
2. Teleki József gróf Széchenyi István grófnak, Pest, 1831. január 23.	91
3. Teleki József gróf Széchenyi István grófnak, Pest, 1831. február 22.	92
4. Teleki József gróf Széchenyi István grófnak, Szirák, 1831. szeptember 10.	94
5. Teleki József gróf és Döbrentei Gábor, Széchenyi István grófnak, Pest, 1832. január 15.	96
6. Széchenyi István gróf a Magyar Tudós Társaság igazgatóságának, Pest, 1832. július 18.	97
7. Teleki József gróf Széchenyi István grófnak, Bécs, 1833. február 25.	98
8. Széchenyi István gróf Teleki József grófnak, Pest, 1833. február 26.	99
9. Teleki József gróf Széchenyi István grófnak, Bécs, 1833. március 3.	101
10. Teleki József gróf Széchenyi István grófnak, Bécs, 1834. május 8.	102
11. Széchenyi István gróf Teleki József grófnak, Pest, 1834. május 23.	104
12. Széchenyi István gróf Teleki József grófnak, Orsova, 1834. október 29.	106
13. Teleki József gróf Széchenyi István grófnak, Bécs, 1835. január 6.	108
14. Teleki József gróf Széchenyi István grófnak, Bécs, 1835. augusztus 3.	109
15. Teleki József gróf Széchenyi István grófnak, Bécs, 1835. október 22.	110
16. Széchenyi István gróf Teleki József grófnak, [Pozsony, 1835. december 22. körül]	112
17. Teleki József gróf Széchenyi István grófnak, Bécs, 1835. december 30.	114
18. Teleki József gróf Széchenyi István grófnak, Bécs, 1836. április 22.	116
19. Teleki József gróf Széchenyi István grófnak, Bécs, 1837. augusztus 8.	117
20. Széchenyi István gróf Teleki József grófnak, Cenk, 1838. július 2.	118
21. Teleki József gróf Széchenyi István grófnak, Pest, 1838. július 5.	120
22. Teleki József gróf Széchenyi István grófnak, Pest, 1838. július 14.	121
23. Teleki József gróf Széchenyi István grófnak, Kolozsvár, 1840. július 8.	122
24. Széchenyi István gróf Teleki József grófnak, Cenk, 1840. augusztus 10.	124
25. Széchenyi István gróf Teleki József grófnak, Cenk, 1840. augusztus 13.	126
26. Teleki József gróf Széchenyi István grófnak, Buda, 1842. július 18.	127
27. Széchenyi István gróf Teleki József grófnak, Cenk, 1842. július 26.	128

28. Széchenyi István gróf Teleki József grófnak, Pest, 1844. október 9.	129
29. Teleki József gróf Széchenyi István grófnak, Kolozsvár, 1844. december 8.	130
30. Teleki József gróf Széchenyi István grófnak, Kolozsvár, 1846. november 11.	131
31. Széchenyi István gróf Teleki József grófnak, Pozsony, 1847. november 13.	132
32. Széchenyi István gróf a Magyar Tudós Társasághoz, Pozsony, 1847. november 14.	133
33. Széchenyi István gróf a Magyar Tudós Társasághoz, Pest, 1847. november 17.	134
34. Széchenyi István gróf a Magyar Tudós Társasághoz, Pozsony, 1847. november 24.	135
35. Széchenyi István gróf a Magyar Tudós Társasághoz, Pozsony, 1848. január 4.	136
36. Széchenyi István gróf a Magyar Tudós Társasághoz, Pozsony, 1848. január [23.]	137
37. Széchenyi István gróf Dessewffy Emil grófnak, Döbling, 1858. április 28.	138
38. Dessewffy Emil gróf Széchenyi István grófnak, Debrecen, 1858. május 4.	140
39. Eötvös József báró Széchenyi István grófnak, h. n., 1858. augusztus 2.	141
40. Széchenyi István gróf a Magyar Tudós Társasághoz, Döbling, 1858. november 6.	144
41. Széchenyi István gróf a Magyar Tudós Társasághoz, h. n., é. n.	148

III. „MÉLTÓSÁGOS GRÓF, MAGYAR ACADEMIAI MÁSODELNÖK ÚR!” 149

1. Széchenyi István gróf Döbrentei Gábornak, [Pest, 1828. március] 20.	149
2. Széchenyi István gróf Döbrentei Gábornak, [Pest, 1828.] május 7.	150
3. Széchenyi István gróf Döbrentei Gábornak, Bécs, 1829. július 16.	151
4. Széchenyi István gróf Döbrentei Gábornak, Pest, [1830.] március 18.	152
5. Széchenyi István gróf Döbrentei Gábornak, Bujukdere, 1830. augusztus 22.	153
6. Döbrentei Gábor Széchenyi István grófnak, h. n., 1831. június 26.	156
7. Döbrentei Gábor Széchenyi István grófnak, Buda, 1831. augusztus 13.	157
8. Széchenyi István gróf Döbrentei Gábornak, Cenk, 1831. augusztus 15.	159
9. Döbrentei Gábor Széchenyi István grófnak, Buda, 1831. augusztus 20.	161
10. Széchenyi István gróf Döbrentei Gábornak, Cenk, 1831. augusztus 28.	164
11. Toldy Ferenc Széchenyi István grófnak, Pest, 1831. augusztus 28.	167
12. Széchenyi István gróf Toldy Ferencnek, Cenk, 1831. szeptember 3.	169
13. Toldy Ferenc Széchenyi István grófnak, Pest, 1831. [szeptember eleje]	172
14. Döbrentei Gábor Széchenyi István grófnak, Buda 1831. szeptember 25.	174
15. Széchenyi István gróf Batthyány Fülöp hercegnek, Pest, 1831. november 26.	177
16. Batthyány Fülöp herceg Széchenyi István grófnak, Németújvár, 1831. december 7.	178
17. Döbrentei Gábor Széchenyi István grófnak, Buda, 1832. május 10.	179
18. Prónay Sándor báró Széchenyi István grófnak, Pest, 1832. május 10.	180
19. Széchenyi István gróf Prónay Sándor bárónak, Pest, 1832. május 11.	182

20. Széchenyi István gróf Döbrentei Gábornak, Bécs, 1832. augusztus 13.	184
21. Széchenyi István gróf Toldy Ferencnek, Pest, 1832. december 6.	185
22. Vörösmarty Mihály Széchenyi István grófnak, Pest, 1832. december 25.	186
23. Széchenyi István gróf Peter du Ponceau-nak, Pest, 1833. január 10.	193
24. Széchenyi István gróf Helmeczy Mihálynak, Pozsony, 1833. március 28.	195
25. Döbrentei Gábor Széchenyi István grófnak, Buda, 1833. április 14.	196
26. Széchenyi István gróf Döbrentei Gábornak, Pest, [1833.] május 20.	198
27. Széchenyi István gróf Kölcsey Ferencnek, Pest, 1833. május 21.	199
28. Széchenyi István gróf Toldy Ferencnek, [Pest, 1833. június 8.]	201
29. Széchenyi István gróf Döbrentei Gábornak, Bécs, 1833. június 29.	202
30. Széchenyi István gróf Vörösmarty Mihálynak, Bécs, 1833. június 29.	203
31. Széchenyi István gróf Toldy Ferencnek, Duna, 1833. szeptember 2.	204
32. Döbrentei Gábor Széchenyi István grófnak, Buda, 1833. szeptember 18.	207
33. Széchenyi István gróf Helmeczy Mihálynak, Pest, 1834. augusztus 26.	210
34. Széchenyi István gróf Toldy Ferencnek, Orsova, 1834. szeptember 7.	211
35. Toldy Ferenc Széchenyi István grófnak, Pest, 1834. szeptember 20.	212
36. Toldy Ferenc Széchenyi István grófnak, Pest, 1834. november 26.	214
37. Toldy Ferenc Széchenyi István grófnak, Bécs, 1835. január 13.	218
38. Széchenyi István gróf Toldy Ferencnek, Pozsony, 1835. március 23.	221
39. Széchenyi István gróf Döbrentei Gábornak, Pest, 1835. június 1.	222
40. Széchenyi István gróf Döbrentei Gábornak, Pest, 1835. június 3.	223
41. Széchenyi István gróf Charles Henry Bellenden Kernek, Pest, 1835. szeptember 16.	224
42. Széchenyi István gróf Döbrentei Gábornak, Pozsony, 1835. november 10.	226
43. Toldy Ferenc Széchenyi István grófnak, Pest, 1835. december 22.	227
44. Döbrentei Gábor Széchenyi István grófnak, Buda, 1836. január 10.	230
45. Döbrentei Gábor Széchenyi István grófnak, Buda, 1836. február 28.	231
46. Toldy Ferenc Széchenyi István grófnak, Pest, 1838. július 15.	232
47. Széchenyi István gróf Toldy Ferencnek, Pest, 1838. december 3.	233
48. Széchenyi István gróf Toldy Ferencnek, Pest, 1839. március 18.	234
49. Toldy Ferenc Széchenyi István grófnak, Pest, 1840. november 12.	235
50. Döbrentei Gábor Széchenyi István grófnak, Buda, 1842. július 8.	236
51. Széchenyi István gróf Döbrentei Gábornak, Pest, 1842. november 24.	237
52. Toldy Ferenc Széchenyi István grófnak, Pest, 1844. április 7.	238
53. Széchenyi István gróf Toldy Ferencnek, Pozsony, 1844. november 4.	239
54. Széchenyi István gróf Döbrentei Gábornak, Pest, 1844. december 14.	240
55. Döbrentei Gábor Széchenyi István grófnak, Buda, 1844. december 26.	241
56. Széchenyi István gróf Teleki Lászlónak, Pest, 1844. december 28.	242
57. Széchenyi István gróf Toldy Ferencnek, Pest, 1845. március 16.	243
58. Széchenyi István gróf Toldy Ferencnek, Pest, [1845.] március 24.	244
59. Széchenyi István gróf Toldy Ferencnek, Pest, 1845. március 25.	245
60. Széchenyi István gróf Toldy Ferencnek, [Pest, 1845.] május 18.	246
61. Széchenyi István gróf Toldy Ferencnek, Pest, 1845. május 23.	247

62. Vörösmarty Mihály Széchenyi István grófnak, 1845. augusztus 8.	248
63. Széchenyi István gróf Helmezy Mihálynak, Pest, 1845. szeptember 3.	249
64. Széchenyi István gróf Toldy Ferencnek, Sárospatak, 1846. augusztus 18.	250
65. Széchenyi István gróf Toldy Ferencnek, Pest, 1846. szeptember 29.	251
66. Ismeretlen levélíró Széchenyi István grófnak, h. n., [1846. december]	252
67. Széchenyi István gróf felelete a Pesti Hírlap 1846. december 22-én megjelent „Magyar academia” című cikke, h. n., [1846. december]	253
68. Széchenyi István gróf Festetics Taszilo grófnak, Pest, 1847. január 7.	254
69. Széchenyi István gróf Pálffy Ferenc grófnak, Pest, 1847. január 19.	255
70. Festetics Taszilo gróf Széchenyi István grófnak, Keszthely, 1847. március 22.	256
71. Széchenyi István gróf Felsőbüki Nagy Pálnak, Bécs, 1847. május 6.	257
72. Széchenyi István gróf Pálffy Ferenc grófnak, Pest, 1847. május 6.	258
73. Széchenyi István gróf Toldy Ferencnek, Pest, 1847. augusztus 4.	259
74. Zichy Ferenc gróf Széchenyi István grófnak, Buda, 1847. október 29.	260
75. Károlyi György gróf Széchenyi István grófnak, Pest, 1847. november 8.	261
76. Széchenyi István gróf Fáy Andrásnak, Pest, 1847. november 13.	262
77. Pálffy Mór gróf Széchenyi István grófnak, Pozsony, 1847. november 24.	263
78. Széchenyi István gróf Toldy Ferencnek, Pozsony, 1847. november 26.	264
79. Vizer István Széchenyi István grófnak, Révkomárom, 1847. december 16.	265
80. Toldy Ferenc Széchenyi István grófnak, Pest, 1847. december 21.	267
81. Turóc vármegye Széchenyi István grófnak, Szentmárton, 1847. december 22.	268
82. Széchenyi István gróf Vizer Istvánnak, Pozsony, 1848. január 4.	269
83. Vizer István Széchenyi István grófnak, Révkomárom, 1848. január 27.	270
84. Széchenyi István gróf Toldy Ferencnek, Pozsony, 1848. február 1.	271
85. Vizer István Széchenyi István grófnak, Révkomárom, 1848. március 3.	272
86. Toldy Ferenc Széchenyi István grófnak, Pest, 1848. március 10.	273
87. Toldy Ferenc Széchenyi István grófnak, Pest, 1848. március 20.	275
88. Toldy Ferenc Széchenyi István grófnak, Pest, 1848. március 21.	276
89. Toldy Ferenc Széchenyi István grófnak, Pest, 1848. július 1.	278
90. Toldy Ferenc Széchenyi István grófnak, Pest, 1848. július 23.	280
91. Toldy Ferenc Széchenyi István grófnak, Pest, 1848. augusztus 25.	282
92. Toldy Ferenc Széchenyi István grófnak, Pest, 1859. február 12.	283

IV. „KEDVES BARÁTOM!”	285
1. Széchenyi István gróf Wesselényi Miklós bárónak, Pozsony, 1826. szeptember 9.	285
2. Széchenyi István gróf Liebenberg Jánosnak, Pest, 1828. március 19.	287
3. Széchenyi István gróf Wesselényi Miklós bárónak, Pest, 1828. március 22.	289
4. Széchenyi István gróf Viczay Károly grófnak, Pest, 1828. március 26.	291
5. Széchenyi István gróf Wesselényi Miklós bárónak, Pest, [1828.] július 3.	294
6. Széchenyi István gróf Wesselényi Miklós bárónak, Pest, [1828.] szeptember 4.	297
7. Széchenyi István gróf Vay Ábrahám grófnak, Pest, 1828. szeptember 11.	300

8. Széchenyi István gróf Wesselényi Miklós bárónak, Pest, 1828. szeptember 27.	301
9. Széchenyi István gróf Esterházy Károly grófnak, Cenk, 1828. október 16.	303
10. Széchenyi István gróf Sándor Móricznak, Pest, 1828. november 11.	305
11. Széchenyi István gróf Wesselényi Miklós bárónak, Pest, 1828. november 24.	309
12. Széchenyi István gróf Kazinczy Ferencnek, Pest, 1829. december 7.	311
13. Felsőbüki Nagy Pál Széchenyi István grófnak, Felső Bük, 1830. január 19.	312
14. Széchenyi István gróf Felsőbüki Nagy Pálnak, Pest, 1830. január 30.	314
15. Széchenyi István gróf Wesselényi Miklós bárónak, Pest, 1830. március 14.	318
16. Széchenyi István gróf Liebenberg Jánosnak, Konstantinápoly, [1830.] augusztus 20.	321
17. Széchenyi István gróf Wesselényi Miklós bárónak, Konstantinápoly, 1830. augusztus 24.	324
18. Széchenyi István gróf Drescher Frigyesnek, Pozsony, 1830. november 26.	326
19. Széchenyi István gróf Lunkányi Jánosnak, Pest, 1831. január 14.	328
20. Széchenyi István gróf Lunkányi Jánosnak, Pest, 1831. február 8.	329
21. Széchenyi István gróf Lunkányi Jánosnak, Pest, 1831. február 22.	330
22. Széchenyi István gróf Felsőbüki Nagy Pálnak, Pest, 1831. október 22.	331
23. Széchenyi István gróf Wesselényi Miklós bárónak, Pest, 1832. január 5.	332
24. Széchenyi István gróf Wesselényi Miklós bárónak, Pest, 1832. június 15.	335
25. Széchenyi István gróf Tasner Antalnak, Orsova, 1833. szeptember 24.	337
26. Széchenyi István gróf Tasner Antalnak, Szent-Miklós, 1833. október 13.	340
27. Széchenyi István gróf Tasner Antalnak, London, 1834. március 7.	341
28. Fáy András Széchenyi István grófnak, Pest, 1834. szeptember 28.	342
29. Széchenyi István gróf Fáy Andrásnak, Suppaneki vesztegház, 1834. október 17.	344
30. Széchenyi István gróf Fáy Andrásnak, Orsova, 1834. október 29.	346
31. Fáy András Széchenyi István grófnak, Pest, 1834. november 19.	348
32. Széchenyi István gróf Tasner Antalnak, Bécs, 1835. január 4.	351
33. Széchenyi István gróf Tasner Antalnak, Pozsony, 1835. február 6.	353
34. Széchenyi István gróf Tasner Antalnak, h., n. [1835. november vége]	355
35. Széchenyi István gróf Tasner Antalnak, Pozsony, 1836. január 11.	356
36. Széchenyi István gróf Scitovszky Jánosnak, Pest, 1842. április 5.	357
37. Széchenyi István gróf Tasner Antalnak, Cenk, 1842. július 27.	359
38. Széchenyi István gróf Felsőbüki Nagy Pálnak, Pest, 1842. augusztus 17.	361
39. Széchenyi István gróf Felsőbüki Nagy Pálnak, Pest, 1843. január 15.	362
40. Széchenyi István gróf Tasner Antalnak, Bécs, 1843. szeptember 29.	363
41. Széchenyi István gróf Tasner Antalnak, Pozsony, 1844. április 14.	365
42. Széchenyi István gróf Szerdahelyi Lőrincnek, Pozsony, 1844. április 17.	368
43. Széchenyi István gróf Tasner Antalnak, Pozsony, 1844. április 21.	369
44. Széchenyi István gróf Tasner Antalnak, Pozsony, 1844. május 11.	371
45. Széchenyi István gróf Tasner Antalnak, Pozsony, 1844. május 20.	372
46. Széchenyi István gróf Tasner Antalnak, Pozsony, 1844. szeptember 30.	374
47. Széchenyi István gróf Tasner Antalnak, Bécs, 1847. április 30.	375
48. Széchenyi István gróf Tasner Antalnak, Pozsony, 1847. november 17.	376

49. Széchenyi István gróf Tasner Antalnak, Pozsony, 1847. november 24.	377
50. Széchenyi István gróf Tasner Antalnak, Pozsony, 1847. 12. 30.	379
51. Széchenyi István gróf Tasner Antalnak, Pozsony, 1848. február 9.	381
52. Széchenyi István gróf Tasner Antalnak, Pozsony, 1848. február 25.	382
53. Széchenyi István gróf Tasner Antalnak, Pozsony, 1848. március 5.	383
54. Széchenyi István gróf Tasner Antalnak, Döbling, 1858. május 3.	386
55. Széchenyi István gróf Tasner Antalnak, Döbling, 1858. május 8.	387
56. Széchenyi István gróf Tasner Antalnak, Döbling, 1858. október 6.	389
57. Széchenyi István gróf Tasner Antalnak, Döbling, 1858. december 31.	390
58. Széchenyi István gróf Heinrich N. Jánosnak, Döbling, 1859. április 4.	392
59. Széchenyi István gróf Paur Ivánnak, Döbling, 1859. április 6.	394
60. Széchenyi István gróf Gustav Görgennek, Döbling, 1859. május 15.	395
61. Széchenyi István gróf Tasner Antalnak, Döbling, 1859. augusztus 26.	398
62. Tasner Antal Széchenyi István grófnak, Pest, 1859. szeptember 6.	400

V. FÜGGELÉK 401

1. Lunkányi János tervezete az Akadémia kapcsán, Sopron, 1826. március 5.	401
2. József főherceg Teleki József grófnak, Buda, 1830. július 19.	411
3. József főherceg Teleki József grófnak, Buda, 1830. november 6.	417
4. Széchenyi István gróf ellenőri esküje, Pest, 1831. február 13.	418
5. Széchenyi Lajos gróf és Széchenyi Pál gróf levele Teleki József grófnak, Gyöngyösapáti, 1836. augusztus 15.	419
6. Teleki József gróf Széchenyi Lajos grófnak és Széchenyi Pál grófnak, Szirák, 1836. szeptember 27.	421
7. Tasner Antal Toldy Ferenchez, Pozsony, 1839. augusztus 4.	422
8. Magyar academia, Pesti Hírlap, 1846. december 22.	424

A levelekben előforduló rövidítések	427

KISLEXIKON 429

IRODALOMJEGYZÉK 439

Levéltári és kéziratári források	439
Forráskiadványok	440
Szakirodalom	441

NÉVMUTATÓ 449

Bevezetés

Széchenyi István szerepe a Magyar Tudós Társaság alapításában és működésének első évtizedeiben

Széchenyi István gyakorlati alkotásai között kiemelkedő helyen áll a Magyar Tudós Társaság megalapítása, amit egykorúan az is alátámaszt, hogy levelezésének 1825 végétől állandó témája lett a Társaság és az azzal kapcsolatos teendők tárgyalása: az engedélyezéstől kezdve a pénzügyeken, személyi kérdéseken át a tudományos művek megjelentetéséig sokféle kéréssel, kérdéssel, beszámolnivalóval kereste fel címzettjeit. A kötetben szereplő levelek nemcsak abba nyújtanak betekintést, hogy Széchenyi Istvánnak milyen teendői voltak az alapítás körül és másodelnökként, hanem abba is, hogyan kezdte meg működését a Magyar Tudós Társaság, milyen kihívásokkal találta szembe magát, hogyan válaszolt ezekre.

Tekintve Széchenyi kiterjedt levelezését, akadémiai másodelnöki tisztét és a Tudós Társaság mint téma gyakori említését, a kötetben csak válogatott levelek kaptak helyet. A válogatásnál előtérbe kerültek azok a levelek, amelyek a Tudós Társasággal kapcsolatos közléseket tartalmaznak, továbbá amelyek kapcsolódnak egymáshoz, hogy érzékeltessék, Széchenyi hogyan dolgozott mint a Tudós Társaság másodelnöke, kikkel állt érintkezésben az intézménnyel és ügyeivel kapcsol-

latban. Ezért előnyben részesültek az előzmény- vagy válaszlevéllel rendelkező levelek, valamint azok, amelyek kapcsolódnak a kötetben szereplő más levelekhez, és egyéb tartalmi szempontok szerint is relevánsak. A kötetben megjelenő, Széchenyi István által írt levelek egy része korábban már megjelent különböző tematikájú válogatáskötetekben, és kronologikus rendben haladva 1829 végéig a *Széchenyi István levelezése* című honlapon,¹ ahol a levelek szövegkritikai és tartalmi jegyzetekkel is el vannak látva. A nyomtatott formában kiadásra került levelek között kis számot tesznek ki a tartalmi jegyzettel ellátott levelek, ugyanakkor általánosan jellemző, hogy nem betűhíven közölték a leveleket, ezért a kötetben újraközölt leveleket hasonlóan kellett feldolgozni, mint a még kiadatlanokat. A kötetben ugyanakkor szép számban helyet kaptak – az eddigi publikálási szokástól eltérően – a Széchenyi Istvánnak írt levelek is, amelyek közül korábban csak néhány jelent meg nyomtatásban.

A levelek címzettek szerint négy fejezetben kaptak helyet, amelyek a kommunikáció egyes szintjei mentén lettek kialakítva. Az első fejezetben található az a levélváltás, amely Széchenyi és a főméltóságok, mint József nádor vagy Reviczky Ádám kancellár, illetve a Helytartótanács között zajlott. A második fejezetben a Társasággal és annak elnökeivel, Teleki Józseffel, Dessewffy Emmillel, Eötvös Józseffel való levelezés kapott helyet, amely érthetően több levelet tartalmaz Széchenyi aktív, másodelnöki éveiből, míg az 1850-es évekből csak néhány levél került a fejezetbe. A harmadik, leghosszabb részben a Társaság munkatársai, mint Döbrentei Gábor vagy Toldy Ferenc, és tagjaival, például Vizer Istvánnal folytatott levelezés olvasható. A negyedik fejezetben kapott helyet a magánlevelezés, elsősorban a Tasner Antalhoz és a Wesselényi Miklóshoz írott levelek, amelyek nagy száma miatt ez a leginkább válogatott fejezetrész, így itt csak egy-egy előzmény- vagy válaszlevél került közlésre. Az ötödik fejezet szerepét tekintve függelék, mivel az itt közölt írások a szó szoros értelmében nem részei Széchenyi levelezésének, de az első négy fejezetben szereplő levelekhez kapcsolódnak, és további érdekes adatokkal járulnak hozzá a levelek által vázolt történethez.

¹ <https://szechenyilevelezes.abtk.hu>. A *Széchenyi István levelezése* honlap az NKFIH K 125364. számú pályázatának keretében létesült, és 2022 vége óta működik Czinege Szilvia és Fónagy Zoltán szerkesztésében az MTA200 ünnepi programsorozat és az NKFIH FK 146398. számú projektjének támogatásával. A kötetben a szerkesztők nevével történik hivatkozás a honlapon közölt levelekre.

ELŐZMÉNYEK

Széchenyi akadémiai felajánlásakor Európában már több helyen régóta működtek különböző jellegű tudós társaságok, legrégebben 1634 óta Franciaországban, de az angol, a svéd vagy a berlini akadémia is évszázados múltra tekinthetett vissza ekkor. Jellegüket tekintve alapvetően két csoportba sorolhatók, voltak, amelyek kifejezetten a nyelv-művelésre helyezték a hangsúlyt, míg mások a (természet)tudományok művelésére.²

Magyarországon a pozsonyi polihisztor, Bél Mátyás fogalmazta meg először – a 18. század első felében – egy tudós társaság megalapításának igényét. Szerinte szükség van tudósokra, akik a múlt feltárásával foglalkoznak, arra, hogy a források őrzőhelyei megnyíljanak a kutatók előtt, hogy a kutatók megkapják a nekik járó anyagi és erkölcsi támogatást. 1735-ben Bernhard Heinrich von Germetennel, Lotharingiai Ferenc pozsonyi helytartó tanácsosával folytatott megbeszéléseket egy Pozsonyban alapítandó tudós társaságról. A megbeszélés alapján készült tervezetet Bél fogalmazta meg, és Germeten vitatta meg Batthyány Lajos kancellárral, de a javaslatot nem sikerült megvalósítani.³

A 18. század folyamán más tervek is születtek egy tudós társaság létrehozására,⁴ új fordulatot ezekben Bessenyei György hozott: nemzeti nyelvművelő társaságot képzelt el budai központtal. Javaslatára szerint a társaság tagjait az ország minden szegletéből választanák meg a nyelvi sokszínűség miatt, a célkitűzések jegyében a főbb feladatok között lenne nyelvtankönyvek kiadása mellett egy értelmező szótár elkészítése. A cél érdekében 1779-ben megalapította a Hazafiúi Magyar Társaságot, amely minden tudományágat képviselt különböző vallású és társadalmi helyzetű tudósok összefogásával, de a működés elindításához nem sikerült elnyerni Mária Terézia jóváhagyását. Kezdeményezésének annyi sikere azonban volt, hogy a változtatásra vágyók felvették programjukba Bessenyei tervét egy tudós társaságról.⁵

1787-től sorra egymás után alakultak országszerte írói, irodalmi társaságok, amelyek a magyar nyelv kiművelését tűzték zászlajukra, némelyik folyóiratot is indított, mint a Kassai Magyar Társaság Magyar

2 Bővebben: R. Várkonyi 1975, 12–15.

3 Wellmann 1965, 739–741., Kosáry 1979, 343–344., Somorjai 1997, 20–23.

4 Ezekről a kezdeményezésekről bővebben: R. Várkonyi 1975, 17., Kosáry 1979, 344–347., Somorjai 1997, 25–30.

5 R. Várkonyi 1975, 17–19., Kosáry 1979, 347–349., Somorjai 1997, 31–32.

Museum címmel. A felvilágosult arisztokrácia támogatását élvezve pályázatok meghirdetésére is lehetőség nyílt, először 1789. január 31-én a Magyar Kurirban írtak ki pályázatot egy magyar nyelvű pszichológia megírására.⁶

A helyi kezdeményezések összefogója Révai Miklós lett, aki 1790-ben újra kiadta Bessenyei röpiratát (*Egy magyar társaság iránt való jámbor szándék*),⁷ amelyet elküldött az országgyűlés tagjainak, majd később közzétette saját tervezetét, amelyben továbbgondolta Bessenyei elképzeléseit.⁸ A nyelvművelés mellett fontosnak tartotta a tudományok és művészetek terjesztését is a magyar nyelv segítségével. Tervei szerint a társaság négy osztályból állt volna, amely minden tudományterületre kiterjedne, rendelkezne könyvtárral és múzeummal. Költségeit állami támogatásból, mecenatúrából, valamint a kiadványok eladásából származó bevétellel tervezte fedezni. Fellépése eredményes volt, mert tervezetét az országgyűlés a diéta után kiküldött Tanulmányi Bizottság elé utalta.⁹ Az ekkor létrehozott kilenc országgyűlési bizottság munkálatai azonban csak az 1825–1827-es országgyűlésen kerültek újra elő, amikor is egy újabb bizottságot küldtek ki az operátumok felülvizsgálatára. A több évtizedes késlekedésnek kül- és belpolitikai okai voltak: a napóleoni háborúk és a magyar jakobinus mozgalom nem teremtettek olyan légkört, amelyben útjára indulhatott volna egy tudósokból álló egyesület.

Az előzmények kapcsán nem feledkezhetünk meg Széchenyi István családi szellemi örökségéről sem: az apa, Széchényi Ferenc gróf mecenatúrájáról, valamint nagybátyjáról, Festetics György grófról, aki 1797-ben Keszthelyen a Georgikon létrehozásával a mezőgazdasági képzést intézményesítette.

Széchenyi Ferenc gróf számára arisztokrataként lehetőség nyílt megismerkedni a nyugat-európai országokkal, az ottani társadalmi, gazdasági és kulturális viszonyokkal. A külföldi tapasztalatszerzés arra ösztönözte, hogy támogassa hazáját, ezt különösen kulturális területen valósította meg. Fontosnak tartotta, hogy összegyűjtsön minden kiadványt, amelyet magyar szerző írt. Valamennyi nagyobb hazai városban voltak kapcsolatai, akik értesítették őt a könyvritkaságokról, beszerzték számára a kéziratokat. Levelezett olyan magyar tudósokkal,

6 Kosáry 1979, 351–352.

7 Közli: SZIN, 3: 496–515.

8 Közli: SZIN, 3: 516–573.

9 Kosáry 1979, 353., Somorjai 1997, 35–36.

írókkal, költőkkel, mint Kazinczy Ferenc vagy Révai Miklós. A magyar nyelv ápolása érdekében élete végéig csak magyar anyanyelvű titkárokat alkalmazott. Anyagilag támogatta a bécsi magyar tudós társaságot és annak lapját, a bécsi Magyar Hírmondót, amelynek szerkesztőjével, Görög Demeterrel Széchenyi Ferenc levelezést is folytatott. 1800 őszén fogalmazódott meg benne a gondolat, hogy gyűjteményét, amely 11 884 nyomtatványt, 1150 kéziratot, 142 kötet térképet és rézmetszetet, 2019 nemesi címert, továbbá az ezekhez tartozó 2675 darab érmet, közöttük 702 aranyérmet foglalt magában, hazájának adományozza. 1802 márciusában nyújtotta be folyamodványát az uralkodóhoz, amelyet az néhány hónap elteltével jóváhagyott, és alapítását az 1807. évi országgyűlésen törvénybe (24. törvénycikk) iktatták. Saját költségén nyomtattatta ki a felajánlásából létrehozott könyvtár első katalógusait is.¹⁰

Az akadémiai felajánlást megelőző időszakban több arisztokrata család is élen járt a tudománypártolásban, köztük a Teleki család is, amely megalapozta a Tudós Társaság könyvtárát, és annak első elnökét adta Teleki József (1790–1855) gróf személyében.¹¹ A család tagjai nemcsak mecénásként tűntek ki, hanem alkotóként is bekapcsolódtak az irodalmi és a tudományos életbe. Az első elnök nagyapja, idősebb Teleki József (1738–1796) első nyomtatott tanulmánya 1760-ban jelent meg, továbbá francia, latin és magyar nyelven publikált. Fia, Teleki László (1764–1821), ifjabb József édesapja irodalmi munkássága mellett nyelvészként is ismertté vált a tudomány világában. Első jelentősebb munkája 1806-ban jelent meg *A' magyar nyelv elé mozdításáról buzgó esdeklései* címmel, amelyben a magyar nyelv múltját és fejlesztésének lehetséges módját tette vizsgálat tárgyává. Részt vett a Tudós Társaság előkészítésében is, amelyhez kapcsolódva 1810-ben nézeteit is kifejtette *Über die Einrichtung einer gelehrten Gesellschaft in Ungarn* című értekezésében. Maga ifjabb Teleki József is korán bekapcsolódott a tudományos életbe, először nyelvészeti kérdésekkel foglalkozott pályadíjnyertes műveiben. *A' Magyar Nyelvnek Tökélletesítése új szavak és új szóllás-módok által* című értekezésében a nyelvújítás körüli kérdéseket vizsgálta. Az *Egy Tökélletes Magyar Szótár Elrendeltetése, Készítése módja* című művével pedig megalapozta a Tudós Társaság első fontos nagy munkáját.¹²

10 Soós 2002, 5–6., Oplatka 2005, 24–27., Csorba 2010, 17–19., Antal 2013, 484–485. (közli Görög leveleit: 485–488.), Miskolczy 2019, 38–44.

11 Teleki Józsefről újabban: Fábri 2022, 97–105., Czinege 2023b.

12 Kollár 2019, 30–32., Péntek 2020, 11., Czinege 2023b, 26.

Ilyen előzmények után érkezünk el az 1825. november 3-i pozsonyi kerületi üléshez, ahol Széchenyi István Felsőbüki Nagy Pál beszédére reagálva felajánlotta jószágainak egyévi jövedelmét egy tudós társaság megalapítására (I/3., IV/13–14.):

*Nekem itt szavam, nincs, az Országnak Nagyja nem vagyok, de birtokos vagyok, és ha feláll olly intézet, melly' a magyar nyelvet kifejti, mely azzal segíti honosinknak magyarokká neveltetését, jószágaim' egy esztendei jövedelmét feláldozom. Érett meggondolással teszem ezt, mondotta még, azért célra vezethető felvigyázást kívánok, hogy a nemzetnek ajánlott summa haszontalanul el ne pazaroltassék.*¹³

Széchenyi egyévi jövedelme ekkor 60 000 forint volt, de nem ezt az összeget fizette ki és nem is egy összegben, hanem a 60 000 forint kamatait évi két részletben. A Monarchiában ekkor ezüstalapú pénzrendszer volt érvényben, a maximálisan adható törvényes kamat 6% volt, ami a 60 000 forintot tekintve évente 3600 forintot jelentett. A Széchenyi család 1894-ig fizette a kamatokat, ekkor Széchenyi Béla egy összegben befizette az apja által felajánlott összeget az Akadémia pénztárába.¹⁴

A FELAJÁNLTÓL AZ INDULÁSIG

Mi motiválta Széchenyit arra, hogy ezt a lépést megtegye, a kezdeményezést magára vállalja? Hiszen az előzmények tükrében várható volt, hogy előbb-utóbb valaki felvállalja a kezdeményező szerepet egy tudós társaság megalapításában. A szellemi örökségen túl szerepet játszott döntésében, hogy ekkorra már világosan látta, mihez akar kezdeni életével, míg az évtized elején kereste az érvényesülési lehetőségeket, katona legyen-e, politikus vagy diplomata, házas vagy nőtlen,¹⁵ az évtized közepére azonban körvonalazódott a cél, hazájának felvirágoztatása, az eszközökben azonban még nem volt biztos. Erről a motivációról számolt be a Reviczky Ádámhoz írott levelekben is, amellet

13 MTT Évkönyvei, 1: 48–49.

14 Erről részletesebben: Östör 1939, 274–278., Fónagy 2017.

15 1821. március 27-i naplóbejegyzés. SZIN, 2: 144., idézi: Gergely 1972, 48–49.

cellár pártfogását (I/5., 7.), aki támogatásáról biztosította Széchenyit (I/6.). Ugyanakkor fellépése tudatos is lehetett, egyik levele szerint az országgyűlést megelőzően barátaival arról folytatott megbeszélést, „min kellene kezdeni? Pálya futás, Róka vadászat s. a. t. mind ez, Egyesítés végett történt – de végre abban egyeztünk meg, hogy semmi által nem emelkedhetik honunk nagyobb méltoságra, mint a Nemzetiség nemesb ’s hathatósabb kifejlése, – ’s így az anyai nyelv csinosítása által” – írta Felsőbüki Nagy Pálnak (IV/14.). Viszota Gyula véleménye szerint viszont éppen ez a levél és az idézett rész félrevezető, ő kétli, hogy ez a beszélgetés lezajlott volna, mivel más forrást nem talált rá. Sokkal inkább Széchenyi Crescence iránt érzett szerelmét és az ebből fakadó cselekvésvágyat tartotta mozgatórugónak. Valóban, a naplóban ennyire konkrét leírás nincs a levélben ismertetett beszélgetésről, az sem derül ki, mikor kerülhetett rá sor. Ez viszont nem zárja ki, hogy nem történt meg, tekintve, hogy a naplóba nem került minden naphoz bejegyzés, és egy adott napon nem minden került lejegyzésre. Néhány utalás ugyanis van arra vonatkozóan, hogy már ezt megelőzően is foglalkoztatta a magyar nyelv kérdése, 1825. október 12-én például magyarul szólalt fel a felsőtábla ülésén, és az országgyűlésen kívül is találkozott barátaival, ahol beszélhettek a terveikről, például az október 5-én Károlyi Györgynél rendezett vacsorán, ahol szó esett a nyelvkérdésről is.¹⁶ A kezdeményező szerep magához ragadása továbbá kiváló belépőt biztosított számára az ország politikai közéletébe, amellyől eddig – amellet, hogy 1812 és 1825 között nem tartottak országgyűlést – katonai karrierje miatt is távol maradt.

Széchenyi felajánlását mások is követték, elsőként Vay Ábrahám, Károlyi György és Andrássy György grófok csatlakoztak hozzá, így őket tartjuk számon a négy alapítóként, de rajtuk kívül többen tettek még felajánlást, néhány hónappal később pedig Teleki József ajánlotta fel harmincezer kötetből álló családi könyvtárát a társaság számára;¹⁷

16 SZIN, 3: LVII–LXV., SZIN, 2: 629., 621. Lásd még: Oplatka 2005, 141., Csorba 2010, 99–100.

17 Az 1826. március 17-i ülésen olvasta fel Szatmár vármegye követe Teleki József levelét, amelyben felajánlását megtette: „Hogy a nemzeti nyelv előmozdítására és ez által a tudományok művelésére felállítandó [...] Tudós Társaság a maga feladatának [...] meg bírjon felelni, nagy mennyiségű irodalmi segélyekkel, elsősorban pedig nagyobb könyvgyűjteményekkel látandó el [...] Ennél fogva [...] a mi jelentős könyvtárunkat [...] a nevezett társaságnak és a haza összes polgárainak használatára szenteltnek és felajánlandónak határoztuk.” Sallai–Szabó 2019, 1.

az ajánlatot tevőknek állít emléket az 1827. évi 12. törvénycikk.¹⁸ A kerületi ülés, ahol Széchenyi felajánlása elhangzott, törvény-előkészítő fórum volt, így az ott elhangzottakról nem készült jegyzőkönyv, ezért visszaemlékezésekből, naplókából, titkosrendőri jelentésekből rekonstruálhatók az aznapi események.¹⁹ Maga Széchenyi mindössze ennyit jegyzett le naplójában aznap: „In der Zirkul[ar] Sitzung gesprochen; und mich mit allen meinen Landleuten verfeindet.”²⁰ Éppen ezért különös jelentőséggel bírnak a nádornak és az országgyűlésnek november 8-án tett nyilatkozatai (I/1–2.), amelyek utalást tettek a november 3-án történetekre.

18 „Azoknak nevei, a kik a tudós társaság föllállítására, vagy a hazai nyelv terjesztésére is ajánlatokat tettek, az utókor emlékezete végett törvénybe iktattatnak. Hogy azoknak hálás emlékezete, kik a haza és nyelve iránti kiváló szeretetökből, annak művelésére vagy terjesztésére is nemes szívű ajánlatokat tettek, minden időkre megörökíttessék: a karok és rendek, Ő királyi felségének kegyes jóváhagyása mellett, a törvénykönyvbe iktatni határozták neveiket, melyeknek sora a következő: József ur, fenséges császári s magyar és cseh királyi örökös herczeg, Magyarország nádora, a tudós társaság intézetének pártfogója, pengő pénzben 10,000 frt. Gróf Széchenyi István 60,000 frt. Vay Ábrahám 8000 frt. Gróf Andrássy György 10,000 frt. Gróf Károlyi György 40,000 frt. Id. gróf Pálffy Ferencz, évenként 400 frt. Gróf Batthyány Ker. János 10,000 frt. Gróf Eszterházy Mihály 10,000 frt. Ifj. gróf Eszterházy Károly 10,000 frt. Gróf Széchenyi Pál 10,000 frt. Justh Gábor 1000 frt. Inkey Imre 1000 frt. Széki gróf Teleki József, mostohaanyjának, néhai gróf Teleki László özvegyének, mint az ugyanezen férjtől származott fia természetes és törvényes gyámjának s gondnokának, valamint két testvérének, Teleki Ádám és Sámuel grófoknak is nevökben, legkevesebb 30,000 kötetet magában foglaló könyvtárukat, mely nevezett közös atyjok, gróf Teleki László költségén és fáradozásával gyűjtetett; s azonkívül 5000 frt. Szabó-Szepessy István 200 frt. Herczeg Batthyány Fülöp 50,000 frt. Gróf Cziráky Antal 3000 frt. Gróf Keglevich János 6000 frt. Kopátsy József, veszprémi püspök 2000 frt. Pápay Sámuel 1000 frt. Báró Zay Károly 2000 frt. Báró Mandell Károly 1000 frt. Néhai Szlavniczai Sándor István hagyományozott 10,000 frtot, azonkívül könyvtárát éremgyűjteményét, ritka pénzeket, valamint képeket és földabroszokat is.” Magyar Törvénytár 1901, 7: 445–446.

19 Az aznapi tudósításokat és titkosrendőri jelentéseket ismerteti Balogh 1925, 171–182., három titkosrendőri jelentést közöl SZIN, 3: 607–609., rövid összefoglalóját adja Balog alapján: Gergely 1972, 60–61.

20 „A kerületi ülésen beszéltem; minden honfitársamat ellenségemmé tettem.” SZIN, 2: 642., Oltványi 1978, 420.

A felajánlások és az egyúttal megfogalmazott óhaj egy tudós társaság megalapítására végül törvényi erőre emelkedett, a nádor az 1827. évi 11. törvénycikk értelmében bizottságot küldött ki a létesítendő társaság intézményének és alapszabályainak kidolgozására (I/4., II/1.).²¹ A bizottság elnöke Teleki József gróf lett, tagjai a négy alapító, Széchenyi István gróf, Vay Ábrahám gróf, Andrássy György gróf, Károlyi György gróf, továbbá Bartal György, Bene Ferenc, Budai Ézsaiás, Bitnicz Lajos, Dessewffy József gróf, Döbrentei Gábor, Ercsey Dániel, Fejér György, Guzmics Izidor, Horvát Endre, Horvát István, Horvát János, Jankovich Miklós, Kazinczy Ferenc, Kis János, Kisfaludy Sándor, Kövi Sándor, Kulcsár István, Mednyánszky Alajos báró, Schedius Lajos, Szemere Pál és Vitkovics Mihály voltak. Felmerülhet a kérdés, hogy miért Teleki lett a bizottság elnöke, és miért nem Széchenyi, hiszen mindkettejük felajánlása (és annak mértéke) mutatja az ügy iránti elköteleződésüket, de felszólalásával mégiscsak Széchenyi tette meg az első lépést. A válasz az előzményekben keresendő: Teleki József édesapja, Teleki László révén jó viszonyban volt korszakának tudósaival, és jó kapcsolatot sikerült kialakítania József náddal is, aki a Társaság pártfogója lett, továbbá ekkorra már maga Teleki is rendelkezett tudományos múlttal. Széchenyi esetében viszont nem beszélhetünk effajta tudományos beágyazottságról, noha ő maga is igyekezett jó kapcsolatot ápolni a főherceggel, szépirodalmi ambícióit már maga mögött hagyta, értekezéseit pedig csak később írta meg, de azokat sem feltétlenül a tudo-

21 „A hazai nyelv művelésére fölláltandó tudós társaságról vagy magyar akadémiáról. A karok és rendek gondoskodása a hazai nyelvnek nem csak terjesztésére, hanem a tudományok és művészetek minden nemében leendő kiművelésére is irányulván, a szent felségének jóváhagyásával határozatik: 1. §. Hogy a magyar tudós társaság vagy akadémia, az önkéntes és szabad adományok útján létesítendő alaptól, Pest szabad királyi városban, mint állandó székhelyén, a lehető legrövidebb idő alatt minél előbb fölláttassék. 2. §. Ez intézetnek pártfogását Ő császári királyi fensége, az ország nádora, a magyar haza és nemzet iránt szívében gyökerező szereteténél fogva magára vállalván, mihelyt az ő védelme alatt alakulandó társaság majdan a megszilárdulása céljából szükséges, s az országos bizottság munkálatában kifejezett s az ajánlók által nyilvánított elvekkel megegyező tervet, az erejéhez és eszközeihez alkalmazandó alapszabályokkal együtt még bővebben kidolgozta: azt föntnevezett, császári királyi fensége, országgyűlés idején kívül is, kegyes helybenhagyás végett Ő királyi fensége legmagasabb színe elé terjesztendi, azután az országgyűlésnek is jelentést tevén felöle.” Magyar Törvénytár 1901, 7: 445.

mányosság jegyében, hiszen írásaiban mindig valamilyen aktuális politikai, gazdasági vagy társadalmi kérdéssel foglalkozott. Ezen objektív szempontokat figyelembe véve érthető, miért Teleki lett a bizottság elnöke.

A bizottság 1828. március 15. és április 17. között ülésezett Pesten (III/1–2., IV/2–5.),²² Széchenyi rögtön az első ülésen javasolta, hogy az ülések jegyzőkönyvét nemzeti nyelven vezessék, így az elkészült tervezetet latin és magyar nyelven is megfogalmazták. Az üléseken a szabályok kidolgozásánál Teleki nemcsak az elnöki feladatokat látta el, hanem olyan javaslatokat is tett, amelyek többnyire elfogadásra kerültek. A bizottság első ülésén lefektették a Társaság működésének célját, amit ekkor az elnök a magyar nyelv kiművelésében és ápolásában, valamint a tudományok művelésében fogalmazott meg. Teleki javaslatára döntöttek a rendes fizetési tagok számáról, valamint azon rendes tagokéről is, akik addig nem kaptak fizetést, amíg nem volt biztosított annak anyagi fedezete. Teleki szava érvényesült az olyan anyagi természetű kérdések esetén is, mint a legjobb magyar könyvnek járó jutalom, illetve az egyéb gyakorlati feladatok költségei. Az április 17-i ülésen véglegesítették a kidolgozott rendszabályt,²³ amelyet Teleki adott át a nádornak, aki azt majd csak augusztus közepén terjesztette az uralkodó elé. Az alapszabályok és az igazgatótanács tagságának megerősítésére sokat kellett várni, amit Széchenyi többször is szóvá tett (I/8., III/3–5., IV/6–12.), az ugyanis csak 1830. júliusban történt meg (IV/15–17., V/2.).

Az igazgatótanács először 1830. november 17-én ült össze, ennek keretében megválasztották az elnököket, Teleki József lett az első, Széchenyi István a másod-elölülő, továbbá kinevezték a Társaság tisztviselőit: Döbrentei Gábor lett a titkár (titoknok), Toldy Ferenc segédjegyző és levéltárnok (amellet, hogy a Társaság levelező tagjává is választották), Helmezy Mihály a pénztárnok, Széchenyi ideiglenesen az ellenőri tisztséget is elvállalta (V/4.), valamint kinevezték a Társaság 23 tagját (II/3.).²⁴ Majd decemberben véglegesítették az alapsza-

²² Az ülések jegyzőkönyvét közli: SZIN, 3: 680–729.

²³ A terveket és kapcsolódó leveleket lásd: MTA KIK KRKGY RAL 1–14/1828.

²⁴ Az alapszabály értelmében 27 rendes tagot kellett volna megválasztani, de a matematikai és a törvénytudományi osztályban négy helyet nem tudtak betölteni, a tagok megválasztását pedig későbbre halasztották. Viszota 1906, 499.

bályok szövegét, de Reviczky Ádám gróf kancellár csak 1831. január 28-án küldte tovább uralkodói jóváhagyás végett, ami még aznap megtörtént (II/2–3., IV/19–21.).²⁵

Az intézmény elnevezése körül volt némi nézetkülönbség a bizottság tagjai között: a vélemények a „Magyar Tudományos Akadémia” és a „Magyar Tudós Társaság” között ingadoztak. A többség ugyan az Akadémia elnevezést tartotta megfelelőnek, viszont a Magyar Tudós Társaság elnevezés jobban megfelelt a szerényebb célkitűzéseknek, és annak a ténynek is, hogy nem volt minden szakterületet lefedően kellő számú tudós az országban.²⁶ Széchenyi maga az Akadémia elnevezést nem kedvelte, jobban tetszett neki a magyar elnevezés (III/5.), leveleiben és naplójában viszont hol Tudós Társaságnak (Gelehrte Gesellschaft), hol Akadémiának (Akademie) nevezte az intézményt.

A Társaság éppen csak elkezdte a működését, amikor nem várt események akasztották meg a munkát: Magyarországon is kitört a kolerajárvány. Hogy ez milyen hatással volt az intézmény működésére, Széchenyi levelezéséből (II/4., III/7–14., IV/22.), valamint Teleki József és Toldy Ferenc levélváltásából²⁷ részletesebben is nyomon követhető. Nemcsak a Társaság rendszeres heti üléseit kellett elhalasztani,²⁸ nagygyűlést és igazgatótanácsi ülést is csak a következő évben tartottak,²⁹ valamint a Társaság néhány tagja, mint Kazinczy Ferenc vagy Tittel Pál is életét vesztette a járvány következtében.

MÁSODELNÖKI TEENDŐK

Az Akadémia fél évtizeddel Széchenyi felajánlása után megkezdhette működését. Ezen időszak alatt Széchenyi azon volt, hogy tartalommal töltse fel céljához, Magyarország társadalmi, gazdasági és kulturális

²⁵ Bártfai 1926, 22., Körmendy–Mázi 2005, 225–231.

²⁶ Szentgyörgyi 1973, 7., R. Várkonyi 1975, 25.

²⁷ Teleki József levelei Toldy Ferenchez, Szirák, 1831. augusztus 8. és szeptember 2. MTA KIK KRKGY Magyar Irodalmi Levelezés 4r 100.

²⁸ 1831. június 25. után csak november 21-én tartottak heti ülést Teleki József elnökletével, utóbbin Széchenyi is részt vett. MTA KIK KRKGY K 1389.

²⁹ Igazgatótanácsi ülést 1831. február 6. után legközelebb 1832. január 8-án tartottak. MTA KIK KRKGY K 1303. A nagygyűlést 1831. február után 1832. márciusban hívták össze. MTT Évkönyvei, 1: 77–83.

életének fellendítéséhez vezető eszköztárát. 1827-ben megrendezték közreműködésével az első pesti lóversenyt (IV/10.), majd megnyitotta kapuit a pesti Kaszinó (III/2–3., IV/5., 15.), a következő évben megjelent *Lovakrul* című munkája (I/5., IV/2., 16.), rá két évre a *Hitel* (III/5., IV/2.), majd 1831-ben a *Világ* (IV/18–19.), s hozzáfogott következő műveihez, a *Stádium*hoz, majd a *Hunniához*. Mindeközben földbirtokosként jószágigazgatójának, Lunkányi Jánosnak³⁰ a segítségével intézte birtokainak ügyeit (IV/2., 16., 19–21.), részt vett az országgyűlések ülésein (I/2–3., IV/17., V/2.), Horvátországba utazott, hogy tanulmányozza az úthálózat és a kereskedelem fejlesztésének lehetőségeit (I/5., 7., IV/5.). Mindezekre nemcsak naplójában találunk utalásokat, hanem levelezésében is rendszeresen említette címzettjeinek az őt éppen foglalkoztató kérdéseket és ügyeket, a címzett személyétől függően változó terjedelemben és vonatkozásban írt az alapítás motivációjáról, elvi vagy gyakorlati kérdésekről. Ebből kifolyólag Széchenyinek nemcsak szorosan az intézményhez kapcsolódó levelezésében (II–III. fejezet), másodelnöki minőségében esik szó az Akadémia ügyeiről, hanem a főméltóságokkal (I. fejezet) vagy alkalmazottaival, barátaival (IV. fejezet) magánemberként folytatott levélváltásaiban is. Mindez pedig lehetővé teszi annak vizsgálatát, hogy milyen szinteken hogyan nyilatkozott az Akadémiáról és annak folyó ügyeiről, kik voltak azok, akiket ezzel a témával felkeresett, és hogy az Akadémia milyen helyet foglalt el az életében és szerteágazó tevékenységében.

Széchenyi József nádorral és Reviczky Ádám magyar udvari kancellárral folytatott levélváltása arról tanúskodik, hogy Széchenyi mindkettejükben pártfogót látott a céljához vezető úton. Nemcsak az Akadémia ügyét, hanem minden egyéb vállalását is a főméltóságok pártfogásába ajánlotta. Így a hozzájuk intézett levelekben rendszerint említésre került Széchenyi fellépésének mozgatórugója is, amelyről többet írt az 1830-ig keletkezett levelekben (I/1., 5., 7–8.), amíg azon fáradozott, hogy tervei megvalósuljanak. Az Akadémia esetében is így történt, 1830 utáni leveleiben jellemzően beszámolt a már működésben lévő intézmény eseményeiről (I/9.), vagy pedig egy aktuális ügy kapcsán kérte a nádor közbenjárását (I/10.). Az 1840-es évekből csak József nádor Széchenyinek írt levelei állnak a témában a kutatás rendelkezésére, ezek előzmény- vagy válaszleveléről egyelőre nincs tudomásunk. E néhány levél alapján azonban elmondható, hogy az Akadémiát ille-

30 Született Liebenberg János, névváltoztatásáról, életéről újabban: Czinege 2022b, 17–18.

tően kettejük levelezése továbbra is az aktuális ügyekről folyt (I/10–13.). József nádort halála után fia, István főherceg követte a nádori tisztségben, Széchenyi vele és a Helytartótanáccsal folytatott levélváltása tartalmilag nem változott (I/14–19.).

Széchenyi István és Teleki József ismert levelezésének jelentős része helyet kapott a kötetben, mivel leveleik túlnyomó többsége az Akadémiával foglalkozik, ahogy a Döbrentei Gáborral és Toldy Ferencel váltott levelek nagy része is. Ezekből a dokumentumokból első kézből kapunk beszámolót arról, hogy a kolerajárvány okozta nehézségeken túllépve milyen feladatok és nehézségek adódtak az új intézmény működésének első évtizedeiben, és arról is, hogy Széchenyi hogyan vette ki részét a feladatokból, milyen megoldási javaslatokkal próbált felülemelkedni a nehézségeken. Ezek a témák azonban nem szorítkoznak kizárólag a hivatali levélváltásra, hanem magánlevelezésében is ugyanúgy említésre kerültek a címzettől függően eltérő vonatkozásban és mélységig.

Az első feladatok közé tartozott, hogy a Társaság számára működési helyet találjanak. Először Deron Antal nagykereskedő kétemeletes házára esett a választás, amely 1828–1829 folyamán épült Hild József tervei alapján.³¹ Itt az első emeleten béreltek helyiségeket a hivatali munkavégzésre és az ülések megtartására. Széchenyi azonban nem volt elégedett ezzel a hellyel, különösen azért, mert bérlemény volt, jobban szerette volna, ha saját épületet kap a Társaság. Ezért javasolta Toldynak, hogy lehetőleg ne költsenek sokat a berendezésre (III/12.), mert átmeneti megoldásként tekintett erre a székhelyre. 1833 tavaszán, miután Deron Antal özvegyével nem sikerült megegyezni a bérleti díjban, a Tudós Társaság új épületbe költözött: a Trattner–Károlyi-házba,³² ahol az első és második emeleti helyiségeket bérelték ki.³³ Széchenyi nem volt maradéktalanul elégedett az új székházzal sem, koszosnak tartotta, ezért Helmezyt kérte arra, hogy gondoskodjon a lépcsőház tisztán tartásáról és meszeltetéséről (III/33.). Nemcsak az intézmény helyszínének megtalálása és cseréje adott levélváltásra okot a Társaság tisztviselőinek, de a bebútorozása és a festése is, valamint ezeknek a költ-

31 Az épületet 1833-ban Nákó János kereskedő vásárolta meg. A Lánchíddal szemben álló Nákó-palotát, amelyben Széchenyi lakása is volt, a 20. század elején lebontották, helyén ma a Gresham-palota áll.

32 Mai címe Petőfi Sándor utca 3., az épületet szintén Hild József tervezte.

33 Bicskei–Ugry 2018, 24.

sége (II/5., III/11–13.).³⁴ Ugyanakkor a Társaság tagjainak kinevezésére szolgáló oklevél megtervezését is az első feladatok között kellett elintézeni, ebben Karacs Ferenc rézmetsző munkájára számíthattak (III/11., 14.).

A Tudós Társaság feladatai között kiemelt helyen állt a nagyszótár elkészítése, amely az alaprajzban első helyen megfogalmazott célt testesítette meg: „[...] hazánkban a’ tudományok és szép művészségek honni nyelven műveltessenek; ’s viszont ezek által a’ nyelv maga, csínosulást, fennséget és bővülést nyerjen [...]”³⁵ Az Akadémia első nagyszabású tudományos feladatával már az első nagygyűlésen foglalkoztak (III/14.). Vörösmarty Mihály és Toldy Ferenc kapták a feladatot, hogy Adelung³⁶ és a francia akadémia szótárát tanulmányozzák, és tegyenek javaslatot a szótár kidolgozásának módszerére nézve, továbbá elővették Teleki József értékezését is, amelyet a munkálatok kiindulópontjának szántak. Az már az első megbeszéléseken világossá vált, hogy Teleki elképzelései alapján nem tudják kivitelezni a munkát, mert az túl részletes és ezáltal túl terjedelmes szótárt eredményezett volna. Széchenyi ezért az 1831. december 2-i ülésen javaslatot tett arra, hogy először egy kéziszótárt készítsenek el.³⁷ Néhányan viszont úgy vélték, akkor lenne célszerű hozzáfogni a kéziszótárhoz, ha már van nagyszótár, ami alapul szolgálhat a munkához. A nagyszótár munkálatai azonban még nem kezdődtek el, ezért jóváhagyták a kéziszótár összeállításának elindítását, amelyet csak zsebszótárként vagy zsebszókönyvként emlegettek. 1836-ban pedig úgy döntöttek:³⁸ ha elkészül a zsebszótár, azt fogják mértékül használni a nagyszótár készítéséhez. A nagyszótár munkálatai 1832-ben elkezdődtek, Széchenyi levelezésében erre vonatkozóan kevesebb utalást találunk (III/90.),³⁹ annál többet a zseb-

34 Ehhez lásd még Teleki József és Toldy Ferenc levelezését! Teleki József Toldy Ferencnek, 1831. szeptember 30. és október 6. MTA KIK KRKGY Magyar Irodalmi Levelezés 4r 100., 1831. október 3. MTA KIK KRKGY Magyar Irodalmi Levelezés 4r 149.

35 MTT alaprajza... 4.

36 Johann Christoph Adelung (1732–1806) német nyelvész, lexikon- és szótáríró, a drezdai királyi könyvtár igazgatója; nyelvtana a 19. század első feléig meghatározó volt.

37 MTA KIK KRKGY K 1389, SZIN, 4: 233.

38 MTT Évkönyvei, 3. 94.

39 Az évekig tartó előmunkálatok alapján a szótár kidolgozására 1844-ben Czuczor Gergelyt és Fogarasi Jánost kérték fel, akik 1861-re készültek el a kézirattal. *A magyar nyelv szótára* 1862 és 1874 között látott napvilágot hat kötetben. Bővebben: Viszota 1909b, 1–7. és 49–63.

szótár készítéséhez kapcsolódóan, amelynek munkálataihoz ekkor szintén hozzákezdtek. A munka elég gyors tempóban haladt, 1833. február végén már úgy tűnt, hogy az év nyarára nyomdába is kerülhet (II/7.), ennek intézése Teleki távolléte miatt Széchenyi feladata lett. Szeptemberben viszont már arról írt titkárának, Tasner Antalnak, hogy késlekedik a nyomtatás, és a következő tavaszra ígérték a megjelenést (IV/25.), a nyomtatás felügyelésében kérte a segítségét is, mert fontosnak tartotta, hogy tökéletes legyen a végeredmény (IV/26.). Tasner 1834 tavaszán ugyan jó hírekkel szolgált a munkálatokat illetően (IV/27.), de ennek ellenére 1834 novemberében Széchenyi még mindig csak arról írt, hogy februárra elkészülhet a német–magyar rész nyomtatása, s úgy vélte, hogy az egésszel készen lesznek 1836 közepére (III/36.). A kötet második része, a német–magyar rész jelent meg először 1835. áprilisban, amit Széchenyi naplójában így kommentált: „11ten Zsebszótár ist erschienen. Zum Gebrauch sehr gut; aber grobes Papier.”⁴⁰ Az első, a magyar–német rész végül 1838-ban látott napvilágot. A zsebszótár nagy népszerűségnek örvendett, ugyanis 1840-re minden példánya elkelt, így az újranyomás mellett döntöttek, Széchenyi javaslatára viszont bővített kiadásban, mert a szótár szókészletét már nem tartotta megfelelőnek a társas élet szükségleteihez.⁴¹

A szótár kiadása mellett a másik fontos feladat volt, hogy az új intézménynek legyen egy tudományos folyóirata, ezt a feladatot kívánták a Tudománytár elindításával teljesíteni. Erről már az 1831-es nagygyűlésen döntöttek, és Dessewffy József, Döbrentei Gábor, Kazinczy Ferenc, Kisfaludy Sándor, Kölcsey Ferenc és Tittel Pál részvételével kiküldtek egy bizottságot javaslattétel végett. A folyóirat neve mellett a bizottságban arról folyt a vita, hogy már megjelent művekkel kapcsolatban fogalmazzanak-e meg bírálatot, vagy csak kivonatokat közöljenek. A következő nagygyűlésen (1832. március 7.) egyelőre abban állapodtak meg,⁴² hogy csak kivonatokat közölnek, de azokban kritikát is meg lehet fogalmazni; a folyóirat kiadását 1832. novemberre tervezték. Vörösmarty leveléből (III/22.) kiderül, hogy nem mindenki értett egyet a folyóirat irányával, egyrészt néhányan úgy vélték, hogy a kivonatok készítése elvonja az időt a saját kutatástól, vagy pedig

40 1835. április 11. SZIN, 4: 539. „11-én megjelent a Zsebszótár. Használatra nagyon jó, de durva papír.” (saját fordítás).

41 1842. december 19. SZIN, 5: 662. A *Zsebszótár* kiadásáról bővebben: Visszota 1908.

42 MTT Évkönyvei, 1: 80–81.

éppen palástolja a tétlenséget, néhányan pedig a kritika megfogalmazását akarták kihagyni a tartalmi elemek közül. Maga Vörösmarty az egész eltörlése mellett volt, s helyette inkább csak „a’ magyar birodalomban kijött minden könyvek” listáját tartotta célszerűnek fél évente vagy évente közzétenni. Teleki a kiadás mellett volt, s el is rendelte a nyomtatást (II/8–9.), Széchenyi, ahogy egyik levele tanúsítja (III/21.), eleinte szintén a kiadás mellett volt, de valószínűleg Vörösmarty levelének (III/22.) hatására változott a véleménye, ezért 1833. február végén leállította a nyomtatást (II/8.). A novemberi nagygyűlésen (III/25–26.) foglalkoztak ismét a Tudománytár kérdésével, ez alkalommal szótöbbséggel kimondták, hogy a folyóiratban ne szerepeljen bírálat, és Széchenyi vezetésével kiküldtek egy bizottságot, amelynek ki kellett dolgoznia a részleteket.⁴³ A bizottság javasolta, hogy a folyóiratban jelenjenek meg eredeti dolgozatok is, emellett pedig külföldi jeles folyóiratok cikkeinek fordításai vagy kivonatai évenként négy kötetben.⁴⁴

A Tudománytár 1834-től jelent meg, első szerkesztője Toldy Ferenc lett. Széchenyi ezt az évet jórészt külföldön töltötte, az év első felében néhány hónapot Franciaországban és Angliában, majd nyáron egy hónapot, nyár végétől pedig az év végéig az Al-Dunán tartózkodott, így elsősorban levelezés útján értesült a Társaság híreiről, ügyeiről, így a Tudománytár körüli munkákról is (III/34–36.). Széchenyi levelezéséből úgy tűnik, hogy a Tudománytárral kapcsolatos teendőkből, ügyintézésből jobban kivette a részét, mint a szótár munkálataiból. Olyan kérdésekkel foglalkozott például, hogy milyen papírra nyomtassák (III/21.), az mennyibe kerül (III/40.), milyen legyen a kötet új „köntöse”, miután Toldy átadja a lap szerkesztését Csató Pálnak (II/16–17.), mennyibe kerül a nyomtatás (III/43.). A kívánt változtatások és a szerkesztőváltások miatt konkrét lépések is születtek, az 1836. évi nagygyűlésen Széchenyi vezetésével és Toldy Ferenc, Bajza József, valamint Tasner Antal részvételével kiküldtek egy bizottságot, hogy készítsenek javaslatot a folyóirat külsejére nézve. 1837-ben már e bizottság javaslatai alapján jelent meg a Tudománytár.⁴⁵

A másodelnöki teendők közé tartozott a tisztújításban való részvétel is, amire először 1835-ben került sor, az apropóját pedig az adta, hogy 1834-ben Döbrentei Gábort kinevezték budai tartományi albiztosnak azzal a feltétellel, hogy lemond a Társaságnál betöltött titok-

43 MTT Évkönyvei, 2: 33–35.

44 Viszota 1910a, 121–130.

45 MTT Évkönyvei, 3: 143–144., SZIN, 5: XXX.

noki állásáról. Utódjaként két személy neve merült fel az elnökségben: Teleki Toldy kinevezését támogatta, Széchenyi pedig Kölcsey Ferencet látta volna szívesen a titkári székben, habár nem fűzött hozzá sok reményt, hogy elfogadja a hivatalt (IV/28.), és Toldytól sem zárkózott el. Azt viszont nem szeretne volna, hogy Döbrentei viselje továbbra is a titkári tisztséget (II/12.). Kölcsey eleinte hajlandónak mutatkozott a hivatal elfogadására (III/35.), de néhány hónappal később, 1834 novemberében jelezte, hogy nem akar részt venni a választáson (III/36.).⁴⁶ Az 1835. szeptember 12-i igazgatótanácsi ülésen végül Toldy Ferencet választották meg titkárnak (I/9.).⁴⁷

A Társaság működésének első évtizedeiben több tényező is nehezítette a munkát, amelyek közül az egyik kiemelkedő volt a pénzhány, amelyen mind Teleki, mind pedig Széchenyi igyekezett javítani: számon tartották a működési költségeket (III/11–12., 14.), a fizetéseket (II/15., III/63., 89.), a megjelentetni kívánt művek költségeit (III/43.) a papír minőségétől (III/39.) kezdve a nyomtatásig (III/40.). Széchenyi elé került néhány olyan kérelem, amelyekben a kérelmező külföldi kutatóúthoz kért anyagi támogatást a Társaságtól, amire azonban annak már végképp nem volt kerete (III/18–19., 65.). A Társaság által megjelentetni kívánt kiadványok esetében nemcsak pénzügyi kérdésekkel kellett foglalkozni (III/86.), a cenzúra is hátráltatta a kiadást (III/36.).

A Társaság költségvetéséhez tartozó kérdés volt a könyvtár létesítése is; a könyvtárat ugyan még 1826-ban megalapították, megnyitására azonban csak 1844-ben került sor. A köztes időszakban a kötetek még a Telekiek birtokában voltak, 1833-ban készült szabályzat arról, hogy a Társaság tagjai hogyan tudják kutatásukhoz használni a könyvtár köteteit (III/15., 37.). A könyvtár nagy része 1844-ben került a Társaság második székhelyére (III/68.), a Trattner–Károlyi-házba, amely nem bizonyult kellően nagynak, így 9000 kötet a régi helyén maradt. Az egész könyvtár 1865-ben került jelenlegi helyére, az Akadémia

46 Kölcsey döntésének háttere összetett, politikai és irodalmi ambíciói mellett anyagi megfontolások is szerepet játszottak benne. 1834 végén mondott le követi tisztről, mert megyéje megváltoztatta követutasítását, amellyel ő maga nem értett egyet. A titkári állással lehetősége lett volna Pestre, az irodalmi élet központjába költözni, de pénzügyi gondot okozott volna számára, ha gazdaságát elhanyagolja. Ugyanakkor a perbe fogott politikustársai mellett folytatott tevékenysége miatt a kancellária nem támogatta volna megválasztását. Bővebben: Bártfai 1926, 32–33., Szabó G. 2011, 208–213.

47 Bártfai 1926, 33.

palotájába.⁴⁸ A könyvtár létesítéséhez szorosan kapcsolódik annak bővítése is, amire több lehetőség is adódott, például hagyatékok megvételével gyarapították az állományt (III/36.), Teleki József pedig végrendeletében magánkönyvtárát is felajánlotta a könyvtár számára.⁴⁹ Teleki továbbá részletes szabályozást javasolt, hogy hogyan lehet új könyvet beszerezni (költséghatékonyan) a Társaság könyvtárába: csak a Magyarországon megjelenteket, rögtön megjelenés után, és csak azokat, amelyeknek „belső becsük” van, valamint nem várható, hogy ajándékba kapják, és csak abban az esetben, ha nem kerülnek többbe, mint öt pengő. Ha több könyv vételére kerülne sor, akkor tőle vagy a másodelnöktől kell engedélyt kérni.⁵⁰ Széchenyi pedig példát kívánt mutatni azáltal, hogy egy könyvadományozást közhírré tesz: megjelenteti az újságban, ami ösztönzőleg hathat másokra is, „talán ismét kapunk valamit” (IV/43.).

Széchenyi egyre szaporodó feladatai között az Akadémia továbbra is fontos helyen maradt, amit az is mutat, hogy milyen sűrűséggel vett részt annak ülésein. A Tudós Társaságban háromféle ülést tartottak: évente egyszer (néhány napos) nagygyűlést és igazgatótanácsi ülést, valamint heti egy alkalommal kisgyűlést (III/49.). Az ülések jegyzőkönyveiből és Széchenyi naplójából, leveleiből világosan látszik,⁵¹ hogy rendszeresen látogatta azokat, többnyire csak akkor maradt távol az ülésektől, ha más ügy miatt nem tartózkodott Pesten (például országgyűlés – III/53.), vagy ha ugyan ott volt, de egy másik intézmény gyűlésén vett részt (III/57., IV/46.). A jegyzőkönyveken kívül a leveleiből is kiderül, hogy olykor hiába volt meghirdetve, mégsem sikerült határozatképes ülést tartani, mert vagy nem volt, aki elnököljön (III/48., 57–61.), vagy nem volt kellő számú tag jelen a határozathozatalhoz.

A szaporodó feladatokhoz Széchenyinek segítsége is volt jószágigazgatója, Lunkányi János és 1833-tól titkára, Tasner Antal személyében, akik nemcsak szorosan a viselt hivatalukhoz tartozó teendőket látták el, hanem egyéb megbízásokat is kaptak Széchenyitől.⁵² Mindketten értő olvasói voltak Széchenyi Akadémiát érintő kéréseinek, közléseinek. Lunkányi 1797-ben szerzett doktori fokozatot bölcsészet-

48 Sallai–Szabó 2019, 1–37., Szabó Á. 2019, 69–93.

49 Szabó Á. 2019, 92.

50 Teleki József levele Toldy Ferencnek, 1835. június 27. MTA KIK KRKGY Magyar Irodalmi Levelezés 4r 100.

51 Nagygyűlések: MTA KIK KRKGY K 1357–1359 (1840-től), kisgyűlések: K 1389–1401., igazgatótanácsi ülések: K 1303–1307.

52 Lunkányi János szerepköreiről bővebben: Czinege 2022b, 18–27.

tudományból, s egy tudósi pálya befutásának lehetősége helyett választotta azt 1798-ban, hogy Széchenyi István nevelője lesz. Tasner Antal pedig 1833 novemberétől volt a Társaság levelező tagja, és gyakran látogatta a heti üléseket is. Tasner Antal alkalmazásáig Széchenyi az Akadémiával kapcsolatos aggodalmairól, teendőiről Lunkányinak számolt be (IV/2., 16., 19–21.), ugyanakkor maga Lunkányi is papírra vetett egy tervezetet arról, hogyan is kellene szervezetenként kinéznie az Akadémiának (V/1.), amikor a nádor utasítására többen is javaslatot tettek arra, hogyan nézzen ki az intézmény, és mire fordítsák a felajánlott összeget.⁵³ Lunkányi javaslatában arról írt többek között, hogy hány osztálya legyen az intézménynek, milyen tárgyakkal foglalkozzon, írt a tagok megválasztásáról, a pénzügyek intézéséről, a szótár készítésének szükségességéről. Az Akadémiához kapcsolódó közléseket tartalmazó, Tasner Antalnak szóló levelek száma lényegesen nagyobb az itt közölnél, a válogatásnál olyan levelek kerültek inkább előtérbe, amelyekben Széchenyi nemcsak titkári teendőket fogalmazott meg, hanem a Társaság ügyeiről, ahhoz kapcsolódóan aggodalmairól is beszámolt (például: IV/40., 47.). Különösen érdekes darab ebből a szempontból az 1848. március 5-i levele (IV/53.), amelyet a forradalmi hangulat leírásával kezdett, majd ugyanilyen heves hangnemben adta ki dühét az Akadémia finansziális nehézségei miatt.

„REFORMÁTIO”

A Tudós Társaság megalapítása és működésének elindulása nem egyik percről a másikra történt, évekig tartó folyamat eredményeként kezdődhetett meg a munka olyan irányelvek és finansziális keretek között, amelyek egy része néhány év elteltével már nem volt a célnak megfelelő. Széchenyi már 1832 nyarán arról írt Wesselényinek, hogy tespedés van az Akadémián, és reformálni akarja azt (IV/24.). Erre ekkor alkalma is adódott, ugyanis Teleki Józsefet 1832 márciusában kinevezték a Magyar Udvari Kancellária előadó ülnökének,⁵⁴ ami miatt a Társaság alapszabályának 15. paragrafusa értelmében le kellett mondania elnöki tisztéről, az ugyanis kimondta, hogy az elnök köteles Pesten lakni. A lemondás kapcsán az igazgatótanácsban kétféle vélemény fogalma-

53 SZIN, 3: LXV–LXVI. A javaslatokat közli: SZIN, 3: 649–672.

54 Pálmány 2011, 172.

zódott meg: az egyik arra irányult, hogy Teleki maradjon az elnöki székben, és az alapszabályt változtassák meg, míg a másik szerint Széchenyit kell előléptetni. Széchenyi naplójában hosszabb elmélkedést folytatott a kinevezés miatt: „ki lesz utána az elnök?”⁵⁵ Ő maga nem akart elnök lenni, és az igazgatótanácshoz intézett levelében (II/6.) hárította el magától az esetleges jelölést. A feladatra Teleki Józsefnél alkalmasabbat kortársai Széchenyin kívül nem találtak, így az alapszabályok megváltoztatása mellett döntöttek. Széchenyi pedig, kihasználva a lehetőséget, megkérte Vörösmarty Mihályt, hogy foglalja össze, milyen egyéb területeken kell változtatást foganatosítani.⁵⁶ Vörösmarty levelében (III/22.) első helyen említette ezek közül, hogy a Társaság indulófélben lévő folyóiratát, a Tudománytárat el kell törölni, mivel egyrészt nem volt elegendő mű, aminek bírálatával meg lehetett volna tölteni egy lapot, másrészt a tudósok egy részének felkészültségét sem tartotta megfelelőnek kritika írására, továbbá úgy gondolta, hogy a szerző saját, önálló munkájának hiányát palástolhatja vele. Ezen kívül javaslatot tett az alapszabály néhány pontjának módosítására, például hogy hogyan osszák ki a jutalomkérdések díját, ha nem a legmegfelelőbb a nyertes munka, hogy növeljék a filológiai tagok számát, vagy határozzák meg a levelező tagok számát. A javaslatok mellett kifejtette véleményét arról is, hogy ő miben látta a „literatura haladásának” akadályait: az írók nehéz anyagi körülmények között élnek, és ha ilyen körülmények között mégis elkészülnek egy-egy kézirattal, jönnek a kiadás nehézségei.

Széchenyi Vörösmartyval való egyetértését mutatja, hogy a Társaság 1833. február 18-i kisgyűlésén leállította a Tudománytár nyomtatását, amelynek kérdését a következő nagygyűlés elé utalta (III/26.), és felszólította a tagokat, hogy addig is az évkönyv számára készítsenek értekezéseket.⁵⁷ Széchenyi a Társaság megreformálása kapcsán többekkel együttműködött, elsősorban Toldyval, Vörösmartyval, Fáy András-sal, Helmezy Mihállyal és Bajza Józseffal tartott megbeszéléseket a kérdésről (III/28.),⁵⁸ a legtöbbször a Toldyval váltott levelekben került elő a téma. Széchenyit 1833 nyarán nevezték ki az Al-Duna szabályozásának királyi biztosává, és júliusban indult néhány hónapos felderítő

55 1832. március 7. SZIN, 4: 249.

56 Viszota 1909a, 1–3.

57 MTA KIK KRKGY K 1389, Viszota 1909a, 11.

58 SZIN, 3: 381.

útjára,⁵⁹ ezért Döbrenteit kérte meg arra, hogy lehetőség szerint minél később tartsák meg a nagygyűlést, hogy jelen lehessen a reform tárgyalásán (III/29.); erről Vörösmartyt is értesítette (III/30.). Al-dunai hajóútján sem feledkezett meg terveiről: hogy felkészülhessen a novemberi nagygyűlésre, kérte Toldyt, másoltassa le és küldje utána azt a reformtervet, amelyet Vörösmarty készített (III/31.), de azt sajnos nem kapta kézhez, ezért Tasnert kérte, hogy távollétében tartsa kézben a dolgokat (IV/25.).

A novemberi nagygyűlésen tárgyalták ugyan a reformtervet, de csak az elnöki pontot és a Tudománytárat illetően született döntés. A reformpártiak módosító javaslatai főként az alapszabályokban megfogalmazott célkitűzéseket és a tagok feladatait és kötelezettségeit érintették, ugyanis Széchenyi szerint is több olyan tagja lett a Társaságnak, akik politikai megfontolásból kerültek oda, és nem voltak az ügy mellett elkötelezve. A tagok kiválasztása ekkor még nem tudásalapú volt, többet ért, ha a jelölt „buzgó hazafi” volt. Az uralkodó július 11-i dekrétumában csak az elnöki pont reformját támogatta, az alapszabályok megváltoztatását viszont nem hagyta jóvá.⁶⁰

Teleki József Széchenyivel ellentétben szükségtelennek tartott megreformálni egy nemrég megalapított intézményt, amely éppen csak elkezdte működését. Továbbá attól is tartott, hogy az udvar esetleg akadályozná működésében a Társaságot, ami nem volt alaptalan félelem, hiszen 1840 körül Bécs nem nézte jó szemmel az intézmény működését.⁶¹ Teleki azt is nehezményezte, hogy távollétében Széchenyi az ő utasításai ellenére leállította a Tudománytár nyomtatását (II/9.).

Széchenyi és a reformot pártolók mindezek ellenére tovább dolgoztak az intézmény reformján, ő maga azonban részben távolról tartotta szemmel az eseményeket, ugyanis 1834-ben újabb al-dunai hajóútra indult, ahová elküldette Toldyval a megváltoztatott rendszabásokat (III/34–35., 37.). Ezt azonban nem sikerült eredményesen megtárgyalni sem az 1834-es, sem az 1835-ös igazgatótanácsi ülésen, mivel azok nem voltak határozatképesek, ezért a reform ügye egyelőre lekerült a napi-rendről.⁶²

59 Oplatka 2005, 229.

60 Viszota 1909a, 12–13., Szentgyörgyi 1973, 6–11.

61 Viszota 1909a, 23., R. Várkonyi 1975, 44–45., Czinege 2023b, 29.

62 MTA KIK KRKGY K 1303–1304, Viszota 1909a, 13–14.

A hiányosságok és a fennálló problémák, köztük az anyagi nehézségek⁶³ viszont korántsem szűntek meg, így néhány év múlva újra a felszínre került a reform kérdése. Időközben Teleki Józsefet 1842 januárjában kinevezték Erdély kormányzójává, áprilisban iktatták be hivatalába.⁶⁴ Mindez a Társaság számára azt jelentette, hogy Teleki ezt követően ritkábban volt jelen a Társaság ülésein (II/27.), így már 1842-ben sem ő, hanem Széchenyi elnökölt a soron következő 11. nagygyűlésen (november 21–28.), amelynek záróülésén tartotta meg „akadémiai beszéd”-ként emlegetett, kétórás felszólalását a magyar nyelvről.⁶⁵ Beszédével a Társaság nyelvművelő mivoltát hangsúlyozta, pedig a Társaság többségének igénye inkább arra irányult, hogy kibővítsék az intézmény működési körét. Ennek az irányzatnak éppen a Társaság elnöke, Teleki állt az élén, aki ezt a nézetet már a 10. nagygyűlésen tartott elnöki nyitóbeszédében is kiemelte: „Hogy társaságunknak kettős fő célja van: először a magyar nyelv mívelése, kiképzése, másodszor a Tudományok terjesztése, gyarapítása és főként nemzetesítése a magyar nyelv segítségével, semmi kétséget nem szenved [...]”.⁶⁶ És újra hangsúlyozta az 1843. évi 12. nagygyűlésen tartott nyitóbeszédében, reagálva Széchenyi akadémiai beszédére: „hogya csupa philologiai intézet-e akademiánk, mint azt többen vitatják, vagy pedig egyszersmind tudományos is, és ha igen, mennyiben?”⁶⁷ A két elnök levélváltásából erre a nézeteltérésre sajnos nincs forrásunk, de Széchenyi egyik Tasner Antalnak írt levelében olvashatjuk, hogy Széchenyi számított Teleki ellenvéleményére (IV/40.),⁶⁸ mindazonáltal továbbra is fenntartotta saját véleményét a nyelvművelés kizárólagossága mellett. Ahogyan tíz

63 Az 1825 és 1831 között az Akadémiára tett alapítványok összege a működés első évtizedében csak csekély mértékben növekedett újabb alapítványok vagy adományok által. Ugyanakkor az alapszabály lehetővé tette az alapítóknak, hogy maguknál tartsák a felajánlott összeget, és csak annak kamatait fizessék be a Társaság pénztárába, ahogy maga Széchenyi is eljárt adományával. Voltak azonban olyanok, akik megfeledeztek a fizetésről, és így a kamattartozások évről évre növekedtek. R. Várkonyi 1975, 44.

64 Pálmány 2011, 172–173.

65 Széchenyi beszédében hangsúlyozta, hogy a nemzet fejlődésének alapfeltétele nyelvének (ki)művelése és terjesztése, de nem erőszakos módon vagy a közigazgatás útján. Beszédét közli: Zichy 1887, 226–262., Kosáry 1991, 7–41.

66 MTA KIK KRKGY K 1357, MTT Évkönyvei, 6: 5. Idézi: Szentgyörgyi 1973, 17.

67 MTA KIK KRKGY K 1357, MTT Évkönyvei, 7: 4.

68 Naplójában sem kommentálta Teleki beszédét. SZIN, 5: 765–766.

évvel korábban, ekkor sem vert éket közējük nézeteltérésük, Széchenyi elismerte Teleki szakértelmét (II/28–29.).

Nemcsak elnöki szinten folyt az Akadémia céljainak újragondolása, hanem a tagok körében is reformokat követelő mozgalom indult meg. A reformok szükségességét Vállas Antal, a matematikai osztály rendes tagja 1844. márciusi előadás-sorozatában fejtette ki, felolvasásainak sarkalatos pontja volt az Akadémia függetlenségének elérése, valamint a tudományosság érvényesülése, vagyis hogy ne a születés és a politikai érdem határozza meg, ki lehet a Társaság tagja, hanem a tehetség és a szakismeret.⁶⁹ A kisgyűlésen kiküldtek egy bizottságot Vállas, Fáy, Döbrentei, Toldy és Sztrókey Antal részvételével, hogy dolgozzanak ki egy tervezetet a változtatásokra nézve.⁷⁰ Széchenyi ezeken az üléseken nem vett részt, ezért később titkárát kérte: „Kérem, küldje a Vállas féle Akadémiai Reformatiót is – ha kijött.”⁷¹ Széchenyi úgy vélte, hogy a tervekől csak azok valósíthatók meg, amelyekhez nem szükséges az uralkodó jóváhagyása (III/54.), ezek ellen Telekinek sem volt kifogása, hiszen ezek olyan jellegű változtatások voltak, amelyek az alapszabályokat érintetlenül hagyták. Ilyen intézkedés volt például, hogy a Társaság hat osztálya ezentúl önálló osztályüléseket tart, ahol mindig a legidősebb tag elnököl, vagy hogy a tagok két évente kötelesek egy tudományos értekezést benyújtani.⁷² Az 1845-ben megtartott nagygyűlésen Széchenyi nem volt jelen, így a reformtervezet megbeszélését a következő nagygyűlésre halasztották,⁷³ amelyre Széchenyi időben elkezdte a felkészülést: „Írom az akadémiai beszédet,”⁷⁴ „Az Akadémiai beszéd körül töröm most fejemet!” – írta titkárának.⁷⁵ Az 1846-os nagygyűlésen azonban csak azokat a pontokat tárgyalták meg, amelyek nem érintették az alapszabály megváltoztatását, így annak reformjával nem foglalkoztak.⁷⁶ Mindez persze nem jelentette, hogy a problémák

69 MTA KIK KRKGY K 1396.

70 Vízota 1909a, 24.

71 Vállas Antal: *A Tudós Társaságok körül különös tekintettel a Magyar Tudós Társaság reformkérdéseire*. Pest, 1844; Széchenyi levele Tasner Antalnak, 1844. július 21. HU MNL OL R 196 No. 347., közli: Majláth 1889–1891, 3: 305–306.

72 R. Várkonyi 1975, 48.

73 MTA KIK KRKGY K 1358

74 1846. december 5. SZIN, 6: 486.

75 Széchenyi István Tasner Antalnak, Pest, 1846. december 7. HU MNL OL R 196 No. 408., közli: Majláth 1889–1891, 3: 475.

76 Vízota 1909a, 24.

megoldódtak volna, de közelítést jelentett egy olyan intézmény képe-
hez, amelyet Vállas is felvázolt beszédjeiben.

A forradalom kitörése, majd a szabadságharc időszaka az intézmény
életét sem hagyta érintetlenül. Széchenyi már az országgyűlés megnyi-
tását megelőző időszakban sem vett részt a Társaság ülésein (II/31–32.,
IV/48.), így levelezés útján értesült az ott történetekről, illetve értesí-
tette levelezőpartnereit az országgyűlés eseményeiről, például arról,
hogy nem vették tárgyalás alá az Akadémia benyújtott tízéves tervét
(IV/51.). De arról is ezen az úton szerzett tudomást, hogy volt „egy kis
revolutio” az Akadémián is, ami miatt Toldy attól tartott, hogy ha
határozna is az Akadémia reformja felől, „az igazgatóság meg a minis-
terium nem lesz tekintettel egy illy időben hozott határozatra”. Továbbá
aggódalmát fejezte ki a gyakran változó elnökség miatt, bizonytalan
helyzetben érezte magát (III/88.). Az ülések elnökeinek személye való-
ban gyakran változott ebben az időben, Teleki József sem volt jelen az
üléseken, de nemcsak az erdélyi kormányzósága és az ottani ország-
gyűlés miatt volt távol, hanem azért is, mert sokat betegeskedett,
leginkább sziráki kastélyában tartózkodott. Ugyanakkor a heti ülése-
ket, amennyire a körülmények engedték, rendszeresen megtartották.
Teleki 1848 novemberében egyelőre csak a nagygyűlést halasztotta el,
majd 1849. január 6-án felfüggesztette az üléseket, legközelebb csak
az év tavaszán tudtak összeülni, viszont az év második felében lehe-
tetlenné vált a munka.⁷⁷

Teleki azonban nem hagyta, hogy az intézmény a körülmények
okozta tétlenség áldozata legyen, már 1850 januárjában egy körlevélben
szólította fel a Társaság tagjait, hogy folytassák munkájukat és tudomá-
nyos kutatásaikat: „[...] az akadémia társas munkálkodását még most
folytatni nem lehet; mégis szükségesnek ítéltém önöket jelen soraimmal
felkeresni, s teendőikre, melyekkel a hazának s legközelebb az intézet-
nek tartoznak, elnökileg figyelmeztetni.” Ez némi akadályba ütközött
abban a vonatkozásban, hogy a tagok egy része ekkor vagy börtönben
ült, vagy menekülni és bujkálni kényszerült, mint a szótárszerkesztő
Czuczor Gergely is.⁷⁸ Viszont 1850 márciusában Andrássy György köz-
benjárt Karl von Geringer bárónál, Magyarország helytartójánál, akinek
javaslatára egy bizottságot küldtek ki, hogy felülvizsgálja az Akadémia
tevékenységét a forradalom és a szabadságharc idején, majd a bizottság
jelentése után a báró végül jóváhagyta a működést.

⁷⁷ Angyal 1903, 5–10.

⁷⁸ Angyal 1903, 9–10., R. Várkonyi 1975, 87., Czinege 2023b, 30.

Teleki és Széchenyi távollétében új másodelnököt neveztek ki Andrássy György személyében, aki 1850. június 10-én nyitotta meg a kisgyűlést.⁷⁹ Az intézmény működésében újabb akadályt jelentett és ezzel új helyzetet teremtett az 1852. november 26-án kiadott császári pátens az egyesületekről, amelynek értelmében minden egyesületnek engedélyért kellett folyamodnia visszamenőleg is; a rendelet az egyesületek közé sorolta a tudományos jellegűeket is. Teleki azonban, aki 1853 márciusától újra ellátta az elnöki teendőket, vonakodott engedélyért folyamodni, mert azon a véleményen volt, hogy ez a rendelet az Akadémiára nem vonatkozik, mivel az egyrészt nem egyesület, másrészt rendelkezik már császári engedéllyel, akárcsak a bécsi tudományos akadémia. Ezt az érvelést az udvar azonban nem fogadta el, ezért az Akadémiának német nyelven három példányban kellett engedélyért folyamodnia. Teleki az egész eljárást aggódva nézte, féltette ugyanis az Akadémia önállóságát és nemzeti jellegét.⁸⁰ Ezért külön bizottságot állított föl, hogy egy új alapszabály-tervezetet dolgozzon ki. Ez viszont csak annyiban volt új, hogy igazodott a fennálló körülményekhez, de a lényegi elemeket érintetlenül hagyta a már megvalósult reformokkal együtt. A kérelmet 1854 tavaszán terjesztették fel az uralkodónak, de a jóváhagyásra még éveket kellett várni, ő ugyanis csak 1858. február 27-én szentesítette azt, az intézmény addig egy kormánybiztos felügyelete alatt működött.⁸¹

Széchenyi 1848. szeptember 5-én a Bécs melletti döblingi szanatóriumba került,⁸² ahol az első években nem vezette naplóját, és levelezést sem folytatott a korábban megszokott ritmusban, így az itt töltött első évekből az Akadémiával kapcsolatos gondolatai sem ismerhetők meg. Levelezése 1857 őszétől vált újra rendszeressé, annak a várakozásnak a vége felé, amely az Akadémia törvényes működését tette újra lehetővé. Ez idő alatt látogatóitól és levelezés útján értesült az Akadémiát érintő fejleményekről, amelyek aggasztották. A változtatásokban két különösen aggodalomra okot adó vonulatot látott: az intézmény teljesen elveszíti függetlenségét azáltal, hogy mind a működést, mind a kinevezéseket felülről ellenőrzik és intézik, továbbá hogy kimaradt a szövegből a magyar nyelven való tudományművelés. Széchenyi ezt nem hagyhatta szó nélkül, „A M. Akademiára nézve – – – éppen most

79 Angyal 1903, 12–13.

80 Teleki József levele Toldy Ferencnek. Szirák, 1853. november 25. MTA KIK KRKGY Magyar Irodalmi Levelezés 4r 100.

81 Angyal 1903, 18–29., Czinege 2023b, 30.

82 Oplatka 2005, 402., a döblingi évekről bővebben: Csorba 2010, 293–336.

főzők ki valami – – különöst” – írta titkárának (IV/55.), akit megkért, hogy küldje el neki az igazgatók névsorát (IV/54.). Ebben az előkészületben segítségére voltak az Akadémia akkori vezetői, Dessewffy Emil (II/37–38.) és Eötvös József is (II/39.) azáltal, hogy adatokkal és háttér-információval látták el Széchenyt, aki mindezek felhasználásával levelet intézett az Akadémia igazgatóságához (II/40.), hogy tiltakozzon a megváltoztatott alapszabályok ellen. Levelében elsősorban a központosítás és a magyar nyelv elnyomása ellen szólalt fel, az Akadémiát ért egyéb sérelmekről és más nehézségekről nem ejtett szót, vagyis csak az aktuálisan felmerült problémákra reagált. Úgy látta, az új szabályozás akár halálos dőfést is mérhet az intézményre, mivel annak megalapításával Széchenyi „honi nyelvünk magasbra állítását” célozta, és most épp ennek a lehetőségét vették el tőle. Azt is kilátásba helyezte, hogy nem fizeti többé a kamatokat, mert az intézmény már nem felel meg annak a célnak, amire ő szánta.⁸³ Az igazgatótanácshoz Török János vitte el Széchenyi levelét, ahol egy kisebb zárt körű gyűlésen a vezetőség felolvasta és megtárgyalta, és úgy döntöttek, hogy az ülésen viszont nem olvassák fel, azért, hogy óvják egyrészt az intézményt, másrészt magát Széchenyt is, hiszen már a levél első néhány mondata is alkalmas lehetett volna a kormány elleni hangulatkeltésre. Az Akadémián tehát egyik ülésen sem tárgyalták a levelét, amit Széchenyi ugyan sérelmezett (IV/57.), viszont a szélesebb közönséghez így is eljuttatta, levele kézzel írt másolatok és német fordítás formájában is terjedt (IV/59–60.).⁸⁴

1858. december 20-án tartották meg az új alapszabályok szerint a 17. nagygyűlést, közel egy évtizedes kihagyás után, amelynek során sok tagját veszítette el a Társaság, új társadalmi és gazdasági közeg alakult ki, és egyúttal új érdeklődés is, amely új tudománypolitikát követelt.⁸⁵ Mindezzel azonban Széchenyi már nem foglalkozott, ezt követően csak egy-egy aktuális témához, de nem általános tudománypolitikai kérdéshez kapcsolódó közléseket tartalmaz levelezése (III/92., IV/61–62.).

83 Erre viszont nem került sor: IV/58.

84 Bártfai 1929, 15–39., Oplatka 2005, 429–430.

85 R. Várkonyi 1975, 90–92.

SZÉCHENYI KAPCSOLATA MUNKATÁRSAIVAL

Széchenyi levelezése és naplója nemcsak azért képez értékes forráscsoportot, mert kora történetéhez nyújt mélyebb megismerési lehetőséget, hanem azért is, mert kiváló kútfőként szolgál Széchenyi és kortársai kapcsolatának feltérképezéséhez. A feladat sajátos nehézsége, a naplóbeli törlések mellett, hogy noha Széchenyi esetében egyedülállóan nagy forráscsoporttal számolhatunk, a teljes levelezése nem áll a kutatás rendelkezésére.⁸⁶ Így ha minden részletre nem is derül fény a meglévő forrásokból, a kapcsolatok mozgatórugója, főbb jellegzetességei mégis kiolvashatók.

A forrásokból nem derül ki, hogy Széchenyi pontosan mikor ismerkedett meg Teleki Józseffel, a közvetlen családját ismerte már 1820 előtt is,⁸⁷ őt magát először 1828-ban említette naplójában,⁸⁸ de már 1826-ban együtt voltak tagjai annak az országgyűlési küldöttségnek, amelyet az uralkodó névnapja alkalmából választottak.⁸⁹ Az 1825–27. évi országgyűlés ideje alatt szorosabb kapcsolatba kerültek egymással az Akadémia apropóján, Teleki első ismert Széchenyihez írt levele (II/1.) is amiatt íródott, hogy meghívja Széchenyit a nádor által kiküldött bizottság ülésére. Az intézmény első néhány évéből csak Teleki levelei ismertek, ezekben a Társasággal kapcsolatban informálta Széchenyit, akit a hivatalból küldött levelekben „Méltóságos Gróf Úr”-nak szólított, egyébként pedig „Tisztelt barátom” vagy „Kedves barátom” megszólítással élt. Széchenyitől ebből a pár évből csak a Teleki lemondása kapcsán az igazgatótanácsnak írt levele áll a kutatás rendelkezésére (II/6.), az első ismert Telekinek címzett levele 1833-ból való (II/8.). Viszont naplójából kiderül, hogy több alkalommal találkoztak az akadémiai üléseken kívül is,⁹⁰ és nem mindig csak az Akadémiáról tárgyaltak. Széchenyi 1828-tól kezdve részt vett a Teleki családnál rendezett ebédeken, bálokon,⁹¹ ahol szintén volt alkalmuk találkozni. Széchenyi

86 A levelek lelőhelyeiről bővebben: Czinege 2022a.

87 1820 őszén Gyömrőre utazott, ahol a Teleki család birtokán szállt meg, ami ekkor Teleki József unokaöccsei birtokában volt. 1820. szeptember 18. SZIN, 2: 72.

88 1828. január 1.: „Teleki kommt von Wien. [*Teleki Bécsből jön.*]” SZIN, 3: 188. (saját fordítás).

89 1826. január 31. SZIN, 3: 14–15.

90 Például 1833. november 15-én az akadémiai ülés után Széchenyinél voltak. SZIN, 4: 428.

91 Velkey 2017, 80.

egyik naplóbejegyzéséből az is kiderül, hogy számított neki Teleki véleménye, akkor is, ha nem egyezett az övével, például *Hitel* című műve kapcsán, 1830 nyarán írta Széchenyi naplójába: „Néhány nappal ezelőtt disputáltam Teleky Józseffel etc. Azt mondta Andrásynak: »Menyi jót nem tehetet volna Sz[échenyi], csak azt a Hitelt ne írta volna ect.«⁹² Széchenyi 1835 márciusában Wesselényi perével kapcsolatban kereste fel Telekit,⁹³ arra számítva, hogy Teleki Bécs bizalmát élvezve közvetíthet a báró ügyében.⁹⁴ 1838 nyarán pedig javuló egészségi állapotáról számolt be neki levelében, ami feletti örömét Teleki két egymás után írt levelében is kifejezte (II/20–22.). A magánjellegű közlések azonban csak eddig terjednek, családról és a magánélet egyéb kérdéseiről nem esett sok szó a levelekben. Teleki neve Széchenyi naplójában viszonylag kevés alkalommal bukkan fel, és többször nem találkozás tényét rögzíti, hanem csak kommentálja az aktuális eseményeket. Mindezek arra engednek következtetni, hogy a „kedves barátom” megszólításnak csak gesztusértéke van, a két elnök kapcsolata nem volt baráti, ugyanakkor feltétlen bizalom jellemezte. Ezt mutatja Széchenyi kérése 1838-ban, amikor betegsége idején Telekit kérte meg, hogy halála esetén legyen végrendeletének végrehajtója, feleségének és Béla fiának támasza.⁹⁵ Az viszont elmondható a levelek tartalma alapján, hogy szoros munkakapcsolatban álltak egymással, ami jól működött annak ellenére is, hogy olyan lényeges pontokban nem értettek egyet, mint a Tudománytár tartalmi kérdései vagy a Társaság alapvető célkitűzései. Ezekben a nézeteltéréseken azonban az intézmény működtetése érdekében túl tudtak lépni, így 1835-ben például már arról leveleztek, hogy milyen papírra nyomtassák a Tudománytárat, és milyen színű legyen annak borítója (II/16–17.).

Széchenyi Telekin kívül Döbrentei Gáborral, Toldy Ferencsel, valamint Helmecczy Mihállyal ápolt szorosabb munkakapcsolatot a Tudós Társaság vonatkozásában. Döbrenteivel más területeken is érintkezésben állt, az ugyanis segítségére volt Széchenyinek a lóverseny és a kaszinó megszervezésében és működtetésében, valamint műveinek írásában és megjelentetésében is,⁹⁶ emiatt levelezésük tartalmilag összetettebb, mint a két elnök vagy Széchenyi és Toldy levélváltása.

92 1830. június 17. SZIN, 4: 47. (a német szövegrész saját fordítás).

93 1835. március 23. SZIN, 4: 533.

94 Velkey 2017, 82.

95 Széchenyi István levele Teleki Józsefnek, 1838. május 23. és július 2., közli:

Iványi 1931, 429–431. (utóbbit lásd: III/20.), Velkey 2017, 82.

96 Utóbbiról bővebben: Czinege 2023a.

Széchenyi és Döbrentei Pozsonyban, az 1825–27. országgyűlés ideje alatt ismerkedtek meg,⁹⁷ éppen abban az időszakban, amikor Széchenyi számára kezdett formálódni, hogy milyen eszközökkel tudná célját elérni. Ebben Döbrentei segítségére is számíthatott, hiszen ő maga az 1810-es években Erdélyben dolgozott egy tudós társaság létrehozásán és a magyar nyelv művelésén (*Planum egy tökéletes Magyar Bibliografia és Szókönyv iránt*, Pest, 1814).⁹⁸ Naplója tanúsága szerint „Döbrentei” több alkalommal megfordult a grófnál, vagy ő aludt Döbrenteinél,⁹⁹ akit egyébként eleinte a rendőrség emberének gondolt,¹⁰⁰ ezért nem volt iránta feltétlen bizalommal. Viszont az idő a bizalom tekintetében Döbrenteit igazolta, levelezéseik és naplói, a Tudós Társaság jegyzőkönyvei és a kaszinóval kapcsolatban megjelent nyomtatványok mindegyike mutatja, hogy Döbrentei milyen mértékben vette ki részét Széchenyi vállalásaiból. Ugyanakkor a napló és a levél arra is alkalmas, hogy írója szubjektív meglátásait is papírra vesse. Például azt, hogy Széchenyi kiállhatatlannak és hiúnak tartotta az író: „Hatte Nachmittag eine Scene mit Döbrentei, der mir unausstehlich wird. Sagte ihm ‘Azt gondoltam tiszta hazafiui érzés lakja önt, de látom csak hiú, – felpöffesz-kedet hiú.’”¹⁰¹ Széchenyi az első reformtörekvések ideje alatt írta Tasnernek, hogy Döbrentei tele van követelésekkel, de ugyanakkor azt érezte, Döbrentei neheztel is rá, aminek nem tudta az okát (IV/25.). De Döbrentei sem rejtette véka alá, mit gondolt Széchenyiről, naplójában és leveleiben írta róla, hogy túlságosan büszke, goromba és rossz szívű ember,¹⁰² viszont „[é]n őt rég abba hagytam volna kevés sértése miatt, ha azt nem nézném, hogy ki ő”¹⁰³

Széchenyi és Döbrentei kapcsolatára az is rányomta a bélyegét, hogy Döbrentei íróként az 1830-as évek elejére elszigetelődött, amihez részben hozzájárult Kazinczyval való nézetkülönbsége a nyelvújítás kapcsán. A költővel való kapcsolatát az is negatívan érintette, hogy mindketten szóba jöttek a Tudós Társaság titkári tisztségére (III/12.), viszont Döbrentei lett megválasztva. Másrészt nemcsak Kazinczy, hanem Bajza

- 97 Jancsó 1944, 114.
98 Fórizs 2023, 230.
99 1829. február 10. SZIN, 3: 290.
100 1828. november 16. SZIN, 3: 273.
101 1830. május 22. „Délután volt egy jelenetem Döbrenteivel, aki ellenszen-vessé válik számomra. Azt mondtam neki:” SZIN, 4: 43. (saját fordítás).
102 Jancsó 1944, 143–144.
103 Döbrentei 1840. június 6-i naplóbejegyzése, idézi: Jancsó 1944, 143.

József vagy Vörösmarty Mihály is fellépett ellene,¹⁰⁴ s Széchenyi úgy látta, ez hatással van Döbrentei akadémiai munkájára, ugyanakkor ő maga szívesen időzött az előbb említettek társaságában, különösen, ha a Társaság reformja került szóba (III/28., 31.). Viszont azt sem felejtette el, hogy mi mindent sikerült Döbrenteivel együtt véghezvinniük, és erre alapozva szeretett volna a továbbiakban is együttműködni vele (III/24.). A feszültté váló helyzetre megoldást jelentett, hogy 1834-ben Döbrenteit kinevezték budai tartományi albiztosnak, ami miatt le kellett mondania titkári állásáról. Viszont amikor úgy látta, hogy a Társaság nem akarja marasztalni, azzal próbálkozott, hogy mindkét hivatalát megtartsa (II/12.). Széchenyi ezt naplójában így kommentálta: „Döbrentei – kleine Manoeuvres und schleichende Fachsen, Piha!”¹⁰⁵ Telekinék írt levelében az esélyeket latolgatva: „akár Kölcsey akár Schedel lesz, ítéletem szerint mindegy, csak más ne legyen, vagy Döbrentei ne maradjon” (II/12.). Ezekből az idézetekből és Széchenyi további naplóbeli megjegyzéseiből látszik,¹⁰⁶ hogy minőségi változás állt be a viszonyukban, viszont munkakapcsolatuk nem romlott meg, Döbrentei ezt követően is megfordult Széchenyinéél,¹⁰⁷ aki továbbra is számított rá a kaszinó ügyeiben vagy a Tudós Társaság munkájában (III/44., 51.), például a *Régi Nyelvemlékek* szerkesztésében (III/39–40.).

Toldyt Kisfaludy Károly mutatta be Széchenyinek 1828 körül,¹⁰⁸ és a Tudós Társaság miatt kerültek közelebbi kapcsolatba. Első egymásnak írt leveleik 1831-ből valók (III/11–12.), és Széchenyi naplójában is 1831-ben említette először Toldyt annak eredeti nevén, Schedelként.¹⁰⁹ Kettejük írásbeli érintkezésének apropóit az Akadémia adta, így levélváltásaik jó része helyet kapott a kötetben. Ezek között vannak hosz-

104 Szinnyi 1893, 1034–1044., Fórizs 2023, 232.

105 1835. szeptember 12. SZIN, 4: 602. „Döbrentei – kis manőverek és sunyi bohóckodás.”

106 „Döbrentei egy nyomorult alakot játszik.” 1837. szeptember 5. SZIN, 5: 112. (saját fordítás).

107 Például 1842. április 10-én (SZIN, 5: 582.) vagy 1844. december 20-án (SZIN, 6: 146.).

108 Szinnyi 1914, 221.

109 1831. február 20. SZIN, 4: 181. Schedel Ferenc bölcsészeti tanulmányai után az orvosi karon tanult tovább, ez a kettősség nevének használatában is megjelent: a Schedel vezetéknévét használta, ha orvosként működött, a Toldyt, ha tudósként. Vaderna 2023, 238–239. Bizonyos források pedig arra is utalnak, hogy Toldy jelentéseket is készített a Polizeihofstelle számára. Pajkossy 2002, 180–198.

szababb, mint az említett első levelek az indulásról és az ahhoz kapcsolódó körülményekről, vagy az 1830-as évekbeli reformokra vonatkozók (III/31., 35–37.), rövidebbek egy-egy gyors közlendővel (III/21., 28.) és néhány sorosak (III/53., 57–61.), utóbbiak jellemzően az Akadémia üléseire vonatkoztak. Széchenyi és Toldy szoros munkakapcsolatban álltak egymással, amit jól mutat levelezésük ritmusa, valamint Toldy (Schedel) nevének rendszeres felbukkanása Széchenyi naplójában. Az intézményt érintő vitás kérdésekben is egyetértettek, Toldy mindig azok között volt, akikkel Széchenyi az Akadémiát érintő (reform)terveiről beszélt (III/28.),¹¹⁰ és a Tudománytár változtatásain is együtt dolgoztak.

Széchenyi naplójában azonban néhány olyan személyes jellegű közlés is található, amelyek arra utalnak, hogy emberileg nem feltétlenül volt kibékülve Toldy természetével. 1832. január 29-i naplóbejegyzésében így említette: „Schedel ect. geben Geruch von National Fäulniss – – ect., fühlte recht bitter [...] Alles bricht auf mich ein. A Tudós Társaságnak rothadás jeleit érzettem, lelkemnek legnagyobb kín volt.”¹¹¹ Nem sokkal az intézmény működésének megkezdése után vetette papírra elégedetlenségét, néhány hónappal később írt Wesselényinek az akadémiai tespedésről (IV/24.), majd újabb néhány hónap múlva kérte Vörösmartyt, foglalja össze, min kellene változtatni (III/22.). A reform gondolata tehát hosszan érlelődött benne, ez a naplóbejegyzés lehet ennek az első megfogalmazása, és hogy itt éppen Toldyt emelte ki a „tespedők” közül, nem hízelgő rá nézve, aki ekkor még csak segédjegyző és levéltárnok volt. Döbrentei lemondása után sem elsődlegesen Toldyt szerette volna a titkári állásban látni, de ha csak ketten közül kellett választani, akkor inkább Toldyt javasolta. Viszont nem sokkal az új titoknok kinevezése után írta naplójába: „Sitzung in der Academie. [Schedel] sprach lauter, ganz anders; ich dachte mir »Wir werden noch bereuen, dass wir dich gewählt.«”¹¹² Egyik Tasner Antalnak írt levelében (IV/53.) hevesen kikelt magából az Akadémia anyagi

110 1833. június 10., 1835. április 10., szeptember 1., 4. SZIN, 4: 381., 538., 599–600.

111 „Schedel ect. a nemzet rothadásának szagát árasztják – igazán keserűen éreztem [...] Minden rám omlik” SZIN, 4: 239. (saját fordítás).

112 1835. szeptember 16. „Akadémiai ülés. Schedel hangosabban beszélt, egészen másként; azt gondoltam »Még megbánjuk, hogy téged választottunk.«” SZIN, 4: 603. (saját fordítás).

nehézségei miatt, felindultságában Toldyt egyenesen ostobának nevezte, attól tartott, hogy az Akadémiát elrontják a „Toldi-féle bolondok”.

Széchenyi Toldyhoz hasonlóan valószínűleg Helmecezy Mihályt is irodalmi körökből ismerte még a Társaság megalakulása előttől, egyik 1831-es levelében (III/12.) barátjaként emlegette. Széchenyi és Helmecezy munkakapcsolata nemcsak az Akadémia körüli pénzügyi kérdésekre terjedt ki (III/63.), érintkezéseik zöme inkább a Jelenkor című folyóirattal volt kapcsolatos. Széchenyi eredetileg Kisfaludy Károly költőt szánta a Jelenkor szerkesztőjének, viszont annak váratlan halála után nem gondolkodott sokat azon, hogy Helmecezynek járja ki a lapengedélyt, amit az meg is kapott.¹¹³ Ebből kifolyólag a Társasághoz kapcsolódó leveleik tartalmilag sokrétűek, Széchenyi bizalmas gondolatokat is közölt Helmecezyvel, például Döbrentei kapcsán (III/24.). Helmecezy is ahhoz a körhöz tartozott, amellyel Széchenyi együtt gondolkodott a Társaság reformjáról (III/28., 31., 35., IV/25.). Viszont őt sem kímélte a már említett, 1848. március 5-i levelében (IV/53.), haszontalannak és gorombának nevezte, attól tartott, hogy hagyja Toldinak „rontani az Academiát”.

A személyes nézeteltérések vagy a szimpátia hiánya viszont nem befolyásolta Széchenyi és akadémiai munkatársai munkakapcsolatát olyan mértékben, hogy a konfliktusos helyzet megoldása után ne tudtak volna továbbra is együttműködni a Társaság érdekében.

AZ AKADÉMIA HELYE AZ ÉLETMŰBEN

Az itt közlésre kerülő levelekben maga Széchenyi (kortársaival együtt) mutatja be, hogy a Tudós Társaság milyen helyet foglalt el az életében, milyen mélységig foglalkozott annak ügyeivel, és milyen gyakran tette ezt, kikkel milyen vonatkozásban levelezett a Társasággal kapcsolatban. Különösen jól szemléltetik ezt magánlevelezésének darabjai, amelyekben sokszor csak egy rövid, ám sokatmondó közlés szerepel a Társaságról. Ezek alapján látszik, hogy az Akadémia fontos szerepet játszott munkásságában, Széchenyi az intézmény indulásától kezdve jelen volt

113 1830. november 24-én: „Hallottam, hogy Kisfaludy meghalt. Irigylem. Helmecezynek kell megkapni az engedélyt.” (saját fordítás). Ez ügyben december 29-én már a nádornál volt, majd 1831. március 18-án rögzítette, hogy Helmecezy megkapta az engedélyt. SZIN, 4: V., 160., 173., 185.

annak életében, akkor is, ha éppen az Al-Dunán, a Tisza vidékén vagy Döblingben tartózkodott.

Széchenyi leveleiben három szinten közölte mondanivalóját címzettjeivel, aszerint hogy azok milyen szerepet játszottak az életében. A kommunikációs szintek közül kettőt tekinthetünk hivatalosnak, a harmadikat pedig magánnak; és így a levelek tartalmi elemeiket tekintve is három nagyobb csoportba sorolhatók. A hivatalos szintek közül az első helyen állnak az első fejezet levelei, amelyekben többet írt fellépésének motivációjáról és kevesebbet annak tartalmi és gyakorlati elemeiről. Ebben némi változás és egyúttal a másik hivatalos szinttel való összemosódás látszik a negyvenes évektől, amikor már a nádortól mint pártfogótól konkrét ügyekben kapott leveleket. A másik hivatalos szint a másodelnökként folytatott levelezését foglalja magában, amely révén munka közben láthatjuk Széchenyit, ezekben a levelekben ugyanis leginkább gyakorlati kérdésekről esik szó. Magánlevelezésében keverednek a már említett tartalmi elemek, szólnak a motivációról, a praktikus kérdésekről, aktuális ügyekről, ugyanakkor ezekben sokszor Széchenyi személyes véleményét is olvashatjuk, és egyúttal azt is láthatjuk, hogy kiket hogyan mozgósított még egy-egy ügy sikeressége érdekében.

A Sándor Móricnak írt leveléből (IV/10.) derül ki, hogy Széchenyi távlatokban gondolkodott az Akadémiát illetően, nem végcélként tekintett rá, hanem eszközként, amely „fokozatosan olyan hazaszeretetet fog kifejleszteni,” hogy kiindulópontot biztosíthat más célok eléréséhez. A szóban forgó levélben például egy függőhíd létrehozásához, amelylyel végső soron Magyarország fejlesztéséhez járul hozzá. Az alapítást követően éppen azért vállalt részt másodelnökként az intézmény munkájában, hogy felügyelhesse azt, hogy úgy folyjanak benne az események, hogy az az alapítás céljának megfeleljen. Amint érzékelt egy kis eltérést, rögtön hangot adott nemtetszésének. Mint láttuk, erre először 1832-ben került sor, amikor a tagok lustaságát tette szóvá Wesselényinek, de egy évvel később, a helyzet nem sokat változván e tekintetben, újra ostromozta Tasnernek a Társaságot (IV/25.): „Igazi 'Sine cura, hízáló Intézet!' Később, 1848-ban sem rejtette véka alá vélekedését: „Fütterungs-Anstalt der verkappten Demagogen”¹¹⁴ (IV/53.).

De nem mindig volt kitartó és lelkes az Akadémiát illetően, például Teleki József kormányzói kinevezése után a lemondást fontolgatta,¹¹⁵

¹¹⁴ „az álruhás demagógok etető intézete” (saját fordítás).

¹¹⁵ SZIN, 5: 551.

mivel annak távollétében minden feladat ráhárult. A pénzügyi nehézségek mellett meg kellett oldania, hogy lehessen üléseket tartani, a tagok ugyanis nem jelentek meg az üléseken az előírt számban, így ülésről ülésre szavazati joggal kellett felruházni vagy a jegyzőt, vagy a titoknokot, vagy a pénztárnokot.¹¹⁶ Olyan is előfordult, hogy az egyik tag, Vizer István kérésére az Akadémián lévő kéziratok lemásolásra való kiadásában közreműködött (II/35., III/79., 82–84.).

Az itt közreadott levelek az első sorokból adnak betekintést abba a többszintű kommunikációs térbe, amelyben Széchenyi István mellett megszólalnak azok is, akikkel a gróf szoros érintkezésben volt a Tudós Társasággal és ügyeivel kapcsolatban, hogy érzékeltessék, mit jelentett, milyen feladatokkal járt az Akadémia alapítójának és másodelnökének lenni.

A levelek közlése betűhíven és eredeti nyelven történik, hogy még inkább tükrözzék Széchenyi és levelezőpartnerei nyelvhasználatát, és hogy az olvasó jobban belehelyezkedhessen az Akadémia körüli történésekbe, például az 1830-as évek eleji reformhangulatba. A levelek átírása a Széchenyi és kortársai által alkalmazott központosítást is követi, csak a különböző hosszúságú gondolatjelek kerültek egységesítésre. Jellemző a vesszőhiány, ékezetek hiánya, idézet esetén a záró idézőjel hiánya, a mondatvégi írásjelek elmaradása vagy gondolatjellel történő helyettesítése, a pontozás és a gondolatjelek egyéni használata. Ha a helyesírás értelemzavaró, lábjegyzetben található a helyes szövegrész.

A latin, német, angol és francia nyelvű levelek magyar fordítása rögtön az eredeti levél szövege után következik. A latin nyelvű levelek átírását és fordítását Gángó Gábor, az angolét Fónagy Zsófia, a francia levélét Balázs Péter végezte, a német nyelvű levelek nagy részét Kovács Henriett és Oplatka András fordította le egy korábbi válogatáskötet-höz,¹¹⁷ kis részét pedig magam. A magyar nyelvű levelekben előforduló idegen nyelvű szavak és mondatok magyarázata a szövegközben szögletes zárójelben történik, a levelekben szereplő adatok és utalások megértését tartalmi jegyzetek segítik.

¹¹⁶ SZIN, 6: LIV.

¹¹⁷ Kovács–Körmendy–Mázi–Oplatka 2014.

A levelek szövege után következnek a levelek adatai: hol található a közlés alapjául szolgáló kézirat, hol jelent meg korábban, valamint az adott levél előzmény- vagy válaszlevelének száma, illetve a tartalmilag kapcsolódó levelek számai. Utóbbi a fejezetenkénti olvasás mellett azt is lehetővé teszi, hogy az olvasó egy-egy történetet végigkövethessen az egyes kommunikációs szinteken.

A kötet végén helyet kapott egy kislexikon, amely a levelekben többször is említésre kerülő személyek rövid életrajzi adatait tartalmazza – ha csak egy alkalommal fordulnak elő, akkor ezek az adott levélnél, tartalmi jegyzet formájában jelennek meg.

Ezúton szeretnék köszönetet mondani mindazoknak, akik a kötet elkészítésében segítségemre voltak. A Széchenyi István levelezését őrző közgyűjtemények munkatársainak, akik a gyűjtőmunkában segítettek. A kötet lektorának, Velkey Ferencnek, akinek javaslatai révén sikerült pontosítani az adatokat, a szövegek átírását, fordítását. Cieger Andrásnak, aki végigkövette a kötet elkészülését, szakmai tanácsokkal segítette azt. Fónagy Zoltánnak, aki a bevezető tanulmány egyes pontjaihoz adott szakmai tanácsot. A kötetben szereplő, korábban magyar fordításban meg nem jelent idegen nyelvű levelek átíróinak és fordítóinak, Gángó Gábornak, Fónagy Zsófiának és Balázs Péternek, hogy e kötet munkájuk révén Széchenyi István nyelvi sokszínűségét is meg tudja mutatni. A kötet kiadói szerkesztőjének, Csák Lillának az alapos, minden részletre kiterjedő munkájáért.

Czinege Szilvia

Levelek

I. „Kegyelmes Uram!”

1. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF JÓZSEF FÖHERCEGNEK

Pozsony, 1825. november 8.

Erlauben Euer k. H. daß ich vor allem Andern, ganz kurz, jene Zeiten in E. k. H. Ihr Gedächtniß zurückrufen dürfe, in den E. k. H. meinem seeligen Vater mit Ihrer Gnade, mit Ihrem Zutrauen, mit Ihrer achtung beschenken – Jene Zeiten, wo mein Vater durch das Gefühl der unbegrenztesten Ehrfurcht für E. k. H., durchdrungen – einsehen lernte, daß Alle Gedanken und Handlungen E. k. H. ausschließlich das Wohl, das Glück unseres theueren Vaterlandes zum Ziel habe.

Sind E. k. H. so gnädig jene Tage, so wie ich unterthänigst bitte, in Ihre Erinnerung zurückzubringen, – so darf ich hoffen, daß E. k. H. mich, und meine Handlungen mit Wohlwollen und mit Nachsicht beurtheilen werden.

Eur kais- H. werden gewiß wissen was sich den 3ten N– im Zirkel der Stände zugetragen hat.

Ich bin seit vielen Jahren Besitzer von ansehnlichen Gütern – und seit vielen Jahren, wünschte ich zu dem Glück mein LandsLeute kräftig beyzutragen. – Die Gelegenheit die sich dem 3ten N– darbot, – wo die Wahrheit, daß die Großen und reichendes Landes, Ihnen in der allgemeinen Zahl wenig oder nichts für das Land thun nur wenige mit bürgerlichen Tugenden ausgeschmückt sind, laut ausgesprochen ward – Dieser Umstand sage ich, hat mich dahin gerissen, im heiligen Eifer – jene Erklärung zu machen, daß ich gerne Ein jähriges Einkommen dahin geben wollte, um so eine Anstalt begründen zu helfen, die gute und ehrliche Hungarn bildet, dem Lande gute Männer und rechtschaffene Bürger, Seiner M. unseren viel geliebten Kaiser und König aber – treue Unterthanen, und gebildete und taugliche Diener ergreifen würde. –

H. von V – G. A. G. Karoly waren von dem selben Gefühlen durchdrungen, mit fortgerissen. – Nun bin ich aber der Erste, und so sind die andern, einzugestehen, daß unser Antrag, nicht zu seiner Zeit – nicht an seinen Ort gemacht wurde – nur bitte deshalb E. k. H. im Namen aller Andern, uns gnädigst entschuldigen, – und die Art unseres Verfahrens, aus Liebe zu unserer ehrlichen und uneigennützigen Absicht, – großmütigst übersehen zu wollen.

Kézirat – saját kezű fogalmazvány: MTA KIK KRKGY K 195/101.¹

Közli: SZIN, 2: 714., Czinege–Fónagy

Engedje meg Királyi Fenséged, hogy mindenekelőtt nagyon röviden felidézzem Királyi Fenséged emlékezetében azokat az időket, amikor Királyi Fenséged kegyelmével, bizalmával, tiszteletével ajándékozta meg áldott apámat, azokat az időket, amikor apám – a Királyi Fenséged iránti leghatártalanabb tisztelet érzésétől áthatva – megtanulta megérteni, hogy Királyi Fenséged minden gondolatának és cselekedetének kizárólag a mi drága hazánk jóléte és boldogsága volt a célja.

Ha Királyi Fenséged lesz olyan kegyes, mint amilyen alázatosan kérem, hogy azokat a napokat felidézi emlékezetében – akkor remél-

1 A K 195/101. jelzet alatt a József nádornak szánt levél két fogalmazványa található. A fent közölt a II. számmal jelölt verzió, amelyben kevesebb javítás található, így vélhetően ezt a változatot tervezte elküldeni.

hetem, hogy Királyi Fenséged engem és tetteimet jóindulattal és elnézéssel fogja megítélni.

Császári Fenséged bizonyára tudja, hogy mi történt november 3-án a kerületi ülésben.²

Sok éve jelentős birtokok tulajdonosa vagyok – és sok éve erőteljesen hozzá akarok járulni honfitársaim boldogságához.³ – Az alkalom, amely november 3-án kínálkozott – hol hangosan kimondatott az igazság, miszerint az ország nagyjai és gazdagjai, kik általában keveset vagy semmit sem tesznek a hazáért, csak kevesen ékesítik magukat polgári erényekkel. – Ez a körülmény, mondom, arra indított, hogy szent buzgalommal tegyem meg azt a nyilatkozatot, hogy egyévi jövedelmemet szívesen adom egy olyan intézmény felállítására, mely jó és becsületes magyarokat, jó embereket és igaz polgárokat nevel a hazának, Ő Felségének Császárunknak és Királyunknak – hűséges alattvalókat, valamint művelt és rátermett szolgálókat. –

V[ay]. úr – G[yörgy] A[ndrássy] G[yörgy] Károly⁴ ugyanezekről az érzésekről áthatva szintén fellelkesültek. – De most én vagyok az első, ahogyan a többiek is, akik elismerjük, hogy javaslatunk nem a maga idejében, a maga helyén történt – csak ezért kérem Királyi Fenségedet a többiek nevében is, hogy a legkegyesebben bocsásson meg nekünk, és nézze el eljárásunk természetét – őszinte és önzetlen szándékunk iránti szeretetből – a legnagyobb nagylelkűséggel.

Saját fordítás

- 2 Az országgyűlésnek és a nádornak tett kötelező nyilatkozatai az első Széchenyitől származó említései felajánlásának. A fizetés módjára lásd az I/3. levelet!
- 3 Útkeresésére lásd bővebben Viszota Gyulának a napló 1–2. köteteihez írt bevezető tanulmányait, valamint Gergely 1972, Oplatka 2005, 9–140., Csorba 2010, 87–90.
- 4 Vay Ábrahám, Andrássy György és Károlyi György grófok, Széchenyivel együtt a Magyar Tudományos Akadémia négy alapítója.

2. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF AZ ORSZÁGGYŰLÉSNEK

Pozsony, 1825. november 8.

Felséges Császári Királyi Örökös Fő Herczeg Nádor Ispán, Nagyméltóságú Fő Rende, Tekintetes Státusok! A jelenlevő Ország Gyűlésen, az országosan egyben gyűlt Státusok és Rende buzgó igyekezettel fáradoznak mindazon akadályoknak feltalálásán, melyek Nemzetiségünk Ditsőségét, Nagyságát és Boldogságát, hátráltatják; mind pedig azon módoknak meghatározásán, melyek által azok feltaláltván el is háríthatnak; valamint szintén azon segéd eszközöknek kigondolásán is melyek által a dicső Magyar Nemzet Országunknak szerentsés fekvése; Polgári alkottatása és Nemes eredeténél fogva méltán reménylhető magosságára, és virágzó boldogságára, eljuthasson. – Császári királyi Fő Herczegségeddel, a Fő-Rendekkel, és tekintetes Státusokkal egy értelemben, a mint ez 1791-be,¹ és azolta mindég, de főképen ezen ország gyűlése alatt nyilván kijelentetett, álhatatosan azt hisszük mi is, hogy a szunnyadozó Nemzeti léleknek felébresztése, elterjesztése, s erős meg fundálása, egy a fent érintett célhoz legközelebb vezető utak közzül, – mert ez által közelítettván a Nemzet Egysége, általa közelítetik a Polgárok Interesséjek [*érdekének*] egysége is, melly nélkül a Nemzet sem nagy sem hatalmas, de Nemzet is tsak alig lehet. – Ezen nagy célnak elősegállítására ismét hoszszasabban meg volt már 1790–1-ben mutatva, mintsem hogy abban többé kételkedni lehetne, – hogy a Nemzeti Nyelvnek közönségesebb elterjedése, s tökéletesedése,² egy a legfontosabb, de bizonyosan legelső eszközök közzül. – Meg vagyunk továbbá a felől is győztetve, hogy midőn Nemzetünk nemzetiségében erősödik, általa mind a közönséges jó Édes Anya a Haza boldogul, mind az ezzel elválaszthatatlan egyesü-

1 Az 1790/91. évi 67. törvénycikk értelmében kirendelt tudományi bizottság (Deputatio Regnicolaris Litteraria) megvitatásra tűzött tárgyai közé tartozott „egy fokozatosan föllállítandó tudományos akadémia tervezete”.

2 Az 1790/91. évi 16. törvénycikk a magyar nyelvről: „Ő szent felsége biztosítja a karokat és rendeket, hogy bármiféle ügyekre nézve idegen nyelv nem fog használtatni; hogy pedig a magyar hazai nyelv jobban terjedjen és csinosodjék, a gymnasiumokon, akadémiákon és a magyar egyetemen a magyar nyelv- és írástan számára külön tanár fog beállíttatni, hogy azok, a kik e nyelvet nem tudják s meg akarják tanulni, vagy a kik azt már tudják, magukat tökéletesíteni kívánják benne, alkalmat nyerjenek bármelyik irányban kívánságuk teljesedésére; a kormányszéki ügyek pedig most még latin nyelven lesznek tárgyalandók.”

letben lévő Királyi szék fundamentoma [*alapja*] megnem rendíthetetlen erősséget nyer. – Mert az egész Császári Királyi Nagy Birodalom, annyira különböző nemzetei, egy nemzetté soha össze nem olvadhatván, ha külön külön Nemzetiségeket megtarthatják, valamint egy részről Nemzetiségek érzése Nemzetekhez, nemzeti Szokásaikhoz, és a fent álló Rendekhez köti őket, s kiveri fejeikből a világ-polgári rém Ideákat, úgy más részről a testvér Nemzetekben, épen a felébredt nemzetiség fogja költsönösen azon nemes tüzet felgyújtani, és táplálni, mely szerint egymással a béke napjaiban, a mind fentebb és fentebb való nemzeti ki művelődésben, a szükség idején pedig a Király és a Haza oltárára teendő áldozatok megtételében fognak egymással vetélkedni. – Ezen nemes vetélkedés pedig valamint a nemzeti erőket leginkább kifejtegetheti, – úgy, a minél inkább kifejtődött nemzeti erők viszont a leghasznosabb gyümölcsöket érlelik. – Elhatároozánk tehát mi magunkat Felséges Királyunk, és Hazánk egyesített java iránt lángoló buzgó szívvel, hogy a kitett nagy cél elősegülésére egy Nemzeti Tudományos Intézetnek tegyük le első fundamentom követ, mellyben Császári királyi Fő Herczeg Nádor Ispánunk főoltalma alatt, tizenhárom ezúttal az ország gyűlése által kiválasztandó férjfiak által, kik ismét előlülőjüket, minden esztendőben maguk közzül, a halál esetében pedig a hazafiak közzül az elhalt helyébe mást szabadon választván; a Nemzeti Nyelvnek tökéletesítése, mind szélesebb és szélesebb kiterjesztése eszközöltessen. – Hogy így a Tudományoknak, és Mesterműveknek a nyelv által leendő mind szélesebb és szélesebb (kiművelődése viszont a Tudományok és Mesterművek szélesebb) kiterjedése által tökéletesítse és terjeszsze a szeretett anyai szép nyelvet is. – És ezen alkotmánynak első fundamentom kövéül kívántuk mi következő ajánlásainkat tenni: Gróf Széchényi István egy esztendei jövedelmét, Vay Ábrahám nyolcz ezer conventionális értékű forintokat. Gróf Andrássy György tíz ezer conventionális értékű forintokat. – Gróf Károlyi György fél esztendei jövedelmét. – Felséges Császári Királyi Fő-Herceg, Nagyméltóságú Fő-Rendek, tekintetes Státusok! csekély ez az ajánlás a nagy célhoz képest, de ha Császári Királyi Herczagséged, a Nagyméltóságú Fő-Rendek, és a tekintetes Státusok hazafiúi szokott bőkezűséggel s nemes buzgósággal pártfogások alá veendik, meg vagyunk győztetve a felől, hogy az alkotmány sebessen fog az egek felé emelkedni, s közigyekezeteinket, hasznai az édes Hazára eláradván, áldani fogja a háládatos késő maradék is. – Esedezünk annak okáért Cs. Kir. Fő Herczagséged, a Nagyméltóságú Fő-Rendek, és tekintetes Státusok előtt, hazafiúi ajánlásainkat édes atyai kegyességgel elfogadni, oltalmok

alá venni, egy országos deputatiót kirendelni, a melly vélünk egyet-értve az intézetnek alkotó Statutumait [*alapszabályait*], s Törvényeit kidolgozza,³ végre pedig Hazánk jó atyjának Felséges Királyunknak ajánlani, hogy ennek lételét articulussal [*törvénycikkkel*] megerősíttetni megengedni,⁴ s kegyelmesen apolgatni méltóztasson, méltóztassanak. – Mi pedig hogy ha hazánknak és királyunknak ezen áldozat által hasznára legkisebbet is tehattünk, ennek érzése boldoggá fogja tenni napjainkat, s kellemetessé utolsó óráinkat is. A kik egyszersmind kegyelmekben, gratiájokban, pártfogásokba ajánlottak változhatatlan hiv tisztelettel elhalunk. – Császári Királyi örökös Fő Herczegségednek – a Nagyméltóságú Fő-Rendeknek és tekintetes Státusoknak Pozsonyban November 8-án 1825.

alázatos szolgái

Gróf Széchenyi István
Gróf Andrássy György
Gróf Károlyi György
Vay Ábrahám.

Kézirat: lappang

Közli: SZIN, 2: 711–713., Czinege–Fónagy

-
- 3 Az 1825/27. évi országgyűlés végén, 1827. november 30-án József nádor bizottságot küldött ki a magyar Tudós Társaság rendszabásainak kidolgozására. Tagjait lásd a bevezetőben a 21. oldalon!
- 4 A Tudós Társaság megalapítását az 1827. évi 11. törvénycikk mondta ki.

3. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF AZ ORSZÁGGYŰLÉSNEK

Pozsony, 1826. március 19.

Alább is irt Gróf Sárvari és Felső Vidéki Széchényi István Cs. K. Kamarás és Százados Kapitány adom tudtokra mindeneknek a' kiknek illik, 's a' kiket ez a' dolog most illet vagy Jövendőben illethetne, hogy én az Ország Gyűlésein 1790^{be} és 1807^{be} az egyben gyűlt Karok és Rendek által Felállítatni czéloztatott Hazai Túdós Társasagnak,¹ – midőn ezenn Ország Gyűlésen ujjobban annak a' Fejedelemre és Hazára nézve egy aránt hasznos és kívánatos vólta ki jelentetett vólna; – Felallithatására, örömmel és egész készséggel oda ígértem, minden Jóságaimnak egy egész Esztendei tiszta Jövedelmeit; minthogy azomba azólta ezenn Túdós Társaság Felállítására nézve már számosan vólnak vellem és az Ország Rendjeivel egy értelemben, 's azon Hazai Intézetnek Fel állítását példás buzgósággal eszközteni is kívánják. – Szükségesnek tartom én is Fundationalis [*alapító*] Kötelező Levelemet Fel tenni, meg erősíteni, 's a' Tekintetes Karoknak és Rendeknek be nyújtani; következő pontokban.

^{1^{ör}} Lelki esmeretesem és Magyar érzessel határozom el Jóságaimnak egy Esztendei Jövedelmet, (de a' nélkül hogy) ezenn elhatározásom, mellyet csupán Királyom és Hazám eránt Lángoló buzgóságom vezet, valaha Jövedelmeimre nézve Sinór mértékül vétettethessen) 60 m az az Hatvan ezer Conventionalis értékű Rhenes Forintokba,² melyek erejeig magamat és Successorimat [*utódaimat*] le kötelezem ezennel következő Fel tételek alatt.

^{2^{ör}} Hogy azonn summát [*összeget*] én magamnál és successoraim magoknál meg tarthassam és tarthassak mind addig míg annak Interesseit mind én pontosan Fizetem, mind Successoraim pontosan Fizetik.³ – Ellenben

^{3^{ör}} Ha akár én az Interesek Fizetésében elmaradoznék vagy Successoraim resteskednének, adok tellyes hatalmat rea, hogy a' Túdós Társaság Actorátusa [*felperessége*] alatt rajtam és Maradekaimon, Pest Vármegyének Ordinarius V.Ispánnya [*rendes alispánja*], Praescissis omnibus Juridicis Remediis, salva tamen extra Dominium ad Septemviratum apellata [*elmellőzve minden törvényes orvoslato, kivéve a*

1 Lásd az I/2. levél 1. lábjegyzetében. Az 1807. évi országgyűlésen törvényszintű rendelkezés nem történt a Társaságot illetően.

2 Rénes forint vagy rajnai forint, a tallér kétharmada, 60 krajcár.

3 A fizetés módját lásd a *Bevezető* 18. oldalán!

*hétszemélyes táblához intézendő fellebbezést]*⁴ az Egész Summát accessoriumaival [*járlékaival*] együtt Executioval [*végrehajtással*] meg vehesse. – De

4re Minthogy az emberi dolgoknak és Intezeteknek változandósága, azt multhatatlanul szükségesse teszi, hogy a' most szerentsésen született Nemzeti Intezetnek halála esetére is rendelkezéseket tegyek, melyet azomba távoztasson az Isteni bölts Gondviselés mind addig, míg édes Magyar Nemzetemet a' Nemzetek sorába meg tartani jónak látja. Akkor mind az által midőn ezenn Nemzeti Intézetnek akár mely előre el sem látható okoknál Fogva meg kellene szünni, azonn esetbe a' Capitalis meg nyött Interesseivel együtt jöjjön az én és Successoraim dispositiojok [*utódaim rendelkezése*] alá, olly világos Feltétel alatt mind az által, hogy azt többbe Magamnál vagy Magoknál meg ne tarthassam vagy tarthassák, hanem azt ismét más valamely altalam vagy általok hasznosnak ítélt Hazai Közönséges Intézetre Fordítani tartozzam és tartozzanak. –

5re Mind azonn Fő Principiumokhoz kötöm Fundatiomat, melyek az Országos Deputatio által jelen lettembe kidolgoztattak, nevezetesen meg kötöm, hogy ezenn magába álló, s maga által kormányozandó csupan Tudományos Intezet semmi más Intezetekkel soha össze ne köttessen, hanem ártatlan Tudományos Foglalatosságait Királyom és Hazám egyesített javára, - és csak arra, magába csendesesen Fojtatgassa. –

6re Bátorságára a' Tüdös Társasagnak ezenn Fundationalis Kötelező Levelemet magam Költségére Intabulaltatni [*betábláztatni*] Fogom.

Mind ezeknek pedig nagyobb erejére és állandóbb vóltára nézve, ezen Fundationalis Kötelező Levelemet a' Coramisáló Úri személylek előtt nevem ala írásával és szokott petsetemmel meg erőssitem. – Költ Posonyba Böjtmás Havának 19^{dik} Napján 1826^{ik} Esztendőben

Gróf Széchenyi István

Kézirat – eredeti levél saját kezű aláírással: MNL OL N 36 Lad A No. 2.⁵

Közli: Bártfai 1943, 1: 56–57., Bácskai–Nagy 1985, 5–7., SZIVM, 1: 112–113., Czinege–Fónagy

4 Fordítás: Bácskai–Nagy 1985, 330.

5 A levélen szerepel még Vay Ábrahám, Andrassy György és Károlyi György nyilatkozata is.

4. JÓZSEF FŐHERCEG SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Buda, 1827. november 30.

Magnifice Domine Comes!

Quo Erudita Societas, seu Academia Hungarica, ad praescriptum Articuli 11. postremorum Comitiorum, provida Statuum et Ordinum Regni sollicitudine, cum Benigno Clementissimi Principis annutu, ad propagandam non minus, quam in omni Scientiarum & Artium genere amplius excolendam Linguam Patriam, e Fundo per generosa oblata conflato, erigenda, firmam sua pro destinatione valeat obtinere Consistentiam, tenore praecitati Articuli necessum est, ut Planum principiis, in concernenti Regnicolaris Deputationis Opere expressis, ac per Dominos Offerentes declaratis conformandum, unacum statutis uberius elaboretur, illudque Suae Majestati Sacratissimae pro Benigna Ratificatione substernatur, subinde Comitii referendum.

Cum igitur circa hoc Planum, & Statuta uberius elaboranda, praeviae Consultationes in Concursu Fundatorum, Virorum item, qui tum in Sphaera Litteraria generatim, tum praecipue in Litteratura – Hungarica eruditione inclaruerunt, instituendae sint, – praeliminarium harumce Consultationum Directionem, tenendumque in celebrandis eodem scopo Consessibus Praesidium, Comiti Josepho Teleky, Tabulae Regiae Judicariae Baroni, et Comitatus Csanádiensis Supremo Comiti, qui caeteras inter Dotes, insigni alioquin etiam beneficentiae & liberalitatis Documento, suam erga nationale illud eruditionis Institutum propensionem contestatus est, detuli. Quod Magnificae Dominationi Vestrae hisce eo addito significandum duxi, ut in Termino, per praedictum futurarum Consultationum Praesidem Pestinum praefigendo, & Magnificae Dominationis Vestrae per eundem Praesidem peculiariter insinuando, antelata in Urbe adesse, eodemque Studio, quo magnanime suum Patriae dicavit Oblatum, in hujus destinationem optato cum successu constabiliendam, unitis Consiliis cooperari velit.

Queis in reliquo peculiari cum propensione persisto

Magnificae Dominationis Vestrae

Addictissimus
Josephus Palatinus

Budae 30^a Novembris 1827.

Kézirat – eredeti levél saját kezű aláírással: MTA KIK KRKGY K 166/109.
Kapcsolódó: V/2–3.

Méltóságos Gróf Úr!

A Tudós Társaság, avagy Magyar Akadémia, az elmúlt országgyűlés 11. törvénycikkelye előírásának értelmében, az ország Karai és Rendjei előrelátó gondoskodása nyomán és a Legkegyelmesebb Fejedelem kegyes jóváhagyásával, a hazai nyelv terjesztéséért és a tudományok és művészetek valamennyi nemének kiműveléséért, nagylelkű adományok révén összegyűjtött alapból áll föl. Hogy az Akadémia a saját rendeltetésének érdekében megszilárduljon, a fent említett törvénycikkely ösztönzése nyomán szükséges, hogy részletesen kidolgozzák a vonatkozó Országos Bizottsági Munkálatban kifejezett, még inkább a felajánló urak által kinyilvánított elvekhez igazított tervezetet, egyetemben az alapszabállyal, és azt Ő Szent Felségéhez kegyes helybenhagyás végett fölterjesszék, azután az országgyűlésnek is jelentést tevén felöle.

E tervezetet és a tovább kidolgozandó alapszabályt illetően előzetes egyeztetések eszközlendők az alapítók, továbbá olyan férfiak alkotta választmányban, akik mind a művelődés terén általában, mind különösen az irodalomban magyar műveltségükkel tűntek ki. Emez előzetes egyeztetések vezetését, illetve az e célból tartandó ülések elnökségét Teleki József grófra, a Királyi Ítéltábla bírájára és Csanád vármegye főispánjára ruháztam rá, aki más tehetségei mellett jótéteményének és bőkezűségének jeles tanúsításával is bizonyítékát adta e nemzeti művelődési intézmény iránti hajlandóságának.

Méltóságodnak továbbá értésére adom, hogy az előbb nevezett elnök által a Pesten leendő egyeztetések előre meghatározandó határnapján, mivel Méltóságodat az elnök különösen meghívta a választmányba, a fent említett városban legyen, és ugyanazzal az igyekezettel, amellyel nagylelkűen felajánlását tette a hazának, az Akadémia rendeltetésének az óhajtott sikerrel való megállapítása felé egyesült szándékokkal munkálkodni szíveskedjék.

*Egyebekben különös hajlandósággal maradok
Méltóságodnak*

*híve,
József nádor*

Budán, 1827. november 30.

Gángó Gábor fordítása

5. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF REVICZKY ÁDÁM GRÓFNAK

Pest, 1828. szeptember 24.

Kegyelmes Uram

Utóbbi Bécsben létemkor mutatott kegyessége arra bátorít,¹ hogy Kegyelmes Urnak a' Pesti Casino Alapjait,² az 1827–8^{béli} Versen könyveket,³ s végtére Lovakról irt Munkámat minden tisztelettel ezennel átküldjem.⁴ Méltóztassék nem annyira a' küldötteknek becsét 's belső értékét, mintsem inkább azt tekintetbe venni, hogy Kegyelmes Urnak, mint Hazánk egyik legderékabb 's leghívebb fiának szolgálni és kedveskedni kívánok. Egyébbaránt talán nem lenne minden haszon nélkül, ha Kegyelmes Ur, a' kinek minden tárgyaknak maga szemei által való megvizsgálását a' sok foglalatosságai lehetetlenné teszik, időszakonként egyrül másrül független emberek által kapna Jelentést; mert Kegyelmes Ur helyheztetésében igen jó volna mindent, 's még a' legkisebbet is a' maga igazi valóságában 's ábrázatjában esmerni és tudni, 's azért, ha Kegyelmes Urhoz járulok, valóságában semmi más okbul nem teszem, hanem hogy a' közjónak szolgáljak. Maga bátorított pedig arra 'hogy Fiumében 's a' t. tett Utazásaimról való észrevételeimet Kegyelmes Urral közöljem,⁵ – a' mit minden bizonnyal el sem is fogok mulatni, 's addig is az említetteket küldöm. A' mi a' Selyem tenyésztést illeti, Kegyelmes Ur utasítása szerint mindent olvastam, a' mit e tárgyban a' Helytartó Tanács kibocsájtott, de megvallom, mind az, az én ítéletem szerint koránt sem elegendő a' tárgy sikeres előmozdítása végett. 'S így ezen dologról is fogok Kegyelmes Urnak annak idejében valami csekélyet bémutatni.⁶

- 1 Naplója szerint augusztus 26-án járt a kancellárnál, akivel „sokat és jól” beszéltek. SZIN, 3: 249.
- 2 Az 1827-ben alapított kaszinó névkönyve és alapszabálya, amelyet Döbrentei Gábor szerkesztett: *A Pesti Casino tagjainak A. B. C. szerént való feljegyzése és annak Alapjai* 1828. Pest, 1828.
- 3 Az egyik könyv: *Pesti gyepen volt ló-futtatások. Juniusban 1827. Első esztendei tudósítás*. Név nélkül jelent meg Pesten 1827-ben. A másik 1828-ban: *Pesti ló-versenykönyv 1828-ról*. Írta A' ló-versenzés választott-sága nevében gróf Széchenyi István és Döbrentei Gábor.
- 4 *Lovakról* című műve 1828. februárban jelent meg Pesten.
- 5 Július 18-án indult birtokairól horvátországi útra, hogy tanulmányozza a kereskedelem és a közlekedés fejlesztésének lehetőségeit. SZIN, 3: 219–250.
- 6 Széchenyi *Selyemről* című műve 1840-ben jelent meg Pesten.

Általában véve pedig bizonyos lehet abba – ’s majd idő forgásával elválnak, igazam van e vagy sem? – hogy Kegy. Ur minden Intézeteiben, a’ régi Jó visszahelyeztetésében, a’ hasznos Uj előmozdításában, egy szóval a’ Haza virágzására tett fáradozásaiban, bennem és hozzám hasonlóknak később, hitebb ’s fáradhatatlanabb segédek fog találni, mint azon nagy számu Irogatók seregében, kik mindenre igent szoktak mondani, mert csak előmeneteleken ’s önhasznokon dolgoznak, vagy pedig félig aluva, és minden lélek nélkül folytatják tárgyaikat, sőt – a’ mi még szomorúbb – azt nehezítik vagy ellenzik, a’ mit a’ Kegy. Ur életbe hozni kíván, nem Honnyunk disze és felemelkedése lévén az ő legfőbb czéljok.

A’ Magyar Tudós Társaság reményem nem sokára életbe fog lépni,⁷ ’s annyira előhalladott már, hogy csak Kegyelmes Uramtól várja a’ Haza annak talpra állítását. Méltóztassék ezen tárgyat minél előbb kegyes pártfogása alá venni, és ha lehet a’ dolgot úgy intézni hogy a’ jövő Télen már dolgainkat kezdhethnénk; mert ki tudja, hogy az 1829-ik esztendő nem fogja e fontosabb tárgyaknak rostálását kívánni, mint sem egy Tudós Társaság felállítása. Jó volna tehát, hogy ha tüstént hozzá kezdenénk, és ha minden akadályok ’s idővesztés elhárítása végett Kegyelmes Uram velem közlené a’ talán Bécsben teendő észrevételeket, – mert úgy magunk közt a’ dolgot röviden elvégezhetnénk, a’ nélkül; hogy Budán, vagy magunk közt a’ sok pro et contra [*mellette és ellene szóló érvek*] által a’ dolog fenn ne tartassék.

Vegye Kegyelmes Ur addig is szives hajlandósággal ezen soraimat, mint bém bizonyítását igaz tiszteletemnek, mellyel Kegyelmes Ur iránt viseltetem, és mellyel, merem mondani, hízeltetés képpen még soha senkihez nem járultam

Kegyelmes Ur
Pesten Sept 24-kén 1828.

alázatos szolgája

Kézirat – egykorú másolat: MTA KIK KRKGY K 210/1.10.

Közlő: Majláth 1889–1891, 1: 91–92., Bácskai–Nagy 1985, 13–14., Kovács–Körmendy–Mázi–Oplatka 2014, 79–80., Czinege–Fónagy

Válasz: I/6. levél

7 Az alapítást törvénybe foglalták (1827:11. tc.), a Teleki József vezette bizottság átadta az alapszabály-tervezetet a nádornak, és várták a királyi megerősítést.

6. REVICZKY ÁDÁM GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Bécs, 1828. október 28.

Méltóságos Grof!

A' múlt hólnap 28^{án} költ betses levele¹ mellet nékem barátságosan küldött nyomtatványokat szives köszönettel vettem. Örömmel szemlélem a' Méltóságos Grofnak a' tudományok tér mezején-is Honnyunk' diszére, 's Jávára arányzott nemes törekedését. A' jó czélt, 's annak előmozdítására józanúl választott eszközöket mindenkor magyarán segédleni kívánván, a' Méltóságos Groff' vélem közlött észrevételeit elmémben tartom; és légyen arrol-is meg-győzötve, hogy valamint a' Köz Jóra tett buzgó áldozatyait igazán betsűlni tudom, úgy igen szives örömmel fogom el-fogadni, ha szerzett tapasztalásait nem tsak az ígért tárgyakra nézve, de akár mi más köz-hasznú dolgokban-is gondolatjait igaz Magyar nyíltszívűséggel vélem közleni fogja. Egyébb-eránt minden honnyi barátságos indulatokkal vagyok

A' Méltóságos Grófnak

kész köteles szolgálja
Grof Reviczky Ádám

Bétsben Oct 28^{kán} 1828

Kézirat – eredeti levél: MNL OL P 626–1.–1828.

Előzmény: I/5. levél

Válasz: I/7. levél

1 Széchenyi levelének fogalmazványa szeptember 24-én került a másolati könyvbe (I/5. levél), elképzelhető viszont, hogy a levelet 28-i dátummal küldték el.

7. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF REVICZKY ÁDÁM GRÓFNAK

Pest, 1828. december 12.

Kegyelmes Uram!

Már rég megköszöntem volna a' Kegyelmes Urnak hozzám utasított sorait,¹ ha ezen időpontot bévárni nem akartam volna, melyben valamiért egyszersmind kérni is bátorkodom. 'S így a' két Levél helyett egyet írok, mert talán külömben Kegyelmes Uramnak drága idejébül igen sokat is elrabolnék.

Ha hideg vérrel gondoljuk meg, mért vagyon Hazánkban sok, de igen sokféle még bölcsőjében – kivált a' Mezei gazdaság 's Kereskedelemre nézve 's a' t – 's mért vásárlunk sokszor eczetet drága bor gyanánt, úgy látszik – legalább Nekem, – hogy ennek oka nem egyéb, hanem dolgainknak excentrice [*központ nélkül*] való vitele – ha szabad magamat így kimagyaráznom – mely által sok erő megoszlattatván elpazéroltatik, és eldiribelve eldarabolva hasznót a' legmelegebb patriotismus [*hazafiság*] sem hajt, sőt még nyomdoka se marad. Mondjuk ki himezés nélkül már mennyit, 's mennyifélét próbáltak, 's kivált jobb időkben Hazánkban. Hány csatorna, kőút, vasut is, épületek, regulatiók [*szabályozások*], fundatiók [*alapítványok*], oskolák & 's ugyan mi sikere lőn? Alig láthatni még romladékaikat is. S mért nem lehetett sikere, mert középpont nem vala, mert concentratio [*központosítás*] nem volt.

Sokan mindég csak a' Kormányban szeretik keresni a' hibát, de én inkább azt magunkban találom. Tehet arrul a' Kormány, hogy legnagyobb Birtokosaink nagy része sequestrum [*zárgondnokság*] alatt van. Nem voltak e elegendő jó idők, 's nincsenek e még ma is szép napjai annak, ki azokat használni tudja.²

Már én részemről közjóra nézve kötelességemet úgy akarom teljesíteni mint Magyar birtokos, 's csak úgy lehetek azt hiszem Hazámnak hű fia, és Királyomnak hív Jobbágya, ha – a' mennyire tehetségemben

¹ Lásd az előző, I/6. számú levelet!

² A levél második és harmadik bekezdésében említett kérdésekkel is foglalkozott *Hitel* című művében, amelynek megírásához ebben a hónapban kezdett hozzá. Széchenyi István (német nyelvű) levele Liebenberg Jánosnak Pest, [1828.] december 25. MTA KIK KRKGy Ms 4222/21., a vonatkozó rész: „Egy új könyvön dolgozom a 'Hitelről' – Minden anyag össze van gyűjtve, és részben rendszerezve is, [...] – kvázi készen vannak” (saját fordítás).

vagyon – a’ Közjóra való törekedéseket ide s tova czélzó patriotismu-
sokat concentrálom, és e’ közerőt a’ napnak legfényesebb sugárai alatt,
mert csak bűn szeret setétséget, Honnyunk boldogságára szolgáltatni
fáradozom.

S így látván a’ dolgot én Magyar Országra nézve Pestet és Fiumét
esmerem meg középpontok ’s concentratio helyének. Pest Magyar
Orzágnak szíve, ugy mint Bécs a’ KözMonarchiának feje. Mindenek
előtt szükséges, hogy ez a’ kettő jó rendben legyen, elszívárokodik akkor
minden részekbe lassanként az egészséges velő, a’ tiszta romlatlan vér.

Előttem tehát semmi egyéb czél nincs, egyedül csak Hazánk virág-
zása ’s előmenetele; ’s mivel azt csak concentratio által hiszem eszkö-
zölhetőnek, azért iparkodtam több más olyanokkal, a’ kik ugy gon-
dolkoznak mint én, ’s fáradoztam a’ Versentfutások és a’ Pesti Casino
felállításán, azért kívánom érzékenyen, hogy a’ Tudós Társaságnak
helybenhagyását mennél előbb meg nyerjük, és az a’ közmívelődésre
törekedő munkálkodásait valahára elkezdhesse.

Hozzám mutatott nyájassága Kegyelmes Uramnak azt hiteti velem,
hogy Kegyelmes Ur ezen fáradozásaimnak kutfejét esmeri, és tudja,
hogy önhaszon, vagy egyéb valamelly alacsony czél arra nem indít,
azért bizonyos is vagyok, hogy mind azokat, mellyeket elérni akarok,
kegyes pártfogása alá fogja venni, ha velem egyet ért, ’hogy azon módok,
mellyekhez nyulok, köz-célunk elérésére – melly nem egyéb hanem
csak az Ország előmenetele – legczélarányosabbak is; vagy pedig ha
a’ módokban velem meg nem egyez, tanácsával fogja ügyemet előse-
gálleni, mert kis körömben ’s alacsony helyheztetésemben én is hasz-
nálni kívánok, ugy mint a’ Mindenható Kegyelmes Urat magas helyre
helyhezteté ’s tehetségeinek nagy határokat mutatott. Használta Ke-
gyelmes Ur eddig is az Istenek ajándékát – sokban uj életet látok én,
egy egészen uj Aerat [*korszakot*] – ’s azért hálaadatos a’ Haza, mert az
Anyaföldjéért izzadónak köztisztelet és közmegbecsülés a’ díja!

Ide mellékelve bátorkodom a’ Pesti Casino Pinczéjének bor lajst-
romát megküldeni. A’ feljegyzett borok egy része már ’jó rendben, a’
pinczében találhatik, nagyobb része pedig még igen rossz rendben, az
az rossz palaczkokban ügyetlenül le huzva, rossz dugaszokkal ’s a’ t.
De napról napra jobban ’s jobban kifejtődik ez a’ tárgy, mert a’ jó rend-
ben lévő bor elkél, a’ másik pedig fennmarad, ’s így mindegyik iparko-
dik előre. Már ezt a’ publicitas [*nyilvánosság*] és a’ Pesti Casino által
nyertük, ’s nekem ugy látszik, hogy ez volt az első lépés, mellynél
kezdeni kellett, ’s nem borainknak Americába való vitele által, melly
ügyetlenségünk miatt, ha odáig megy megeczetesül ’s el is romlik.

Szántsunk előbb, 's majd azután arassunk! Mert éppen csak a' szántásban vagyunk. Ne igen dicsekedjék a' küldött bor lajstrommal, mert pinczénk még nem producálhatja magát. Majd elrendeljük lassan lassan, hogy pirulnia ne kellessék. De ehez idő, állhatatosság, 's Országunk Nagyjainak pártfogása kell. Az első megadja Istenünk, a' másikat felleljük kebelünkbe elégséggel, a' harmadikért többek között 's minde- nek előtt Kegyelmes Urat is kérjük.

Bécsben létemben, kértém Kegyelmes Uramat, hogy ennek az Intézetnek Tagjává lenni méltóztassék, és most azon kérésemet magam, és minden Részesek nevében alázatosan ismétlem.³ Az Országunk legszebb nevei vannak az Intézetben, a' hivatalokban lévők közt az Ország Birájáé,⁴ Tárnoké,⁵ Camerae Praesesé [*kamara elnöké*]⁶ 's a' t. Adosságunk nincs, sőt 15 m ft pengő van ládánkban. Az új aláírás 1829-nek elejével kezdődik; és 1834-nek végéig foly, az az 6 esztendeig, egy Rész 50 ft pengő lévén esztendőnként.

Ha Kegyelmes Ur kérésünket nyájasan teljesíti, mindnyájunkat igen igen vigasztalni fog, én pedig meguntatkozásaimért, melyeket néha néha tünnöm kellett, szebb jutalmat nem kívánok.

De már érzem, hogy hosszas is vagyok, azért Kegyelmes Urnak kedvező válaszát várván, tiszta hazafiúi szeretettel 's legmélyebb tisztelettel vagyok a' Kegyelmes Urnak &

P. s. A' bor Lajstromba a' borok árra nincs még kitéve. Azért hagytam el még mostan, hogy egy kis időt nyerjünk, 's ne hogy Kegyelmes Uramat vagy másokat kísértetbe hoznánk a' Pesti Casinó borai megkóstolása végett. Majd teszek Jelentést akkor, ha már a' nagy világban való megjelenhetésre is készen leszünk. De ehhez, a' mint mondtam idő kell.

Költ Pesten December 12-kén 1828.

Kézirat – egykorú másolat: MTA KIK KRKGY K 210/1.20.

Közli: SZIVM, 1: 29–131., Kovács–Körmendy–Mázi–Oplatka 2014, 95–97.,

Czinege–Fónagy

Előzmény: I/6. levél

Kapcsolódó: I/5. levél

3 Széchenyi számára fontos volt, hogy az ország főméltóságait, így a magyar udvari kancellárt is megnyerje ügyei, itt most a Pesti Casino számára.

4 Cziráky Antal.

5 Pálffy Fidél.

6 Zichy Károly.

8. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF JÓZSEF FŐHERCEGNEK

Bujukdere, 1830. augusztus 24.

Euer Kaiserliche Hoheit!

Wenn ich an E. K. H. gegen Jedermann stetz so wohlwollendes und herablassendes Wesen denke, so wage ich die Hoffnung zu nähren, daß Höchstdieselben diese Zeilen gnädig aufnehmen werden.

Den Hauptzweck meiner Reise habe ich erreicht, und ohne unbescheiden zu sein, glaube ich behaupten zu dürfen, daß ich mit allen den, – ich möchte sagen, stückweisen Vorkenntnißen, die ich über die Donau hatte, nun einen gründlichen Bericht über das Ganze Verhältniß dieses Stromes, zu geben im Stande bin, und in wie weit dieser für Ungarn so sehr zu berücksichtigende Canal in Hinsicht der Austrocknung unserer so häufigen Moräste, sodann des Handels, und endlich des schnelleren Verkehrs mit andern Ländern, schon vielleicht für die jetzt lebende Generation, theilweiß und allmählig zu benützen sei. – Indessen hat mich die Zusammenstellung dieses im Zusammenhang stehenden Bildes große Opfer gekostet; – denn meine ohnehin geschwächte Gesundheit wurde durch ein heftiges Fieber, das ich in der Gegend von Sistow bekam, und das mich mehrere Wochen, von aller Hülfe und Bequemlichkeiten entblößt nahe an mein Ende brachte, vollends so zerstört, daß ich hier während einem Aufenthalte von 14 Tagen durch Gute Ärzte behandelt, und mit aller Hülfe, die man erdenken kann, es doch kaum so weit brachte, daß ich einige hundert Schritte gehen kann.

In dieser nicht äußerst angenehmen Lage, in der mich aber doch das Bewußtsein, daß meine Absicht redlich war, im Innern ganz gefaßt, u. ruhig stimmt, hatte ich dieser Tagen das große Vergnügen, durch den Internuncius & die Gnädige Genehmigung S. Maj. der ungrischen Academie zu erfahren. – Diese Nachricht hat mich neu belebt, – indessen Kräfte kamen aber deßhalb nicht – und ich kann nicht daran denken, vor dem Späth Herbste eine Rückreise zu Pferd antreten zu können.

E. K. H. – Vor allem andern danke ich recht herzlich – vergeben Hochdieselben meine vielleicht zu natürliche Sprache – daß E. K. H. sich für das Gelingen dieser Gesellschaft so sehr, u. so beharrlich verwendeten, und es endlich in's Leben brachten – es ist keine Schwärmerie, kein Traum, ich sehe aber, welchen Nutzen sie allmählich unserem Vaterlande schaffen wird, und wie weit sie ganz sachte, unter Höchstdieselben väterlichen Schutz, schädliche Vorurtheile ausrotten, anstatt Theorie u. Wörter – Praxis u. Handlungen unter meine Landsleute

bringen, nebst den vielen Versen u. Poesie, hie und da auch technische u. Landwirtschafts Zweige – in das Dasein rufen wird, u. s. w. – Vor allem andern danke ich also E. K. H. mit den Gefühlen der tiefsten Ehrfurcht, und werde mich stetz dankbar bezeigen – – Nun aber wage ich eine Bitte – die vielleicht vermessen scheint, u. die ich kaum Jemanden Andern zu stellen getrauen würde, als E. K. H. – Höchstdieselben Gerechtigkeit, u. Billigkeits Liebe eifern mich dazu an.

Das Opfer meiner jährlichen Einnahme zu diesen Anstalt – gestehe ich – ist für mich eine große Last, denn diese Einnahme ist nicht die nette mit der ich zu disponiren habe, sondern die, die Güter, die ich besitze beiläufig abzuwerfen pflegen, und von der so viel rechts und links abgehen muß, um allen Verpflichtungen treu zu bleiben, so daß die Summe, die ich zu diesem Zweck anboth, wohl die Einkünfte beinahe von 3 Jahren seyn dürften. Indessen habe ich, den Schritt den ich gethan nicht bereuet, und Gott ist mein Zeuge, vor dessen Gericht ich vielleicht bald kommen werde, daß ich ihn jetzt gerne thun würde, wäre er nicht schon gethan.

Nun aber – nachdem in meinen Verhältnissen diese dem allgemeinen Besten dargebrachte Gabe billig genommen nicht unbedeutend ist, so dünkt mir, daß ich auch ein kleines Recht hätte an der ersten Aufstellung, dieser zum Zweck gehabten literarischen Anstalt persönlich Theil zu nehmen.

Ich bin weit entfernt zu denken, daß sie ohne meinen Dazu Wirken nicht auf das zweckmässigte begründet werden könne; indessen habe ich darüber soviel nachgedacht, so viele adnotationen gemacht – es war so eine Lieblings Beschäftigung von mir – daß ich E. K. H. Billigkeitsliebe und Großmuth mit mit aller Unterthänigkeit in Anspruch nehme, und Höchstdieselben mit den Gefühlen der tiefsten Ehrerbietung bitte“ E. K. H. wollten befehlen, daß die Zusammenstellung der besagten Gesellschaft, und ihr endliches Inslebentreten bis dahin nicht bewerkstelliget vorgenommen werde, bis mir Gott erlaubt zu Hause zu kehren, damit man auch mich hören möge. Auf jeden Fall werde ich bald kommen, oder vielleicht nie wieder.

Mich dünkt, daß auf dem Landtage ohne hin so viel und zum Theil so viel Wichtiges vorkommen wird, daß meine unterthänigst geweißte Bitte leicht zu erfüllen seyn dürfte.

Wenn die Äußerung der tiefsten Ehrerbietung nicht strafbar ist, so wage ich E. K. H. noch eine Bitte vorzutragen, mich S. K. H. der Erzherzogin zu Füßen zu legen, und mich mit der innigsten Ehrfurcht in ihr Gedächtniß zu rufen.

E. K. H. wollen mir aber, meiner Dreistigkeit wegen vergeben, und davon überzeugt seyn, daß Höchstdieselbe an mir immer den treuesten und eifrigsten Diener finden werden, der ich mit der allerhöchsten Ehrerbietung, und der pflichtschuldigsten Hochachtung mich nenne E. K. H. unterthänigsten und kleinsten Knecht und Diener.

Bujukdere am Bosphorus den 24ten August 1830.

Kézirat – egykorú másolat: MTA KIK KRKGY K 210/1.51.

Közli: Majláth 1889–1891, 1: 173–175., Kovács–Körmendy–Mázi–Oplatka 2014, 111–112.

Kapcsolódó: IV/17. levél

Császári Fenség!

Ha Fenséged mindenkivel szemben mindig oly jóindulatú és méltóságteljesen nyájas lényére gondolok, vagyok bátor magamban azt a reményt táplálni, hogy Fenséged e sorokat kegyesen fogadja.

Utazásom fő célját elértem, és úgy vélem, szerénytelenség nélkül állíthatom, hogy mind azon – úgy mondhatnám, hézagos – ismeretekkel egyetemben, amelyekkel a Dunáról már azelőtt is bírtam, most képes vagyok alapos jelentést tenni a folyam viszonyairól s arról, hogy ez a Magyarország számára igen figyelembeveendő vízi út, amely – tekintettel a nálunk oly gyakori mocsarak lecsapolására, a kereskedelemre s végül a más országokkal való gyorsabb közlekedésre talán már a most élő nemzedék által is részben és lassanként használható lesz-e. Ám az egész kép összeállítása számomra nagy áldozatokba került; amúgy is gyenge egészségemet végleg tönkretette egy heves láz, mely Szisztova¹ környékén jelentkezett, és több hét leforgása alatt, miközben nélkülöztem minden segélyt és kényelmet, csaknem végzett velem, úgy, hogy itt 14 napos tartózkodás, jó orvosi kezelés és minden elképzelhető segély után is alig voltam képes néhány száz lépést megtenni.²

¹ Ma Szvisztov, város Bulgáriában, a Duna jobb partján.

² Széchenyi 1830. június 24. és október 19. között al-dunai utat tett, hogy az Al-Duna szabályozásának lehetőségeit tanulmányozza. Az utazás során megbetegedett, néhány hétig Konstantinápolyban kezelték. SZIN, 4: 51–144.

Ebben a nem éppen legkellemesebb helyzetben, amelyben azonban nyugalommal töltött el annak tudata, hogy szándékom tisztességes volt, e napokban ért az a nagy öröm, hogy az internuncius³ által hírt kaptam Öfelsége kegyes engedélyéről az Akadémia ügyében.⁴ E hír új életre keltett, bár új erőt ez sem kölcsönzött, s így aligha gondolhatok arra, hogy késő ősz előtt lóháton visszafelé útnak induljak.

Császári Fenség, mindenek előtt szívből köszönetet mondok azért – bocsássa meg Felséged a talán túl hétköznapi nyelvezetemet –, hogy Fenséged e társaság sikeréért oly erővel s kitartással közbenjárt, és végül létrehozta azt. Nem rajongás, nem álom ez, s én mégis látom, hogy e társaság hazánknak idővel mily hasznót hoz majd, hogyan fog Fenséged atyai védnöksége alatt káros előítéleteket lassanként kipusztítani és honfitársaim közt elmélet s szavak helyett gyakorlatot és tetteket meghonosítani, és a számos vers és a költészet mellett időnként technikai és mezőgazdasági ágazatokat is megvalósítani, stb. Mindenek előtt a legmélyebben átértett tisztelettel mondok tehát köszönetet Fenségednek, és a jövőben mindig kész leszek hálámat kifejezni. Most azonban bátorkodom előhozakodni egy kéréssel, ami talán túl merésznek tűnik, s amit emiatt aligha mernék más elé tárni, de Fenséged igazságszeretete és méltányossága erre buzdít.

Számomra bevallom, nagy teher az, hogy ezen intézményre egyévi bevételemet áldozom, mert e bevétel nem netto értendő, amivel rendelkezhetek, hanem annak felel meg, amit birtokaim általában hoznak, s amiből itt és ott sok minden levonandó azért, hogy kötelezettségeimet teljesítsem, úgyhogy az összeg, amelyet felajánlottam, csaknem inkább háromévi bevételemnak felel meg. Lépésemet azonban soha meg nem bántam, s Isten a tanúm, kinek ítélőszéke előtt talán hamarosan megjelenek, hogy ha még nem tettem volna, újra megtenném ugyanezt.

Mivel azonban viszonyaim közt ez a közjónak szentelt adomány, ha igazságosak vagyunk, nem jelentéktelen, úgy vélem, nekem is lenne némi jogom, hogy személyesen vegyek részt a tervbe vett irodalmi intézmény megalakításában.

Távol legyen tőlem a gondolat, hogy az alapítás nem történhetne meg a legcélszerűbb módon közreműködésem nélkül; a tárgyról azonban oly sokat gondolkoztam, róla oly sok jegyzetet készítettem – kedvenc foglalkozásom volt ez –, hogy a legalázatosabban igénylem Fenséged igazságérzetét és nagylelkűségét, és Fenségedet a legmélyebben átértett

3 Franz Ottenfels-Gschwind.

4 Az alapszabályokat az uralkodó csak 1831. január 28-án erősítette meg.

tisztelettel arra kérem, rendelje el, hogy az említett társaságot ne állítsák össze, és mindaddig ne hozzák végérvényesen létre, míg Isten meg nem engedi, hogy hazatérjek s ott engem meghallgassanak. Mindenestre hamarosan jövök, vagy talán soha többé.

Úgy vélem, az országgyűlés előtt oly sok és részben oly fontos téma lesz, hogy ezen alázatosan előterjesztett kérésem könnyen teljesülhet.

Ha a legmélyebb tisztelet kifejezése nem büntetendő, akkor még azt az egy kérést intézném Fenségedhez, hogy leborulhassak a Fenséges Főhercegnő⁵ lába elé, és a legbensőbb alázattal emlékeztessem személyemre.

Fenségedet viszont kérem, bocsássa meg tolokodásomat, és legyen meggyőződve arról, hogy bennem mindig a leghűbb és legbuzgóbb szolgájára talál, aki a legmagasabb tiszteletadással és kötelességtudással vagyok Fenséged legalázatosabb és legkisebb szolgája.

Bujukdere, a Boszporusz partján, 1830. augusztus 24.

Kovács Henriett és Oplatka András fordítása

5 Mária Dorottya főhercegné (1797–1855), József főherceg harmadik felesége.

9. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF JÓZSEF FŐHERCEGNEK

Pest, 1835. szeptember 13.

Euer k. k. Hoheit,
Durchlauchtigster Erzherzog!

Die Stadt Ofen hat ihre Erklärung in Hinsicht der Brücke gestern officiose eingereicht. Sie ist aber etwas lang, weißhalb ich sie Ew. kaiserlichen Hoheit persönlich zu überreichen die Ehre haben werde, und stimmt wesentlichen mit den Wünschen des Landtages überein.

Was in dieser Angelegenheit seit der Zeit aber als ich Ew. kaiser. Hoheit meinen letzten Bericht zu erstatten das Glück hatte, in Pesth geschah, halte ich für meine Pflicht, Höchstdenselben hiemit in aller Unterthänigkeit zu Füßen zu legen.

Der Magistrat sandte die beiden Erklärungen, die der Majorität nämlich und die der Minorität, der Communität mit dem Bescheid zurück "Man solle trachten, die Meinungen zu einer Einhelligkeit zu bringen."

Der Vormund ließ demzufolge mittelst Einladungskarten alle, aber ausschließlich nur jene den 11ten dieses auf das Rathhaus berufen, die seine Erklärung mit unterschrieben; keinen einzigen aber von denen, die die andere Erklärung unterfertigt hatten; und reichte gestern, den 12ten ein langes von ihm und den beiden Seniores unterfertigtes Memorandum dem Magistrat ein, in welchem die Verbleibung bei ihrer vorigen Erklärung motivirt ist.

Der Magistrat, der eben in pleno zugegen war, nahm die Sache sogleich in Berathung, die der Bürgermeister, wie ich höre, damit anfang "Er habe in den Vorstädten herumgesendet, und habe die Aufregung allenthalben so groß gefunden, man trinke die Gesundheit des Herrn Kolb etc., daß nun die Frage sei, quid consilii." Worauf Herr Szepesy sagte "Ja, wenn es so ist, und wenn man risquirt etwa die Fenster eingeschlagen zu bekommen, dann muß man freilich nachgeben." Herr Voiditsek, Hupf und Sloboda sprachen nun heftig gegen die Erklärung der Minorität. Die Anderen schwiegen bis auf den Herrn Veidinger, der sich für weitere reifliche Berathung aussprach, was den Magistrat endlich aufmerksam machte, daß der ganze Hergang der Sache nicht in Ordnung sei, indem der Vormund eigentlich gar keine Communitäts-Sitzung halten ließ, und nichts für die divergenten Meinungen gethan hat. Worauf das Ganze wieder an die Communität zurückgewiesen ward.

Was nun geschehen wird, kann ich mit keiner Bestimmtheit sagen. So viel ist aber gewiß, daß der Magistrat von dem Vormund dermaßen eingeschüchtert ist, daß dieser Letztere durchaus machen wird können, was er wird wollen. Mir dünkt, er wird in dieser Sache keine Communitäts-Sitzung mehr halten, denn er fürchtet sich vor jeder Discussion, wo man auf ruhige Erwägung und kaltes Blut appellirt – und wird den Magistrat zwingen, sich zu ihnen zu schlagen. Aufregung ist in dem großen Publicum durchaus keine, außer der, die durch Herrn Kolb selbst und seine Helfer erzeugt wird, von denen Herr Károlyi, Gamperl, Lechner und Lánicz sich vorzugsweise auszeichnen, und Herr Kovátsy besonders bei den Josephstädter Bürgern die Rolle übernommen hat, die der Herr Paul Bod bei Restaurationen zu spielen pflegt.

Ich verhalte mich ganz ruhig, trachte die Rechte der Vernunft geltend zu machen, und vertrage mit Resignation alle jene gehässigen Verleumdungen, die man über mich schmiedet, und zu denen ich wahrlich keinen Anlaß gebe noch gab.

Höchstdero Schreiben vom 4ten Sept. l. J. zeigte ich Mehreren. Es schien aber keinen besondern Eindruck zu machen, da man allgemein der Meinung ist "Ich sei in der fräglichsten Angelegenheit von einer allerhöchsten Regierung sowohl als persönlich von Ew. kaiser. Hoheit nur scheinbar protegirt, und man sammle sich in dem Grade Verdienste, als man mir Prügel zwischen die Füße wirft."

Welchen sordiden Eigennutz, welche kriechende Falschheit, wie viel doppelte Gesichter ich aber in diesen zehn Wochen, die ich hier lebe, begegnen mußte, können Ew. kaiser. Hoheit wohl denken, denn Höchst-dieselben mögen in derlei Dingen eine große Erfahrung haben. Zum Glück war ich wenn auch nicht geradezu auf Alles, dennoch auf das Meiste gefaßt, und so stehe ich – wie wohl mit verwundetem Gemüth – noch immer auf Füßen, und kann nimmermehr glauben, ein Magistrat von der Stadt Pesth könne aus Nebenabsichten oder Feigheit einer Opinion sklavisch und unbedingt beipflichten, die nicht nur unverzeihbar schroff ist, sondern auch Dinge enthält, die auf keinem soliden Grund stehen.

Es müssen Menschen mit im Spiel sein, die die Gemüther ihres Vorthells und ihrer Nebenabsichten wegen aufzuregen trachten, während Herr Kolb sich und seine Partei überschätzend, beiläufig eine solche Rolle spielt, wie man es hie und da von aufgehetzten Bauern Communitäten von Zeit zu Zeit erfährt; was – woher es auch immer ausgehen mag – zu beklagen ist, die Stadt Pesth aber, wo man mehr Aufklärung und richtigere Ansichten erwartet, vor einem jeden billig Denkenden wahrlich nicht in das allervortheilhafteste Licht stellt.

Ich will nun noch warten. Was immer indessen geschehen soll, so werde ich den Violenzen Ruhe, dem Parteigeist den Sinn des Gehorsams, der Leidenschaft endlich die Sprache der kalten Vernunft entgegen zu stellen trachten. Der ich Ew. kais. Hoheit versichere, daß diese ganze Resistenz der Stadt Pesth nur von einigen Menschen ausgeht, während der größere Theil diese Umtriebe nur mißbilligt und tadelt. Auch können Ew. kaiser. Hoheit auf mein Wort glauben, daß der Vormund aller jenigen, die in dieser Opposition mit eingeflochten sind "wegen Vermeidung von Unruhen nachgeben zu müssen" lediglich faule Fische sind, um Ew. kaiser. Hoheit irre zu führen, und wandend zu machen.

Gestern wurde an die Stelle des Herrn von Döbrentei, der sein Amt resignirte, Herr Schedel zum Secretair der ungrischen Academie, anstatt diesem zum Segéd-jegyző aber der Benedictiner Czuczor so zu sagen einstimmig erwählt. Für die erste Stelle hatte Herr von Kőlcsey nur 3 vota. Heute wird öffentliche Sitzung im Comitats-Hause, und bis nächsten Dienstag werden die Geschäfte dieser Academie ziemlich beendigt seyn, in der sich nichts besonderes zutrug, und alles auf das ruhigste ablief. Baron Sigmund Prényi wurde einstimmig an die Stelle des verstorbenen Stephan v. Vég zum Mitglied des Directoriums erwählt.

Ich lege mich Ew. kaiser. Hoheit zu Füßen, und nenne mich mit dem Gefühl der allertiefsten Ehrfurcht Ew. k. k. Hoheit ganz unterthänigsten Diener Gr. St. Sz.

Pesth, den 13ten September 1835.

Kézirat – egykorú másolat: MTA KIK KRKGY K 210/1.157.

Közli: Majláth 1889–1891, 2: 111–114., Kovács–Körmendy–Mázi–Oplatka 2014, 220–222.

Kapcsolódó: III/35–36. levelek

*Császári és királyi Fenség,
Legkegyesebb Főherceg!*

Buda városa tegnap hivatalosan benyújtotta a hídról szóló nyilatkozatát. Ez lényegében megegyezik az országgyűlés kívánságaival, azonban kissé hosszú, amiért is megtisztelő módon személyesen adom majd át császári Fenségednek. Azonban kötelességemnek tartom minden

alázattal Fenséged lába elé tenni azt, ami Pesten azóta történt, hogy legutóbb szerencsém volt császári Fenségednek jelentést tenni.

A városi tanács a két nyilatkozatot, azaz a többségét és a kisebbségét, azzal a válasszal küldte vissza a választott polgárságnak, hogy: „igyekezzenek a véleményeket közös nevezőre hozni.”¹

A szószóló² erre meghívókkal e hónap 11-re mindenkit a városházára szólított, ám kizárólag csak azokat, akik az ő nyilatkozatát aláírták, egyetlen egyet sem azok közül, akik aláírásukkal a másik nyilatkozatot támogatták; tegnap, 12-én pedig benyújtott a városi tanácsnak egy hosszú, általa és a két segédje által aláírt memorandumot, amelyben megindokolja, hogy miért ragaszkodnak korábbi nyilatkozatukhoz. A városi tanács, amely éppen teljes számban együtt volt, a témáról azonnal tárgyalást kezdett, amit a polgármester,³ mint hallom, így nyitott meg: „Ő a külvárosokba embereket küldött ki, és úgy találta, mindenhol oly nagy a felindulás, Kolb úr egészségére isznak, stb., úgy-hogy felmerül a kérdés, quid consilii [mi legyen a tanács].” Amire aztán Szepessy úr azt mondta: „Nos, ha a dolog így áll, és ha azt kockáztatjuk, hogy netán betörik az ablakainkat, akkor valóban visszakozni kell.” Majd Voiditsek, Hupf és Sloboda urak hevesen kikeltek a kisebbség nyilatkozata ellen. A többiek hallgattak Veidinger úr kivételével,⁴ aki további alapos tanácskozást ajánlott, ami a városi magisztrátust végül is arra figyelmeztette, hogy az egész ügy kezelése nincs rendben, mert hisz a választott polgárság számára tulajdonképpen a szószóló nem tartott ülést, és mit sem tett az eltérő vélemények érdekében. Így aztán mindent visszautaltak a választott polgársághoz.

Azt, hogy most majd mi történik, nem jósolhatom meg biztosan. Az azonban kétségtelen, hogy a szószóló a városi tanácsot annyira megfélemlítette, hogy előbbi képes lesz azt tenni, amit csak akar. Nekem úgy tűnik, e tárgyról nem fog többé választott polgári ülést tartani, mert fél minden vitától, amelyben a résztvevőket nyugodt mérlegelésre és hidegvérre kéri, és kényszeríteni fogja a városi tanácsot, hogy az álljon

1 Széchenyi több alkalommal folytatott megbeszélést Pest város választott képviselőivel a Pestet és Budát összekötő híd építése ügyében. Kolb János tanácsos pedig azon volt, hogy keresztülhúzza Széchenyi számításait, a nádor közbenjárására sem sikerült más belátásra térnie. Bővebben SZIN, 4: LXVII–LXVIII., Oplatka 2005, 226., 263.

2 Kolb János, a pesti választott polgárság szószólója.

3 Seeber Károly pesti polgármester.

4 Szepessy Ferenc, Vojdisék József, Hupf Mihály, Szloboda Mihály, Veidinger János pesti tanácsnokok.

az ő és társai oldalára. A nagyközönség soraiban egyáltalán nincsen felindulás, kivétel csak az, amit Kolb maga és cinkosai okoznak, akik közt Károlyi, Gamperl, Lechner és Láncz különösen kitűnnek, míg Kovácsy úr⁵ elsősorban a józsefvárosi polgárok körében vállalta azt a szerepet, amit Bod Pál⁶ tisztújítások alkalmával szokott játszani.

Magam igen nyugodtan viselkedem, arra törekszem, hogy a józan ész jogai érvényesüljenek, és lemondóan viselem el mindazokat a gyűlölködő rágalmakat, amelyeket rólam koholnak, s amelyekre valóban nem adtam és nem adok okot.

Fenséged ez év szeptember 4-én kelt iratát többeknek megmutattam. Úgy tűnt azonban, nem bírt különösebb hatással, mert az általános vélemény így szól: „Engem a kérdéses ügyben a legmagasabb kormány és személyesen császári Fenséged csupán látszólag pártol, és annál több érdemet lehet szerezni, minél több akadályt gördítenek az utamba.”

Azt azonban, hogy mily szennyes önzéssel, csúszó-mászó álnoksággal, mily sok kétarcú emberrel kellett e tíz itt töltött hét alatt találkoznom, Fenséged bizonyára el tudja képzelni, mert Fenségednek ily ügyekben nagy tapasztalata lehet. Szerencsére, ha nem is éppen mindennel, de mégis a legtöbbször számoltam, s így – bár sebzett kedéllyel – még mindig a lábamon állok, és soha sem hiszem el, hogy Pest városának tanácsa hátsó szándék miatt vagy gyávaságból szolgálalkúen és feltétel nélkül magáévá tegyen egy véleményt, amely nemcsak megbocsáthatatlanul merev, hanem olyat is tartalmaz, ami nem áll szilárd talajon.

Olyan emberek kezének kell itt a dologban lennie, akik előnyük és hátsó szándékaik érdekében arra törekszenek, hogy a kedélyeket felizgassák, míg Kolb, aki önmagát és pártját túlbecsüli, körülbelül azt a szerepet játssza, amelyet az ember időnként itt-ott felheccelt paraszti közösségeknél tapasztal; bármi okra is vezethető vissza, sajnálatos az ilyesmi, de Pest városát, ahol több felvilágosultságot és helytállóbb véleményeket várunk el, bizony nem a legelőnyösebb fényben jeleníti meg minden méltóbban gondolkodó ember előtt.

Most még várni akarok. Ám bármi történjék, erőszakra nyugalommal, pártszellemre az engedelmesség tudatával, s végül szenvedélyre a józan ész nyelvezetével igyekszem válaszolni. Biztosítom Császári Fenségedet, hogy Pest városának ezen ellenállása mindössze néhány ember műve, míg a nagyobb rész e mesterkedéseket helyteleníti és bí-

5 Károlyi István, Gamperl András, Lechner János, Láncz József, Kovácsy Károly pesti választott polgárok.

6 Bod Pál pesti ügyvéd.

rálja. Császári Fenséged szavamra azt is elhiheti, hogy mindazoknak a kibúvója, akik ezen ellenzékkel összefonódtak – miszerint „muszáj engedni a zavargások elkerülése végett” – csupán otromba kifogás, hogy császári Fenségedet megtévesszék és bizonytalanná tegyék.

Tegnap Döbrentei úr helyére, aki lemondott, a magyar Akadémia titkárává Schedel urat választották, és helyette segédjegyzőnek, hogy úgy mondjam, egyhangúlag a bencés Czuczort. Az első pozíció betöltésére Kölcsey úr csak három szavazatot kapott. Ma a megyeházán nyilvános ülés lesz, és jövő keddig az ügyek az Akadémián, ahol nem történt semmi különös, és minden a legbékésebben zajlott le, lényegében nyugvópontra érnek. Perényi Zsigmond bárót az elhunyt Végh István helyett az igazgatóság tagjává választották.

*Fenséged lábához borulok, és vagyok a legmélyebb tisztelet érzésével
Fenséged igen alázatos szolgálja
Gróf Széchenyi István*

Kovács Henriett és Oplatka András fordítása

10. JÓZSEF FŐHERCEG SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Bécs, 1843. augusztus 13.

Nagyságos Gróf Úr!

Jerney János¹ hites ügyvéd 's academiai rendes tag' részére, szándéklott Kaukáziai útjára szükséges 's a' Felséges udvar melletti Muszka követ-ség által láttamozott Utilevelet, mint szinte egy minden Muszka-,² Moldva- 's Oláhországban létező Cs. K. ügyviselőségnek szólló ajánló levelet, – melyek Nagyságodnak folyó évi Szent György hava³ 29^{kén} hozzám intézett megkeresésére közbetett Felirásom következtében a' maga útján kiadattak. – Nagyságodnak ide csatolva a' végre teszem át: hogy azokat említett Jerney Jánosnak kézhezadatván, őt egyszersmind arról is értesítse, miszerint a' Pétervári Udvar mellett lévő cs. k. követség közbenjárására, az ottani cs. k. kormány részéről, a' Boris-thenes⁴ 's Ural melléki minden kormányzések útasítvák, hogy meny-nyiben arra venné útját érintett Jerney János, neki mindenkép segéd- 's védkezet nyújtsanak. – Egyébiránt különös hajlandósággal maradok Nagyságodnak

szíves jóakarója
Jósef nádor Ispány

Bécs, Kisasszony h.⁵ 13^{kán} 1843

Kézirat – eredeti levél, saját kezű aláírással: MTA KIK KRKGY K 166/184.
Közli a kézirat fotómásolatát: Borzsák 1991, 939.

- 1 Jerney János (1800–1855) őstörténész, nyelvtörténész, 1838-tól a Tudós Társaság rendes tagja. 1844 és 1845 során tett utazást a Fekete-tenger északi térségében, ahol a magyarok eredetét kutatta. Eredményeit 1851-ben tette közzé egy kétkötetes úti beszámolóban *Jerney János keleti utazása a magyarok őshelyeinek kinyomozása végett 1844 és 1845* címmel.
- 2 Muszkaország Oroszország régies megnevezése.
- 3 Április.
- 4 A Dnyeper folyónak és védőistenének ókori megnevezése.
- 5 Augusztus.

11. JÓZSEF FŐHERCEG SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Bécs, 1843. október 19.

Nagyságos Gróf!

A' Magyar Tudós Társaság f. é. első és második negyedében tartott kis gyűléseinek Jegyzőkönyvét, melyet Nagyságod f. e. Szent Iván hava¹ 6^{ikán} nekem bemutatott; fogytakozónak találván annyiban, mennyiben abban Pünkösöd hava² 1^{ső} napján tartott Ülésbeni 96. és 97. számú tárgyakról semmi említés sem tétetik, ezen Jegyzőkönyvet ama fogytakozás potlása és annak után ismét leendő altaltétele végett Nagyságodnak ime visszaküldendőnek véltem.³ Ki egyébiránt mindenkori különös hajlandósággal vagyok.

Nagyságodnak

Bécs Mindszenthava⁴ 19e 1843.

szives jó kívánója
József Nádor Ispány

Kézirat – eredeti levél, saját kezű aláírással: MTA KIK KRKGY Történelem
2r 23.

- 1 Június.
- 2 Május.
- 3 Nincs a levél mellett.
- 4 Október.

12. JÓZSEF FŐHERCEG SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Kis Jenő, 1846. június 21.

Nagyméltóságú Gróf, Magyar Akadémiai M. Elnök Úr!

E folyó Szent Ivánhó¹ 15^{ről} Nagyméltóságodnak a magyar Akademia nevében hozzám intézett azon felterjesztése, mely szerint az, Náadori hivataloskodásom közelébb betöltendő ötvenedik évnapja emlékének megünneplésére,² évkönyveinek 7^{ik} kötetét nékem felajánlani, 's ezt arczképpemmel ellátva közrebocsátni elhatározá,³ – a legőszintébb örömerzetet gerjeszté keblemben; ugyan is e határozat, midőn egy részről a magyar Akademiának irántami gyöngéd figyelmét, 's tapasztalt igaz vonzalmát a legfényesebben bizonyítja: úgy más részről, – e haza szellemi 's anyagi jóléte 's boldogsága eszközésére mindenkor irányzott buzgó törekvésemnek e kitűnő elismerésében – az öntudat megnyugtató édes érzetén kívül – a legszebb, a legnagyobb jutalmat nyújtja.

Midőn tehát a Magyar Akademiának említett határozatát legszivesebb örömmel 's forró köszönettel fogadnám, egyszersmind megkeresem Nagyméltóságodat: hogy ebeli nyilatkozatom – valamint igaz őszinte hajlandóságom felől, mellyel mint eddig, úgy ezentúl is a Magyar tudós Társaság iránt viseltetni meg nem szünendek, – értesíteni ne terhelteessék.

Egyébíránt állandó különös hajlandósággal maradok Nagyméltóságodnak

legszivesb Jóakarója
Jósef Náador Ispán

Kis Jenőn, Sz. Ivánhó 21^{én} 1846.

Kézirat – eredeti levél, saját kezű aláírással: MTA KIK KRKGY Történelem 2r 23.

¹ Június.

² Sándor Lipót náador korai tragikus halálát követően, 1795. szeptemberben az uralkodó József főherceget jelölte ki Magyarország helytartójának, a magyar országgyűlés 1796-ban emelte a náadori méltóságba (1796. évi 1. törvénycikk).

³ MTT Évkönyvei, 7.

13. JÓZSEF FŐHERCEG SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Buda, 1846. augusztus 5.

Nagyméltóságú Gróf, Magyar Akadémiai m. Elnök Úr!

A magyarországi építő Igazgatóság a királyi Helytartó Tanács által felhatalmaztatván arra, hogy a nála létező viz-műtani munkákat, 's az ország folyóiról készített térképeket, úgy utakról 's csatornákrolí rajzokat,¹ a magyar Akadémia által e végre kiküldendő matematikai osztályu tagoknak helybeni megtekintés végett kiszolgáltathassa: erről Nagyméltóságodat folyó évi Szent Iván² hava 12^{ről} és Szent Jakab³ hó 14^{ről} kelt levelei nyomán ezennel értesíteni kívántam.⁴ Egyébiránt állandó különös hajlandósággal maradok

Nagyméltóságodnak

legszivesb Jóakarója
József Nádor Ispány

Alcsuthon, Kisasszonyhó⁵ 5^{én} 1846.

Kézirat – eredeti levél, saját kezű aláírással: MTA KIK KRKGY K 166/207.
Kapcsolódó: III/64. levél

- 1 A Tisza vidékének felmérése még az 1830-as években elkezdődött, és az 1842-es árvizes időszak után több folyószabályozási tervezet, javaslat is készült a Tisza-melléki megyékben, amelyeket a Helytartótanács elé terjesztettek. József nádor 1845. június 12-én értekezletet tartott a Tisza-szabályozás ügyében, és a tervet az Építési Főigazgatóságnak adta át. Széchenyi ezeket az iratokat kérte a nádortól. Mészáros 1974, 56–57.
- 2 Június.
- 3 Július.
- 4 A levelek nem ismertek.
- 5 Augusztus.

14. ISTVÁN FŐHERCEG SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Prága, 1847. május 11.

Nagyméltóságu Gróf, Akadémiai másod Elnök Úr!

Miután boldogult édes Atyám' végrendelete határozottan meghagyja, hogy azon alapítvány, melyet az Akadémia' számára tett, halála után azonnal lefizetessék; az e' részbeni kötelezettség pedig gyámság alatt lévő József öcsémet szintugy illeti mint engem, 's a' gyámnoknak a' végrendeleti meghagyást mellőznie bajos volna, sajnálom, hogy Nagyméltóságod' azon óhajását, miszerint az említett alapítvány' tőkéjét magamnál tartsam 's az akadémia' javára kamatoztassam, nem teljesíthetem. Méltányolván azonban az Akadémia közhasznu céljait 's a' hazai tudományosság' fejlesztése körüli érdemtelmes működését, magam részéről is szívesen fogok pénzalapjának növeléséhez valamivel járulni, 's ebbeli ígéretem' teljesítését Magyarországba érkezésem idejére magamnak fen is tartom.

Egyébiránt megkülömböztetett hajlandósággal maradok

Nagyméltóságod'

legszívesb jóakarója

István f.

k. helytartó

Prága, Pünkösöd h.¹ 11^{kén}

1847.

Kézirat – eredeti levél: MTA KIK KRKGY RAL 375/1847.

Kapcsolódó: I/15.

15. A HELYTARTÓTANÁCS SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Buda, 1847. május 25.

Tekintetes, Nagyságos, Nagyméltóságú és Méltóságos Gróf, Kedves Barátom, különös tekintetre méltó Úr!

Dicsőült József Császári Királyi Főherczeg és Magyar Ország Náderispánja végrendeletének a magyar tudós társaság számára tett alapítványra vonatkozó kivonatát Nagyméltóságoddal – ugymint azon társaság másod Elnökével – kellő tudomás 's intézkedés végett, ezennel közli e' királyi Helytartótanács. Kelt Budán a' magyar királyi Helytartótanács ezer nyolcz száz negyvenhetedik évi Pünkösöd hó huszonötödik napján tartott Üléséből.

Tekintetes Nagyságod, Nagyméltóságod
és
Méltóságodnak

hivatalra kész
teljes készségűi
Gróf Keglevich Gábor
Nyéky Mihály
Pap Antal

Kivonat

In nomine Sanctissimae ac Individuae Trinitatis Amen.

Vicissitudines humanae vitae, atque temporis, quo Suprema cuivis immineat hora incertitudinem recogitando, ultimam, quae cum decesu meo plenum effectum satiatur voluntatem meam dum firma, et integra per Dei gratiam fruor valetudine, Testamento praesenti consigno sequentibus punctis.

Ommissis ommittendis.

20° Aliud Capitale 10000 id est decem mille florenorium Conv. Mon. pro Academia erudita Hungarica Anno 1827 per me oblatum est. Hoc Capitale non minus ac illud puncto priori decimo nono memoratum per meos filios, quam primum pecuniariae circumstantiae eorundem

id admiserint respectivo fundo exsolvendum interea vero competentia ab iisdem Interusura concernenti Cassae defixis temporibus rite inferenda erunt.

Kézirat – eredeti levél, saját kezű aláírásokkal: MTA KIK KRKGY K 166/226–227.
Kapcsolódó: I/14. levél

A Legszentebb és Oszthatatlan Háromság nevében Ámen.

Az emberi élet forgandóságát, még inkább az időpont bizonytalanságát tekintetbe véve, amikor az utolsó óra fenyeget, végakaratomat, amely halálommal teljes érvényt szerezzen, a következő pontokból álló jelen Végrendelettel igazolom, amíg még Isten kegyelméből szilárd és teljes egészségnek örvendek.

Elhagyva az elhagyandókat.

20. pont. Egy másik tőkét, 10.000, azaz tízezer forintot pengő pénzben, 1827-ben felajánlottam a Magyar tudós Akadémiának. Ezt a tőkét, nemkülönben a megelőző, tizenkilencedik pontban említettet, a fiaim fizessék ki a megfelelő alapból, amint anyagi körülményeik megengedik, és addig is a belőlük keletkező kamatok az illetékes pénztárnak meghatározott időközönként szabályszerűen felszámítandók.

Gángó Gábor fordítása

16. A HELYTARTÓTANÁCS SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Buda, 1847. június 22.

Tekintetes, Nagyságos, Nagyméltóságú és Méltóságos Gróf, Kedves Barátom, különös tekintetre méltó Úr!

Az országos tisztí Névtárnak, maga idejében leendő elkészíthetése tekintetéből,¹ Nagyméltóságod felszólítatik: miszerint az érintett tisztí Névtárba ígtatandó tisztviselők neveit, 's hivatali minőségüket, folyó évi Kisasszony hó² végéig ide bemutatni sziveskedjék. Kelt Budán a' Magyar Királyi Helytartó Tanács ezer nyolczszáz negyvenhatedik évi Szent-Iván hó³ huszonkettedik napján tartott üléséből.

Tekintetes Nagyságod,
Nagyméltóságod és Méltóságodnak:

hivatalra kész,
teljes készségűi
Gróf Keglevich Gábor
Nyéky Mihály
Kiss Miklós

Kézirat – eredeti nyomtatvány, saját kezű aláírásokkal: MTA KIK KRKG
K 166/228.

Kapcsolódó: III/73. levél

1 *Magyarország és a hozzákapcsolt részek tisztí névtára 1848-dik szökö*
évre. Buda, 1848.
2 Augusztus.
3 Június.

17. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF MAILÁTH GYÖRGYNEK

Pest, 1847. szeptember 22.

Nagyméltóságu Cs. K. Valós Titkos Tanácsos Ur!
Magyarország Birája!

Excellentiádnak m. hó 13. hozzám bocsátott hivatalos levelére,¹ melyben a főmélt. Helytartó Tanács azon kegyes végzését méltóztatik tudtomra adni, mely szerint a kormánytestület az academia által készített négy nyelvtani kézikönyvére² tiszteletdíj 4000 ft kirendelését kívánja Ő Felségének kegyesen ajánlani: van szerencsém válaszolni, hogy azt a szerzőkkel közölve, azok e végzés feletti megnyugvásokat jelentették ki.

Miről midőn Excellentiádat tisztelettel értesíteném, egyszersmind pedig a nyelvtudományi osztály által készített, megvizsgált s az academia plenuma által elfogadott nyelvtani harmadik folyamot % alatt a főmélt. Helytartó Tanácshoz felterjesztés végett ide csatolnám;³ nem különben a negyedik folyamnak is munkában lételetét jelenteném: Excellentiád jó indulatiba zárt, mély tisztelettel maradok Nagyméltóságodnak

Pest, Sept. 22. 1847.

alázatos szolgája
Gr. Széchenyi István

Kézirat – nem saját kezű fogalmazvány: MTA KIK KRKGY RAL 329/1847.
Kapcsolódó: III/63. levél

1 A levél nem ismert.

2 Valószínűleg a Vörösmarty Mihály és Czuczor Gergely által iskolák számára készített nyelvtankönyvekről van szó. *Elemi magyar nyelvtan a' közép iskolák' I. osztálya' számára.* Buda, 1848, *Magyar nyelvtan a' közép-tanodák' második osztálya' számára.* Buda, 1848, *Szókötés a' közép-tanodák' III. osztálya' számára.* Buda, 1848.

3 Nincs a fogalmazvány mellett.

18. A HELYTARTÓTANÁCS SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Buda, 1847. október 5.

Tekintetes, Nagyságos, Nagyméltóságú és Méltóságos Gróf, Kedves Barátom, különös tekintetre méltó Úr!

Ő Császári Királyi Apostoli Felsége az ausztriai birodalomnak Haidinger Vilmos Császári királyi bánya tanácsos által összeállított Geonosztikai földrajzának állodalmi költségen való kiadatását kegyelmesen megengedvén; és belőle 3. példányt ide leküldetni méltóztatván, Nagyméltóságodnak egy példányt a' tudós társaság számára ide mellékelve áttetetik. Kelt Budán a' magyar királyi Helytartó Tanács ezer nyolcz-száz negyven hetedik évi mindszenhó¹ ötödikén tartott üléséből.

Tekintetes Nagyságod
Nagyméltóságod és Méltóságodnak

hivatalra kész
teljes készségei
Gróf Zichy Ferencz

Kézirat – eredeti levél, saját kezű aláírással: MTA KIK KRKGY K 166/231–232.
Kapcsolódó: II/33. levél

1 Október.

19. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF ISTVÁN FŐHERCEGNEK

h. n., 1847. második fele

Fenséges Austriai Császári, Magyar és Cseh Királyi Herczeg
Fő Herczeg!

Magyarország Nádora 's Királyi Helytartója!
Legkegyesebb Pártfogó!

A magyar tudós társaság Igazgatósága, az academia által 1842. 1843 – és 1844. években kiadott munkákból¹ két két példányt terjeszt Fenséged elébe azon alázatos folyamodással, méltóztatnék az egyiket jobbagyi tisztelete jeléül Ő Felségéhez kegyes elfogadás végett juttatni, másikat pedig buzgó ragaszkodása bármi csekély záloga gyanánt Önön Könyvtára részére nyájasan venni.

Melly után Fenséged tapasztalt kegyeibe zárt, mély tisztelettel maradtam Főherczegséged

alázatos szolgája
Gr. Széchenyi István

Kézirat – eredeti levél, saját kezű aláírással: MTA KIK KRKGY RAL 384/1847.

¹ A Magyar Tudós Társaság által kiadott munkákat ismerteti: Gazda 2018.

II. „Fő Méltóságú Elnök Úr!”

1. TELEKI JÓZSEF GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Pest, 1828. január 13.

Méltóságos Gróf Úr!

Hogy a’ honni nyelv terjesztésére kimiveltetésére és a’ tudományok és művészségek minden nemeire való alkalmaztatására, a’ közelébbi Ország Gyűlés 11-dik czikkelye következtében,¹ az országosan összegyűlt Karok és Rendek buzgó óhajtásaik, és – Felséges Fejedelmünk kegyelmes jóváhagyása szerint, a’ hazafiak önkényes ajánlásaiból felállítandó Magyar Tudós Társaság rendeltetéséhez képest maradandó alkotást nyerhessen, az említett törvényzikkely értelméhez képest megkivántatik, hogy az illető országos kiküldöttség munkájában foglaltatott, és az ajánló Urak által kinyilatkoztatott alap szabásokhoz

¹ Az 1827:11. törvénycikk „a hazai nyelv művelésére föllállítandó tudós társaságról vagy magyar akadémiáról”.

képest dolgoztassanak ki annak statútumai [*alapszabályai*] és planuma [*terve*], és ezek a' kegyelmes helybehagyás végett Ő Felségének bényujtassanak, későbbre pedig az ország Gyűlése elejébe is terjesztessenek.

Az e' végett megkívántató tanácskozások' és ülésekben való részvételre, Ő Császári Királyi Hertzegsége, szeretett Nádor-Ispányunk, – ki hazánkban minden jót buzgósággal kíván előmozdítani, – a' Méltóságos Gróf Urat is, mint honni tudományosságunk buzgó kedvellőjét, és példás hazafi ajánlása által ezen Tudományos-Intézet első alkotóját, kinevezni, és meghívni méltóztatott,² a' mint erről a' Méltóságos Gróf Urat különös levél által tudósította. Ennek következtetésében kötelességemnek tartom a' Méltóságos Urnak tudtára adni, hogy ebbeli tanácskozásaink végett a' f. e. Böjtmás havának³ 11-dik napját rendelttem ki határnapúl ide Pestre,⁴ melyre a' midőn a' Méltóságos Gróf Urat egész hazafi buzgósággal meghívnam magamat szíveségébe ajánlom és maradok

A' Méltóságos Gróf Urnak

Pesten Boldogasszony hava 13-dik napján 1828.

alázatos szolgálja
G. Teleki József

Kézirat – eredeti levél, saját kezű aláírással: MTA KIK KRKGY K 166/110.
Kapcsolódó: I/4. levél

² Lásd József nádor levelét az I/4. szám alatt!

³ Március.

⁴ A bizottság 1828. március 11. és április 7. között ülésezett, a tervezet szövegét április 17-én adta át Teleki a nádornak, az uralkodó pedig 1831. január 28-án erősítette meg.

2. TELEKI JÓZSEF GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Pest, 1831. január 23.

Méltóságos Gróf és Kamarás Úr

Minekutánna a' mult 1830beli Országgyűlése alatt a' magyar tudós társaság igazgató tanácsa, Posonyban November 17kén tartott ülésében megválasztá a' társaság Elölülőjét, kinevezte a' rendes tagokat,¹ 's némely más, czélhoz vezető rendelést tett, de ezek megkezdése mellett azonban még több olyan dolgok eligazítása maradt fenn, melyek egyedül az igazgató tanácsot illetik 's a' tudós tagoknak kívánt munkálkodásaikhoz minél előbb foghatása végett, azok hova hamarább elintézendők: hirrre teszem ezennel, Ő Cs. Kir. Fő Herczagsége Országunk Nádor Ispánya 's a' társaság Partfogója tudtával Méltóságodnak, mint az említett tudós társaság egyik nagy érdemű igazgatójának, hogy a' Fő Herczeg Nádor Ispány helybehagyása szerint az igazgató tanács tagjai új üléseinek kezdete, ide Pestre, a' beállott 1831dik esztendő Januariusa 31kére van határozva, 's annál fogva Méltóságodat azon következő napon való megjelenésre, és ezen örömkre felderült, sok jót ígérő intézetnek minél jobb alapu folyamatba indítása körül bölcs tanácsai előadására hivatalosan kérem.

Igen óhajtván, hogy az egész társaság egyeteme Méltóságodnak is, e' gyűlésekben jelenlétével dicsekedhessék, és azt is jelentvén, hogy az igazgató tanácsnak Posonyban December 12kén volt második ülésebeli határozásához képest, a' társaság alaprajza és rendszabásai e' folyó hónap végéig ki lesznek nyomtatva, magamat ajánlom, 's vagyok

A' Méltóságos Úrnak

Pesten Januarius 23kán, 1831

alázatos szolgálja
G. Teleki József

Kézirat – eredeti levél, saját kezű aláírással: MTA KIK KRKGY K 166/120.

1 Az első és másodelőülő mellett a 25 igazgatótanács tagot, köztük a négy alapítóval, valamint 23 rendes tagot. Bővebben: MTT Évkönyvei, 1: 58–59.

3. TELEKI JÓZSEF GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Pest, 1831. február 22.

Méltóságos Gróf Ur,

Nemzetünknek régi óhajtását, hogy nyelve, tudós társaságba kapcsolandó jeles elmék' munkálkodása által indítassék díszesebb kivirágzása útjára Méltóságod hazafiúi nemes áldozatja is 60,000 pengő forinttal juttatván teljeshetéséhez, kétségen kívül öröme volt a' magyar tudós társaság alaprajza és rendszabásainak felséges Királyunktól érkezett kegyelmes megerősítése.¹ Annak erejével tartá a' nevezett társaság igazgató tanácsa a' mult 1830^{b^{eli}} November 17^{k^{én}} Posonban első ülését, melyben Elölülők választásán, tudós tagok kinevezésén kívül a' társaság megindítására egyéb legszükségesebbeket is intéze-el. Illyen vala az ajánlott tőkepénzek esztendei kamatjainak a' társaság pénztárába való gyűjtése, a' mire nézve az állítatott meg, hogy a' kamatesztendő 1830^{b^{an}} November első napján kezdődjék 's ez minden alko-
tóval különösen illendően közöltessék.

Midőn ezt ezennel tenném, egyszersmind az igazgató tanács e' folyó Febr. 2^{k^{án}} tartott ülése abban volt megállapodásának hirr^e tétele is reám van bizva, hogy minden alapító az esztendei kamatnak félesztendőnkint leendő letételére azért kéretessék-meg, mivel a' társaság költségei már folyton folyva előfordulnak, a' minél fogva az említett tanács nevében Méltóságodat-is megkeresni bátorkodom, hogy az első félesztendei kamatot e' folyó 1831^{b^{eli}} Aprilis 31^{k^{ére}} ne sajnálja a' társaság pénztárnoka Helmeczi Mihály kezéhez küldeni, ki Pesten M. Gróf Károlyi György Ur házábanál található, minekutánna, míg a' társaság pénztára, a' már Sz. György napra kifogadott szálláson a' Duna parton Deron háznál,² egészen bátorságba helyheztetve lesz, a' tisztelt Gróf Ur a' beérkezendő pénzeknek tulajdon pénztárában helyet ajánlott. A' második félesztendei lefizetés 1831^{b^{en}} October utolsó napja leszen, mely két határidőt jövőre-is hogy a' Méltóságos Ur mindig pontosan megfog tartani, arról a' társaságnak semmi kétsége.

Ezen így Méltóságodnak is nagy becsü hozzájárulásával folyamatját kezdő magyar tudós társaságnak alaprajzát és rendszabásait egy

¹ 1831. január 28-án került rá sor.

² A Tudós Társaság 1831-ben a Deron-ház első emeletén bérelt helyiségeket, ahol a hivatali munka folyt, és ahol az üléseket tartották. Bicskei-Ugry 2018, 24.

példányban midőn az igazgató tanács rendelete szerint mint alapító-
nak tiszteletül megküldeném,³ vagyok

Pesten Februarius 22^d. 1831.

a' Méltóságos Gróf Urnak

alázatos szolgája
G. Teleki József

Kézirat – eredeti levél, saját kezű aláírással: MTA KIK KRKGY K 166/122.

3 *A Magyar Tudós Társaság alaprajza és rendszabásai.* Pest, 1831.

4. TELEKI JÓZSEF GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Szirák, 1831. szeptember 10.

Szirák 10. Sept. 1831.

Tisztelt Barátom!

A' mult holnap 30^{dik} napjáról irt leveledet,¹ a' Posták hiánossága miatt, tsak ezelőtt kevés napokkal vettem. Igen örvendek, hogy nállatok még az epekorság² nem ütött ki. Mi azzal nem ditsekedhetünk, már nállunk négy héttől fogva uralkodik és mintegy 90 személyt ragadott el és ezek közt Vármegye katonámat is, ki azomba az alföldről jöven fel, vesztegár³ alá tétetett és így nem házunknál holt meg. Szerentsére lakásunkat a' kertel eggyütt jó eleve elzártuk és így házunk még ment a' nyavalyától. Mintha eggy lélek szállotta volna meg elménket, mert tudos Társaságunkra nézve ugyan azon gondolatra jöttem én is a'melyre Te. Ez előtt eggy pár héttel eggy kerülőirást botsajtottam a' rendes és levelező tagokhoz,⁴ mellybe felkértem őket, hogy most tanátskozási munkálkodásainkban gátoltatván, ezen elmulasztást magány és szorgalmok által potolják ki. Eggyzersmind Döbröntey által a' helybéli rendes tagoknak meghagytam, hogy mindegyik a' maga osztályában azon könyvek Laistromát dolgozza ki, mellyből a' tudományos műszavakat a' heti ülések rendelése szerént öszve lehet szedegetni. Ezek hozzám az utasítás szerént kiküldetvén, én a' könyveket az illető tagok közt kiosztogatom, hogy így mindegyik tag azokból a' kívántató tudományos szotárt elkészithesse. Ugy vélem most ennél többet nem igen lehet tenni; de ha ez megtörténik és tsak nagy része a' tagoknak szorgalmatosan eljár a' reá bizott dolgokban, az idő nem lesz elveszve. – Mennyi pénz vagyon még Helmetzy kezénél bizonyosan nem tudom, de arról hogy szükségbe volna leveleiben, bár többeket vettem, semmit sem is. Annyit tudok, hogy Vedres örökösök

1 A levél nem ismert.

2 Ti. a kolerajárvány, amely 1831-ben érte el hazánkat, több mint félmillió ember betegedett meg, és közel negyedmillióan veszítették életüket.

3 Vesztegár helyett.

4 Teleki József 1831. augusztus 8-án irt levelet a tagoknak a Társaság minden gyűlésének bizonytalan időre való halasztásáról, és szeptember 2-án arról, hogy a tagok ezt az időt tudományos munkájukra fordítsák. A levelek egykorú másolatai: MTA KIK KRKGY K 1606 VIII–IX.

részéről 200 f. Conv. pénz töke letétetett, hogy a' Sándor István fundatioja a' Hertzeg Pártfogó által tisztába hozatvan ez 17 esztendei kamatjával együtt szinte 25,000 forintra Valtó Czedulában nevedvén, ebből 22000 fton felyül kötelezőkben és két ezer forinton felyül kész pénzben rendeltetett kiadatni az Ország pénztárából, mely summáknak [összegeknek] áltvételét Helmetzyre biztam. Igaz hogy ezek mind Kapitalisok, de most ugy is ezeknek kamatra adásokban mod nem lévén, szükség esetében, azokhoz folyamodhatunk, és majd a' nállad levő pénzből megint kipotolhatjuk. Ugy gondolom tehát ezen dologban nyugott elmével lehetsz; a' folyó költségekre nézve, melyek ugy is sokra nem mennek, szükségbe egy hamar még nem jövünk.

A' szorgalmatos öreg Kazintzy és a' szelid Tittel halála nagy tsorbát ejtett társaságunkban; mind a' kettő helyét bajos lesz kipotolni. Szegény Kazintzy 7. árvát hagyott maga után és igen nagy nyomorúságban; valamelly modról kell gondolkoznunk hogy el ne vesszenek. Sok kéziratok maradtak, a' mint hallom, ez a' Tarsaságnak alkalmat szolgáltat hat arra, hogy rendszabásai értelmében segíthessen rajtok. Az egyik fiu neveltetését magam szándékozom áltvenni. Talán Te, Károlyi Gyuri és András; ti is tesztek valamit, valamint atyafiai is. Mert ezek szegény gyermekek valóban alamisnára szorultak. Egyébbbaránt magamat tapasztalt szivességedbe ajánlván, maradok

igaz szivü barátod
Teleki József

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MTA KIK KRKGY K 209/6.
Kapcsolódó: III/7–8., 10.

5. TELEKI JÓZSEF GRÓF ÉS DÖBRENTAI GÁBOR
SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Pest, 1832. január 15.

Méltóságos Gróf, Cs. Kir. Aranykulcsos Ur,
's Másod Elölülő,

A' magyar tudós társaság alaprajzának meghagyása szerint, hazafiúi teljes készséggel küldjük meg köz tudomás végett ezennel % alatt ide csatolva az elmúlt 1831-ről szőlő jelentésünket ezen nemzeti új intézetnek,¹ érintett esztendőbeli tudományos munkálódásairól és annak pénztára mibenlétéről; azt jegyezvén meg dolgozásaira nézve, hogy azokban rész szerint olly előkészületek megtétele, mellyek nélkül utjának nem eredhetett volna, rész szerint az egész országra rohant cholera, huzamos ideig akadályoztaták; pénztárára nézve pedig azt említvén meg, hogy most eleinte ülései helyének kibutorozása, pénztárának elhelyeztetése 's átaljában megindításához kívántatott egyéb költségek miatt több nemü kiadás vala megteendő.

Költ Pesten, a' magyar tudós társaság igazgató tanácsának Januarius 15^d 1832. tartott üléséből.²

Grof Teleki Jósef

Döbrentei Gábor

Kézirat – eredeti levél, saját kezű aláírásokkal: MTA KIK KRKGY K 166/129.

¹ A csatolmány nincs a levél mellett.

² Az igazgató tanács 6. ülése. MTA KIK KRKGY K 1303.

6. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF A MAGYAR TUDÓS TÁRSASÁG
IGAZGATÓSÁGÁNAK*Pest, 1832. július 18.*

Tekintetes Igazgatóság!

Nem lehetett azon megkülönböztetést 's tiszteletet előre nem gyanítnom, mellyeknek egybenhangzásában a' Tekintetes Igazgatóság engem a' Másod-Elölüléségrül az Elsőre emelni szándékozik.¹ Nem lehetett ezt előre nem sejdítnem, mondom; de valóban nem azért, mintha illyesekre csak legtávolabbrul is érdemesnek tartanám magam, hanem mivel minden körülállások közt tapasztalni vala szerencsém a' Tekintetes Igazgató Tanácsnak ama személyemhez vonzó rokon érzelmit 's hazafi vágyait, mellyek általában a' hon javát szomjuzó lelkeknek gerjedelmet, akármily kebelben fakadozzanak is azok, mindig 's ekép bennem is, annyira meg szokták jutalmazni, mint a' valódi érdemet.

Tiszta szándék, becsületes vágy, csak ez sajátom! 'S irányon tul megjutalmazottnak érzendem magamat, ha tovább is illy tiszteletre méltó Társaságnak Igazgató Tagja 's Másod-Elölülője maradhatok, midőn az Elölülőségre annyi nálam érdemesb Tagot ismerek Társaságunkban, hogy azt elfogadni semmi esetre nem szándékozhatom. – a' mit ezenel elhatárolólag jelentek. Csekély tehetségimnél fogva kisebb körben jobb sikerrel fáradozhatom, – a' mit midőn szives igyekezettel ígérek, magamat a' Tekintetes Igazgatóságnak egyszersmind további kegyelmibe ajálva maradok

a' Tekintetes Igazgatóságnak

hiv tisztelője
Gróf Széchenyi IstvánPesten Julius 18^{ikán} 1832

Kézirat – eredeti levél, saját kezű aláírással: MTA KIK KRKGY K 193/2.
Közli: Majláth 1889–1891, 1: 230–231.

1 Teleki József 1832-ben a Magyar Udvari Kancellária ülnöke lett, hivatala Bécsbe szólította, emiatt le kellett mondania elnöki tisztéről. Az igazgatótanács egy része a társaság vonatkozó szabályának módosítását akarta, hogy Teleki továbbra is elnök maradjon, más része Széchenyit szeretete volna látni az első elnök székében, aki azonban ezt elhárította, és a későbbiekben is arra törekedett, hogy Teleki maradjon tisztében. Bővebben: Viszota 1909a, 2.

7. TELEKI JÓZSEF GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Bécs, 1833. február 25.

Méltóságos Gróf és Másod-Elölülő Úr!

A' Levéltárnok Úr azt jelenti, hogy a' Zseb-szókönyv¹ a' nyáron alkalmasint anyira elkészül, hogy nyomtatás alá jöhet, és hogy a' Pesti egyetem könyvnyomtató intézete annak nyomtatása éránt bizonyost kívánna jó eleve tudni, hogy mind a' szükséges papíros, mind a' meg kívántató új betűk megszerzése éránt az előkészületeket maga idejében meg tehesse. Távol létem nem engedi, hogy ez éránt értekezhessem, azért a' Méltóságos Urat bátorodom megkérni, méltóztassék a' dolgot bővebben maga elejébe terjesztetni, mindeneket elrendelni, és az említett könyvnyomtató intézettel egy bizonyos szerződésre lépni, mely mind annak, mind nekünk elégséges bátorságot adjon. —²

Az ezen nyomtatásért fizetendő summa [összeg] nagyobbatska lessz, és hogy azzal meg ne akadjunk, jó volna talám a' fizetést négy egyforma rátákra felosztani olly formán, hogy az első az első kötet nyomtatásának, a' második a' másodikának el kezdésével, a' harmadik ennek bévégzésével, a' negyedik pedig ez után három hólnapra fizetessék. — Egyébbaránt magamat szivességébe, barátságába ajánlván maradok:

A' Méltóságos Úrnak

Bécs, Februarius 25ⁿ 1833

alázatos szolgája

G. Teleki József

Kézirat – eredeti levél, saját kezű aláírással: MTA KIK KRKGY K 166/136.
Kapcsolódó: III/14.

- 1 Széchenyi a Társaság 1831. december 2-i ülésén javaslatot tett egy magyar–német és német–magyar kézisztár kiadására. MTA KIK KRKGY K 1389. A szótárt a levelekben többnyire zsebszókönyvként emlegetik. Bővebben: Viszota 1908, 63–71.
- 2 Ehhez lásd még Teleki József levelét Toldy Ferenchez, 1833. április 24-én. MTA KIK KRKGY Magyar Irodalmi Levelezés 4r 100.

8. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF TELEKI JÓZSEF GRÓFNAK
Pest, 1833. február 26.

Tisztelt Barátom!

Kötelességem szerint, teljes nyíltszívűséggel irányzom ezen sorokat hozzád. – Nem tudok 's nem tudunk többen bámúlásunkból felébredni, hogy Te tisztelt Barátom, legutolsóbb Igazgató Ülésinknél fogva „a Tudománytár¹ kinyomtatását rendelted.”

Valljon mi volt nevezeteseb egész tanácskozásunkban mint e' kérdés „Legyen e' Tudománytár vagy ne legyen” – 'S ugyan mi végeztetett? „Hogy ebben csak a' nagy gyűlés tehet propositiót [javaslatot]” – – 'S ennek végre mi a' természetes Conclusiója [következménye]? „Hogy a' dolognak függőben kell maradni” – – mig a' dolog azon forum által eldöntve nincs, melyre relegálta [utasította] azt az Igazgató Tanács. – ²

Ezen értelemben vettem én a' dolgot – vették azok a' dolgot, kikkel közlöttem e' tárgyat. – –

És ennek következtetésében, ne hogy izetlenségekre adjunk alkalmat . . . tegnapi heti ülés által – – provocáltattam az egész nagy Gyűlésnek tagjait „Tennének a' dologról annak idejében javaslatokat” ... Mert hogy vagy mellékesen tudják meg, hogy őket illeti ezen kérdés ('s illy féle kérdések) eldöntése – – vagy készületlen kérdeztessenek meg a' tárgy iránt – akkor az egész semmi nem egyéb mint Comédia.

Foglalatoságim nem engedik, hogy mind ezekről bővebben írjak. Schedel által megkapod néhány nap alatt a' heti ülés' jegyző-könyve' kivonatját;³ én pedig rövid idő alatt, személyesen fogom tenni Nálad tiszteletemet, hól szóval értekezhetendünk.

- 1 1833-ban indították útjára az évente két alkalommal megjelenő folyóiratot, amelyben az új külföldi tudományos eredményeket ismertették. Első szerkesztője Toldy Ferenc volt. A folyóirat történetéről bővebben: Viszota 1910a.
- 2 Széchenyi az 1833. február 4-i igazgatótanácsi ülésen indítványozta, hogy a Társaság ne indítson kritikai folyóiratot, de ennek eldöntését a nagygyűlésre bízták, és amíg az meg nem születik, felfüggesztették a nyomtatást. MTA KIK KRKGY K 1303 A nagygyűlés novemberben tárgyalta az ügyet, a lap kiadását jóváhagyták azzal a kitételrel, hogy nem tartalmaz kritikát. Bővebben: Viszota 1909a, 12–13.
- 3 A kisgyűlést február 25-én tartották Széchenyi elnökletével. MTA KIK KRKGY K 1389.

Ajánlom malasztidba magamat 's további szivességedért esedezvén
maradok legvalódibb tisztelettel barátod 's szolgád G. Széchenyi István
Pest Febr. 26ⁿ 1833.

Kézirat – egykorú másolat: MTA KIK KRKGY K 210/1.73.

Közli: Majláth 1889–1891, 1: 234–235.

Válasz: II/9. levél

9. TELEKI JÓZSEF GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Bécs, 1833. március 3.

Tisztelt Barátom!

Nyiltszivűség nyiltszivűséget kíván, azért én is egész őszinteséggel felelek a' mult holnap 26. napjáról hozzám intézett soraidra. Ha Te bámulásodból nem tudtál felébredni Schedelhez irt levelem miatt,¹ úgy valóban bamulás fogta el az én lelkemet is szavaid olvasására, de egyszer'smind keserűség is hazámnak csak javát esdeklő szívemet. A' Tudomány tárnak dolga három különböző izben fordult meg Nagy Gyűléseinken. Mind a' háromszor némelly ellenvetéssel elhatározott annak kiadása, utoljára olly hozzá adással, hogy első kötetje 1833. Januarius elején közrebotsajtassék. Közmegegyezéssel, de a' rendszabásokban épen nem alapult hatalommal függesztettük fel annak már elkezdett nyomtatását az Igazgatóság üléséig. Ez a' dolgot körén kívül valónak találta, annak ügyében semminemű határozást nem tett, a' rendszabások ebbeli változtatása eránt a' Nagy Gyűlés további javallatára utasítván az egész dolgot. A' rendszabásokat, a' Nagy Gyűlés végzését nem csak el nem rontotta, de még fel sem függesztette. Mi volt tehát természetesebb mint hogy állanak a' rendszabások, állanak a' Nagy Gyűlések végzései, megszűnik az önkényes előlölői felfüggesztés és amazoknak eszközölni kell. Így okoskodtam én, az okoskodásom, úgy vélem törvényen és közvégzésen epült; azt tettem a' mi szoros kötelességem volt. Egyébb-aránt igen jól látom hogy a' mi költsönös bamulásaink a' szent ügynek nem használnak, és sok aggodások közt nem kellemetesen folyó életemet keserítik. Azért mind magam mind hazám eranti kötelességemnek fogom tartani, hogy azoknak véget vessek.

A' héti ülés Jegyzőkönyvének kivonatját Schedel által még nem kaptam, Magamat tapasztalt szivességedbe ajánlván, maradok

Bécs Martius 3^{dikán} 1833.

barátod 's szolgád
Teleki József

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MTA KIK KRKGY K 209/7.

Közli: Vizsota 1910b, 427.

Előzmény: II/8. levél

¹ Teleki József levele Toldy Ferenchez 1833. február 12-én, amelyben jóváhagyását adta a Tudománytár nyomtatásának folytatásához. MTA KIK KRKGY Magyar Irodalmi Levelezés 4r 100.

10. TELEKI JÓZSEF GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Bécs, 1834. május 8.

Kedves Barátom!

Mint már szóval is előadtam, igen szükséges volna azon Igazgatósági Gyűlést, mely eddig is csak távol létted miatt haladt-el,¹ minél előbb megtartani.² Három nevezetes tárgya volna annak, u. m. a' Statutumokban [*alapszabályokban*] a' Nagy-Gyűlés által javallatt némelly változtatások, a' törvényhatóságokhoz küldendő tudósítások megvi'ssgálása a' múlt évi munkálkodásunkról, jövedelmünkről, költségeinkről, és némelly pénzek bátorságos helyre való kiadása. A' Statutumokban projectált [*tervezett*] változások megvi'ssgálása még ugyan minden kár nélkül elhaladhatna, – úgy a' törvényhatóságokhoz küldendő tudósítással is várakozhatnánk a' jövő Nagy-Gyűlés alkalmával tartandó igazgatósági Gyűlésig, – de a' kiadandó pénzeket, a' társasági jövedelmek szembe tűnő csonkúlása nélkül nem hevertethetjük tovább. Ez mintegy 6. vagy 7. ezer forint conventzios pénzre megy, itt tehát minden hónap elmulasztásában 30. vagy 35. frt vesztesége van a' társaságnak kamatokban. Ezen summára [*összegre*] ketten jelentették is már magokat, Károlyi Könyv-nyomtató, Pesti házára, a' Stockhammer Successorok [*jogutódok*] egyik ágazatja Békés Vármegyei Jóságokra, melyekre a' mint ők állítják semmi sincs intabulálva [*betáblázva*].³ – Azért barátságosan kérek, ne sajnálj most Posonyban létted alatt, ott lévő Igazgató társainkal Gróf Cziráki ő Excellenciájával, Somsich Personalis, Szegedi Fő Ispán ő Méltóságokkal, s. a. t. tanácskozni, és nekem egy olly terminust [*időpontot*] minél előbb javallani, mellyen Igazgatói Gyűlést tarthatnánk, és a' mellyen magad is megjelenhetnél Posonyba, mivel különben nem leszünk elegendő számmal. Minél előbbi válaszodat elvárván, maradok

- 1 Széchenyi 1833. december 18-án Vásárhelyi Pál társaságában külföldi útra indult, Münchenen és Stuttgarton keresztül érkezett meg Franciaországba, majd innen Angliába utaztak tovább, hogy a hídépítés, Al-Duna-szabályozás és a gőzhajózás ügyében tájékozódjanak. 1834. április 29-én érkezett vissza Bécsbe. SZIN, 4: 436–476.
- 2 1833. november 15. után csak 1834. november 8-án tartottak igazgatótanácsi ülést. MTA KIK KRKGY K 1304.
- 3 A Tudós Társaság kölcsönbe adható tőkéjére volt két jelentkező, erről az igazgatótanácson hozhatnak döntést, aminek halasztásával a Társaságnak anyagi vesztesége keletkezhet.

Kedves Barátom

tisztelő Barátod
G. Teleki József

Bécs, Május 8-dikán 1834.

Kézirat – eredeti levél, saját kezű aláírással: MTA KIK KRKGY K 209/8.
Válasz: II/11. levél

11. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF TELEKI JÓZSEF GRÓFNAK

Pest, 1834. május 23.

Tisztelt Barátom!

Máj 8^{kán} irt becses soraidra ezennel van szerencsém válaszolni.

Körülményeim nem engedik, hogy e' folyó esztendőnek ősze előtt a' magyar tudományos Társaság Igazgató-ülésében részt vehessek.¹ Méltóztassál azt tehát nálam nélkül tartani.² Ha azonban úgy hiszed, hogy az mostan teljes számban Pozsonyban nem gyűlhetne egybe, és annak elhalasztását magad is kívánnád, fogadd el nyájas hajlandósággal e' kinyilatkoztatásomat:

Igazgató társaink nagyméltóságu és méltóságos Gróf Cziráky Antal, Somssich Pongrácz, Szegedy Ferencz, Végh István és Gróf Keglevich Gábor uraknak előadtam, mint a' tudom. Társaság másod-Elölülője, levelednek tartalmát, mellynek megfontolása után egy akarattal úgy végeztünk, hogy írnék Neked hivatalosan "Téged, mint Gróf Teleky Józsefet – kihez tiszteletünk 's bizodalmunk határtalan – az ő nevökben is megkérendő, 's hatalmazandó, hogy a' leveledben említett teendőknek két első pontja, t. i. a' Társaság szabályaiban a' nagy Gyűlés által javasolt némelly változtatások és a' törvényhatóságokhoz a' mult évi munkálkodásunkról küldendő tudósítások iránti tanácskozást az e' folyó évi ősszel Pozsonyban tartandó összejövetelünkig hagynád; a' pénz dolgát azonban, t. i. a' Társaság némelly pénzeinek – akár összehalmozódtak, akár visszafizetettek legyenek azok – bátorságos helyre kiadását, mellynek elhalasztása által a' társasági pénztár károsodnék, – végeznéd legjobb belátásod és szabad akaratod szerint a' Társaság és így közvetve drága honunk hasznára.

Nehogy azonban ezen szabadság, t. i. "a' tud. Társaság tőkéi körül Igazgató ülés nélkül rendelkezhetni" idővel önkénynek nyitna rést, leveled addig is a' heti ülés jegyzőkönyvébe iktattatik,³ valamint e' válaszom is, mellyet úgy akarunk a' jövőendővel 's mindenkitül értetni,

1 Bécsbe való április végi megérkezése után két hétig volt Pozsonyban, majd júniusban újabb al-dunai útra indult, ahonnan július elején tért vissza, de augusztus végén újra útra kelt. SZIN, 4: 476–491.

2 Így történt, az 1834. november 8-án, 9-én és 12-én tartott igazgatótanácsi ülések egyikén sem volt jelen Széchenyi. MTA KIK KRKGy K 1304.

3 Az 1834. május 26-án tartott kisgyűlésen, amely Széchenyi elnöklétével zajlott. MTA KIK KRKGy K 1390.

hogy e' szabadságot, mellyel mi fentebb neveztek Téged felruházunk, csak Személyedre és ez egyedüli esetre kívántuk 's kívánjuk kiterjeszteni, minden a' jövődre ebből származható következtetés nélkül.⁴

Ha ezek felett Igazgató Tanácsunk azon érdemes tagjaival is akarsz tanácskozni, kik Bécsben tartozkoznak, még inkább fogod biztosítani Magadat minden lehető eset ellen, – az Elöljáróságban Téged követendő utódodnak kezeit pedig, kiben annyit mint Benned, tán bizni nem fogunk, minden visszaélés ellen még sikeresebben megkötni. Jó akaratodba, barátságodba ajánlván magamat, maradok kész szolgád és hiv barátod. Gróf Széchenyi Ist. Pesten, Máj 23^{kán} 1834.

Kézirat – egykorú másolat: MTA KIK KRKGY K 210/1.79.

Közli: Majláth 1889–1891, 1: 406–407., Kovács–Körmendy–Mázi–Oplatka 2014, 178–179.

Előzmény: II/10. levél

12. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF TELEKI JÓZSEF GRÓFNAK

Orsova, 1834. október 29.

Mélyen tisztelt kegyes Barátom,

November elején Pesten lenni reméltem;¹ de most, midőn egy Konstantinápolybul kiküldött vagy csak kiküldendő (?) bízossal kell a' dunai szirtekrül tanácskoznom, ki nincs még itt, 's tán csak Viddinig jó, hová menvén visszatértemkor 10 napot kell veszteglenem itt – most valóban nem igen határozhatom, December eleje előtt Pozsony- és Bécsben lehetek e vagy sem.

Engedd azért tisztelt Barátom, hogy midőn e' sorokkal egyszersmind emlékeztettedbe 's jó akaratodba ajánlanám magamat, Téged némiekre figyelmeztetni bátorkodjam, mik iránt tudom Magadnak is leszen elég gondod, mik azonban azon nagy aggodásnál fogva, mellyel a' tud. Társaság előhaladása iránt viseltetem, még is nyughatatlanítanak némileg.

Most tartandó pesti nagy gyűlésnek² főbb tárgya, azt hiszem, a' titkár 's némi más tagok választása leszen. A' mi az elsőt illeti, mindent fontolóra vévén akár Kölcsey akár Schedel lesz, ítéletem szerint mindegy, csak más ne legyen, vagy Döbrentei ne maradjon, ki mint hallom, ez iránt lépéseket tesz, és két tisztséget egyeztetni törekszik.³ Ugy van e vagy sem, nem tudom, de mondják, és ő, noha sok tekintetnél fogva becsülöm és szeretem, e' helyre valóban már nem való. A' másikat illetőleg, nyugodtan várom bé a' történendőket, tudván, hogy vezérlésed alatt a' jók csak jókat fognak magok közé választni ismét. Ha szegény Kállayn lehetne valami mód segítni, ugyan rá férne a' néhány garas!

E' nagy gyűlés mind azon szerkezetünk körüli modificatiokat [*módosításokat*], természetesen kérdésbe többé venni nem fogja, mellyeken tavál estünk át, 's mellyek az igazgató ülés elé tartozandók. De ezt ugyan hol 's mikor fogod tartani, és boldogult Végh István helyett kit szándékozol igazgatóul választatni?

1 Széchenyi 1834. augusztus 30-án indult újabb al-dunai hajóújtjára, amely során az orsovai pasával és más török hivatalnokokkal folytatott megbeszéléseket, december 19-én érkezett vissza Pestre. SZIN, 4: 491–510.

2 A nagygyűlést 1834. november 3. és 12. között tartották meg.

3 Döbrenteit tartományi albiztosnak nevezték ki, azzal a feltétellel, ha lemond titkári állásáról. Erről és a titkárválasztásról bővebben: Bártfai 1926, 32–33.

Nem gondolod, őszintén legyen kérdeve, ha ez ülés tartására bevár-
nál, Magadnak is kellemesb volna; mert alig fogtok úgy is elég számmal
egybegyülni; a' provisoriumnak [*ideiglenes állapotnak*] pedig, mely
már sokáig tart, néhány hétteli hosszabbítása sem ronthat az ügyön;
és végkép tán nehezen esnék Neked, távullétemben hozni végítéletet
olly modificatiokrul, melyeknek javaslatát jobbadán én eszközölém. Ha
Neked tehát mindegynek lenni látszik, igen háladó szívvel venném, ha
igazgató ülést akkor tartanál Pozsonban, mikor én ott megjelenhetek;
a' mi, ha Isten éltet és segít, ezen esztendőben még minden esetre
megtörténendik.

Oláhországban volt dolgaim miatt veszteglőbe csuktván, onnan
csak tegnap szabadultam. A' Duna nagyon rossz vala gőzösinknek az
idén, de ellenben ugyan jó volt itteni dolgainkra nézve. Számos szirt
nincs is már többé.

Isten veled kegyes Barátom, tartsad magad jó erőben, nekünk ha-
zánknak. Tisztelt anyádat legőszintébb tisztelettel köszöntöm. Hű
barátod Széchenyi. Orsova October 29. 1834.

Kézirat – egykorú másolat: MTA KIK KRKGY K 210/1.102.⁴

Közli: Majláth 1889–1891, 1: 537–538.

Kapcsolódó: III/35–36. levelek

4 A levél saját kezű fogalmazványa Széchenyi al-dunai leveleskönyvében:
MTA KIK KRKGY K 201/100. 36–37.

13. TELEKI JÓZSEF GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Bécs, 1835. január 6.

Bécs Januarius 6^{dikán}

1835.

Tisztelt Barátom!

Csak kevés órákkal eltávozásod után vettem ő Csász. Klyi Fensé-
gének a' Nádornak, mint Tudos Társaságunk pártfogójának levelét,
mellyben azon tekintetből hogy az Ország gyűlésének mostani mene-
teléből ítélve, az urbarialis tárgyak végmegrostálása épen ezen holnap
végével lesz a' két tábla közt a' legnagyobb forrásban és így az igazga-
tóságunk az országgyűléshez tartozó tagjai tanácskozásainkban részt
nem vehetnének, a' Kancelláriához tartozók pedig, mellyeken alkal-
masint csak engemet értek, innen Bécsből azon időtájban el nem ta-
vozhathnának; nekem különösen meghagyja, hogy a' már kihirdetett
igazgatósági Gyűlést mondjam le és [...]¹ tegyek neki új javallatot.
Az elsöre nézve a' parancsolathoz képest a' szükséges rendezést mind-
járt megteszem, de minek előtte a' másodikra nézve valamely lépést
tennék, szeretném tudni, melly időtájban volna neked leg kevésbé
alkalmatlan igazgatósági gyűlésünk tartása.² Ez eránt tehát barátságos
válaszodat elvárván, maradok

igaz barátod
Teleki József

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MNL OL P 626–1.–1835.

Közli kivonatolva: Bártfai 1943, 1: 218.

1 Olvashatatlan szövegrész.

2 Az igazgatótanács legközelebb csak 1835. szeptember 9-én ült össze, így Széchenyi is részt tudott venni az üléseken (1835. szeptember 9–12.). MTA KIK KRKGY K 1303.

14. TELEKI JÓZSEF GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

*Bécs, 1835. augusztus 3.*Bécs Augusztus 3^{dikán} 1835.

Tisztelt barátom!

Igéretemhez képest tudtadra kívántam adni, hogy az akadémiai Gyűlés tartására a' legfelsőbb engedelem megérkezett és már a' rendelkezéseket megtettem, hogy a' meghívó levelek szélyel küldetessenek.¹ Igen kívánatos volna ha ekkor az igazgatóági ülést is megtarthatnók.² Még rajtad és rajtam kívül bizonyosan számot tartok Gróf Keglevich-re és Bárány Prónay Sándorra. Ha ez éránt különösen felszollitom talám megjelenik még Kolosváry Kanonok³ és Desöffy József, de így is csak hatan leszünk azért igen jó volna, ha Andrassyt és Károlyi Györgyvet rea tudnád birni hogy bizonyosan megjelenjenek. A' kilenczediknek gondolnám Pechy Imrét,⁴ de ehhez öregsége miatt nem nagy bizodalom van; azomba ha csak nyolczan leszünk is, kilenczediknek felvehetjük Dobrenteyt mint ezt már többször is tettük. Magamat sziveségedbe ajánlván, maradok

igaz barátod
Teleki József

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MTA KIK KRKGY K 209/9.

- 1 A nagygyűlést 1835. szeptember 7. és 15. tartották meg.
- 2 Az igazgatótanács üléseit 1835. szeptember 9. és 12. között tartották. MTA KIK KRKGY K 1303.
- 3 Kolosváry Sándor (1775–1842) veszprémi kanonok, a Társaság igazgatótanácsának tagja és tiszteleti tagja.
- 4 Péchy Imre (1753–1841), a Társaság igazgatótanácsának tagja. A tiszántúli református egyházkerület és a debreceni főiskola gondnoka (1801–1839).

15. TELEKI JÓZSEF GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Bécs, 1835. október 22.

Bécs Oct. 22^{dikén} 1835.

Tisztelt Barátom!

Igéretemhez képest a' Magyar tud. társaság alaprajzát keresztül futottam. Ohajtásod a' magyar játékszin felepitésére nevezve nem egyez ugyan meg ennek rendelkezéseivel, de nem is ellenkezik annyira, hogy az igazgatóság e' részben valamit ne tehetne.¹ Nagyobb akadályt látok a' pénztár mostani állapotjában, mert ez az utolsó igazgatósági gyűlés által rendelt kiadások után folyó költségeivel annyira lesz terhelve, hogy ezeket is bajjal győzi meg, e' mellett pedig sok tagok nyughatatlanul várják fizetésöket,² és a' könyvtár felállítása is igen ohajtható,³ úgy hogy jövőendő gyarapodásait ezen célaktól nem igen vonhatjuk el. Velekedésem szerint tehát az igazgatóság ha tesz is a' színház építésére valamit, egy pár ezer forintnál többet nem ajánlhat és ezt is több esztendei rátákra fel-osztva. A' mi engem magamat illet, én csekély tehetségeimhez képest örömet teszek annyit a' mennyi töllem ki telik és így a' Casinóval szembe építendő színházra örömet ajánlok 1000 az az ezer forintokul ezüstben olly feltétel alatt, hogy ezen summa [összeg] az építés megindulásától számítva három esztendő alatt három egyforma rátákban tétessék le, az epület csupán magyar színjátszásra fordittathassék, arra a' felvigyázás T. Pest vármegyének rendeit, ha

- 1 Széchenyi már régebb óta szívén viselte a magyar színjátszás sorsát, a Társaság 1830. november 2. és 15. között tartott nagygyűlésén felvetette az ügy előmozdítását, és ennek érdekében egy bizottságot küldtek ki a vezetésével. 1832-ben jelent meg a *Magyar Játékszínről* című röpirata. 1835. augusztusban járt Seeber Károly pesti polgármesternél a színház végett, igyekezett a városi tanácsot is megnyerni. SZIN, 4: LIX., 258., 594. Október 14-én a nádornak is írt levelet az ügy kapcsán. MTA KIK KRKGY K 201/98. pozsonyi leveleskönyv.
- 2 A rendes tagok közül eleinte csak 12 tag kapott fizetést, a pestiek és budaiak évi 600, a vidékiek évi 300 forintot. R. Várkonyi 1975, 26.
- 3 A Társaság könyvtárának, amelyet Teleki József 30 000 kötetből álló adománya alapozott meg, ekkor még nem volt állandó helye. Csak 1844-ben került az első helyére, a Társaság új székhelyére, a Trattner–Károlyi-házba, majd 1863-ban végleges helyére, az Akadémia palotájába. Bővebben: Szabó Á. 2019, 68–121.

pedig az intézet Országossá válnék, az ország gyűlését illesse, minden idegen befolyás nélkül. Illy feltételek alatt reménylem egész bizodalommal testvéreim arra bírását is hogy hasonló summát ajánljanak közös jövedelmeinkből. Ha a' kerepesi uton Herczeg Grasalkovics által ajánlott és által adott telek Conservatoriummá [*zeneművészeti intézetté*] rendeltetnék,⁴ az erre meg kívántató épületre is kész leszek külön ajánlani, mihelyt a' másik elkészül. Ezek után magamat sziveségedbe ajánlván, maradok

igaz barátod
G. Teleki József

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MNL OL P 626–1.–1835.

Kapcsolódó: IV/28–31. levelek

4 Grassalkovich Antal herceg (1771–1841) adományozott telket a Kerepesi (ma Rákóczi) úton az első magyar színház épületének. Az építkezéshez 1835-ben kezdtek hozzá, és a színház 1837. augusztus 22-én nyílt meg Pesti Magyar Színház néven. Ezt az épületet ideiglenes helyszínnek tervezték, amíg fel nem épül egy nagyobb színház, azt követően pedig ebből konzervatóriumot lehet kialakítani. Székely 1990, 1: 223–226.

16. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF TELEKI JÓZSEF GRÓFNAK

[Pozsony, 1835. december 22. körül]

Igen tisztelt Barátom, anyi felére van fejem, hogy előre tudom
"nagyon zavart levelet fogok Néked írhatni. Vedd Apológiámat [*védő-
beszédemet*] tehát, előlegesen.

Igazam van e vagy nincs, tudja Isten; de Te ismered mennyi súlyt
vetek, mind annak 'mi Magyar' még külsejére is. Ha Nemzetiség erős
alapon nyugszik – – nem féltem akkor

[...]

miután, majd majd ki leszen bocsátva a 8^{ik} kötet¹ – és Schedel ke-
zeiből átveszi a Redactiot 'Csató.' –

Hogy azonban e tárgyat némi alappal Elidbe terjeszthessem, Schedel-
nek irtam levelet² – mellynek mássát nem birom – mellyre jött válasz
azonban itt következik.³ –

Ez utolsóbul láthatod miben van a dolog ~~ és én mostanság csak
külsejére szoritnám minden javítást – t. i. hogy éppen azon Papiroson
legyen nyomtatva, mint most;

[...]

ein Kanarien Bunt & Gelb wie Eifersucht & – Warum gerade Gelb
wie Galle? & [*egy kanáriszínű & sárga, mint a féltékenység & – Miért
éppen sárga, mint az epe?*] Igen igen sokan így ítélnék – 's a belsejét
nem veszik számba.

Az ide mellékelt Minta – – – diszes; és a mostani izléshez van alkal-
mazva – – –; megvágatni pedig azért nem kellene, mert eféle könyvek,
gyűjteménybe valók, ~ 's akoron – kettő kettő kötetik egybe, – – meg-
vágott könyvet pedig – nem lehet „jó formára ismét békötni, – – mert
idomtalan

[...]

– mert le akarok egy kissé rándulni –

szóval, hogy a 8^{ik} kötet még Sárga, – – a 9^{ik} ellenben már új köntö-
sü leszen. Várom válaszodat – – – és egyszersmind Schedel levelének,
's a mintának visszaküldését.

1 A Tudománýtár 8. kötetéről van szó, amely Toldy Ferenc szerkesztésében
jelent meg 1835 végén, az 1836. évi első kötet, sorban a 9. pedig már Csató
Pál szerkesztésében.

2 A levél nem ismert.

3 A levél nincs mellékelve, ez minden bizonnyal Toldy Ferenc Széchenyinek
1835. december 22-én írt levele, lásd III/43. szám alatt!

Hála az Egeknek Hgünk⁴ – – sokkal jobban van. Alig ha mindazon-
által, 8, 10 nap előtt viselheti e az Elnökséget. –

Kérlek a következő maradjon köztünk ”29 Vármegye már kapott
utasítást 400,000 pengőt ajánlani a Magyar [...]”⁵

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MNL OL P 654–III.–37.–154.–No. 3.

Válasz: II/17. levél

Kapcsolódó: III/43. levél

4 József nádor.

5 A négyoldalas levél hajtás mentén szakadt, hiányzik a levél alsó fele.

17. TELEKI JÓZSEF GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Bécs, 1835. december 30.

Bécs Dec. 30^{dikán} 1835.

Tisztelt barátom!

Zavaros levelemre nézve enged meg hogy én is sokféle gondjaimat bocsássam előre Apologia [*védőbeszéd*] gyanánt.

A' tudománytárra nézve nekem is volnának több ohajtásaim, azomban én azokkal eddig elő elhalgattam, részint a' költség kémellése miatt, részint azért hogy bennünket igen nagy változékonysággal ne vádolhassanak. Azért igen örülök rajta, hogy Te is most ez uttal javítás eránti indítványaidat annak külső alakjára, és itt is némelly oly tárgyakra szoritád, mellyek nem költségesek. Nagyobb, költségesebb változásokat nem igen tehetnénk a' nélkül, hogy a' munka árrát fel ne emeljük, az pedig a' mostani langyos részvétel mellett igen káros következésü lehetne. Az általad tett javallatokra, mellyek abban állanak, hogy a' füzetek körül ne vágattassanak és sárga boríték helyett valamivel dragább kék borítékon köttessenek, és így a' boritekan levő jelentések külön papirosan függesztessenek a' füzetek mellé, én részemről örömet reá állok, de egyszersmind kérlek most közelebbről mig nagyobb részvételt nem látunk, ne ereszkedjünk semmi tetemesebb javításokba. A' fiumei papirosért járó harminczad elengedése egyenesen a' Kamarát illeti, abban brevi manu [*rövid úton*] Reviczky semmit sem tehet, sőt különben is csak ajánlás által folyhat be. Alkalmatosságot nyervén, azt meg tudom még bővebben, melly lépéseket kell tenni, igen félek tölle hogy ezek igen hosszúak és kevés fogatúak lesznek. Az általad mozgásba hozott Magyar Színház építésére meg nyílt kedvező kilátásoknak igen örülök, mivel ezen építést a' másíknál czélarányosabbnak látom, csak azt sajnáltam, hogy ezen másíkra már is olly sok pénz fordittatott, mellyet a nemzeti színjáték illendő megállapítására sokkal jobban lehet vala használni.¹ De az indulatosságok-

¹ A felépítendő színház helyéül két lehetőség adódott, az egyik a Grassalkovich Antal herceg (1771–1841) által adományozott Kerepesi úti telek, a másikat pedig József nádor jelölte ki 1835. októberben a Duna-parton a később Ullmann-ház előtt. Mindkét telekre nézve készültek építési tervek, de Pest vármegye nem várta meg a döntést, 1835. augusztusban hozzáfogtak az építkezéshez a Grassalkovich-telken. Székely 1990, 1: 224–225.

nak mindég rossz következései vagynak. Egyebbaránt Schedelnek le-
velét, valamint a' felküldött mintát is vissza rekesztvén, boldog új
esztendő kívánása mellett maradok

igaz barátod
Teleki József

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MTA KIK KRKGY K 209/10.

Közli: Vízota 1910b, 433–434.

Előzmény: II/16. levél

Kapcsolódó: II/8–9. levelek

18. TELEKI JÓZSEF GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Bécs, 1836. április 22.

Bécs Április 22^{dikén} 18[36]¹

Tisztelt Barátom!

Az' Ország-gyűlése végéhez közelít és a' Nádor még mind nem adta elő az Igazgatóság jelentéseit a Karokhoz és Rendekhez.² Ebben kettős a' kár, a' Karok és Rendek most igen bökezűek lévén talán nekü[nk] is juthatott volna egy kis morzsa, e' mellett soka[n] talán azt is vallalnák hogy mi mulasztottuk el k[ö]telenségünket. Jónak velném tehát ha nem sajnallanád megtudni, miért nem történt ez mindaddig meg és az után el mennél a' Herczeghez³ és megkernéd, ne sajnálja a' jelentéseinket mi előbb előterjeszteni.⁴ Ezek után magamat szive[s]ségedbe ajánlván maradok

igaz barátod
Teleki József

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MNL OL P 626–1.–1836.

1 A kézirat jobb oldala sérült, az emiatt hiányos szavakat szögletes zárójelben egészítettem ki (Cz. Sz.).

2 Az 1832–36-os országgyűlés folyamán nem került rá sor.

3 József főherceghez.

4 Széchenyi április 26-án járt a nádornál a színház végett, arról nem szól naplójában, hogy a jelentést megemlítette volna. SZIN, 4: 657. Májusban három levelet intézett József főherceghez, azonban egyikben sem említette a jelentést. MNL OL P 626–3.–1835–1840.–No. 2. és MNL OL P 626–3.–1833–1836.–No. 147. és 148., közli: Majláth 1889–1891, 2: 304–309.

19. TELEKI JÓZSEF GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Bécs, 1837. augusztus 8.

Méltóságos Gróf, császári királyi aranykulcsos Úr!
Magyar tudós társaságnak Másodelölülője!

A' magyar tudós társaság Igazgató tanácsának ülései, Ő Cs. Kir. Főherczegsége az Ország Nádor Ispánja mint Pártfogó helybenhagyásával e' folyó évi szeptember harmadikán kezdődven,¹ 's így a' Pesten megjelenés napja ugyan azon hónap' 2dikára esvén, teljes tisztelettel hívom meg ezennel Méltóságodat 's midőn tökéletesen hiszem, hogy a' társaság folyamatban lévő munkálódásainak ösztönzése, kormányának jó rendben tartása iránt lévő nemes hazafiúi indulatjánál fogva, a' tartandó üléseket személyes jelenlétével diszesíteni, bölcs tanácsaival sikeresíteni bizonyosan méltóztatik, magam ajánlása mellett különös tisztelettel maradok

Méltóságodnak
Pesten, augusztus' 8d. 1837.

alázatos szolgája
Gróf Teleki József

Kézirat – eredeti levél, saját kezű aláírással: MTA KIK KRKGY K 166/168.

¹ Az igazgatótanács 1837. szeptember 4-én és 9-én tartott ülést, amelyeken Széchenyi is részt vett. SZIN, 5: 112–113. MTA KIK KRKGY K 1303.

Junius 10^{ikén} írt becses soraid, melyek igen igen nagy megnyugtatósokra szolgáltak, nem tudom mikép és hogyan, de csak néhány nappal ezelőtt jöttek kezeimhez. Man hat sie wahrscheinlich angeschnufelt und kam mit dem Zusammrichten nicht geschwind zu recht. [Valószínűleg beleszimatoltak, és nem birkóztak meg gyorsan a visszazárásával.] Isten neki! Most már történhetik velem akár mi, – és ez keblemnek felette édes – ’s vígan vagy legalább „resignációval” [lemondással] lépek sorsom elibe! Feleségemet, családomat – ha többé nem volnék – olly férfiutul tudom paizsolva, kiben többet bírok¹, mint saját magamban; és ekkép, mintegy: akár milly színű jövődő fordul is rám! Vedd őszinte hálámat! S ha gondolod, hogy még az élők közt helyem, légy bizonyos, azon lelki béke, melyet szívességednek köszönök ... sokat fog nyaválám helyre állítására, vagy is inkább „meggyőzésére” használni – és így még éltemnek pályáját is meghosszabbítani!

Égészségem csak nem akar vissza térni! Gyenge, elhítványult vagyok tulságig! és noha néha néha jó ismét egy kis kedvem a munkához, – – bizony csak egy hiábavaló „Herének” játszhatom, bár akarom,² bár nem, gyűlöletes szerepét! Bár volnék [iga]zi beteg, de ezen mostani létem ’az akarnék [és] nem birom’ közt – – rám nézve a leg sullyosb!

Reményeimet és bátorságomat azonban tökéletesen nem vesztém el még; ’s miután az orvosok igen biztatnak; – mint látszik – valami Organicus [szervi] hibám sins, – a természetnek hatalma pedig nagy, meg tán helyre állok leg alább annyira, hogy ’honi erőművünkben egy nem egészen hasztalan karikaként én is foroghassak.³ Minden esetre – ha csak rosszabbul nem lennék ismét – August elején le szándékozok Pestre menni,⁴ a Hid küldöttségben részt veendő

1 Bizok (bízok) helyett. Nem állapítható meg, hogy így szerepelt-e a kéziratban, vagy félreolvasás történt.

2 A levél töredékben áll a kutatás rendelkezésére, innen olvasható az eredeti kézirat alapján. Szögletes zárójelben, álló betűkkel szedve szerepelnek a sérülés miatt nem olvasható szövegrészek Iványi közlése alapján kiegészítve.

3 Széchenyi 1838. február közepétől augusztus közepéig panaszkodott máj-, epe- és vesebántalmak miatt, több orvos is kezelte egyidejűleg, akik szigorú diétára és életvitelre fogták. SZIN, 5: VI–VII., 157–197.

4 Augusztus 12-én érkezett Pestre. SZIN, 5: 196.

A tudós Társaság Gyűlése is tán akkor leend.⁵ [mirül] ha jó eleve tudositni sziveskednél igen nagy kö[szőne]ttel volnék irántad.

És most, tisztelt Férfiú, vedd köszönetemet, köszönetünket még egyszer! Köszöntséd nevünkben mélyen tisztelt anyádat és emlékezz meg néha

Hü Barátodrul

Széchenyi István

Czenk Julius 2^{ikán} 1838.

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MNL OL P 654–III.–37.–154.–No. 1.⁶

Közli: Iványi 1931, 430–431.

Válasz: II/22. levél

Kapcsolódó: II/21. levél

5 A nagygyűlést augusztus 30. és szeptember 9. között tartották, az igazgatótanács szeptember 5-én és 8-án ülésezett. Utóbbi: MTA KIK KRKGY K 1303.

6 Töredék, csak a levél második fele olvasható a sérült kéziratban.

21. TELEKI JÓZSEF GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Pest, 1838. július 5.

Pest Julius 5^{dikén} 1838.

Tisztelt barátom!

Barkassy¹ udvari agensnek egy pár nappal ez előtt irt leveléből fájdalommal értettem, hogy válaszat utolsó még majus holnap végén irt leveledre még mind eddig nem vetted,² bár én azt mindjárt Szabolcsból tüstént megérkezésémmel, midőn tudni illik barátságos soraidat venni szerencsém volt, mégirtam és Czenk felé postán megindítottam. Ennek következtetésében kötelességemnek tartom annak tartalmát röviden ismételni. Egészséged már ugyan, mint mindenfelől igen nagy örömmel hallom megjavult, de különben is a' természet rendes menetele szerint nekem tegedet a' halálban meg kell előznöm, és így leveledben kijelentett ohajtásaid telyesítésére alkalmasint nem igen lesz alkalmam, de még is megnyugtatód tekintetéből kívánom neked tudtadra adni, hogy valamint minden alkalommal kész vagyok erántadi barátságom tetleges bizonyosságát adni, úgy semmi képen sem vonogatom magamat végintézeted végre hajtását magamra vállalni, ha az Istennek téged e' világból előbb kiszollítani tetszene mint engemet, családod és ennek minden egyes tagjai javát előmozdítani mindég igen nagy gyönyörűségemnek fogom tartani, a' menyire csekély tehetségem engedi és valahányszor te azt reám bizod, vagy abban tanácsommal vagy tetleges reszvételemmel élni kívánsz. Ez minden magyarnak, ki hazáját valóban szereti, és érdemeidet el nem fogulon elismeri, szent kötelessége, nékem pedig kétszeresen az, miután barátságoddal és bizodalommal dicsekedhetem. Ezek után magamat szivességedbe ajánlván, és visszajövedet várva várván, maradok

igaz tisztelő barátod
Teleki Jósef

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MNL OL P 626–1.–1838.

Kapcsolódó: II/22. levél

¹ Barkassy Imre (1805–1871) ügyvéd, bécsi udvari ágens (1834–1848).

² A levél nem ismert.

22. TELEKI JÓZSEF GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Pest, 1838. július 14.

Pest Julius 14^{dikén} 1838

Tisztelt Barátom!

A' f. h. 2^{dikáról} irt leveledből örömmel értettem hogy egészséged jobbra fordult már és hogy ennek következtében a' jövő holnap elejével szerencsénk lehet hozzád. Az academia gyűlése eránt ma irtam a' Főherczegnek Alcsutra¹ és reménylem helyben fogja hagyni az általam javallott határidőt, melly szerént a' nagy gyűlés Augustus 30^{dikán} az igazgatósági tanácskozások pedig September 1^{sején} volnának megkezdendők.² Ezek után feleségedet és családodat köszöntvén, téged pedig jóindulatod folytatására megkérvén, maradok

igaz barátod és tisztelőd
Teleki József

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MNL OL P 626–1.–1838.

Előzmény: II/20. levél

Kapcsolódó: II/21. levél

- 1 József főherceg 1819-ben lett az alcsúti birtok tulajdonosa, Pollack Mihályt bízta meg a kastély tervezésével. Az építkezés 1820-ban kezdődött, a nádor 1827-ben költözött be a klasszicista stílusú épületbe.
- 2 A nagygyűlés a tervezettnél megfelelően augusztus 30-án kezdődött, de az igazgatótanács csak szeptember 5-én ült össze. Utóbbi: MTA KIK KRKGY K 1303.

23. TELEKI JÓZSEF GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Kolozsvár, 1840. július 8.

Méltóságos Gróf, cs. kir. Kamarás,
Magyar tud. társasági Másod Elnök Ur,

Betelvén ez idén a' magyar tudós társaság' fennállásának első évtizede, az igazgatóság' rendelkezéséből egy olly munka készül,¹ melynek célja nem csak mind azt, mi intézetünk eddigi állapotjáról 's munkálatairól tudandó, rövid és tömött átnézetben előterjeszteni, hanem minden egyes tagot is külső állapotjánál és eddigi munkálatainál fogva a' közönséggel megismertetni.

Ennek következtetésében felszólítom Méltóságodat e' levél' vételétől számított két hét alatt, a' következő adatokat velem közölni:

1. Születése' idejét, ennek, valamint nevelkedése' helyeit, viselt hivatalait, tapasztalt megtiszteltetéseit, netalán tett nagyobb utazásait 's literaturai vállalatait, szóval mindent, mi élete' külsőségeit 's főbb munkálatait illeti.

2. Írói munkálatai' lajstromát, és pedig:

a) Bármelly nembeliek azok;

b) Bármelly nyelven készültek;

c) akár eredetiek, akár fordítások;

d) akár külön és önállóan jelentek meg,

akár folyó lapok, időszaki munkák és gyűjteményekben. És pedig:

e) A' melly munka külön jött ki, annak egész címlapja, minden kihagyások nélkül lemásoltassék; úgy a' formatum is pontosan meg legyen határozva, kitéve, hány lapból áll a' könyv, 's itt, ha a' könyvnek két vagy több rendbeli lapozása volna, ezeknek külön följegyzéséről sem kell meg feledkezni.

f) A' mik folyóírásban, heti 's eff. lapokban vagy gyűjteményes munkákban jelentek meg, azok szinte teljes címöknél fogva felhordandók, 's megjegyzendő, hol, melly évfolyamatban, kötetben, melly lapokon állanak: kivéven talán egészen apró, prosai v. verses darabokat, melyekről elég általánosan megemlíteni, hogy e' vagy ama 'munka' e' 's e'

¹ A Tudós Társaság fennállásának és működésének 10. évfordulójára terveztek egy kiadványt, amelyben be kívánták mutatni a Társaság addigi tevékenységét, továbbá a tagok részletes életrajzát és tudományos tevékenységét. Körlevél a Magyar Tudós Társaság tagjaihoz. Buda, 1840. július 8. MTA KIK KRKG Y RAL 200/1840.

kötetében, e' vagy ama' munka' e' 's ez esztendei folyamatában, illy 's illy apróbb dolgozatok jelentek meg.

g) Ha valamelly munkából több kiadás jelent volna meg, ezek is csak úgy, mint az új munkák felhozandók, annak megjegyzésével: javított, bővített kiadás-e, vagy pusztá újra nyomtatás.

h) Nincsenek kizárva a' névtelen vagy álnevű dolgozatok is, úgy, hogy a' miket a' szerző titkolni nem akar, azok, mint ha igaz neve alatt jelentek volna meg, az e) és f) pontokban említett mód szerint iratnak le, az álnév' följegyzésével együtt; ha ellenben még tovább is titkolni akarná, általánosan mondatik: egy vagy több, illy meg illy tárgyú munkát írt, külön vagy folyóírásokban; ha tetszik ez utóbbiak megnevezethetnek.

i) Nem csak saját dolgozatok, hanem azok is feljegyeztessenek az említett mód szerint, miket valaki összegyűjtött, kiadott, vagy mikhez előszót írt, a' folyóiratokat mellyeket szerkesztett stb.

k) Nem csak azon dolgozatok és kiadások értetnek itt, mik az academia' felállása óta készültek, hanem mind azok, mellyek az író legelső fellépése óta láttak napvilágot. Végre

l) a' készülő, vagy már kéziratban kész, vagy épen sajtó alatt levő dolgozatok' bejelentését is kérem.

Csak így nyerhetünk olly bibliographiai [*könyvészeti*] egészet a' társaság minden tagjairól, melly nem csak igen fontos előkészületül szolgálend egy egykori literaria historiához [*irodalomtörténethez*], hanem a' jelen [*kor*]nak² is: t. i. a' társaság' minden tagjait kül[...] helyzetök, és főleg munkálkodásaik' neme és száma szerint a' legteljesebben megismertetni, igazán meg fog felelni.

Tökéletesen bizván benne, hogy Méltóságod a' kitűzött határidő alatt, e' levelem' pontjai szerint szerkesztendő feleletével meg fog örvendeztetni; magamat 'Méltóságod' kegyeibe ajánlott maradok

Budán, julius' 8. 1840.

engedelmes szolgája
Gróf Teleki József

Kézirat – eredeti levél saját kezű aláírással: MTA KIK KRKGY K 166/173.

Válasz: II/24. levél

² Pecset helye miatt nem olvasható, csak részben, a szöveggörnyezetből kikövetkeztethető.

Fő Méltóságú Elnök Úr!

Noha nemcsak kötelességemnek tartom Kegyelmes Úr' parancsainak engedelmeskedni, de ebben gyönyörűségemet is lelem, még sem vagyok képes f. e. Julius' 8dikán hozzám intézett becses soraira legjobb akarattal is kielégítő választ adni. Ugyan is csak Julius' 26dikán vettem nagy Úri levelét, 's miután nem több mint két hét engedtetik mindazon kérdések' megfejtésére, melyek Kegyelmes Úr' becses iratában foglalvák, itt falu helyen pedig azon adatokban jobbadán szűkölködöm, melyek emlékezet-tehetségem' gyengeségét némileg pótolhatnák, e' következőben vagyok kénytelen központosítani alázatos válaszomat, 's pedig:

Születésem' napja Sept. 21dike 1791. Születésem' helye bécsi Augarten,¹ hol anyám betegeskedő állapotja miatt sokáig tartózkodott. – Nevelésem a' háznál ment végbe (!) – Az 1809-diki Insurrectioban [*nemesi felkelésben*] azonban, valamint a' győri ütközet' babérjaiban már részt vettem. – Katonáskodásom 17 évig tartott, Lipcsénél második kapitánybúl elsővé lettem, melly fokozaton több háborúban 's csatában volt részem, – több lovagi keresztet nyertem, de magasbra kapitányságnál nem emeltetém, – még végkép 1825ben mert az akkori országgyűlésben úgy szoltam mint érzettem, 's hallgatni nem akartam, olly kemény – 's mondhatom olly méltatlan bánásmóddal éréntetém némi előjáróimtúl, mikép egyéberánt sokat nyelni tanult gyomromnak dacára sem valék képes az eféle erkölcsi dorongolásokat eltűrni, 's abban hagyám azon rendet, mellyben vénülni 's halni csak abbúl az okbúl is szándékozték, mivel megkezdtém, 's mindig természetem' ellenére volt: valamit abba hagyni. – Több utat tettem, kivált Britanniában. – Mi pedig életem' külsőségeit, 's főbb munkálatit illeti, nehéz, sőt lehetlen azok körül magamnak tenni jelentést, minthogy részint gyónnom 's pirulnom kellene, részint azon gyanúba esném, mintha magamat dicsérni kívánnám.

Írói pályámat illetőleg végre csak azt mondhatom: 1825-ben midőn már 35 évű voltam, még nem is álmodtam hogy valaha mint író a'

1 E miatt az önéletrajzi adat miatt vitatott lehet Széchenyi születési helye, a szakirodalmi álláspont szerint a Herrengasse 5. szám alatt álló palotában született. Lásd erre: Szentkirályi 1987, 88–93. és Kovács–Körmendy–Mázi–Oplatka 2014, 301. 2. lj.

közönség előtt felléphessek, 's arra egyedül azon belső meggyőződés bírt, hogy bizonyos dolgokat végkép meg kell pendíteni, 's azt, ha mások bizonyosan ügyesebben is mint én, tán még sem cselekedheti senki is olly könnyen, mint független állomásomnál fogva – én. – Az alá, mit nyomtatásban közlék mennyire emlékezetem hív soha sem mulasztám el nevemet tenni. – Irataim' része nyomtatva van, része azonban még kézirat. Az elsők iránt sem vagyok képes részletes jelentést tenni, minthogy nincsenek kezemnél. – 'A' Társalkodóban iktatott némi cikkelyeknek pedig még mását sem birom. 'A' kéziratok mellyekkel birok, kevés kivétellel szinte mind elveszték érdeküket, mert idejük hála az Égnek lepergett, minthogy nemzetünk sebesebben haladott, mintsem előre lehetett volna látni, – azon kevés pedig, melly a' mai napokhoz még tán illő volna, – fog-e, 's mikor napvilágot látni, az sem kevesbé függ szövevényesbé lett körülményeimből, mint a' Censurátul.

Ezek Kegyelmes Úr, miket szükséges adatok nélkül, rövid idő alatt, felette sok munkám közt, gyengélkedő szemeimmel becses soraira válaszolni képes vagyok.

Ki midőn megbecsülhetlen kegyeibe magamat ajánlanám, maradtam
Fő Méltóságodnak

Legkisebb szolgálja

Széchenyi István
Cenken, August 11kén 1840

Kézirat – eredeti levél saját kezű aláírással: MTA KIK KRKGY RAL 328/1840.
Közli: Majláth 1889–1891, 3: 67–69., Kovács–Körmendy–Mázi–Oplatka
2014, 301–302.
Előzmény: II/23. levél

25. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF TELEKI JÓZSEF GRÓFNAK

Cenk, 1840. augusztus 13.

Főméltóságú Elnök Úr! Folyó év Julius 8dikán költ kegyelmes Úr' két rendbéli hivatalos levelére, mellyeknél fogva a' magyar tudós társaság' e' hó' végével kezdetét veendő esztendőnkénti nagy gyűlésre meghivatám,¹ vagyon szerencsém válaszolni; hogy, ámbár a' társaság' minden részbeni lehető tökély fokára vezérlő tanakodásai 's munkálódásai előttem legnagyobb érdekűek, még is mostani helyzetemnél, tetézett foglalatosságimnál, 's gyengélkedő egészségemnél fogva azokban személyes részvehetésre minden ohajtásom mellett is bizonyossággal nem számolhatok,² 's így ez alkalommal alig marad egyéb számomra, mint Nemzetünk' míveltségén buzgón eljáró más lelkes férfiak fáradság-szülte sikerén őszintén örvidenem.

Ki midőn nagyra becsült kegyeibe magamat ajánlanám, legvalódibb tisztelettel maradtam Főméltóságú Elnök Urnak szolgálja Széchenyi István. Czenk, August 13kán 1840.

Kézirat – egykorú másolat: MTA KIK KRKGY K 210/3.7.

Közli: Majláth 1889–1891, 3: 69.

- 1 A nagygyűlés augusztus 27. és szeptember 7. között ülésezett, az igazgatótanács szeptember 1-jén, 6-án és 8-án tartott gyűlést. MTA KIK KRKGY K 1357 és 1303.
- 2 A gyűlések kezdetén Széchenyi Cenkén, majd szeptember 3-tól Pesten tartózkodott. A nagygyűlés ülésein részt vett szeptember 3. és 5. között, valamint a 7-i első ülésen, az igazgatótanács 6-i és 8-i ülésein szintén. MTA KIK KRKGY K 1357 és 1303., SZIN, 5: 400–402.

26. TELEKI JÓZSEF GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Buda, 1842. július 18.

Tisztelt Barátom!

Mig az erdélyi Országgyűlés tart innen semmi esetre sem mozdulhatván,¹ ennek végét pedig a' nemzeti tudományos társaság nagy gyűlései tartására rendelt szokott és már igen közelgető időpontig épen nem reménylhetvén, Téged vagyok bátor ezennel felszólítani, hogy ha körülményeid megengedik, azt tartsd-meg és e' végett az engedelmet a' Főherczeg Nádornál, mint pártfogónál eszközöld-ki, az után pedig a' meghívást a' szokott módon tétesd meg. Ha sokféle elfoglaltatásod nem engedné, hogy ezen gyűlést megtartsd, úgy nem volna egyéb hátra, hanem azt, mint már egy párszor megtörtént, a' jövő novemberi vásárig elhalasztani.² Eddig reménylem az idevaló országgyűlésének vége lesz és én is nyerhetek egy kis szabad időt, vagy a Te elfoglaltatásod is szűnik annyira, hogy ezen terhet elvállalhatod. Az én idevaló állásom, kivéven a' munkával való igen nagy megterheltetésemet, meglehetősen fejlett-ki, az emberek irántam közönségesen, igen kevés kivétellel, jó indulatot fejtenek-ki, és így modot nyujtanak reá, hogy munkálkodásom egészen sikertelen ne legyen. Feleségedet tisztelvén, tőled pedig becses barátságod folytatását kikérvén maradok

igaz Barátod
Gróf Teleki József

Kolósvárt Julius 18^{kán} 1842

Kézirat – eredeti levél saját kezű aláírással: DM Lsz. 28-17.593.1.

Válasz: II/27. levél

- 1 Az erdélyi országgyűlést 1841. november 15-re hívták össze Kolozsvárra, és 1843. február 4-én rekesztették be.
- 2 A Társaság nagygyűlését 1842. november 21. és 28. között tartották, az utolsó nap kivételével végig Széchenyi elnökölt. MTA KIK KRKGY K 1357. Az igazgatótanács ülését november 24-én és december 12-én tartották, ahol szintén Széchenyi elnökölt. MTA KIK KRKGY K 1305–1306 A november 27-i közülésen olvasta fel beszédét a magyar nyelv kapcsán. SZIN, 5: 650.

27. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF TELEKI JÓZSEF GRÓFNAK

Cenk, 1842. július 26.

Tisztelt Barátom!

Julius 18^{ikán} irt becses soraidra, melyek itt és csak tegnap jöttek kezeimhez, válaszolni sietvén, azt hiszem, legjobb lesz Novemberi vásárra halasztani a' M. Akademia idei nagy gyűlését; 's pedig nemcsak, mert feleségem gyengélkedése,¹ Carolin leányom férhezmenése² és némi egyéb kis foglalatosságom miatt, szegény fejem minden idejéből kifogyott és kifogy; hanem legfőképp azért, hogy legelső nagy ülésünk, nem egy ok miatt, bölcs vezérlésed alatt menjen végbe. – Miután tehát – és bár legjobb akarattal – én most semmi esetre másod elnöki tisztemet nem teljesíthetném, Te pedig természet szerint Erdélyből most sehogy sem távozhat: úgy végzem a' teendőket, mihez képest kiki tudja, kit illet a' dolog, hogy most Augustusban akadémiai Gyűlés nem leszen, de az Novemberi Vásárkor fog tartatni.³

Sokat gondolkozok rád, tisztelt Barátom, és ha van valami, mi azon szomorú érzést némileg enyhíthetné, mikép Téged szorosb barátsági és társasági tekintetben ugyszólván elveszténk: hidd el, az valóban semmi egyéb, mint azon bizonyosság, hogy mostani helyzetekben még nagyobb körben eszközölheted közös honunk és nemzetünk jó voltát; és hogy Téged mint mindenütt, úgy Erdélyben is becsül és szeret minden jó. – Áldjon az ég, és tartson jó erőben; tisztelt Anyádnak hozzá! – kérlek – emlékezetébe, engem pedig szerencsétlessé úgy mint eddig, utóbb is, nagybecsű barátságoddal, ki legvalódibb tisztelettel maradok

Czenk, Julius 26. 1842

hü barátod hü szolgád
Széchenyi István

Kézirat – eredeti levél saját kezű aláírással: MTA KIK KRKGY K 200/36.

Közli: Storno 1938, 21., Lukinich 1941, 262–263.

Előzmény: II/26. levél

- 1 Széchenyi feleségének ezekben a napokban szívproblémái voltak. SZIN, 5: 615.
- 2 Széchenyi nevelt lánya, Zichy Karolina grófnő (1820–1906) 1842. augusztus 8-án ment feleségül Festetics Dénes grófhhoz (1813–1891).
- 3 A nagygyűlés 1842. november 21–28-ig tartott, szinte végig Széchenyi elnököletével. MTA KIK KRKGY K 1357.

28. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF TELEKI JÓZSEF GRÓFNAK

Pest, 1844. október 9.

Különösen tisztelt Barátom!

Szeptember 20-ikán irt becses soraidat,¹ falurul jövőn, csak kevés napokkal ezelőtt vettem át.

Utmutatásod szerint cselekedendek. Ámde megvallom, nagyon bánom, hogy Akadémiánkban nem Te elnöklendesz,² mert legelsőben is nem vagyok elnöki kellékekkel ellátva, egészségem sem jó,³ s aztán, mert most, midőn Akademiánkat is ki kellene egy kissé tisztogatni egyből-másból,⁴ bizony oly férfiura volna szükség, mint Te vagy tisztelt Barátom, kinek egyébként is szeretnénk tisztelkedni Budapesten.

Ha azonban nem lehet, megteszem, mit tehetek, s mennyire bírom.

A gyűlés tartásául azonban most még nem tudom kitűzni az időt, mert míg tart az ország gyűlése, addig legalább hosszabb időre nem szeretnék távozni innen.⁵

Maradj Barátom és élj erőben egészségben.

Posony. okt 9-ikén 1844.

Őszinte híved
Széchenyi István

Kézirat: lappang

Közli: Bártfai 1943, 2: 473.

Kapcsolódó: IV/46. levél

- 1 A levél nem ismert.
- 2 Telekit 1842. január 8-án nevezték ki Erdély kormányzójának, vélhetően hivatali teendői miatt nem tudta tisztét vinni a Társaság elnökeként.
- 3 Ekkortájt fejfájás kínozza. SZIN, 5: 111.
- 4 A Társaság reformja gyakorlatilag megalakulásától kezdve napirenden volt. 1844-ben újabb igény jelentkezett a változtatásra, Vallas Antal rendes tag márciusi előadás-sorozatában foglalta össze a reform szükségességét. Bővebben: MTA KIK KRKGY K 1396 1844. márciusi ülések; Az MTA másfél évszázada 47–48.
- 5 Az országgyűlést november 13-án rekesztették be, emiatt a nagygyűlést csak december 16-án hívták össze, és 24-ig üléseztek Széchenyi elnöklésével. MTA KIK KRKGY K 1358.

29. TELEKI JÓZSEF GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Kolozsvár, 1844. december 8.

Tisztelt Barátom!

A' mult hónap 22^{dikéről} irt baratságos soraidat¹ csak tegnapelőtt vettem az öcsém Domokos² által és arra felelni sietek. Én ugyan napról napra inkább érzem, mennyire nehéz sőt lehetetlen mostani állásomban³ az akademia elnökségét úgy vinni, mint ezt ohajtanám; a' mennyiben azonban Ti ezen teréhnél általami tovább viselését szükségesnek látjátok, – mit én részemről csak azon esetben találok ezen intézetre nézve czélszerűnek, ha ez, mint leveledben nyilvánítod, egyetlen mód arra, hogy Téged az akademiának megnyerhessünk, – azt még a' jövő évre elvállalni, és mit tehetségem, állásom megenged, megtenni kész vagyok. Barátságos őszinte indulattal maradok

igaz Barátod
G. Teleki József

Kolozsvár 8/12. 1844.

Kézirat – eredeti levél saját kezű aláírással: MTA KIK KRKGY K 209/11.

1 A levél nem ismert.

2 Teleki Domokos (1810–1876), Teleki József unokatestvére.

3 Ti. erdélyi kormányzósága miatt.

30. TELEKI JÓZSEF GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Kolozsvár, 1846. november 11.

Nagyméltóságú gróf ur!

A' magyar tudós társaság idei nagy gyűlésének¹ Excellentiád által kitűzött napja iránt semmi észrevételem nem lévén csak azt sajnálom, hogy Erdélynek mostani körülményei közt abban részt nem vehetek.² Mellynek a' f. hó 3^{káról} kelt levele³ következtében nyilvánítása mellett felhatalmazom, sőt szívesen megkérem Excellentiádat, hogy annak idejében a' hivatalomroli lemondást nevemben megtenni ne sajnálja. Mellyek után nagy becsü barátságába továbbá is ajánlott illő tisztelettel maradok

Kegyelmességednek

elkötelezett szolgája
Gróf Teleki József

Kolozsvár 11/11. 1846.

Kézirat – eredeti levél saját kezű aláírással: MTA KIK KRKGY K 166/212.

- 1 A Társaság 17. nagygyűlését 1846. december 14. és 18. között tartották meg Széchenyi elnöklétével. MTA KIK KRKGY K 1358.
- 2 1846. szeptember 9-én kezdődött az erdélyi országgyűlés.
- 3 A levél nem ismert.

31. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF TELEKI JÓZSEF GRÓFNAK

Pozsony, 1847. november 13.

Nagyméltóságú Gróf, m. Academiai Elnök Úr!

A m. Academia f. évi Nov. 8^{án} tartott kis gyűlésében a' felett tanácskozva,¹ miképen lehetend a' szabályok szigorú parancsának, a' hazafi közönség várakozásának, a' jutalmak tárgyában érdekeltek igazságos követeléseinek, mindenek felett pedig ez intézet organicus [szerves] élte fő feltételének nagy gyűlés tartása által eleget tenni? Excellentiádat megkérte, hogy e gyűlést lehetőleg saját elnöklete alatt megtartani méltóztassék.²

Az Academia e kérelméhez van szerencsém ezennel az enyémét is csatolni, 's egyszersmind Excellentiádat arról értesíteni: hogy azon esetre, ha nagyméltóságod netán akadályozva a' nagy gyűlésben remélt elnöklete iránti kérést nem teljesíthetné – miután más részről az Országgyűlési teendők a' közgyűlés helyétül engem is távol tartanak³ – minden lehető felakadás elkerüléseül jónak láttam t. Fáy András igazgató tagot az iránt felkérni: hogy Ő Fennsége a' Nádor Pártfogónak ez esetre már kinyert legfőbb jóváhagyása mellett – a' nagy gyűlésen elnökleni sziveskedjék.

Egyébiránt mély tisztelettel

alázatos szolgája

Kézirat – nem saját kezű fogalmazvány aláírás nélkül: MTA KIK KRKGY K 166/235.

Kapcsolódó: II/32. és III/75–76. levelek

- 1 Károlyi György elnökletevel tartott kisgyűlés 1847. november 8-án. MTA KIK KRKGY K 1400.
- 2 A Társaság 18. nagygyűlését 1847. december 19. és 24. között tartották meg Fáy András elnöklete alatt. MTA KIK KRKGY K 1358.
- 3 Széchenyi az 1847–1848. évi országgyűlésen Moson vármegye követeként vett részt.

32. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF A MAGYAR TUDÓS TÁRSASÁGHOZ

Pozsony, 1847. november 14.

Tekintetes Academia!

Folyó évi November 8^{kán} tartott kisgyűléséből m. gróf Károlyi György ülési helyettes elnök aláírásával hozzám intézett levele¹ következtében, méltányolva a t. Academiának a szabályok s az intézet érdekei fentartására egyaránt vonatkozó előgondoskodását, nem kés-tem gróf Teleki József ő Excellentiájához irt levelemben² elnökle-iránti kérésemet a t. Társaságéval egyesíteni, s egyszersmind t. Fáy András igazgató tagot is felkérni: hogy elnök ő Nagyméltósága akadá-lyoztatása esetében³ – ő Fensége a Nádor Pártfogónak már kinyert legfőbb jóváhagyása mellett – a bekövetkező nagygyűlésen elnöklenni szíveskedjék.⁴

Melly intézkedéseimről midőn a t. Academiát értesíteni szerencsém volna, állandó hazafiui tisztelettel maradok

a Tekintetes Academia

Pozson, November 14. 1847.

kész köteles szolgálja

G. Széchenyi István

Kézirat – eredeti levél saját kezű aláírással: MTA KIK KRKG Y RAL 286/1847.⁵

Kapcsolódó: II/31. és III/75–76. levelek

¹ Lásd a III/75. számú levelet!

² Lásd az előző, II/31. számú levelet!

³ Az erdélyi országgyűlés 1846. szeptember 9-től 1847. november 10-ig tartott, Teleki emiatt még Kolozsvárott tartózkodott.

⁴ Lásd az előző, II/31. számú levél 2. lábjegyzetét!

⁵ Fogalmazványa november 13-i dátummal: MTA KIK KRKG Y K 166/234.

33. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF A MAGYAR TUDÓS TÁRSASÁGHOZ

Pest, 1847. november 17.

Tekintetes Academia!

Az ausztriai birodalomnak Haidinger Vilmos királyi bánya-tanácsos által szerkesztett s állodalmi költségen kiadott geognostikai földrajzából egy példány a m. kir. Helytartó Tanács utján hozzám leérkezvén, ugyanazt a t. Academia részére ide mellékelve ezennel átküldöm.¹ Igaz hazafiui tisztelettel maradván

A Tekintetes Akademiának

Pozson, november 17. 1847.

kész köteles szolgálja
Gróf Széchenyi István

Kézirat – eredeti levél saját kezű aláírással: RAL 290/1847.²

Kapcsolódó: I/18. levél

¹ Wilhelm Haidinger szóban forgó műve *Bericht über die Geognostische Übersichts-Karte der Österreichischen Monarchie* címmel 1845-ben jelent meg.

² Fogalmazványa: MTA KIK KRKGY K 166/232.

34. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF A MAGYAR TUDÓS TÁRSASÁGHOZ

Pozsony, 1847. november 24.

Tekintetes Academia!

A fiumei közélettanodában magyar nyelv és irodalom tanára Nagy Antal által szerkesztett s tankönyvül szánt „Introduzione allo studio della lingua Ungherese” című kéziratot olly kéréssel van szerencsém a Tekintetes Akademiának átküldeni: hogy annak a szokott módóni megbiráltatását elrendelvén,¹ az eredményt velem tudatni sziveskedjék.

Igaz hazafiui tisztelettel maradván

a Tekintetes Academia

Pozsony, november 24. 1847.

kész köteles szolgája

Gr. Széchenyi István

Kézirat – eredeti levél saját kezű aláírással: MTA KIK KRKGY RAL 15/1847.²

Kapcsolódó: III/74. levél

1 Nagy Antal ez ügyben 1847. október 5-én írt a könyvvizsgáló hivatalnak.
MTA KIK KRKGY K 166/230.
2 Fogalmazványa: MTA KIK KRKGY K 166/238.

35. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF A MAGYAR TUDÓS TÁRSASÁGHOZ

Pozsony, 1848. január 4.

Tekintetes Academia!

Vizer István két physikai pályamunkáját leiratás végett¹ – az illető titoknoki vevény mellett – magának kiadatni kérvén, – erről a Tekintetes Academiát a végből tudósítom: hogy a kérelem teljesíthetése esetére, ezt a folyamodónak értésül adni sziveskedjék.

Igaz hazafiui tisztelettel maradván

A Tekintetes Academia

Pozsony, január 4. 1848.

alázatos szolgálja
Gr. Széchenyi István

Kézirat – eredeti levél saját kezű aláírással: MTA KIK KRKGY RAL 23/1848.²

Kapcsolódó: III/79., 82–84. levelek

¹ Lásd a kapcsolódó levelekben!
² Fogalmazványa: MTA KIK KRKGY K 193/3.

36. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF A MAGYAR TUDÓS TÁRSASÁGHOZ

Pozsony, 1848. január [23.]

Thurócz megye – 1846 évben lett felszóllíttatása folytán – területének a' levéltárában lévő eredetiről lemásolt térképét nekem bemutatván, midőn ezt a' tek. Academiának kellő használatul megküldeni szerencsém volna – igaz hazafiúi tisztelettel maradok Pozsony's a' t. kész köteles szolgája

Kézirat – nem saját kezű fogalmazvány aláírás nélkül: MTA KIK KRKGY K 166/246.¹

Kapcsolódó: III/81. levél

¹ A fogalmazvány hátoldalán egykorú keltezés.

37. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF DESSEWFFY EMIL GRÓFNAK
Döbling, 1858. április 28.

Kedves Barátom!

Kérlek és figyelmeztetek e következőkre:

1° Irasd le, az Akadémianak mostani külön czimu tagjait egytül egyik; t. i. Igazgatókat, rendes, tiszteletiket & Für diese Arbeit muß man das Billige entrichten. – Lege es für mich aus. [*E munkának méltányos árát meg kell fizetni. Fizesd ezt ki a költségemre.*] ~ ~ És küldjed az egészet nőmnek, mint mindent, – és neki ne is írjál semmit, idő & kimélet végett, mert tudni fogja azzal mit műveljen, nekem pedig egy sorral tudasd: menyivel tartozom – 'qui ordo est anima rerum [*mert rend a lelke mindennek*] –.¹

2° Milly nyelven fog az Igazgatóság – t. i. ha fog – felírni, feljajdulni? Tán csak nem 'Deutsch' vagy: igen?²

3° Mint én innen látom a dolgot ~ ~ kár volna abban szeleskedni – –

4° Hogy találtad A^{sit}?³ Seggcsókoló dispositioban [*hajlamban*]. A szegény ugy látszik – most e tempót fogta fel és járja; hát Károlyit?⁴ Meg a Lucskodi ivadékát?⁵ Tudosits errül annak idejében, nehány szoval.

5° Ne felejtse meg küldeni 'Alapítványom mását'.⁶

6° Igen igen fognam köszönni, ha meg irhatnád, melly napon vigasztalt meg „Ő” Téged azon hazugsággal ~ 'hogy az Akadémia megindult' – és kérdem, nem mondott-e, Ő illyes valamit – Budán nyilvánosan sokak előtt, mire aztán, az ekkép kihunczfutolt [*kierőszakolt*] Éljen megeredt.⁷

Nagy szükségem volna e két Datumra és csak erre.

7° Maradj Barátom, jóakaróm és szeress egy kicsit.

1 Dessewffy elküldte a kért iratokat, lásd a II/38. számú levelet!

2 1852. novemberben császári nyílt parancs jelent meg az egyletekről, aminek következtében az Akadémia új alapszabályokat dolgozott ki, amelyeket az uralkodó 1858. februárban hagyott jóvá, de nem támogatta a tudományok magyar nyelven való művelését.

3 Andrássy György.

4 Károlyi György.

5 Vay Miklós báróra utal, akinek nemesi előneve laskodi.

6 Lásd az I/3. számú levelet!

7 Arra utal, hogy az uralkodó 1857. május 10-én megerősítette az Akadémia alapszabályait, amit üdvözléssel fogadott.

Kézirat – saját kezű fogalmazvány: MNL OL D 283. E tétel

Közli: Károlyi 1921, 1: 446–447., Kovács–Körmendy–Mázi–Oplatka 2014, 481–482.

Kapcsolódó: I/3. levél

Válasz: II/38. levél

38. DESSEWFFY EMIL GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Debrecen, 1858. május 4.

Igen tisztelt barátom,

Kivánságodhoz képpost ide zárom Alapítványi leveled mássát, és a' 1848^{iki} Névkönyvet. Mind kettőt elutazásom perczében vettem Pesten, és azért nem küldhettem onnét. A' Névkönyv 10^{ik} és következő lapjain az Igazgató, tiszteleti, rendes, és levelező Tagok névsorát megtalálod. A' kik kihaltak, vagy kivándoroltak X el vagynak megjegyezve. 1847^{től} olta csak Igazgatók választottak, egyéb Tagok nem.

Egyéb kérdéseidre most és innét nem felelhetek – és azt Pestről fogom e' hó második fele után tehetni.

Itt ma és tegnap Tiszai ügyekkel foglalkozánk Drevenyák¹ Elnöklete alatt. Az alsó szabolcsi Társulat ha Isten segít jövő évben öszves védgátjaival – 25 mérföld hosszúságban készen leszen. Az általad megindított nagy ügyet becsületes igyekezettel törekedtünk végrehajtani.

Fogadd legigazabb és edzett baráti érzelmem kifejezését.

Dessewffy Emil

Debreczen 4/5. 1858.

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MNL OL P 626–1.–1858.

Közli: Bártfai 1929, 23–24.

Előzmény: II/37. levél

1 Drevenyák Ferenc császári királyi főbiztos.

39. EÖTVÖS JÓZSEF BÁRÓ SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

h. n., 1858. augusztus 2.

2/8 58.

Tisztelt barátom!

Kiváнатod szerint röviden elmondom az Akademia ügyének jelen állását,¹ melyet szoval közöltem volna, ha betegeskedésem által Pesten vissza nem tartoztatva, mint szándékom volt néhány napot Bécsben tölthettem volna. – A Felségnek küldötségünknek adott válaszábol (melyet veled közöltem),² a statutumok [*alapszabályok*] megváltoztatását reménylenünk nem lehetett, ép oly kevésé biztató volt az mit a ministerektől halottunk. Az egész eredmény – ha annak nevezhető – abban állt; hogy a' Császár kinyilatkoztatá, miként a' magyar nemzetségnek elnyomása távol van szándékaitól, 's hogy a' két minister hoszú beszéddel meg nyugtatott, miként a' kormánynak midőn a' statutumokbol e' szavakat „in ungarischer Sprache – kihagyatá, eszébe sem jutott, hogy valaki ezt a' magyar nyelvnek az academia körében való korlátolására magyarázhatná. Az újabb statutumok által (a' ministerialis magyarázat szerint) a' tudományok terjesztésére használt nyelv meghatározása egészen az Academiára bizatik, 's így ha ez jonak látja jövőben ép úgy kizárolag a' magyar lehet mint az volt eddig. – – A küldöttség eredményeiről azonnal tudositám Emilt,³ 's ez hogy ügyünk állásáról tisztába jöjjön felutazott Bécsbe, 's maga is szolt a' miniszterekkel. –

Miután a' Felség az Academia kérelmét nem signálta [*írta alá*], e' tárgyban új tárgyalás nem fog történni 's így a' statutumok nem fognak

- 1 Az egyletekről szóló, 1852. november 26-i császári rendelet értelmében az Akadémiának is engedélyért kellett folyamodnia az uralkodóhoz. A kérelmet 1854-ben terjesztették fel, de az uralkodó csak 1858. február 27-én szentesítette.
- 2 Az Akadémia igazgatótanácsa nem értett egyet a módosításokkal, különösen sérelmezte, hogy kimaradt a tudományok magyar nyelven történő művelése az Akadémia célkitűzéseinek sorolásakor. Az Akadémia a változtatások miatti aggodalmát egy küldöttség útján hozta az uralkodó tudtára, aki július 1-jén fogadta Eötvöst, és biztosította, hogy a sérelmezett pontokat felülvizsgálják. De erre nem került sor, erről a belügyminisztérium Dessewffy júlus végén tájékoztatta. Szentgyörgyi 1973, 53–55.
- 3 Dessewffy Emil.

megváltozni; az volt nyilatkozatuk, 's nem kis fáradságba került míg Emil B.⁴ végre azon ígéretre birta, hogy a' belügy minister – azt mit megnyugtatónkra szoval mondott – az Akademia elnökének irni fogja. –

Az ügy állása csak anyiban változott tehát, hogy a' statutumok, Ö felségének 's a' ministereknek nyilatkozatai által, mely utobbik most az elnökhöz intézett ministeri levélben ismételtetnek, a' magyar nyelvre nézve kedvezőleg interpretáltattak [*értelmeztettek*]. –

Hogy ezen ügynek más kimenetelt kívántunk, hogy a' dolog jogi állásánál fogva mást vártunk volna az nem szenved kétséget. De miután az egyszer kiadott statutumok megváltoztatását – jelenleg reményelnünk nem lehet; a' kérdés nem az mit ohajtanánk, hanem az mit tegyünk?⁵ 's mi hosszasan megfontolva a' kérdést magunk között; azon meggyőződéshez jutottunk, hogy a' jelen környűlmények között első kötelességünk megmenteni az intézetet, 's biztosítani annak működését. –

Miután a' nyelvnek meghatározása a' statutumok szerint csakugyan kizárólag magától az Academiától függ, 's így a' választásoknál kellőleg vigyázzván magunkat a' magyar nyelvre nézve biztosíthatjuk, a' statutumok egyéb hiányait jobb tünni, mint azoknak megváltoztatását újra sürgetve, veszélyeztetni az egész intézetet, 's így mi egyetértve a nagy gyűlésnek 's az igazgatónak October 15^{éve} valo összehívását rendeltük.⁶ Kétségen kívül a' gyűlés, újabb felterjesztést vagy még energicusabb lépéseket határozhat, ha azonban véleményünket elfogadja ez abban áll, hogy transigálva [*megbékélve*] a' környűlményekkel, a' támadt ürességeket új választások által bétöltse, 's fogjon hozzá a' komoly munkálkodáshoz, mely ha korlaltabb körben mozoghatunk is, csak kötelességünket telyesítsük, nemzetiségünk javára fog szolgálni.

Lesznek talán, sőt valószínűleg – 's pedig nem csak a' magyar nemzetiség barátai között – kik ezen eljárásunkat gyengének fogják nevezni. Kik demonstratiókban [*tüntetésekben*] gyönyörködnek, 's a' hazafiság

4 Alexander Bach (1813–1893), 1850 és 1859 között Ausztria belügyminisztere.

5 Be kellett ismerniük, hogy a sérelmeket egyelőre nem tudják orvosolni, ezért a fennálló környűlmények között kellett együttműködni az intézmény működése érdekében. Eötvös ennek módját akarta Széchenyivel is megbeszélni, aki azonban nem várta meg, amíg Dessewffyvel és Eötvössel sikerül tárgyalni a kérdésről, nyílt levélben fordult az Akadémia igazgatótanácsához. Lásd a következő, II/40. számú levelet!

6 1858-ban nagygyűlést december 15. és 20. között, igazgatósági ülést december 18–19-én tartottak.

kötelességét abban keresik hogy a' dolgokat élökre állitnok – hogy azok annal elébb törjenek; kétségen kívül jobban szeretnék, ha az Academia előbbi határozataihoz ragaszkodva, inkább feloszlik mint enged. Én azonban ki ezen intézetnek fontosságát ismerem, ki tapasztalásból tudom mily fontos maga az hogy magyar academia létezik, nem csak a' nemzeti irodalom, de főkép a' nemzeti önérzet feltartására, késznek érezem magamat mindenre mit ezen intézet feltartása kíván, 's ugy hiszem Te kinek az Academiát köszönjük 's kinek a' nemzet semmiért nem tartozik több köszönettel, mint épen ezen teremtményedért, helyeselni fogod eljárásomat.

Bocsásd meg hogy ily röviden 's szakadozva – csaknem olvashatatlanul írok – de rosszúl is érzem magamat, 's mivel ma estve elutazom el vagyok halmozva foglalatosságokkal. Ha a' Gasteini fürdőből visszajövök (Szeptember közepe felé) minden esetre felkereslek,⁷ hogy a nagygyűlésen teendőkről 's főkép a' választásokról⁸ veled értekezsem. Reménylem oly jó egészségben talállak minőt én kívánnék neked. 'S most Isten áldjon meg, 's ne felejtse

tisztelő barátodat
Eötvös J

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: OSZK Kt. Lt.
Kapcsolódó: II/37–38. és II/40.

- 7 A találkozóra nem került sor, mert Széchenyi október elején még arról érdeklődött titkárától, hogy Eötvös hazaért-e már. Széchenyi István Tasner Antalnak, 1858. október 6., MNL OL R 196 No. 557., közli: Majláth 1889–1891, 3: 709.
- 8 Valószínűleg a jegyzői tisztség, valamint a két megüresedett igazgatótanács hely betöltésére utalt. 1858. decemberben a jegyzőségre Csengery Antalt, az igazgatótanács helyekre Apponyi György grófot és Sina Simon bárót választották meg.

Tekintetes Igazgatóság!

A legczifrább szavaknak sincs hitele ott, hol tények bizonyítanak ellenkezőt.

Hogy kormányunk mostani rendszere a magyar nemzetiség igényeivel és érdekeivel szemközt áll, azt a legvakabb is észreveheti. Nemzetiségünk nekünk magyaroknak pedig becsesb, mint a föld bármily kincse sőt életünk.

A magyar romok közt, a nemzetnek eléggé nem bámulható élete-rején kívül, szeplőtlen már majdnem csupán az Akademia mutat arra, miszerint nemzetünk kioltva még nincs.

'S most még ezen utolsó igazán magyar intézet is ki legyen sarkából forgatva? Fájdalom igen! Mert hiszen az akadémiai alapszabályok minap leérkezett megváltoztatása, legalább saját lelki szemem előtt, nem egyéb és nem kevesebb, mint oly dőfés mely könnyen halálra vezet.¹

Kimagyarázhatlan lelki kinoktul gyötörve, egészen elvérzett szívvvel, félig temetve – ily aggasztó körülmények közt – kérdem, valljon a magyar Akademia tekintetében én mit műveljek mit tegyek – – – én, ki dicső eldődeink utmutatását hü kegyelettel felfogván, szerencsés voltam 1825-ben újra és sikerrel megpendíteni honi nyelvünk magasbra állítását – – sikerrel mondom, és jobb sikerrel mint ők, mert a mély felfogás ugyan sajátuk, – de nékem elégséges pénz vagyon is jutott osztályrés-zsül, – mely nélkül fájdalom a legmagasztosb is oly gyakran parlagon hever!

Hallgassak e midőn tapasztalni vagyok kénytelen, hogy azon nemes csira eltiportatik, mely tényezőként szinte arra vala szolgálendő miszerint a magyar – kinek életrevalóságát, tavaszi korát, halálos kinjai után és jelen veszedelmei közt még ma is ezer jelenet bizonyítja – sa-

1 A kormányzat által módosított alapszabályok értelmében az Akadémia megszűnt a magyar nemzet kiemelt intézménye lenni, eltörölte a magyar nyelv kizárólagosságát is. (Az új alapszabályt közli: Kónya 1994, 102–111.) Széchenyi Dessewffy Emiltől és Eötvös Józseftől folyamatosan értesült az alapszabályt illető fejleményekről, ahogy arról is, hogy a Társaság küldöttsége kedvezőtlen fogadtatásban részesült az uralkodónál. Ezt követően határozta el, hogy magához a Társasághoz fordul. Lásd Eötvös József előző, II/39. számú levelét! Bővebben: Bártfai 1929, 23–32.

játszerűleg minden hátramaradásibul kibontakozva az emberiség díszére, az osztrák közbirodalom legbiztosb talpkövét 's a fejedelmi szék rendithetlen sarkalatát képezze alkossa. Kérdem még fel se jajduljak, mikor látni vagyok kénytelen, én – kinek baja nem a homályos de az igen is tiszta és minden ámitás nélküli látás – hogy dicső fejedelmi családunk, mint valami baligézet által félrevezetve, népeinek épen leg-életre-valóbbját, mely fiatalságánál és ketté törhetlen zománczánál fogva leg dicsőbb kifejlésre képes, nem csak kellő figyelemre nem méltatja, sőt azt sajátságaibul kivetkeztetni – – elzsibbasztani engedi – és e'kép ugy szölván saját maga alatt vágja el a fát!

A Tekintetes Akademiára bizni az ügy eldöntését – a mennyiben alapító állásomnál fogva ahoz nekem is van szollásom – noha legnagyobb tisztelettel viseltetem mind testületileg mind egyénileg iránta – nem kívánom, nem akarom, nem fogom; mert mig fejem vállaim közt áll, velőm el nem olvadt, és szemem világát a halál köde nem oltja ki, – mind addig arrul mihez jogom van, minden tanácsot szivesen és köszönettel fogadván – utóljára is bizony csak saját magam fogok határozni. 'S ugyanis:

Én ugy vagyok meggyőződve, hogy felséges Urunk, a fénykörül-sugárzott Ferencz Josef Császár, előbb utóbb de elvégre bizonyosan át fogja látni, hogy a célba vett amalgamizátioja [*összeolvasztása*] és németesítése a közbirodalmi népeknek nem egyéb mint a mostani állam férfiak észficzamlott theoriaja és keserű önmystificatio [*önáltatás*]; hogy számos tán leg több népei – – ha egyszer zivatarra kelnek az idők mi alkalmasint nem igen fog késni, kifelé gravitálnak, mig a magyarnak nincs a Világon rokona, 's nincs más hazája, mint a négy folyam közti, és a három hegy alatti alkotmányos paradicsom – – hogy ehez képest a magyar: jó létét, szerencsáját, boldogságát egyedül dynastialis és törvényes királyának védpaizsa alatt remélheti, keresi lelheti – – és hogy ennél fogva a felséges Császár nem csak nem fogja türni – ha majd egyszer a legközelebbi sikertelen kísérletek az állam részéről, mellyek az összes közbirodalmat a leg problematikusabb helyzetbe süllyeszték, kellőleg felvilágositandják lelkét, és untatni kezdendik legmagasb úri kedélyét – – nem csak nem fogja türni mondom, ha majd ezen idő beáll, mirül én sehogy sem tudok kételkedni, 'hogy azon nemzetet gyengítsék, gyilkolják, olvasszák, melyel lovagi fejedelem, kit szeret "madarat fogathat" és mely 'Érte' ha kifejlésének, becsületének, dicsőségének nem engedi útját állni, sőt ily kincseknek hü pártolója, utolsó csep vérét kiontani mindig kész volt, és mai nap is minden pillanatban kész volna – – és kész lessz.

Én azt szeretem hinni, fiatal fejedelmünk – – ha látni és hallani akar és egyedül saját velejének tanácsát követendi, és egyedül saját szive sugalása után indul – bizony mondom, Magyarország tekintetében még Corvin dicső korát is homályba állitandja!

Igy látván a jövőndöt, és bizván a mennyei végzésben, mely Nemzeteket valamint fejedelmeket is hibáikért büntet ugyan, de valamint lelkes népeket meggyilkolni nem enged, ugy tiszta erényü Uralkodókat is elvégre bizonyosan legvilágosb malasztjával megáld: "Én – mi személyemet és alapítói jogomat illeti – a megváltoztatott alapszabályokat, melyekkel kezdettül végig leg kevesebbé sem tudok megbarátkozni, ha nincs menekülés, 's azokat parancsként csak ugyan el kell fogadni – véرزő szivvel de lecsépelhetlen kedéllyel, – minden legkisebb megjegyzés nélkül – elfogadom.

Egyszersmind azonban ünnepélyes ovást teszek, hogy a "Justum ac tenacem propositi virum"² dicső elve szerint, én a haza oltárára tett áldozatomnak kamatját azon pillanattul kezdve fizetni nem fogom, ha tapasztalni volnék kénytelen, hogy adományom de facto [*tényszerűen*] – mert hiszen szép szavakra és ígéretekre bizony én nem adok semmit is – más vágásba szoritatnék mint az – mely a magyar Akademia eredeti céljával tökéletesen megegyez, és mely Nemzet és fejedelem közti törvény által megerősítetvén fel is szenteltetett; mely szándékom szerint, tudom örököseim is becsületesen és hiven eljárának, mikor aztán – ha ezen szomorú eset bizodalom és minden jó remény daczára, tán még is bekövetkeznék, – én valamint örököseim, az alapító levél értelmében,³ járulékunkat a megmérgezett magyar Akademiától elvonván, valami más hazai célra fordítandjuk, mely célzt azonban saját magunk tüzendjük ki, e foglatatosságtul mindenki mást határozottan felmentvén. És e tekintetben csak anyagi erőnek fogunk engedni.

A Tekintetes Igazgatóságnak

hű szolgája

G. Széchenyi István

Felső Döbling N° 163

Novemb. 6^{ikán} 1858

2 Horatiustól származó idézet: „Igaz s kitartó, hűszívű férfiút” (Bede Anna fordítása).

3 MNL OL, Archivum Regni N. 36. Lad. A. NB. Academia. No. 2.

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MNL OL P 623–A–I.–1.–No. 87.⁴

Közli többek közt: Majláth 1889–1891, 3: 718–720., Bártfai 1929, 40–59. (1858. szeptemberi és novemberi fogalmazvány, elküldött levél, német nyelvű fordítás), Kovács–Körmendy–Mázi–Oplatka 2014, 486–488.

4 A levélhez mellékelve a német nyelvű fordítás. További fogalmazványok, egykorú másolatok: MNL OL P 625 B No. 86. és 89. (november 3-i dátummal), MTA KIK KRKG Y K 193/193/5-9., MTA KIK KRKG Y K 193/4., MNL OL D 283. E tételben Széchenyi levelének magyar nyelvű fogalmazványa (f. 90–103.) és német nyelvű tisztázata (f. 104–114.) is megtalálható.

41. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF A MAGYAR TUDÓS TÁRSASÁGHOZ

h. n., é. n.

Ha az Academia úgy tekintetik mint Könyv Gyár
akkor maradjon a kis szám divatba – – de ha mint . . Nemzeti
Középpont tekintetik akkor ---- -- -- ! --

Kézirat – saját kezű fogalmazvány: MNL OL P 625–C–No. 23. (töredék)

III. „Méltóságos Gróf, Magyar Academiai Másodelnök Úr!”

1. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF DÖBRENTAI GÁBORNAK

[Pest, 1828. március] 20.¹

Jó reggelt, anyi akadálaim vannak, hogy ma reggel Önhez nem mehetek. Küldje, az által ki ezen leveletskét viszi addig is, azon Irományokat mellyeket tegnap tölem vitt, és azon felül a Tudos Társóság Plánumát [*tervét*], mellyet mint Ön tudja, én nem bírok, hogy addig is átfuthassam magam, és könnyebben értekezhessünk aztán.

Kérem Önt, jöjjön e Tárgyra nézve holnap valami 10 ora tajban hozám. Azonban reméllem, ma is látjuk Budán vagy a Casinoban egymást.

Sietve

Széchenyi

20^{ikán}

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MTA KIK KRKGY K 194/33.

Közli: Czinege–Fónagy

Kapcsolódó: V/1. melléklet

1 A nádor által kiküldött bizottság munkálatai idejére (1828. március 15. – április 17.) esik a levél keletkezése, amely bizottságnak Széchenyi is tagja volt. A már meglévő terveket kérte elküldeni, 1828. március 23-i naplóbejegyzésében írta, hogy 22-én lett kész a Tudos Társóság vázlatával. SZIN, 3: 200.

2. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF DÖBRENTAI GÁBORNAK

[Pest, 1828.] május 7.

Egy nap mulik a' másik után, 's se a' Casino dolgába sem a' Pálya-futáséba rendbe nem vagyunk. 'S ime az Academiáról is nem sokára gondolkozni kell.¹ Mikor dolgozhatunk egymással? holnap egész nap időm volna. Ha nem érzi magát jól, és nem jöhet által én megyek Budára. Irjon egy szót.

Többek közt mért nincs a Magyar Ujságokban egy szó is, azon hirdetésekről² melyeket Ö a Varmegyékhez küld?

Széchenyi

7 May³

Kézirat – eredeti, részben saját kezű levél: MTA KIK KRGY K 194/31.

Közli: Majláth 1889–1891, 1: 79–80., Czinege–Fónagy

- 1 Április 17-én adták át a nádornak bizottság tervezetét a felállítandó Társaságra nézve.
- 2 Valószínűleg a lóversennyel kapcsolatos hirdetésről van szó, amilyen megjelent például a Hazai 's Külföldi Tudósítások 1828. 30. számában. (1828. április 12-i dátummal).
- 3 A levél keletkezésének éve 1828, mivel ezen év első felében sokat foglalkozott „vállalásai” (lóverseny, kaszinó) beindításával. SZIN, 3: XII., LIII, LXXV., 188–208.

3. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF DÖBRENTAI GÁBORNAK

Bécs, 1829. július 16.

Bécs Julius 16^{ikán} 1829

Édes Barátom!

Károlyi Györggyel ma indulok Berlingen át Doberánba; Ő tovább megyen, – én September végén vissza térek, s' October elein megint Pesten lesszek.¹

Kérem 'hirdesse ezt a mennyire lehet okom van Ön-t arra kerni

A Tudós Társaságrul még egy szó se!² Legyen Ön azon, hogy sokan az új kereskedesi Épületet meg szeressék – és mi Januariusi Üllésünkben, minden bizonyal eldönthessük – hogy 1830^{ban} át tessük Casinonkat oda. –³

Ezt, sok okoknál fogva, igen fontosnak gondolom.

Ön tudom elfogja hinni – hogy temérdek dolgaim vannak – s' így rossz néven nem venni, ha bucsuzok.

Isten Védje

Széchenyi

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MTA KIK KRKGY K 194/41.

Közli: Majláth 1889–1891, 1: 124–125., Czinege–Fónagy

- 1 Károlyi Györggyel és két inassal együtt indult el Bad Doberanba, a mecklenburgi lóversenyekre Wilhelm von Biel báró meghívására. Hamburgból hajóval mentek tovább Hollandiába, majd Németországon keresztül tért vissza Ausztriába, szeptember 15-én érkezett meg Bécsbe, 29-én Pestre. SZIN, 3: XIX–XXI.
- 2 A nádornak 1828. április 17-én adták át a Tudós Társaság tervezetét, amelyre késlekedett a királyi jóváhagyás, csak 1831. január 28-án érkezett meg.
- 3 Széchenyi 1827-ben a Dorottya utcai Vogel-ház első emeletén bérelt helyiségeket a kaszinó számára, a következő évben azonban fontolóra vette, hogy elköltözteti az intézményt az akkor épülő kereskedők házába, és ezt 1830-ban meg is tette. SZIN, 3: XLVI., LVI.

4. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF DÖBRENTAI GÁBORNAK

Pest, [1830.] március 18.

Édes Barátom

Gondolja csak hogy döglő félbe vagyok! Mióta elmentem innend, mindegybe sinlődtem – Tettem sokat – jó híreket hoztam, de beteg vagyok. Balogh Pál piszkál rajtam, 's ma ugyan úgy érzem mintha jobban volnék egy kissé.¹

Ha lehet látogasson meg. Teleki is kutyául van – pedig már szinte köztünk A Tudós Társasági Resolutio [*határozat*]²

Széchenyi

Martz 18 Pest

Egésznap idehaza maradok. Kivéven reggel 12 usque 2 – És estve 8 usque 9.

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MTA KIK KRKGY K 194/47.

Közli: Majláth 1889–1891, 1: 153.

- 1 1830. március 16-i naplóbejegyzésében említi, hogy még mindig beteg, majd a 17-iben, hogy Balogh ismét nála volt. SZIN, 3: 308.
- 2 A Tudós Társaság 25 főből álló igazgatótanácsának királyi megerősítése 1830. július 7-én történt meg.

5. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF DÖBRENTAI GÁBORNAK

*Bujukdere, 1830. augusztus 22.*Bujukdere August 22^{ikén} 1830

Constantinápolbul irt levelemet Ön eddig bizonyosan már kezeihez vette,¹ és így tudja milly nyomorú állapotba érkeztem ide.² Az ota nyavalámnak minden jelei javultak, – csak erőt nem tudok fellelni. Gondolhatja Ön, hiv Barátom, milly keserü édes érzéssel vettem Ön Julius 22ikén irt levelét³ – melyben a Tudós Társoságrul nyert Resolutiot [*határozatot*] küldi,⁴ és egyszersmind arra serkent 'Hagynám itt a Sötétség Országát és röpnélnek vissza honnunkba &'

Ha látná Sárga képemet, – egy halotthoz hasonló kezeimet, pipaszár lábaimat – tudom nem venné rossz néven ha még egy kis nyugvást engedek, – eb rossz testemnek. Egyébíránt, – nem mehetek, ha akar-nék is – mert nehéz utnak loháton indulni, mostani gyengeségem mellett – a koporsohoz vezetne. És így inkább, amenyire lehet, nyugott lélekkel, bé akarom várni azon idő pontot, mikor veszedelem nélkül, utnak eredhetek –. Ugy is lassu jobbulásomnak egy fő oka, azon forró kívánat, 'haza menni akarni, és nem mehetni.' Azon nyughatatlanságot pedig, melly az említett ok miatt bennem úgy is igen nagy, elnyomni, kötelességem. És így egészen elvagyok készítve legbelsőmben, hogy November eleje előtt alig leszek Pesten.⁵

A Tudós Társoságrul való Resolutiot, meg valloam tökéletesen nem értem, és tán éppen azért meglehetősen meg vagyok elégedve vele. – Az hogy az oklevelek fracte [*hasábosan*] félig deákul legyenek írva, az hát kimarad? Az pedig, hogy a Társaság a Vármegyének a pénz állapotjárul, amint a Plánumban [*tervben*] van, ha jó emlékezek – eszten-dőnként jelentést tegyenek, – az pedig ben marad? 'S hát az ellen nincs

- 1 Széchenyi István Döbrentei Gábornak, 1830. augusztus 13. MTA KIK KIRKGY K 194/50. Közli: Majláth 1889–1891, 1: 170–171., Kovács–Körmendy–Mázi–Oplatka 2014, 107–108.
- 2 1830. június 24-én indult al-dunai hajóútra, hogy feltérképezze a területet. Augusztus 1-i naplóbejegyzésében említi, hogy ismét nagyon megbetegedett, olyannyira, hogy szeptember 1-ig nem is írt naplójába. SZIN, 4: 51, 92–94.
- 3 A levél nem ismert.
- 4 Az uralkodó 1830. július 7-i határozata, amely a Társaság igazgatótanácsának királyi megerősítését tartalmazza.
- 5 Október 18-án érkezett meg Pestre. SZIN, 4: 144.

kifogás, hogy most eleintén a fundátorok [*alapítók*] nevezzék ki a Directorokat [*igazgatókat*] és az Elölőt? – & & ?

Én ezennel Telekinek fogok írni⁶ – és arra kéni – amenyire lehet, vissza jöveletem várja be – mert ha látom hogy a Nádor, a Tárgy felállítását azért sűrgeti, mert nyavalám itt tart, és hogy Ő Pénzemmél olly moddal bánjon mint az eddigi fundációkkal [*alapítványokkal*] –, minden tréfán kívül Vissza jöveletemkor olly lármát ütök, és olly scandalumot [*botrányt*] viszek végbe, mellynek példája még nem volt. Azomban, meg lehet hogy a Nádornak magának irok innend⁷ – még mindig forog bennem, tegyem e vagy nem.

Az Academia Czimet nem kedvelem, és azért Önt arra kérem, most eleintén mindjárt, minek előtte gyökeret ver, hívjuk az Intézetet Magyar nevinél "Tudós Társoságnak, –

A Casino Jelentés igaz, becstelen papirosra van nyomtatva. "Pertinet ad Károlyiana⁸ facinora. [*Károlyi-féle tettekhez tartozik*] És pedig illyeknekre ugyan kell vigyázni, mert minden a mi retrogradatiora [*hanyatlásra*], allyasodásra mutat, halálos seb – Károlyi nem emberem. Pénzszomj látszik minden tetteiből. Személyesen soha nem lessz dolgom többé vele.

Többek közt; Tessedik⁹ át vette, vagy inkább 'magára vette' Parisbul Didot matrisocat¹⁰ hozatni. Sűrgesse, és szívesen köszöntse nevemben. A jövő télen, egyett 's mást tán csak megint sajtó alá bocsátunk. Nékem anyi Ő és Uj materialém [*anyagom*] van,¹¹ hogy egy könyvtárnak elegendő substratum [*anyag*]. Fejem mindig tiszta, és így, nyavalgo amilylen vagyok, sok időm van, 'gondolkozni, összehasonlitni, feljegyezni –

Az idei Lóverseny könyvet igen ajánlom Önnek 'a mennyire lehet tökéletesen lépjen a Világba. Hogy most 'Tudos Társóság születik, sokan azt gondolnák a Kisded tárgyaink dugába dűlnek. Azt pedig ne engedjük. Plántáinknak egyike se hervadjon – és azért mert már az

6 A levél nem ismert.

7 1830. augusztus 24-én írt a nádornak, lásd az I/8. számú levelet!

8 Károlyi István.

9 Tessedik Ferenc (1800–1844) ügyvéd, földrajzi utazó és író, 1832-től a Tudós Társaság levelező tagja.

10 Didot francia nyomdászcsalád. A matrica a könyvnyomtatásban használt, rézből készített, bemélyített betűforma.

11 Ekkor fordította a *Lovakról és Hitel* című műveit németre, valamint a következő évben megjelenő *Világ* című írásához is voltak már jegyzetei. Széchenyi Döbrentekinek írott levelei, 1830. július 2. és augusztus 13. MTA KIK KRGY K 194/48. és 50.

ifjú Cser is zöldelni kezd, – ne hadjuk hogy a mogyoro a Rosmarin & eltiprassék. – Hogy azomban előre látásomban, Önnek vállairul lassankint le akartam, és le is vettem illy terheket, mint egy 'Versen futás Jelentése, – azt nem rosszul cselekedtem – És Ön ezt nem jól vette! Pedig ha jól átgondolja, azt fogja mondani, igazam volt. Illy terhet egyszerre magárul le vetni, nemesebb foglalatosság végett – anyi 'mint: itt nektek a csont, már nekem nem kell, – most a husábul rágok – – .

Többek közt egy nagy kérésem van. Éppen most irtam Kappelnek,¹² "küldené Pesten lévő Pritshkámát [*kocsimat*] Semlinbe,¹³ – ahová most még időben el érhet – ugyhogy nem lennék kéntelen ott 80 # 100 # hiaba egy rossz kotsiért kiadni. Kappel mindenrül fog gondoskodni, – és vagy hajon küldeni, vagy szárazon, – Ezen utolsó esetben arra kérném, adna neki Vorspann assignatiót [*utalványt az előfogathoz/tartalék lovakhoz*], ha kérne. És NB magát Önnél jelenteni fogja, ugy hogy leg kisebb izetlenséget vagy fárodtságot ne okozzon.

Barátom, meg igen sok leveleim vannak írni valók, – és így tartsa az Isten

Széchenyi

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: OSZK Kt. Fond 113/59.

Közli: Kvacsala 1893, 357–358.

Kapcsolódó: I/8. levél

¹² A levél nem ismert.

¹³ Zimony német neve, egykor önálló város volt, ma Belgrádhoz tartozó városrész.

6. DÖBRENTAI GÁBOR SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

h. n., 1831. június 26.

Méltóságos Gróf
Másod Elölülő Ur,

A' magyar tudós társaság, tegnap tartott héti üléséből¹ teljes tisztelettel közölteti általam Méltóságoddal, egyik tagjának, Georch Illyés törvényes munkája² felől ezt jelesnek valló véleményét, melyet midőn a' kézirattal együtt a' legkészebb kötelesség indulatjával küldenék meg, mindenkori hív tisztelettel vagyok és maradok

a' Méltóságos Gróf
Másod Elölülő Urnak

Budán Junius 26^d. 1831.

alázatos szolgája:
Döbrentei Gábor

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MTA KIK KRKGY K 166/126.

-
- 1 1831. június 25-i kisgyűlés Teleki József elnöklétével. MTA KIK KRKGY K 1389.
- 2 Valószínűleg az 1833-ban megjelent kétkötetes műve: *Georch Illés törvényes tárgyú értekezései*. Pest, 1833.

7. DÖBRENTAI GÁBOR SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Buda, 1831. augusztus 13.

Budán, Augusztus 13^d 1831.

Méltóságos Gróf,

Tegnap érkezett Szirákról Gr Teleki József Urnak hozzám válasza egyszersmind levéllel minden Igazgató, tiszteletbeli, rendes és levelező taghoz az iránt „hogy a’ veszedelmes keleti epekórság [*kolera*] az ország több részeiben kiütvén és ez által nem csak az Ország különböző vidékei közt az összeköttetés meggátoltatva, hanem az elmék is el lévén foglalva, a’ m. t. társaság mindennemű gyűlései bizonytalan időre elhalasztatnak.”¹

Minden illy postára való levelet én ma már elküldöttem, a’ Pestieknek szöllőkat pedig holnap hordoztatom szét, minekutánna azokkal tegnap még a’ késő válasz jött előt úgy is, végeztem, hogy Előülölőjük távol lévén, nevekben magunk hirdessük ki az Augusztusi ülések halasztását, a’ mint ez a’ Hazai tudósításokban ma dél után meg is jelenik.

Ez a’ „tudósítások” mostani Írója, Somogyi² minap nagyon gondatlanul szólla Hasznos mulatságaiban a’ Világnak Wigand által történt jelentése felől,³ a’ miért a’ tudós pedant redactiót [*okoskodó szerkesztőséget*] tegnap megmosám.

Itt küldöm Önnek a’ Kir. Helytartóság jelentését a’ cholera munkájira nézve. De úgy látszik, hibás az össze írás. Budára kevés van kijelelve, itt Julius végén ’s Augusztus 10^{dikeig} naponkint 80 – 90 – 110 halott volt most harmad nap olta enged. A’ rácz városban hol naponkint 30-40 huny el, 10re se megy most a’ szám.

Thekusch felesége úgy tetszik Szeredán hala-meg. Egyik leánya is rosszúl volt, nem tudom a’ csóka szemü e’ vagy a’ kallipygos [*szépfarú*].

Írók és firkálók seregéből, a’ honni törvény szótár compilatora [*szerkesztője*] Puky Károly⁴ ment-el cholerában.

- 1 A Döbrenteinek írt levél nem ismert, de Teleki 1831. augusztus 8-án írt elnöki körleveléről van szó. Lásd a II/4. levelet és annak 4. lábjegyzetét.
- 2 Somogyi Csizmazia Sándor (1772–1860) ügyvéd, író és műfordító, 1830–1831-ben a Hazai ’s Külföldi Tudósítások szerkesztője.
- 3 Hasznos Mulatságok 1831. II. félév 5. sz. (1831. július 16.) 33–35.
- 4 Puky Károly (1789–1831) jogi író, művei: *Politikai közigazgatás*. Pest, 1828 és *Honni törvénytár*. Pest, 1830.

Sub rosa [*titokban*]: Minden szoros elzárás mellett a' Nádor tegnap feküdt egy kis hasmenésben. Gr Thurné⁵ pedig 60szor is érzi naponkint azon menést 's nem akar orvosságot venni. Levegőben ez a' nyavala 's a' szél, völgy porával a' bérczek várai kastélyain is bécsap.

Deron házi palotájink festve vannak. Az oda szállandó pénztárnok, még mind Törtelen, hova a' cholera még nem tört.

Gr Teleki Ferencz⁶ Erdélyből egy verset irt a' Lengyelekhez 's Önnek dedicálta.⁷ A' Méltóságos Censura azt írja, nem engedte meg Kolosvárott kinyomtattatását. Közelebb megküldöm Önnek 's ha elfogadja, áltadom itt valamellyik folyó írásba.

Magamat ajánlom barátságába 's kegyeibe Önnek. Vagyok háladatosan

tisztelő barátja:
Döbrentei Gábor

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MTA KIK KRKGY K 203/133.

Válasz: III/8. levél

Kapcsolódó: III/9–13. és IV/22. levelek

-
- 5 Gróf Thurn Rajmondné Bánffy Jozefa grófnő (†1861), József nádor feleségének főudvarmesternője.
- 6 Teleki Ferenc gróf (1785–1831) költő, 1831-től a Tudós Társaság tiszteleti tagja.
- 7 Az említett vers *A' Lengyelekhez* címet viseli, szövege nem ismert. Lásd: Vaderna 2016, 270.

8. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF DÖBRENTAI GÁBORNAK

*Cenk, 1831. augusztus 15.*Czenk August 15^{ikén} 1831

Ámbár igen jól tudom, hogy egy olly hiábavaló nyavala mint a Cholera soha nem fog bátorzkodni egy nemzeti Magyar Tudós Társóság Titoknokját Lábikrájánál 's kardombozatjainál fogva rántzígálni, beleit dölteni s. a. t. 's így megvallom Önnek jó létérül nem igen aggodom, – meg ismérem mindazáltal, hogy becses 's barátságos sorait, mellyeket ma vettem kezeimhez, úgy tekintem mint egy élőnek arrul szóló nyugtatványát, hogy Ő a halottak országában még él. ~ ~

Én tökéletesen meg vagyok győződve, hogy a Cholera ragadós ~ ~ 's mind addig, míg nem hallom, hogy Istenház, Játékszin, Casino & & zárva nincs, 's egyik a másiktul elnem zárja magát, – mind addig azt hiszem hogy közületek egy szálíg mind sirba hull. ~ az Akademikusokat & kivén.

A Cholera ezen megyében tegnap előtt ütött ki, Egyeden,¹ 's így tehát mi is benne vagyunk. Sokáig tartottuk – de illy szerencsétlen honban, ahol olly balgatagon parancsolnak, – a hol – ha egy Cherub² parancsolna is – senki nem engedelmeskedik – ahol mindenki teszen amint kénye tartja & & ott valoban csak a Szűz Maria, – 's a vak véletlen marad pártvédül.

”Szenvedni 's halgatni” vagy is inkább ”Némán szenvedni” ez a mire szorítva vagyunk. – Avagy egészen török modra élni – az az – 'Pestis és Mirigy és vesztő hely közt, fiatal lelkeinkbe fatalismust fúni – minden tudományt lábbal tiporni, 30 ágyast tartani s. a. t. szóval az egész létünket mindig, órákra, napokra centralni; – 's ez menyen meddig mehet. –

Divergentiáinkbul [*különbözőségeinkből*], Zablatlanságinkbul következtet eddigi, 's még továbbá következendő nyomoruságíng eltöltötték lelkemet, leg keserűbb érzésekkel. –

Azt hiszem minden további polgári létünk a Véletlentül függ; mert ha ezen nyavala több esztendőig tart, ami hihető 's nem csak lehető – akkor eltemeti külintelligentia, ezen régi, – 's rég ota dülledező feu-

1 A soproni városi tanács iratai szerint a járvány Nagyhöfleinban tört ki augusztus 23-án. Réthly Endre: Az 1831–1832. évi kolerajárvány Sopronban. *Soproni Szemle*, 28. évf. (1974) 4. sz. 293.

2 Mennyei lény, angyal Isten közvetlen környezetében.

dalis rakványt ~ ~ 's féltem 'hogy a Magyar örökre alája el ne legyen temetve.

Dolgozzunk azomban addig is, mig oránk üt – hiven, férfiasan.

Kérem irjon mennél többször

Széchenyi

Ide mellékelve küldök a T. Társaság számára két nyomtatványt.³

Ur Isten leszen e T. Társosági gyűlés?⁴ Kérem irjon Errül. Tud e valamit Telekirül, Wesselényirül &?

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MTA KIK KRKGY K 194/53.

Közli: Majláth 1889–1891, 1: 191–192.

Előzmény: III/7. levél

Kapcsolódó: III/9–13. és IV/22. levelek

³ Nincsenek a levél mellett.

⁴ Az igazgatótanács csak 1831. februárban ülésezett, kisgyűlést 1831. június 25. és november 11. között nem tartottak. MTA KIK KRKGY K 1303 és K 1389. A nagygyűlést 1831. február 14. és 24. között tartották meg. MTT Évkönyvei, 1: 64–70.

9. DÖBRENTAI GÁBOR SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

*Buda, 1831. augusztus 20.*Buda, Augusztus 20^d. 1831. Este 10^{kor}

Méltóságos Gróf,

Először is minden Jót Önnek még ma Sz István napján,¹ szívemből.

Második levelem megvitte eddig Czenkre a' társaság mindennemű üléseinek bizonytalan időre lett elhalasztását. Kiirtam ezt a' Pesti Ujságban is,² Gr Teleki leveleit pedig mindennek elküldöttem.

Gr Telekinek, ki Szirákon van minden hozzá tartozóival, mert mint Bízstot se bocsáták által a' Tiszán Vármegyéjébe, a' holnap utáni postával írom ki javallatomat az iránt hogy,³ ha az ülések nem tartása huzódik, írjon serkentő levelet minden taghoz, valami tárgyahoz tartozó kidolgozása iránt 's a' 2 kérdést, mellyet a' nagy gyűlés most tett volna, rendbe hozván elébb, még is tétesse közzé velem. Mert el ne alugyanak Író Uraimék, a' kiket cholera el nem altat. Külömben egy egész esztendő is elveszthetünk. Én legalább teljesíteni akarom tiszteimet, ha akkor vetteti is el velem pennámat, a' policinellói⁴ rángatózásba hozó nyavala, mellyet Lunkányi irtózatossággal feste, 's eldönt író asztalom mellől, hol most, teljes erőben, pofók arczal 's vidáman, mert Ön kedves válasza jó kedvbe hozott, állok. Szeretném ha Ön is helybe hagyná az említett két tárgyat 's Gr Telekinek irántak írnia, mert egyedül magától talán nem akarná ezt tenni. A' szókönyvhez kezdés is abban maradjon é?⁵ Hisz ehhez is össze csipegethetik a' megcholerázott helyeken lakók is a' szavakat, kit baj nem ér, dolgozzék, kin se méhfű se kánforszesz nem segít, por ébe, más helyébe.

Noha ezt mindeniknél csakugyan nem mondhatjuk. Hol a' derék szíves lelkes Tittel helyébe ember, ha őt tegnap előtt, midőn Orvosai lemondtak életéről, elvesztettük volna. Mert, a' fellegvár lakóját is elévették a' cholera kinjai. Azonban, ma azon választ hozá tőle legé-

1 Széchenyinek névnapja van ekkor.

2 A jelentés megjelent például a Hazai 's Külföldi Tudósítások, 1831. 13. lapszámában (1831. augusztus 13.).

3 A levél nem ismert.

4 A 17. századi *commedia dell'arte* klasszikus karakterére, Pulcinellára jellemző, aki púpos hátú, görbe orrú és görbe lábú volt nagy pocakkal.

5 A szótár munkálatait érti.

nyem, hogy jobban van, de Adjunctusa, ki lejött hozzám azt mondá, Reisinger⁶ félti inforróhidegbe⁷ eséstől, Önre nézve azt izeni le Tittel, hogy ámbár nem lehet ma nálam István poharán, mellyre a' mult Kedden hittam, de részt vesz lélekben 's irjam meg: Éljen Gr Széchenyi István. Én ugymint rég feltevém magamban, hogy a' társaság felállítása megülésére esztendőnkint egy kis Titoknoki collatit [összeállítást] adok 's arra e' mai napot néztem-ki, nemzetit és az első ajánló nevét is szívbe hozót. De Tittel beteggé lévén, Jankovich,⁸ Fáy a' mint látám félvén 's az Orvostársak pedig cholera bűzüek, így általtevém e' napot November 6^{dikára}, mellyen a' legelső alapítások anni versarius [évforduló] napja fordul kiesőségében elő. Ezt, minekutánna Ön szivessége jobb karba is állíta mint elébb valék, édes kötelességemnek is érzem. 'S olly össze gyűlés mindig hágy maga után, meg meg buzdtást.

Talán már csak által biczegünk Novemberbe, mert BudaPest már kevesebbé choleras. Seeber azt mondá tegnap Pesten, hogy tegnap előtt csak 31 holt meg ott, fele az elébbeni mindennapi halálozásoknak oda nem véve a' katonákat, Dr Nehertől pedig azt hallám ma hogy itt tegnap előtt 14, tegnap 8, ma 5 mene el. De a' cholera vagy ínhideggé lessz, vagy ama nélkül egyszerre ez kezdődik. Így megy tovább a' menyköves felhő, sajnálom, tán Czenknek is már. Bécs se marad nála nélkül. Általszökte már Brucknál is a' cordont. A' Galliciai 's felső MOrszági cordon a' Zemplini zendülők megzabolázására van parancsolva. El is van már csendesítve uj hír szerint. A' mit ma nálam Szalai Imre Prof.⁹ beszéllett, leirattam Vele Ön számára. Itt küldöm. Balásházi¹⁰ azt ír nekem azért indult a' támadás, mert a' kösség azt hiszi, az Uri rend mérget hányatott a' kutakba kiakarván halatni az Oroszsgot hogy a' nem sokára jövő Muszkával [orosszal] kezét ne foghasson.

Önnek, jobbágiaihoz irt okos felszóllítását az Ujságba is akarom adni.¹¹ Illyen eszméltet más földes urakat is. Batthyáni Hg¹² Körmendre

6 Reisinger János (1784–1852) orvos, egyetemi tanár.

7 A forróhideg régies elnevezése az olyan láznak, amely felváltva okoz hidegrázást és forróságot.

8 Jankovich Izidor (1789–1857) kir. kamarás, táblabíró, a Nemzeti Casino tagja.

9 Szalay Imre főorvos.

10 Balásházy János (1797–1857) ügyvéd, a Tudós Társaság rendes tagja.

11 Széchenyi felhívása cenki jobbágiaihoz 1831. július 24-én. MTA KIK KRKGY 540.341, közli többek között: Majláth 1889–1891, 1: 189–191., Kovács–Körmendy–Mázi–Oplatka 2014, 118–119. A felhívás a Hasznos Mulatságok 1831. szeptember 3-i számában jelent meg, 149–152.

12 Batthyány Fülöp herceg.

irt rendelése a' Kurirban, miért nem ez is? De Ön tudta nélkül nem akarom tenni. Akkor mingyárt, mihelyt nálam engedelmé.

Wesselényiről semmit se tudok, mióta Pestről elment. Hunyad Várm. levelém, ott is pusztít a' cholera 12 helységben, már Thekuschnak a' szebbik leányát vitte-el Anyja után. Thekusch is rosszúl volt. 'S a' Casinóban csak vannak esténként 5–10, személy. Ma Processio [*felvonulás*] a' várban nem volt, de néha néha felfelkerekedik egy egy csoport lágy fejü asszony, 's jár a' Vértápolnába. A Nádor kapuja előtt most is drót van, oda jó Titoknoka írást áltvenni.

Mikor Ön a' hazai ügyön elkedvetlenedik, olvassa meg Világa .. 380 és 81' lapjait.¹³ Engem is ezek emelgetnek. Önnek szeretettel hálával tisztelő barátja Döbrentei Gábor Jó éjszakát.

Desborough angol,¹⁴ a' 6 közül kik Konstantinápolból jöttek, agyon lőtte magát a' Vadász kürtnél.

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MTA KIK KRKGY K 203/134.

Válasz: III/10. levél

Kapcsolódó: III/7–8., 11–13. és IV/22. levelek

¹³ Széchenyi *Világ* című műve, amely 1831-ben jelent meg.

¹⁴ Ismeretlen személy, Széchenyi naplójában is csak egyszer említi ugyanezen esemény kapcsán. SZIN, 4: 227.

10. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF DÖBRENTEI GÁBORNAK

Cenk, 1831. augusztus 28.

Czenk Augustus 28^{ikán} 1831.

Igen nagy örömmel vettem Augustus 20^{ki} levelét a' Zemplini tudósítással együtt. Sz. István napját az idén ugyan szomorun ültük,¹ a' mi reméllem arra fog szolgálni, hogy jövőendőben annál vigabban üljük, a' mint hogy bizonyos post nubila foebus [*borúra derű*], és a' fekete Multton minden világos színű szokott lenni a mosolygóbb Jövendő. A Cholerának felette jó következései fognak lenni, mert lehetetlen hogy sokban ne ébredjen fel végre „A' javítási szomj. Egy kis baj éri a' hazát, és ime minden zürzavarban, a' mi valódi veszély! mert a' nyavala nem volna magában olly rossz, mint azt a' panica [*pánik*] azzá teszi. A' régi alkotmány ugy retseg, hogy azt a' legvakabb Antireformátorok 's Időmegakasztók is hallani fogják; és ez semmi esetre ártalmas nem lehet, és ha vagy három, négyszáz ezer emberérettel megvásárolnók azt, hogy az idő szellemének mi jeleljük ki az utat 's Magyar honunknak minden lakosit elibertáljuk [*felszabadítjuk*], akkor valóban részemről nem drágallanám a' Vásárt – azon feltétel alatt mindazáltal, hogy se Ön 'se én abba a' 400 E ne legyünk foglalva, és ugy a' tudós Társaságnak egy tagja se – tán egy pár felette vén rozsdásokat 's néhány felette fiatal dühöseket kivéve, kiket kész vagyok feláldozni a' cholerának martalékul.

Igen szeretem 's becsülem Önben, hogy a' szaggató halál közt egy cseppé se hült el vérének melege, mert levelébül nem csak jó kedvet, hanem olly férfini teremtő vágyat is veszek észre, melly a' világon minden győzni szokott, és melly – ha ugy szabad mondani – „Szesz” a' lehető legnagyobb sikerokozó, és minden emberben tán a' legméltóbb tulajdon – egy kezdendő gyermek tudós társaságnak pedig Titoknokjában, olly Valami, melly a' társaságnak egy deli szép lételt, a' Titoknoknak pedig bizonyos halhatatlanságot ígér. És ha Epaminondas halálos nyíllal szívében azt kiáltá fel utolsó pillanatiban „Nem halok egészen meg, mert utánam fognak elni Mantinea 's Leuctra diadalmi”² – a' hol közbenvetőleg sok embervér folyt!!! – ugy mi is remélhetünk holtunk

1 A kolerajárvány miatt szomorú, az előző napok naplóbejegyzéseiben rendszerint ezzel foglalkozik. SZIN, 4: 196–200.

2 Epaminondas (vagy Epameinondas, i. e. 420 körül – i. e. 362) thébai hadvezér volt, aki győzelmet aratott Spárta felett a leuktrai csatában i. e. 371-ben, és ezzel Thébát Görögország legerősebb városállamává tette.

után is az Élők közt maradást; mert igaz embervért a’ halhatatlanságért nem ontottunk (!), de csekély tehetségünk szerint már egynek másnak alkotói vagyunk, a’ miknek, ha láthatólag elbomlanak is, magjai sokáig fenmaradni fognak.

Telekynek Ön tanácsa szerint még ma fogok irni.³ El ne alugyanak Tudósaink, igazsága van. Hogy nem lehet józanul a’ Társaságunk üléseit most előre elhatározni, az bizonyos; mert a’ legfüggetlenebb is nem tudja márul holnapra mit lesz teendő, a’ mirül én tán legjobban tudok itélni, mert szinte az egész Társaságnak életi állásom szerint legfüggetlenebbike vagyok, ’s még én sem tudom, mit fogok tenni.

Ezen Megye elzárta magát úgy hogy akár honnan jöven 10 söt 20 napi contumaciát [*vesztegzárat*] kell kiállani. Más Vármegye úgy tett e, nem e, vagy mit tett? azt bizonyosan nem tudom, ’s így bolond volnék ”Quia sunt certi denique fines etc. [*végtére is vannak bizonyos határok*] ha most meglehetősen kellemes házambul eltávoznék, hogy annak a’ nagy szerencsének ki tegyem magamat egy contumaciából a’ másikba bujni. Mindazáltal télre Pestre igyekszem, azaz November táján. Addig tán megszűnik a’ nyavala vagy ezen vidéket is annyira ellepi, hogy akárhol is van az ember mint egy, és tán az lesz a’ legbőlcsebb, ki részint fáradozva a’ közjóért, részint annyi mézet szíván a’ néki hintett virágokbul a’ mennyit csak lehet, akkor szűnik meg munkálni ’s örvendni, mikor a’ cholera ajtaján koczogat.

Felette sajnosan vettem, hogy Tittel Barátunkat a’ baj eléri, igen féltém ötet; kérem köszöntse igen igen szívesen nevemben; ne hagyjon el bennünket, mint azt az Angol Reade leveleiben érdekli. Igen kedves sétáló helyem volt Szt Gellért hegye; soha oda többé nem mehetnék, ha Tittel Barátunkat nem találánám.

A’ mi jobbágyimhoz szóló levelemet illeti,⁴ nem bánom, ha akár mi módon köz hirre adatja, mert például szolgálhat. Az anarchia szinte kész, ha a’ földesurak nem tesznek egyet ’s mást, valóban még rossz napokat érünk. Wesselényit semmit sem tudok; ezen napokban irtam néki, ’s kértem: telelne Pesten. Most van idő, hogy az Erősek tegyenek valamit. A’ kormány, nagy birtokosok összeállván, ezek most csudákat művelhetnek.

Epaminondas az i. e. 362-ben Mantineiánál vívott utolsó csatájában ismét győzelmet aratott, de közben halálos sebet kapott.

3 A levél nem ismert.

4 Lásd az előző, III/9. levél 11. lábjegyzetét!

Kérem írjon megint, ha ideje van. A' mit Világomrul mond, igen érzékenyen vettem. Soha nem kell feledni, hogy egy dilletansnak szaporá munkája. Igen, igen köszöntöm jó ismerősimet; ha Megyénknek nem volna contumaciaja [*vesztegzárja*], még a' cholerissima sem tartana Pestre menetelemtül s ott vagy 8 nap maradtomtul.

Az Egek áldási borítsák Önt minden veszély ellen.

Széchenyi István

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MTA KIK KRKGY K 194/54.

Közli: Majláth 1889–1891, 1: 195–197.

Előzmény: III/9. levél

Válasz: III/14.

Kapcsolódó: III/7–8., 11–13. és IV/22. levelek

11. TOLDY FERENC SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Pest, 1831. augusztus 28.

Méltóságos Gróf Elölülő!
Kegyes uram!

Van szerencsém ezennel Nagyságodat azon dolgok' miben-létéről tudósítanom, mellyeket Pestről elmenetelekor reám bízni méltóztatt.¹ Az akadémia' termei már készen állanak, 's bennök minden nap lehetne már gyűlést tartani. A' szobafestő elvégezte munkáját már ez előtt két héttel. A' mi a' magam' izlését illeti, nekem az tetszik: a' formák egyszerűek, a' színek haloványak 's így nyájasak; de Helmeczi (ki csak tegnap jött-vissza Törtelről 's Nagyságodat tiszteli) nem lel az egészben elég változatosságot, a' palotát pedig „pauvre”-nak [*szegényesnek*] találja. Valami van mondásában. De a' legnagyobb csínosságot ezen festéstől nem lehet megtagadni. A' titoknok' szobája különösen meg fogja Nagyságod' tetszését nyerni. – A' lakatos hasonlókép elkészítette munkáját, 's igen jól; de fizetés végett magát nálam mind eddig még nem jelentette. – Mikor a' festő kész volt, a' házi mesterrel négy asszonyt fogadtattam- fel, kik négy napot töltöttek a' palló' sikállásával, ablakok', ajtók' mosásával, kilincsek' tisztogatásával 'stb. Ennek utána a' palotát, írószobát 's előlülők' cabinetjét [*szobáját*] béeresztettem viasszal a' Börze' pallótisztítója által. Tegnapelőtt és tegnap a' bútorokat hordattam-be 's holnapra a' titoknokot által kértem, hogy mindent elrendeljünk, 's Nagyságod az egészet tökéletesen – készen találja. Az asztalos, úgy látszik, eleget tett kötelességének. De a' házi úr nem. Ő azóta, hogy Nagyságod elment, mindég oda van, sem nagyobb kályhánk nincs a' palotában, bármint sürgetem is örökké, sem téli ablakaink, a' mi a' gyakor záporosók 's szelek miatt igen szükséges volna. Minthogy Nagyságod a' pallótisztítás iránt nekem nem adott utasítást, a' nevezett három darabon kívül többet nem mertem elkészíttetni; ha pedig az előszobát is kívánná viaszolva, méltóztassék iránta velem parancsolni. Minden esetre van még arra idő; 's különben is bútoraink' hordásakor 's Helmeczi' hurczolkodásakor szenvedett volna a' fényesített palló.

Az alatt hogy a' pénztárnok oda volt, Vedres István Szegedről hozzám küldte a' 200 ftot CP., mellyet atyja² az intézetnek ajánlt. Ebből

1 1831. július 11-én utazott Pestről Cenkre, legközelebb október 15-én volt Pesten. SZIN, 4: 192., 224.

2 Id. Vedres István.

voltam kénytelen a' szobafestést 's a' többit kifizetni; az asztalos' számára pedig Helmeczi tegnap 500 f VCz. adott – az egészre az asztalosnak assignatiója [*utalványa*], nekünk pedig utasításunk nem lévén.

A' tagnevező oklevelek' rezeit Karacs letette nálam. Nyomtatót is ajánlt, kiben bizodalma van. Ha Nagyságod nem tartja sürgetősnek, a' papiros' vétele elmaradhatna még.

Augustus' 26kán társaságunkat nagy, sőt kipótolhatatlan veszteség érte. Tittel Pál cholera'ra bekövetkezett hagymázban [*tífuszban*] kimúlt; a' titoknak azonnal bejelenté a' tagoknak 's azok számosan jelentek-meg temetésénél. B. Mednyánszky ő Nagysága is jelen volt. Szegény T.! azt kívánta testamentomában [*végrendeletében*], hogy a' Gellérd' hegyén temetessék – 's nem történt. Nekem eszembe jutott a' Nagyságod' angol barátjának mondása a' „Világ”ban:³ a' Jóknak nem szabad meghalniok – de –

A' cholera már igen fogy nálunk; Pesten napjában 17 – 19 – 20 hal csak; Budán is apad; azon temetőben, hol Tittelt takarítottuk-el, tegnap hat órákor még egy halott fenn volt. A' betegség nem olly rettentő, mint előre gondoltuk, sőt könnyen gyógyítható, ha jókor 's mindenképen hozzá lát az ember. Betegápoló majd nem szükségesebb nála mint orvos; 's a' halandóság azért olly nagy, mert a' nép ragadósnak tartja, 's fut 's elhagyja a' szegény nyavalygót. Az a' ragály pedig nem egyéb mint mese, mellyel a' félénk vigasztalja magát, midőn a' betegség közelít, 's cordonokban gondolja üdvösségét lelni.

Szíves emlékezetébe 's tapasztalt kegyeibe ajánlván magamat Nagyságodnak, megkülönböztetett tisztelettel vagyok

A' Méltóságos Gróf'

Pest, Augustus' 28. 1831.

alázatos lekötelezett szolgálja
Schedel Ferencz

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MNL OL P 626–1.–1831.

Válasz: III/12. levél

Kapcsolódó: II/4., III/7–10., 13. és IV/22. levelek

3 Széchenyi *Világ* című műve.

12. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF TOLDY FERENCNEK

Cenk, 1831. szeptember 3.

Kedves Schedel! August 28^{kán} irt levelét vettem,¹ 's mondhatom nagy fájdalommal, mert Tittel Barátunknak vesztét nem csak magunkra, de a' hazára nézve felette sajnosnak ítélem. Már ha olly emberek kimulnak közülünk, akkor valoban honni előmenetelünk reménye gyenge alapon nyugszik.

A Tudos Társaság termeiről valo jelentését nagy köszönettel veszem. Ha önnek tetszik az elrendelése, akkor megvagyok nyugodva, mert izlésébe bizok és tudom egy kevéssé "difficile" [*nehézkés*], hogy Barátunk Helmezy majd "pauvrenak" [*szegényesnek*] állítja, azt előre már sejdítém, 's először is, mert mint Ásiai Sarjadék kedvelli a' czifrát 's aztán mert nem jo gazda. – Én részemről megvallom, nem vagyok meglegedve a' lakással 's mindenek előtt, mert csak bérben birjuk, és gyűlölöm a' középszerüt, hanem éppen azért hogy saját épületünk legyen 's lehessen is, a' bérben lévő olly egyszerűn 's olcson kelle elkészítnünk, a' mint csak lehetett, ugy hogy bocskorban kezdvn csis-mában végezhesünk.

Minden rendelésivel igen megelégszem 's köszönöm fáradozásit. – A' mi még hátra van teendő, azt kérem minden czeremonia nélkül vitesse végre. 'Csinosság 's Takarékoság' ez a' dolog veleje; 's ime ezt eszközölje. Pénz végett, mert jó volna mindent kifizetni, értekezzen Helmezyvel, kinek többek közt ez iránt is irtam tegnap előtt.² Jó volna Grof Telekynak is jelentést tenni e' részben. A' mi a' kálhákat illeti, 'rakasson a' hová kell' 's jó nagyokat, ki is lehet fizetni, mert majd a' házi-bér fizetésekor be fogjuk számítani a' gondatlan házi úrtul – ugy kellene a' téli ablakokkal is tenni, mind ezeket csináltassa, 's majd a' bérből le fogjuk róni. Kivált a' téli ablakok felette szükségesek és mindjárt csinálásukhoz kell látni, mert másképp elég idő nem lévén majd csak felette hijánosan vitetnek végbe. Szükséges leszen azomban a' házi mesterrel ez iránt értekezni, ne hogy a' kálhák, téli ablakok & duplán készüljenek, a' miből természetesen pör és dupla kiadás támadna.³

Vedres István küldötte 200^{ftján} igen örültem. – Van, van még itt ott lappango erő 's honszeretet hazánkban, csak hogy az el van darabolva.

1 Lásd az előző, III/11. számú levelet!

2 A levél nem ismert.

3 A Társaság termeinek berendezésére lásd még Teleki József levelezését Toldy Ferencsel. MTA KIK KRKGy Magyar Irodalmi Levelezés 4r 100 és 149.

Ezen Megyében eddig, hálá az Egeknek, elég szerencsések vagyunk a' Cholera dolgában, vagy 5-6 helységben mutatta magát; úgy látszik nem vagyunk a' veszély déréka alatt, az akár epidemia [*járvány*], akár contagium [*ragály*] legyen, a' mit nem tudok, de én az utolsót inkább hiszem.

Hallom az Orvosi Tárnak⁴ jó sikere van, a' min örvendek némi irigységgel mindazaltál, mert mint hallom, világomnak⁵ annál rosszabb van. Az is magyar nyomoruságink közé való hogy az Irok publicuma [*közönsége*] olly kicsi, mert nem dicsértetni, az türhető, de nem olvas-tatni, nem is füttyültetni, az már szomorú.

Megyénk elzárta magát 's ki bele jönni akar, 10-20 napi contumatiát [*vesztegzárat*] kiállni kéntelen. Ez tartott vissza Pestre menetelemtül, mert a' melegebb idöket még inkább itt a' zöld szín 's hüs közt akarom keresztül élni, mint Pesten, a' hová alig megyek Nov. vagy Dec. előtt.⁶

Helmeczyt, mint pénztárnokot, köszöntöm; mint Barátomat pedig szidom, mert Törtelen ülvén, egy pillanatot sem talált, hogy nekem irt volna. Köszöntöm mindnyájokat. Többek közt Helmeczy teszen e' készülleteket a' 'Jelenkor'⁷ uj esztendő körül megjelenése végett? kellene buzdítani, mert egy jó magyar Ujságnak hasznát ugyan vehet-nénk. Vörösmarty min dolgozik? 's hát Bajza?⁸ Ha ideje van, a' mi tudom, nem igen sok van, a' miért csak dicsérhetem, irjon néhány sort. Én is dolgozok egyben, másban, 's Bajza borénekére emlékezvén, arra serkentem magomat "a' halál ne előzzön meg, míg egyet mást nem végzendek."

Isten tartsa, Édes Schedel, honnunk hasznára, nemzetünk diszére, a' mit ön egyformán előre mozdíthat, mert a' fiatalság melege, férjfiui álhatatosság 's szép lélek, melly önben egyesült, mindenén győzni szokott, engem pedig tartson szíves 's barátságos emlékezetében.

Széchenyi István

Czenk Septemb. 3^{ikán} 1831

4 Toldy Ferenc és Bugát Pál által 1830-ban alapított orvosi folyóirat, ami anyagi okok miatt 1833 és 1838 között nem jelent meg, 1838-tól új anyagi erőforrások tették lehetővé kiadását. Bővebben: Batári 1974.

5 Széchenyi *Világ* című műve.

6 Október 15-én érkezett meg Pestre. SZIN, 4: 224.

7 1832 és 1848 között Pesten hetente kétszer megjelenő politikai lap, amely-nek kiadója Helmeczy Mihály volt.

8 Bajza József.

Kézirat – eredeti levél saját kezű aláírással: MNL OL P 626–1.–1831.

Közli: Majláth 1889–1891, 1: 197–199.

Előzmény: III/11. levél

Válasz: III/13. levél

Kapcsolódó: II/4., III/7–10. és IV/22. levelek

13. TOLDY FERENC SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Pest, 1831. [szeptember eleje]

Méltóságos Uram!

Azóta hogy Tittel Pál' halálát jelentettem Nagyságodnak, új veszteség érte literatúránkat 's a' tudós társaságot, 's nem kevesebbé sajnos mint amaz, ha más tekintetben is. Kazinczy Ferencz túl volt ugyan már azon a' ponton, mellyen a' férfi erő korlátokat elrontva újat, nagyot, dicsőt alkot: de ő ezen polczán sokáig állott, még vénsége' napjaiban, elgyermekesedése mellett is, buzgóságra, szorgalomra nem mondom versenyt futott bármely fiatalabbal, de sokát talán meg is haladta. Engedje elhinnem Nagyságod, hogy ha személyesen nem kedvelte is, de tiszteli érdemeit, 's felosztja vélünk azon fájdalmat, mellyel elhúnytat gyászoljuk.¹

Nagyságod' kegyes levelét gyönyörűséggel és köszönettel vettem: de mennyivel nagyobbval vevém vala ha az reménységünket Nagyságodat nem sokára itt láthatni semmivé ne tette volna. Melly messze van még az a' Deczember!

A' szállásra² nézve tömérdek a' baj: Én megmondtam az ház Inspectornak [*felügyelőnek*], hogy fel vagyok hatalmazva a' hibázó dolgokat megcsináltatni 's a' házbérbe beszámítani, ha a' ház nem vállalja magára azoknak minél előbbi előállítását: Ő azt válaszolta hogy egy pár nap múlva fog eziránt declarációt [*nyilatkozatot*] tenni, 's ekkor meg is ígérte, hogy lesz mind kályha, mind téli ablak. Hivén ezen kinyilatkoztatásnak, elégnék tartám sürgetni a' dolgot míg elmúlván két hét is a' nélkül hogy valami történnék, magához az asztaloshoz 's a' fazekas-hoz elmentem. Az első azt mondta hogy meg van ugyan neki mondv a' ház inspectorától, hogy készítsen téli ablakokat, de ő azt nem teheti, mert már több ezrekkel tartoznak neki 's egy határnapot fenn tartottak még meg, de ha azok az Ak' részéről fizettetnek úgy azonnal hozzá lát. Szóról szóra ezt mondta a' fazekas is. Ennek következtetésében, hagytam az elsőbiknek hogy készítesse-el mindjárt a' téli ablakokat, mellyek ígérete szerint valami 10 nap múlva meg is lesznek. A' mi pedig a' fazekast illeti, szükséges volt hogy az inspectorral együtt válasszak kályhát, mert a' házi ur pénzéből fizettetvén illő hogy ő is megkérdeztessék. Mikor tehát a' proposítiót az inspectorral (a' házi ur itt volt 's megint

¹ Kazinczy Ferenc 1831. augusztus 23-án hunyt el kolerában.

² A Tudós Társaság épülete.

elment) megtettem, azt mondta hogy már ő megrendelte másnál s bizonyosan meglesz – de mind eddig nincsen. Az alatt H³ is megérkezett, harsány szavával jól leviharozta Gr. T.⁴ ő Mgának a' házbér iránt 's megküldte Pr.⁵ árjegyzékét melyet a Gróf aláírva csak ugyan vissza is küldött, 's így Pr. most ki lesz elégítve. A' házbér iránt nekem azt írta Gr. T. hogy Hczy kifizette azon naptól, mikor átadatott; tegnap óta Hczy a' látván nem közölhetém vele az El levelét; minden esetre neki elébb ki kell fizetnie a' téli ablakokat, mert az aszt[alos] csak ezen feltétel alatt fogott készítésükhöz.

Kézirat: MTA KIK KRKGY Magyar Irodalmi Levelezés 4r 149.

Előzmény: III/12. levél

Kapcsolódó: II/4., III/7–11. és IV/22. levelek

3 Helmeczy Mihály.
4 Teleki József.
5 Praznovszky József.

14. DÖBRENTAI GÁBOR SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Buda 1831. szeptember 25.

Buda, Szeptemb. 25^d. 1831.

Méltóságos Gróf,

Igen szeretett utolsó levele között maig azért marada ür,¹ ismét írásomban, hogy becsült Elölülőjének a' titoknak sikerről is adhasson tudósítást: Religiom, olly áldozónak mint Ön, szélben csak elhangzását nem engedni lelke melegének, 's dolgoznom tövisek között is mint eddig ha már az épület egyik sarkának én vagyok téve, midőn pedig Ön kebelt nyit, tüzen vizen törekedem keresztül menni ügyünk daldalmi felé.

Igen, szeretett Alkotó, ez elmaradt hazában, rokon érzésének felém fejtése újra tettvágyat fogamtatott bennem. A' virág gyengéd pora igéző gyümölcsre terhesít, a' lelkek egymást nyájas köszöntése halhatatlanságok kivivására lobbant. Együtt tartással hatalmasítsuk egymást, én is azt tartom, félre a' marakodókkal, az önnönködő, izgága szerzőkkel, úgy, kik még férjfi erejében vagyunk az életnek, a' 3 elkezdett tárgyat nagy következésüvé tehetjük; különben szétszakadoz minden 's dicső épületeink helyett keserűn járunk aggott időnkben azok félbe maradt alapjain, azok romjain. Sőt a' most csak fél szemmel hunyorítók még csak lesők, kacagnának 's nemzetünk emelkedése alávalók predájává lenne! 'S ezt nézhetnők? A' társaságra nézve ím így menetegel, ha a' nagy gyűlés elmaradása miatt nem haladhata is, dolgunk.

E' hármát javallám Gr Telekinek. 1. Kérdések feltétele 2. Szókönyv készítésének folytattatása 3. Évkönyvbe dolgozásra ébresztés.

Az elsőt nem fogadá-el. Az alaprajz utját meg kell tartani, válaszolá. A' másodikra nézve velem iratott a' tagoknak.² A' harmadik ügyben maga irt.³

A' szókönyv csak ugyan foly is. Augusztus 29^{dikén} érkezett hozzám a' Gróf levele, 30^{dikán} és Szept. 1^{sőjén} szétküldöttem felhívásaimat. Maig,

¹ Lásd a III/10. számú levelet!

² Döbrentei Gábor titoknoki körlevele, 1831. augusztus 30. OSZK Kt. Fond 113/40, 9/v, közli: *Berzsenyi Dániel levelezése*. Elektronikus kritikai kiadás, <https://deba.unideb.hu/deba/berzsenyi/>.

³ Teleki József levele a társaság tagjainak 1831. szeptember 2-án. MTA KIK KRKGY K 1606 IX.

Szlemenics, Guzmics, Szalai, Kis János, Bitnicz, Szilassy, Kiss Károly⁴ küldé bé a' kívánt könyvczímsort. Schedelt a' nyelv osztályára nézve tegnap előtt emlékeztettem Vörösmartival, tegnap Schustert és Gebhardot.⁵ Igérték, hogy küldik. E' héten többek dolgozása megérkezését reméllem. Akkor küldök ki mindent Szirákra, Gróf Teleki felosztja a' könyveket a' tagok közt, 's én megint megküldöm nekik. Ismerem már embereink buzgóságát, lassuságát. A' kit nógatni kell, csinosan ösztökézem.

Szilasy az évkönyv számára igen jeles eredeti munkácskát is küld, illy czímmel az ember iránya.⁶

A' szállás kész. 5 tuczat szék a' szálában 's az asztal, melly olly széles hogy keresztül azon a' tagoknak lehetetlen egymás hajába kapniok. Ugy tétetém a' 2 almáriomot, a' levéltár szobába, a' 2 nagy író asztalt a' Cancellariába mint Ön rendelé az asztalosnak. Az előlülői szobácskában is ott a' posztóval bevont asztal. Kész a' pénztár tamerlani [*vasból készült*] kalitkája is. Dr Christen a' házbér levél feltételét kívánja 's a' fizetést Jakab nap olta ohajtaná. Fáy megint előhozta hogy Kazinczy képét a' társaság váltsa-ki Heinrichtől 20 # 's tegye szálájába.⁷ Akárkié legyen, én azt mondom még most nem kell oda kép. Előbb buzgóságunkat, létünk jelét lássa a' Magyar föld. Külömben ezt fogják mondani: Mit csinál a' magyar társaság? Képeket aggat szegre 's alszik.

A' cholera elvivé Kazinczyt is 72 évében. Érdeme van, de köztünk egy marakodóval is kevesebb van. Azonban, ha gazdag volnék, segíteném nyomorúságban hagyott háznépét.

Karacstól,⁸ Ön rendelése szerint az oklevél 3 réztáblája nálam. Csak papirost és pecsétnyomót esedezem Öntől. Külömben pajtásinkat diploma nélkül bocsátjuk a' más világra, 's ha be nem eresztik őket, a' m. tud. társaságunk, híre, még a' menyországban se lesz.

4 A Társaság rendes és levelező tagjai: Szlemenics Pál (1783–1856) jogi doktor, tanár, Guzmics Izidor (1786–1839) teológiai doktor, bakonybéli apát, Szalay Imre (1787–1848) teológiai doktor, veszprémi kanonok, Kis János (1770–1846) teológiai doktor, evangélikus szuperintendens, Bitnicz Lajos (1790–1871) bölcséleti doktor, szombathelyi nagyprépost, Szilasy János (1795–1859) teológiai doktor, nagyvárad kanonok, Kiss Károly (1793–1866) császári királyi főhadnagy.

5 A Társaság rendes tagjai: Schuster János (1777–1838) és Gebhardt Ferenc (1791–1869) orvosdoktorok és egyetemi tanárok.

6 Szilasy János: Az ember iránya. MTT Évkönyvei, 1: 297–313.

7 Thugut Heinrich (1798–1859) osztrák festő képe, 1830-ban festette le az idős Kazinczyt.

8 Karacs Ferenc.

A' közhasznu ismerettar 2^d kötete is megjelent.⁹ Sok eczetes tinta bugyborékkolt ellene 's piszkos gyalázóji bosszujára még is terjedez haszna.

Gr Teleki Jósef, tegnapi levele szerint, November elején jó bé Pestre. Se ott se itt nincs már cholera.

Gr Brunsvikné¹⁰ háznépét tegnapra várták. Gr Choteknél¹¹ már tegnap előtt voltam. Ezen jó házat a' télre estijim helyévé választom.

Egyet még. Csak kiirom. Tegnap előtt hallám hogy Ön ellen Posonban egy 10 ívnyi munka jött-ki.¹² Méreg futott el, mert ez már sok. Így e' az Áldozók megismerése. Bár elnyomni lehetne – Wesselényiről semmit se tudok. A' Casinóban minden este elég ember. Szívbeli tisztelettel maradok Ön iránt

Döbrentei

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MTA KIK KRKGY K 203/135.

Előzmény: III/10. levél

9 *Közhasznu esmeretek tára A' Conversations-Lexicon szerint Magyarországra alkalmaztatva.* 1–12. kötet. Pest, 1831–1834.

10 Brunswick Ferenc gróf (1779–1849), Martonvásár földesurának felesége.

11 Chotek Henrik gróf (1802–1864) felső-ausztriai tartományi főajtónálló felesége.

12 Ponori Thewrewk József és Orosz József (1790–1851, publicista, lapszerkesztő) írása, amely a következő évben meg is jelent: *Gróf Széchenyi István mint író.* Kiadta: balásfalvai Orosz József. Pozsony, 1832. Kapcsolódó naplóbejegyzés: 1831. november 3. SZIN, 4: 228.

15. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF BATTHYÁNY FÜLÖP HERCEGNEK
Pest, 1831. november 26.

Fő Méltóságú Herczeg!

Azon Kegyessége, mellyel mult esztendő végével kérésémre hajolván a' Tudós Társaság igazgatói tisztjét azon okból felvállalni méltóztatott, hogy a' zsenge Intézet egy új választás által nemi zavarba ne jöjjön, nekem szoros kötelességül teszi: ezennel a' közelítő igazgatói gyűlésről Herczegségedet jó eleve tudósítnom.¹ – 'S ámbár hallgatás által tovább is reméllhetném Herczegségedet mint Igazgatót Társaságunkban megtartani – a' mi mindnyájunknak legvalódibb ohajtása – nem akarom még is ezen szerencsét vagy 'nem említésnek' vagy akár-milly 'zavarnak' köszönni, hanem ezennel inkább egyenest fordulok Herczegséged színe elébe, aláztsággal kérni "Maradna tovább is egy Igazgatónk.

Az Intézet tiszta hazafiui, 's ha olly jeles férfiú, olly mélyen tisztelt hazafi mint Herczegséged, kinek neve is elég – noha tán körülállásai vagy akarata hátráltatják a részvevésből – egy egész társaságra diszt hozni, magát visszavonja az Intézet körei közül, felette ártalmas benyomást teendene a' Közönségre, melly olly Egyesületnek hazafiui szellemében tán kevesebbet fog bizni, ha Herczegséged megszűnik annak Igazgatója lenni.

Ámbár igen jól tudom, hogy Herczegséged erős akarattal maga meggyőződése szerint szokott mindig cselekedni, reméllem még is: a' most előadott okok némi tekintetet fognak érdemlenni.

Mellyek után kegyes választát várván uri Pártfogásába ajálva magamat maradok Herczegséged igaz hiva Gróf Széchenyi István Pest Novemb. 26^{kán} 1831. –

Kézirat – egykorú másolat: MTA KIK KRKGY K 210/1.56.

Közli: Majláth 1889–1891, 1: 207–208.

Válasz: III/16. levél

¹ 1832. január 8-án és 15-én tartottak igazgatótanácsi ülést, amelyeken Széchenyi is részt vett. MTA KIK KRKGY K 1303.

16. BATTHYÁNY FÜLÖP HERCEG SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK
Németújvár, 1831. december 7.

Méltóságos Gróf!

Jóllehet azon körülményeim és okaim, melyek a' Nemzeti Tudós Társaságnak Igazgatóságát csak egy rövid ideig viselni kényszerítettek, még meg nem szüntek volna; még is azomban Méltóságodnak igaz hazafi érzéséből multt Hónap 26^{án} hozzám utasított betses Felszóllítására, a bennem helyheztetett bizodalmaért való szíves köszönetem mellett ezennel azt válaszolni szerentsém vagyon: hogy valamint a' Közjónak elősegéllése nékem is érzékenyen szivemen fekszik, – valamint azt előmozdítani, és a' Nemzet Várákozásának meg felelni polgári kötelességemnek lenni örömmel megismérem; ugy noha körülállásaim ellenkezőt javasolnak is, hogy Hazámnak szolgálni való készségemet, – a' Nemzeti Tudós Társaság eránt pedig viseltető igaz Tiszteletemet bebizonyítsam, ha a' Tisztelt Társaság Igazgatói Rangjának elviselésével a' Hazámnak szolgálatot tehetek, ugy azt még egy darab ideig szívesen elviselem.

Többire Méltóságodnak szíves hajlandóságába zártt, különös Tisztelettel maradok

Méltóságodnak
Németh Ujvárott Decemb 7^{kén} 1831.

alázatos szolgája
H. Batthyáni Fülöp

Kézirat – eredeti levél: MTA KIK KRKGY K 166/128.
Előzmény: III/15. levél

17. DÖBRENTAI GÁBOR SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Buda, 1832. május 10.

Méltóságos Gróf, Másod előlülő Ur,

Nemes Fejér Vármegye Fő adószedője 's Táblabírája Nagy Ignácz Ur, nem találván tegnap Méltóságodat, Székes fejevárra visszasietése miatt, nekem adá által nyugtatóm mellett azon négyszáz hetven két forintot husz krajczárt pengőben, melyet a' tisztelt Vármegye, járásonkint gyűjtetvén, általa, a' magyar tudós társaság tőkepénzeihez békülde.¹ Melly 472 f. 20 kr. summát pengőben, addig is, mig ennek általvétele az Igazgatóságnak következő ülésében megjelentetnék, a' pénztárba tétetés végett, Méltóságodnak ezennel köteleesség szerint általadván, mély tisztelettel vagyok

Méltóságos Gróf, Másodelölülő Urnak

Budán Majus 10^d. 1832.alázatos szolgálja:
Döbrentei Gábor

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MTA KIK KRKGY K 166/130.

1 A Társaság külön jegyzéket vezetett azokról a felajánlókról („új alapítók”), akik az 1830. évi országgyűlés óta alapítóleveleiket beadták vagy a felajánlott összeget átadták. Fejér vármegye 1832-ben két alkalommal összesen 610 forint 20 krajczárt ajánlott. MTT Évkönyvei, 1: 99.

Méltóságos Gróf!

A minapi vasárnapi tisztelető látogatásomnak egyik oka célja a' lett volna igen is, hogy magamat 's tartozó megjelenésemet az egyik Praese-
sem [*elnököm*] vagy is Elöljárómnál – „comme de coutume & meme de
devoit” [*ahogy az szokás, sőt törvényes*] – bémutassam és bémentsem.
De a' mellett az is, hogy egy Gondolatot, a' melly egy időtől bennem
forrt, a' Méltóságos Úrral közöljem. Látván t. i. egy felől ugyan, hogy a'
most talpra állott Academiánknak egyik főtárgya az is volna, hogy né-
melly tudományos Utazásokat a Nemzet' és Nyelv'rokonsága 's azoknak
bővebb megesmeretése végett „in ethnographisch-philologischer Rück-
sicht” [*néprajzi-filológiai szempontból*] különös ahhoz el-készült Tudó-
sokkal tétessen; – más felől pedig, hogy amaz eddigelé ilyen tekintetből
indult két rendbéli Utazás, a' tudvalévő Besse Jánosé¹ ugyan minden
ahhoz szükséges két rendbéli esméretek héjjával lévén, semmi különös
Resultátumot [*eredményt*] tudtomra nem hozott; de a' másika t. i. a' még
kin lévő Körössy² is sokkal többet nem ígér, minthogy éppen másfelé
indult; – tehát a' jut vala eszembe, hogy valjon azon másfél esztendőtlől
ittén mulatozó és a' Magyar Nyelv theoriájába tökéletesen belétanult,
ambár egyebbként külföldi philologust, tudtomra a' Méltóságos Úr előtt
is személyessen esméreteres – Doctor Rischel't³ e' végre nem használhat-
nók e'? – a' ki tudvalévóképpen ezen feltett szándékját t. i. Ásiának, a'
fent érdeklött tekintetekből való bójárását Maga jó szántából-is 's „auf
eigene Faust” [*saját szakállára*] mint a' Német mondja, „conte que conte”,
törik, szakad, véghez akarja vinni és pedig már e' napokon akar indulni.
– Hanem éppen, a' mint erről gondolkoznám, a' Méltóságos Uraknak
mintegy proprio motu [*saját kezdeményezésből*] előadni akartam volna;
veszem az ő saját levelét, a mellyben ő maga is ezen plánumot [*tervet*]
projectumképpen előadja 's magát arra ajánlja. Mellyre való nézve bá-
torkodom a' levelét ezennel közölni, a melly azonkívül a Klapproth Asia

- 1 Besse János Károly (1765–1841) utazó, földrajzi író. Először Nyugat-Európát járta be, majd 1829-ben indult a Kaukázusba a magyarok eredetének kutatására.
- 2 Körösi Csoma Sándor.
- 3 Rischel Ágost a magyar nép őstörténetének kutatója, műve *Őstörténetünk néhány fontos kérdéséről* címmel Pesten jelent meg 1846-ban.

Poliglótája⁴ felett – a’ melly ezen a Nemben egy főmunka – való Crysisse, a melly alkalmas voltát már magában is (az egyébb ezen Fachba [*tudományban*] hallott beszélgetésein kívül) eléggé megmutatja. – Emlegettem én ezt Gróf Teleky József Öcsémnek is Döbrentey Úr jelenlétébe. Tisztelt Öcsém éppen nem ellenzé, és a Külföldisége ellen kifogást nem tenne; hanem csak az hogy úgy mond, az Academia Plánuma amaz, erre a célra szánt summát csekélyisége miatt egynéhány esztendeig növeszteti, akkor pedig nem egyet, hanem mindenkor két tudóst együtt utaztatni. Ezt megírom néki ’s egyszer’smind javaslom, hogy az alatt egy két esztendeig Iaszsziban, vagy is – a’ mint az Erdélyi Magyarok hívják – Jászvásáron,⁵ a’ hol most új világ ’s verőfény derül, következésképpen a tudós ember kapós, egy kevésbé temporisáljon [*időzzön*] most, még itten a dolog megérhetnék és kiforranhatnék; a honnan mint Constantinápolyt, mint pedig Chersont egy formán érhetné. Én részemről szint azon kis segedelemre, a’ mellyet Besse Útazására szántam volt, most erre való nézve kész vólnék; mint azon fogva, hogy az e’ féle Recherche’k [*kutatások*] teljes életemben a’ leg kedvesebb enyelgéseim valának, mint pedig, hogy azt tartom, hogy az e’féle Utazásokkal – ha kivált el-sűlnék – a’ mi Academiánk leginkább kaphatna becsületre Europa előtt, valamint a Petropolitána (si licet parva comparare magnis),⁶ többre legalább, mint csupán holmi szóforgatásokkal és Sylbenstecherei’okkal [*szórszálhasogatással*].

Engedelmet remélvén az alkalmatlankodásomról, és a’ mellékelt, úgy – mint a tudományos Levelezésemhez tartozandó, Levelet vissza kérvén, – Üri szivességébe ajánlott, maradok egész tisztelettel
a’ Méltóságos Gróf

Költ Pesten Pünkösöd’
hava 10^{ikén} 1832^{ikben}

engedelmes szolgálja
B. Prónay Sándor

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MTA KIK KRKGY K 207/199.
Válasz: III/19. levél

- 4 Heinrich Julius von Klaproth (1783–1835) *Asia Polyglotta* című, 1823-ban megjelent műve.
5 Jászvásár (románul Iași) város Romániában.
6 „Ha szabad csekély dolgokat a nagyokkal összehasonlítani.” Vergilius *Georgica* című művéből származó idézet.

Méltóságos Báró
igen nagyon tisztelt Uram!

Soraibul látom,¹ hogy a' kérdésben lévő Dr Rischel² indulóban van, 's így kötelességemnek tartám – mert lakásomtul nem távozhatok – Méltóságodnak legalább levél által tüstént válaszolni.

A' mit Méltóságod azon haszonról 's becsületről említ, mellyben a' Tudós Társaság, sőt az egész Nemzet részesülne, ha valahára ási Kutfeibül kezdené sikeresen merítgetni, arrul legkisebb kérdés sincs, 's abban tudom Méltóságoddal mindenki kezét fog. Ehez még az is járul, hogy a' mennyire én tudom, Rischel D^r ur nem legalkalmatlanabb ember volna illyféle buvárságokra. A' mi két adatbul azon természetes következtetés látszik folyni "Ültessük Rischel urat kocsira, később lóra, végkép tevére, had utazza bé valahai fészünkét, 's ásogasson 's mosogasson ott aranyt." – Azonban Méltóságos Uram, mind e hez a' legfőbb hibázik, t. i. nervus rerum gerendarum! [*pénz a lelke mindennek*] – Ugy hogy nemcsak most, de még több esztendőnk lefolyta után sem leszünk képesek illy utazásokra elégséges summákat [*összegeket*] a' Tudós Társaságnak pénztárából kigördíteni, ha utóbb is csak olly szigorun fog csepegni az áldozat tudományi oltárinkra, mint eddig történt!

Ha kiki annak csak tizedrészét teszi, vagy csak századik részét, a' mit Méltóságod a' tudományokra nézve áldozott, oh akkor megyen minden. De most minekutána – fájdalom, de igaz – több a' testes mint lelkes, várunk, várunk, 's csak várunk kell.

Ítéletem szerint nincs nagyobb kin mint a' kétség, 's minekutána kinozni senkit sem szabad, tán egyenesen meg kellene irni Rischel Doctor Urnak, hogy a' Tudós Társaság érette semmit se fog tenni.³ Ő még fiatal ember, 's azért kár volna valami távollévő reménység fejében ötlet Jászvárosban temporizáltatni [*váratni*].

¹ Lásd az előző, III/18. számú levelet!

² Lásd az előző, III/18. számú levél 3. lábjegyzetét!

³ Ha Széchenyi anyagi támogatást nem is tudott nyújtani, Ottenfels osztrák követ figyelmébe ajánlotta a tudóst. Széchenyi István levelei Rischel Ágostnak és Ottenfels követnek 1832. július 17-én. Mindkét levél eredeti kéziratának mikrofilmmásolata: MNL OL Mf. 8768 tekercs, közli: Ferenczi 1906, 94–95.

Higyje meg Méltóságod, hogy midőn ezen sorokat sok foglalatosságim közt dictálom, részint vérzik szívem, ha meggondolom, annyi „tennivalókra” oly csekély a’ tehetségünk, részint örül, mert úgy látszik, egy termékeny erejű Parlagon állunk tavasz kezdetkor, hol minden fejletlen ’s kopár még – de lesz – igen sok lesz, ha vannak tiszta lelkű, állhatatos munkások!

Vegye Méltóságod ez alkalommal mély tiszteletemnek bébizonyítását rokon érzéssel, ’s ne kételkedjék, holtig maradok legőszintébb hive. Pesten Majus 11^{kén} 1832.

Kézirat – egykorú másolat: MTA KIK KRKGY K 210/1.65.

Közli: Majláth 1889–1891, 1: 219–221.

Előzmény: III/18. levél

20. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF DÖBRENTAI GÁBORNÁK

Bécs, 1832. augusztus 13.

Kedves Barátom!

Néhány nap alatt megyek.¹ Andrássy még előttem. Passusunk [útlevelünk] tévedés által ~ tökéletes rendben lévén – 14 nap rejtve feküdt. October végén tán megint itt leszek – – – ’s Novemb. végén Pesten² – – – ha nem lesz Ország Gyűlése!

Igen igen barátságosan köszöntöm T. Társaságunk tagjait – . Men-nél többet élek annál jobban látom át – – hogy mi rajtunk Magyarokon vagy Nemzeti kifejtés segít csak – vagy semmi. Akadályok’ egy tengere áll előttünk .. ’s ezeken ha győz valami – . – nem egyéb ”mint férfiúi eltökéllet ’s állhatatos szándék és akarat. –

Károlyi György eddig passust még nem kapott – – mit fog tenni ... nem igen tudom ... de valóban bajjos – – „hogy a szabad Magyar Nemes embert (?) úgy büntetik de facto [ténylegesen] ... mint iskolai gyermeket –

A Réz mettszet iránt beszéltem Telekivel – – de ő azt hiszi ”Valami Stempel” [pecsét] féle, melyet kivenni lehetetlen a Czimnek megron-tása nélkül .. célirányosb lenne –

Londonbul ismét irok ... ’s addig is .– Társaságunk legjobb remény-nyel Önbe helyeztetvén ... maradok igaz barátja

Széchenyi István

Bécs August 13^{ikán} 1832

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MTA KIK KRKGY K 194/55.

Közli: Majláth 1889–1891, 1: 231–232.

1 1832. augusztus 16-án indult el Andrássy György társaságában angliai útjára, hogy az ország hídjait és műszaki alkotásait tanulmányozza.

2 November 26-án érkezett meg Bécsbe, és december 4-én éjszaka Pestre. SZIN, 4: 355–356.

21. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF TOLDY FERENCNEK

Pest, 1832. december 6.

Édes Schedel

E papiros mellyen irok ítéletem szerint leg alkalmasb a Tudomány-
tárra.¹ Szép és nem kicsapongolag drága. 750 példányt nyomtatni leg
célirányosb, mert az által egyszerittetik a számolás. Velin² példányok
nem szükségesek; – mert illy féle tudományos munkák közül, ki jött,
vagy ikább ki "ment" divatbul a különböztetés.

Igen Sietve

Szechenyi István

Pest Decemb 6^{ikán}

1832

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: OSZK Kt. Lt.

Közli: Majláth 1889–1891, 1: 232.

¹ Lásd a II/8. levél 1. lábjegyzetét!

² Papírfajta, amely finom, nem áttetsző, és fényesre van simítva.

22. VÖRÖSMARTY MIHÁLY SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Pest, 1832. december 25.

Pest, 25. Dec. 1832.

Méltóságos Gróf!

Örömetst minél rövidebbé tenném leveletem, hogy Nagyságodnak a' közjóra áldozott idejét 's figyelmét el ne vonjam, azonban a' feladott tárgy' nyomossága mentségemül szolgálhat némelly kitérésekért 's azon ügyekezetem, hogy egyszer legalább elmondjam a' Társaság állapotja felől gondolataimat;¹ talán lesz közöttök haszonvehető. Megkértem némelly barátimat 's a' mit előadandok, nagyobb részint azoknak is véleményök.

Már volt alkalmam Nagyságod előtt elmondani, hogy azon hazafiak, kiknek a' nemzetiség újra születését köszöni, annyi pénzzel, mennyi most a' Társaság' alapja, sokkal gyorsabban és sikeresebben munkálódhatának, a' nyelvnek mind mivelésére, mind nagyobb divatba hozására, ha előbbi éveink' mostohasága egyéb csapásai mellett a' legsúlyosabbat is, a' Bábel' építőinek zűrzavarát, ránk nem mérte volna. Az egy mást nem ismerés volt akadály előmenetünkben. Hazafi hazafit, kivált író't 's a' literatúrát [*irodalmat*] 's annak legsürgetőbb szükségeit nem ismerve, a' ki akart és segíthetett is, nem tudta, hol kezdje 's így lő'n a' legszentebb szándékkal, egy kis nevű, kis számu, de célirányosan szerkezett 's a' kor' szükségeinek gyorsan megfelelő Társaság helyett, egy nagyobb nevű, nagyobb számu, a' többi nemzetek' nagy példái után rendszeresen felszabott, de épen ezért nehézkesebb mozgásu 's a' talán csak pillantatig kedvező kornak arany alkalmát könnyen elszalasztható Társaság, mellynek meggyökerezésére idő kell 's háborítatlan béke' nyugodalma.

Azonban a' Társaság már áll 's ha le akar mondani roppantsága praetensióirol [*igényeiről*], igen könnyen magáévá teheti, a' főlebb említett kis társaság' gyorsan hatóságát; a' mi két dolog által éretik el, u. m. ^{1^{ör}} Hagyja a' Társaság, tagjait hajlandóságok szerint 's abban, a' mire készülve vannak, szabadon foglalatoskodni 's így bizonyosan vagy több vagy minden esetre haszonvehetőbb munkákkal fogják a'

1 Széchenyi nem volt megelégedve azzal, ahogyan a munka folyt a Társaságban, ezért többekkel, így Vörösmarty Mihállyal is értekezett arról, melyek azok a területek, ahol változtatásra van szükség. Ennek jegyében született a költő e levele. Bővebben: Viszota 1909a, 2–3.

literaturát gazdagítani, mintha invita Minerva [*rátermettség nélkül*] kényszerítetnek munkára, mellyhez nincsenek eléggé készülve, vagy kedvök nincsen. 2° Törekedjék a' Társaság díjai (honorarium) és jutalmi által célirányosabban munkálkodni. E' két elvből indulva ki a' Társaság' alaprajzaiban a' következő módosításokat tartjuk szükségesnek, megjegyezvén egyszersmind némely apróbbakat is, mellyek az Alaprajz' átnézése közben tűnének fel.

I. A' tudománytár töröltessék el.

(I. Alaprajz. 6. lap. 3. Munkák megbirálása)

Okaink erre a' következők. 1° A' literatura, noha napról napra gyarapodik, még nem olly gazdag, hogy egy nagy terjedelmű folyóiratot hasznos 's érdekes kritikákkal betölthessen 2° Íróink' nagyobb száma nem bír olly készüllettel, hogy a' nevezett folyóiratot, ha a' literatura elég tárgyat adna is, méltólag fenn tarthassa. – Sok jeles író, kivált a' szép literatúrában, igen rosz kritikus, a' minek ugyan nem kellene így lenni, de hogy így van tapasztalásból tudjuk; valamint arról is volt alkalmunk meggyőződni, hogy a' komolyabb tudományokban is igen sok gyenge birálat nyújtott már be, a' mi unalmas szárazsága mellett sem oktató sem gyönyörködtető nem lehet. – 3° Eddig az egész literatúrában alig találkozott négy öt, ki kritikára adta magát, most harmincz negyven fog arra kényszerítetni 's vagy silány, lelketlen birálatokat adni, a' miből több kár van, mint haszon, vagy erőködni 's egészen a' kritika' gondjaiba merülni; 's már az tagadhatatlan hogy a' ki mást bírálgat, az addig magának nem dolgozhatik 's így a' mennyiben a' kritika gyarapodni, annyiban egyéb eredeti vagy fordítási munkák' írása csökkenni fog, úgy annyira, hogy végre a' csupa bírálgatás miatt elfogy a' literatura. – Egészen más az, midőn egyes író vagy egy önként szövetkezett társaság áll elő a' kritikai pályán: ott kiki ahhoz fog, a' mihez erőt 's kedvet érez magában; de nem kényszerítetik. – 4° A' tudománytár palástúl szolgál a' munkátlan vagy tehetlen tag' szégyenének eltakarására. – Mi könnyebb, mint az előttünk birálat végett kitárt könyv' lapjaiból valamelly, noha magában legképtelenebb, de látszatra még is tűrhető birálatot össze aggatni, melly lelketlensége által minden esetre unalmas; de alaptalansága miatt ártalmas befolyásu is lehet. 'S a'ki illyen birálatot néhányat evenkent benyújt, ki lobbanthatja szemére, hogy henyélt? Pedig vajha inkább azt tette volna! Ellenben, ha a' tudománytár eltöröltetik, el van törölve az álmunkásság' érdeme is: kiki valódi munkák által lesz kénytelen megbizonyítani, hogy nem henyél.

Ide járúl hogy a' külföldi literatura nagyobb részint idegen bírálatok' kivonata vagy lefordítása által fog megismerttetni, 's így íróink 's olvasóink hozzá szokni, hogy örökké más feje után ítéljenek, a'miből pedig sem dísz sem haszon nem hárul a' Társaságra.

Ezek szerint tehát a' Tudománytárnak el kellene törölnetni 's helyette megjelenhetnék évenként, vagy félévenként a' magyar birodalomban kijött minden könyvek' lajstroma.

Azonban, ha a' Tudománytár' eltörlését nem lehetne az Igazgatóságnál eszközteni, (a'mi igen szomorú volna) illy módosítást ajánlunk; Hagyassék minden írónak kényére bírálni vagy nem bírálni 's olly munkát, melyhez kedve van. Így bizonyosan kisebb de jobb lesz a' Tudománytár.

II. Jutalomkérdések. (Alaprajz. 7. lap. 4)

Itt az mondatik, hogy a' jutalomkérdésekre bejött feleletek' legjobbika jutalmaztassék 100 arannyal. A' bejött feleletek legjobbika sokszor igen gyenge lehet; azért itt ezen módosítást javaslanék: „A' kielégítő feleletért járjon egész jutalom; ilyenek nem létében kapjon a' beküldöttek között a' legjobb féljutalmat, azaz ötven aranyat.”

Itt kellene munkák' jutalmazásáról is rendelést tenni, a' mi azonban a' 16 lapon említetik. – Az Alaprajz szerint 2 legjobb munka nyerne jutalmat; de ettől eltávozott a' Társaság; mert az első évben csak egy kapott. Nézetem szerint inkább kisebb legyen eleinte a' jutalom azaz 200 arany helyett 100, vagy 150; de kettő kapjon, ne egy; különben a' tudományos és szép literaturai munkák között bajos lesz a' választás. – Továbbá olly szokást kezdett a' Társaság, hogy a' jutalom' elitélése' idejekor egy küldöttség jegyzi fel a' jelesebb munkákat, melyekből azután az egész Társaság választja a' megjutalmazandót. – Hogy a' jutalmazás mennél nagyobb igazsággal történjék, jónak tartandók, hogy ne a' Praeses [elnök] nevezze ki küldöttséget, hanem a' Társaság választana e' végre egy bízottságot.

III. Elölülő (Alaprajz. 9. lap)

A' Társaságnak rendes Elölülői akadályozva lévén nevezzen magának a' héti ülés a' tiszteletbeli 's rendes tagok vagy ha inkább tetszik, csak az elsőbbség közül napi előlülőt, akár sors, akár választás által.

IV Philológiai tagok.
(Alaprajz 11 lap)

Philológiai tagokra most még nagyobb szükség levén, toldassék meg számok kettővel, annnyival kevesebb maradván a' többi osztályokra.

(Alaprajz 12 lap.)

E' lapon a' vég szakaszban, melly így kezdődik: „kötelessége minden tagnak ha ellentmondás van; mert csak három tagnak rendeltetik ki-adatni a' jutalomfelet 's így azt minden tag, minthogy nem olvasta, meg nem ítélheti.

(13. lap. Alaprajz)

A' titoknok iránt már pótoló végzet hozatván, azt itt csak megjegyezzük.

A' levelező Tagok' száma határozottassék meg.

Alaprajz. 14. lap.

Az oklevél' deák [latin] fordítását a' külföldi tagok' számára el kellene hagyni; ez kegyelemkeresésnek látszik, melly a' Társasághoz, 's a' nemzethez, ha még olly háton van is, nem illik. – Továbbá megjegyezzük, hogy a' „Magyar Tudós Társaság” czimet újra nyomtatandó Alaprajzban „magyar Akademia” czímmel kelle váltogatni, hogy amaz utóbb egészen elmaradna.

(Alaprajz 17. lap)

E' lapon, a' jutalom minél fényesebben rendeltetik kiosztatni, de ez már az első közgyűléskor igen bölcsen elmellőztetvén a' fényesség maradjon el továbbra is. Jutalmat érdemleni elég fény; de valakinek erszényt nyilván által nyujtani alamizsna.

Ezen módosításoknak által kellene menni a' rendszabásokba, hol a' főlebb érintett tárgyak ismételtetnek. 'S mielőtt a' megváltoztatott Alaprajz és rendszabások sajtó alá bocsátatnának, nem ártana a' tagokat felszólítani, hogy a' mi véleményök szerint homályosan vagy hibásan van kifejezve, az iránt észrevételeiket a' héti ülésnek benyujtanák.

Ezek volnának, Méltóságos Gróf, eddigi tapasztalásaink szerint a' szükséges módosítások 's itt már zárhatnám leveletemet, ha egy balítéletet melly csaknem közönségessé kezd lenni, meg nem kellene érintenem, azt tudniillik, hogy a' Társaság csak henyél, hogy munkásságának semmi jeleit nem adja, vagy szóval: hogy az haszontalan.

Azt mondtam főlebb, hogy egy csekélyebb, de célirányosabban szerkeztett Társaság a' jelenkor' szükségeihez képest gyorsabban 's több hatással dolgozhatott volna; de koránt sem állítom azért e' most fenn állót is sem haszontalannak, sem hasznavehetetlennek, sőt megvallom, hogy ennek ama' felett némelly elsősegei vannak. – Eddig a' literatura haladásának két fő akadályja volt. ^{1^{ör}} Ez előtt az író nem csak idejét, hanem többnyire pénzét is vesztette könyveiben, vagy ha haszna volt, az olly csekély lehetett 's olly rákháton jött, hogy abból nem élni, de tengeni is bajos lett volna, a' mit természetesen nem nagy ösztön volt arra, hogy valaki íróvá legyen, nem nagy biztatás, hogy a' már író pályáján megmaradjon. A'ki íróvá lett is tehát, vagy korán észre vette hibáját 's más életmódot választott ('s hány jeles elmét veszthettünk így el!) vagy nyomorgott 's munkái sorsához képest gyérek 's nyomorúk valának. Tehetősebbeknél az írás eddig csak időtöltés volt 's így csaknem kizárólag lehet mondani, hogy tulajdonképpen úgy nevezett író eddig vagy az öntartás gondjaival, nem ritkán inséggel küzködött 's a' mi mind ennél keserűbb, túrnie kelle hazafitársainak szánó mosolygását, kik őt mint tévedettet, mint eszelőst, de már menthetetlent, vesztébe rohanni képzelték. 'S egy illyen kevesektől ismert, még kevesebektől becsült, a' köz megvetéssel 's élet' gondjaival nyomorún küzködő ember nem szolgált-e másoknak rettentő példáu! De íróink' terméketlensége is (melly a' külföldiek' szapora de azért nem kevesebbé becses műveikhez képest igen szembetűnő) ez okból magyarázható. – A' felállott magyar Társaság lerontotta az írói életnek mindezen visszajeszto vázait; 's az író becsülve 's felsegítve van, minden hihetőség szerint mind fölösebb, mind tökéletesebb művekkel gazdagítandó a' literaturát, csak hogy azon jótétemény, mellyben a' fölsegítés által részesül, meg ne semmisítessék, erőszakosan rátolt munkák által, szóval: úgy intéztessék a' Társaság' dolga, hogy a' Társaság, mint Társaság minél kevesebbet tegyen, tagjai pedig egyenként minél többet dolgozhassanak, 's minél háborítatlanabbúl mehessenek a' pályán, mellyet kiki magának kijegyzett. Való, hogy így a' henye még inkább henyélhet; de ha illyen volna is egy kettő a' Társaságban, miattok nem méltó az egész Társaságot szorongatni; végre pedig olly óvást is lehetne tenni, hogy a' ki őt hat esztendő alatt (beteget és korost kivéve) munkássá-

gának jeleit nem adja, az nagy gyűléskor szavak' többsége által kitöröltessék. – Egyik haszon tehát, melyet a' Társaság hajt, az, hogy a' felsegített író munkásabb lesz, mint az előtt volt. Ide járúl, hogy a' Tudománytár megszűnván annál szorosabban meglehet kívánni, hogy az Évkönyvek számára értekezések nyujtassanak be; továbbá a' tagok el lesznek foglalva a' kéziratok' megbíráásával, a' nagyszótár' készítésével, a' mi mind sok időbe kerül.

A' 2^{ik} akadály, melyért literaturánk bajosan haladott, a' kéziratok' ki nem adhatása volt. Ha az író nagy bajosan elkészült munkájával, elő álltak a' kiadás' gondoljai. Nagy kegyelem volt, ha azt a' könyvtáros ingyen elfogadta, királyi bőkezűség, ha a' jámbor írónak valamit juttatott. Csak egy példát mondok. Berzsenyi versgyűjteménye két kiadást ért.² Mind a' kettő úgy elkelt, hogy versei három év óta már sehol sem kaphatók. Utósó Pesten létekor sürgettem, hogy adja el valamelyik könyvtárosnak 's ő nagy csodálkozással azt kérdezte: hát adnak azért valamit? – A' mi-ből világos, hogy ő versei' két kiadásából egy fillért sem kapott, sőt a' képet, mely előttök áll, ön költségén metszette. – Az előfizetés mind késedelmes, mind igen bajos, és végtére gyanús is volt, mert sokan visszaéltek vele. – Ezen bajt is elhárította a' Társaság; mert a' jó munkát nem csak kiadja, hanem díjakkal is tiszteli. – Gondolhatatlan, hogy e' két akadály' elhárítása nagy következtű ne legyen, – 's ide járulván még az is, hogy a' ki a' Társaságba akar jutni, munkák által kénytelen magát ismeretessé tenni, továbbá, hogy az írók' kedve és szorgalma a' Társaságnak rendesen kijáró jutalmai által ébresztetik – azt lehet állítani, hogy a' Társaság minden látszatos heverése mellett megszá-míthatlan hasznokat hajt mind a' literaturának, mind az ébredő nemzetiségnek.

Ide tartozik azt is megemlítenem, hogy a' Társaság, díjai és jutalmi által, ha célirányosan dolgozik, igen nagy hasznót hajthat. Eddig a' jelesebb munkák' fordítása tűzetett ki célul, a' miről Nagyságod helyesen vette észre, hogy a' kor' kívánatainak meg nem felel. A' mely munkákra már fordító ajánlkozott, azokat egyenesen visszavetni nem lehet; azonban íróinkat ösmerve, előre látható, hogy azoknak nagyobb része a' megvizsgálás után vissza fog vettetni 's így a' most még céltalan pénzkiadás nem lesz olly tetemes, mint első tekintettel látszanék. De minden esetre a' már kihirdetett munkákra nézve a' baj orvosolhatatlan; a' jö-

2. *Berzsenyi Dániel versei.* Pest, 1813, második kiadás 1816, mindkettő Hel-meczy Mihály kiadása.

vendőre kell tehát a' javítást szorítani. A' jövő nagy gyűlésen³ tudniillik (mert az Alaprajzba foglalni sürgősen) ki lehet eszközölni, hogy ez az egész fordító gyár megszüntessék, az az hirdetessék ki, hogy több fordító a' kijelölt munkákra el nem fogadtatik, a' mi által lassanként el fog enyészni. E' helyett fordítassanak a' díjak a' kor' pillantati szüksége szerint megkivántató munkák' kiadására. Ezen munkák között szinte lehetnek fordítások, mint p. o. színjátékok, vagy olly tudományos munkák, melyek minden nemzetnek egyaránt hasznosak; de a' czím 's irány megváltozván csak kevés fog egyszerre kijelöltetni 's ollyak, melyekre legsürgősebb szükség van. Így példának okáért, most víg és szomorú játékokra évenkénti jutalom van határozva, hasonlóképen jutalmat lehetne kitenni egy jó historiai [történelmi] kézi könyvre (akar nép', akar iskolák számára). Hazánk' képviselői talán lesznek olly szerencsések, hogy a' magyar nyelvet iskoláinkba, legalább némelly tudományokra nézve, behozzák (mert e' nélkül a' nyelv' országos terjedését képzelni sem lehet) mennyi kézi könyvre lesz akkor szükségünk, 's mindezeket legcélszerűsággal jutalmak által lehetne létre hozni, szóval, azon pénz, melly csupa fordításokra szánatott, ezentúl jobb célra intéztetvén gyümölcsözőbb lesz, mint amúgy lett volna.

Megengedjen Nagyságod ezen hosszas 's talán untató beszédéért: közönségesen tudott, sokszor elmondott dolgokat kelle össze állítanom, hogy nézeteimet az egész nyelvmívelő intézetről világosan előadjam. Egyébiránt ohajtom hogy Nagyságtok szerencsések legyenek országos végzéseikben: egy kis szerencse valahára már ránk is mosolyoghat; különösen ne feledjék el iskoláinkat, mert a' magyarosodás csak onnan ágazhatik a' nemzet' minden ereibe. Mi kevesek 's rokontalanok vagyunk Europa' nemzetei között, minden erőnk' feláldozása kivántatik hozzá, hogy el ne borítassunk. Azonban, ha Nagyságod' tetteire 's munkáira eszmélek, tisztelettel kell megnémulnom; mert ezek Nagyságod előtt nem új gondolatok; Ajánlom magamat hazafiúi szívésségébe

alázatos szolgája
Vörösmarty Mihály

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MTA KIK KRKGy Ms 5967/15.

Közli: Vizsota 1909a, 3–10.

Kapcsolódó: IV/24. levél

3 A következő, negyedik nagygyűlést 1833. november 2. és 15. között tartották meg. MTT Évkönyvei, 2: 29–54.

23. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF PETER DU PONCEAU-NAK

Pest, 1833. január 10.

Uram,

Midőn társaságunk által megbizatám, 1833ki Január 5ikén költ leve-
lére válaszolni,¹ és az ajándékozott 's Nagy társunk által kezeinkhez
szolgáltatott könyvekért köszönetünket jelteni,² egyszersmind arra
is fel valék szólítva: küldeném kegyednek viszonzlag Akademiánk' eddi-
gi próbáit. 'S ezt midőn im' teljesítem, higye el, csak lehető legkedvesb
kötelességemnek felelek meg; mert valljon mi lehetne nekünk édesb,
mint legalább lelki összefüggésben lenni olly vidékiekkel, kiktől min-
ket helyezet, távulság, de kivált országunk' elszigetelt léte, ha nem
örökre is de tán még sok időkre, testileg eltiltani látszik, 's kikhez mind
ezen akadályok' ellenére mégis annyi vonzódással, olly kimagyaráz-
hatlan rokon érzéssel viseltetünk, mint kevés más honbeliekhez.

A' léleknek tulajdoni nem ismernek időt, 's ha iránylag csak rövid
idő óta szállta legyen is meg a' Világosság' angyala Amerikának vad
rengetegit, már azok is kölcsönöztek világából, kik, mint mi, századok
óta mostohább körülállások közt tespedvén, még alig tudtunk csak egy
lábbal is kigázolni az emberiséget, de kivált hazánkat lealacsonyító
feudalismusnak undok zavaribul! – De azért illy hátramaradás, mely-
lyen szerencsésb összeköttetések közt pirulnunk kellene, minden nem-
zetiségünket hála az egeknek egészen nem nyomá még el; 's él bennünk
még azon nemzeti sajátság; mellyre alapítván létünket, nem bitangolva
de igazi joggal foghatjuk egykor meg állni helyünket a' csinosult szabad
nemzetek' sorában.

Régi álomkórságból mi is fölébredtünk valahára nagylelkű eldődink'
sirhantjai fölött; 's habár éretlen hév, indulatos versengés minket ke-
veseket, gyöngéket sokszor ketté szakítva még inkább elkevesít, el-
gyöngít, reményljük 's hisszük azért, egy élő istenben bizván: egyesíteni
fogja a' Jövőkort azon nemzeti szellem, melly becsületet, dicsőséget

1 Peter S. Du Ponceau Nagy Károlynak, a Tudós Társaság tagjának, Phi-
ladelphia, 1833. január 5. MTA KIK KRKGY RAL 3/1833.

2 Du Ponceau az Amerikai Filozófiai Társaság 1770 óta megjelent évköny-
veit küldte el a Tudós Társaság számára, azzal a meghagyással, hogy el-
küldi az ezt követően megjelenőket is, cserébe pedig szívesen fogadja
a Magyar Tudós Társaság évkönyveit. A könyvküldés Nagy Károly rendes
tagon keresztül lett lebonyolítva.

elibe tévén az élet' minden javainak sőt az életnek is, mélyen fekszik nemzetünk' lelkében, 's napról napra mind inkább 's inkább fejledez!

Akademiánk, mellynek Másod-elölülője vagyok, üdvözli azon Ország' tudós Társaságit, hol a' nagy természetnek csudái közt eddig nem ismert szeplőtlenségben áll fenn a' Szent Szabadság' isteni háza. Éljenek igazi nagyságuk' fénykörében boldogúl!

En pedig vagyok

Uram'

hű szolgája
Széchenyi

Kézirat – saját kezű fogalmazvány³ alapján készült tisztázat saját kezű aláírással: MTA KIK KRKGY K 194/82b

Közli: Majláth 1889–1891, 2: 15–16., Bárány 1969, 330–331.

3 MTA KIK KRKGY K 194/82a.

24. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF HELMECZY MIHÁLYNAK

Pozsony, 1833. március 28.

Ha indulatomnak féket engednék, kegyednek most olly levelet írnék mellyet valóban nem emésztene könnyebben meg, mint egy két élű kardot.

Anyi baj, galiba, bosszu, botrankozás közt mint én élek, ingerlékeny az ember.

De nem akarom elfelejteni hogy egy rabot, gyilkost sem itelend meg az Igazságos ki halgatás nélkül, és azért nem volnék érdemes Döbrenteivel barátságos láton élni, kinel sokat köszönök, kivel már némi hasznost előállíték,¹ 's kivel még többet is reméllek kivíni honunk javára diszére – ha ötet kihalgatás nélkül kárhoztatni tudnám. Mentse tehát is tisztítsa kegyed magát!

Im itt van neheztelése!

A Tudos Társaságnak Jelentéseken p. o. III. Munkák megbírlása említetik & &. Ennek felvilágosítását kívántam kegy-tül; Kegy. compromitaltatni nem kívánván, Engem rá birt, hogy a Jelentéshez ne ragasztassék egy kis Tudni Való – mint szándékom vala – és abban egyeztünk meg, hogy Ön fogja felvilágosítani a dolgot azoknak kik a Jelentést hivatalosan kapják – az Ujságban elküldendők pedig az Ujság által”

Tegnap bontom fel Jelenkor 24 számát,² ben vagyon ugyan a Jelen-tés de felvilágosító szót hiába kerestem.

Itt van a dolog. Védje magát

Széchenyi István

Posony Mar 28^{ikán} 1833

Kézirat – saját kezű fogalmazvány: MTA KIK KRKGY K 201/98. 1.

¹ Például a lóversenyzés kapcsán közösen adták ki az 1828. évi versenykönyvet. Széchenyi István – Döbrentei Gábor: *Pesti ló-versenykönyv*. Pest, 1828.

A Tudos Társaság és a kaszinó szervezésében is segítségére volt.

² A Jelenkor 1833. március 23-i száma.

25. DÖBRENTAI GÁBOR SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Buda, 1833. április 14.

Méltóságos Gróf Úr,

Ezennel küldök a' Névkönyvből 1833ra két példányt.¹ Ezzel együtt menő levelemre hagytam feleletemet:

A' Jelenkornak megmondtam, Méltóságod kívánságát, a' tudománytárnak az Igazgatóság jelentésében álló sorára nézve. Ezt válaszolta: Ö glosszákat [*széljegyzeteket*] arra nem tehet.

Hogy az én kötelességem úgy hirdetni ki valamit a' mint akármelyik ülés elfogadta 's ahhoz észre vételt tennem tilalmas, kiki tudja. Így kötelességem a' héti ülés felhívását elküldenem a' tiszteletbeli 's rendes tagoknak az alaprajzra teendő észre-vételekre 's a' tudománytárra nézve, hol igen is mindenütt hivatkozás áll erre, mert itt a' rend is kívánja.

A' tudománytár nem csak az Igazgatóság mostani jelentésében áll már, hanem az ülések felől tett több híradásban. Tehát jobb, a' nagy gyűlésből majd, mellynek tagjai, a' mire már tudósításaikból látom nem bánják a' tudománytár elmaradását, hirül adni azt, hogy a' Társaság, folyó kritikai irat kiadását mint Társaságtól jövő kritikai szemléleteket, csak a' teoriában jónak látszók közé számlálni kénytelen tapasztalásánál fogva 's ámbár tenni kívánta,² mivel az 1825/7-beli Országgyűlésen elfogadott előleges rajza is a' Társaságnak azt rendelte, de hasznosabbnak gondolta kritikázás helyett, in praxi [*a gyakorlatban*] munkák dolgozására térését.

Igy változtatta látom a' Petersburgi akadémia is némelly elébbi szándékait 's a' közönségnek tudtára adta, és ezt azt mondta: jól van. Nem mindig progressive [*haladón*] van e' az emberi foglalatosság, 's így miért ne igazithatnék mi is, annak rendén és helyén az eddigit?

1 A Tudós Társaság minden évben névkönyvet adott ki, amelyben a Társaság tagjait sorolták fel, idővel bővítették kalendáriummal is. Kezdetben Döbrentei Gábor szerkesztette, majd Teleki József és Toldy Ferenc. *Magyar tudós társasági névkönyv 1833ra*. Szerk.: Döbrentei Gábor. Pest, 1833.

2 Az 1832. március 7-i nagygyűlésen határoztak a Tudománytár kiadásáról, amelyben művek kivonatait közlik, ami nem zárja ki, hogy azokban kritikát is meg lehet fogalmazni. Bővebben: MTT Évkönyvei, 2: 4–5., 33–35., Viszota 1910, 121–126.

Tessék addig pöfögni Horváth Istvánnak, a' Jézus Krisztust is Magyarára tevőnek, Méltóságodról és rólam a' mit rancora [*rosszindulata?*] kíván, a' hogy megkezdette a' Tud. Gyűjtemény 2^{dik} kötetében.³

„Nem bánom én, akármely igazságtalanságokat követnek el rajtam, csak azt láthassam, halálom óráján, hogy Nemzetem már igazán élni fog.”

Gr. Teleki azt írta hivatalos levelében a' héti üléshez a' Neki felküldött jegyző könyv 20^d pontjára, melyben az alaprajzra észrevételek békérése van, hogy ne kívánná azokat a' Társaság nagy gyűlés előtt biztossággal elfogadtatni 's általnézetni, hanem hozzák a' Nagy gyűlésre. A' héti ülés elfogadta. A' mit hivatalosan hozzám is irt, rövid időn felküldöm Méltóságodnak, kinek tisztelettel szolgál

Budán Aprilis 14^d 1833.

Döbrentei

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MTA KIK KRKGY K 166/137.

Közli: Vízota 1910b, 427–428.

Kapcsolódó: III/26. levél

3 Döbrentei Horvát István *A' Tekéletes Magyar Szóró* című cikkére utal. Tudományos Gyűjtemény 17. évf., 2. sz. (1833) 102–105.

26. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF DÖBRENTEI GÁBORNAK

Pest, [1833.] május 20.

Barátom, kérem küldené meg e sorok hordoja által, ama Körlevélnek mását, melly a Tagokhoz, küldetett vagy küldetendik – – hogy a Tudománytár &&& iránt készüljenek a Nagy gyűlésre ..

Sietve

Széchenyi

Maÿ 20^{ikán} Pest¹

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MTA KIK KRKGY K 194/57.

Közli: Majláth 1889–1891, 1: 235.

Kapcsolódó: III/25. levél

¹ Az 1833. február 25-i kisgyűlésen Széchenyi javasolta, hogy a két év alatt tapasztalt hiányosságokat orvosolni kell. Ezért indítványozta a Tudománytár eltörlését, de az igazgatótanács az ügy tudományos volta miatt a nagygyűlésre bízta a döntést. A nagygyűlést november 2. és 15. között tartották. MTA KIK KRKGY K 1389, MTT Évkönyvei, 2: 29–54.

27. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF KÖLCSEY FERENCNEK

Pest, 1833. május 21.

A' mint a' tegnapi héti ülésben a' Társaság első közülésének jegyzőkönyve minekelőtte e' napokban sajtó alá menne az Évkönyvekbe felolvasatott, annak azon pontjánál mely a' Tekintetes Ur által Kazinczyról mondott emlékbeszédet említi, azon megjegyzés tétetett, hogy az a' Muzarion új folyamáról szóló híradás szerint talán annak 28^d részét tenné.¹

A' Társaság úgy hiszi, hogy olly munkákat mellyeket alaprajza különösen kiszab a' tagok egyenesen a' Társaság évkönyvei vagy más munkái számára készítenek 's ennél fogva önkéntesen foly, hogy azok eleinte csak a' Társaság által kiadhatók, a' mint e' felől Méltóságos Gróf Teleki József Elölülő Ur a' Titoknok által Szemere Pál rendes tagot mint a' Tekintetes Ur minden munkái kiadóját tudositatta.

Ugy gondolja a' Társaság, hogy „mind a' Tekintetes Ur, mind Szemere Pál rendes tag az évkönyveknek most hamarjában kijövetelét hitték, 's így a' Kazinczyra mondott emlékbeszédnek is legelőször azokban megjelenését, a' mi után azt másutt is kiadhatnák, mert azt különben „mind a' Tekintetes Ur, mind Szemere Pál rendes tag által látja, hogy illy említett munkák kiadása körül az elsőség a' Társaságé. Hiszi is az ülés, hogy az idézett emlékbeszéd iránt olly rendelést fognak tenni még annak idejében, mellynél fogva az legelőször nem másutt hanem csak az Évkönyvekben jelenik meg.

A' tegnapi ülés azonban átaljában az illy munkákra nézve minden tagot illető ovást tétet ezennel a' maga joga mellett, 's a' másutt leendő közrebocsátásnak ellene mond.

De bizodalommal reméli a' Tekintetes Urtól és Szemere Pál rendes tagtól a' Társaság mint tisztelt társaitól, hogy mindent elkövetnek a' mi jó egyetértéssel való élelmenetelét eszközli, 's ha külön mindeniknek megmarad is kézírataihoz joga, a' Társaság neve alatt készülteket egyedül a' Társaság munkái közé adják.

1 Az emlékbeszéd megjelent a Muzáron 1. évfolyamának (1833) 28. részében. 376–389.

Ehhez képest várván a' választ egyenesen hozzám, ki a' Társaság közügyére mint Másodelölülő pontosan vigyázni akarok, teljes tisztelettel vagyok

Pesten Május .. napján 1833.² Gróf Széchenyi István.³

Kézirat – egykorú másolat: MTA KIK KRKGY K 1606. XXI.

Közli: Viszota 1914, 448–449.

² A szöveget Viszota Gyula vélhetően az elküldött levél alapján 1833. május 21-i dátummal közli.

³ Széchenyi hasonló szöveggel, a nevek kicserélésével küldött levelet Szemere Pálnak is. MTA KIK KRKGY K 1606. XXI.

28. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF TOLDY FERENCNEK

[Pest, 1833. június 8.]

Szombat¹

Barátom, ha elrendelné hogy jövő hétfőn az Academia dolgában 10 órakor reggel nálam meg jelenjen Ön Vörösmarty Bajza Fay és tán Helmeczy igen igen köszönném.²

Ha meglehet s meglesz, akkor ne írjon semmit; ha azomban nem lehetne, akkor várok egy kis választ, mert Hétfőt akkor másra fordítom. Sietve.

Széchenyi

Kézirat: lappang

Közli: Bártfai 1943, 1: 189.

- 1 Bártfai 1833. októberi dátummal közli, de Széchenyi abban a hónapban csak két napot tartózkodott Pesten, továbbá egyik napnál sem említette, hogy találkozott volna a levélben nevezettekkel, pedig minden napról hosszabb tudósítást tett. Ezért valószínűbb, hogy a levelet június 8-án szombaton írta, mert a rá következő hétfőn, június 10-én mindannyiukkal találkozott. SZIN, 3: 381., 420–426.
- 2 Ekkor tárgyalták a Társaság reformjának terveit.

29. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF DÖBRENTEI GÁBORNAK

Bécs, 1833. június 29.

Bécs Junius 29^{ikén} 1833

Barátom –

Augustusi Academia gyűlésen nem lehetek.¹ Ezt ma Telekivel közlöttem.² Ö hajlandó October közepén tartani.³ De erről tanácskozni akar veletek, mikor Pesten Julius 2 vagy 3^{ikán} keresztül rándul.

Beszéljen Ön többekkel, 's ha azt gondolja hogy En ott ártani nem fogok, halasztassa tanácsa által minő későbbre.

Igen Sietve

hű barátja
Széchenyi Ist.

Én – kérem – ne legyek nevezve.

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MTA KIK KRKGY K 194/59.

Közli: Majláth 1889–1891, 1: 240.

Kapcsolódó: III/30. levél

- 1 Széchenyit 1833 nyarán nevezték ki az Al-Duna szabályozásának királyi biztosává, július 8. és október 8. között az Al-Dunán hajózott, hogy felmérje és elhárítsa a szabályozás útjában álló akadályokat. SZIN, 4: 385–424.
- 2 A levél nem ismert.
- 3 1833. augusztusban nem volt ülés a Társaságban; igazgatótanácsi ülés februárban és novemberben volt, nagygyűlés novemberben, kisgyűlést július 26. és október 1. között nem tartottak. MTA KIK KRKGY K 1303 és 1389, MTT Évkönyvei, 2: 29–54.

30. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF VÖRÖSMARTY MIHÁLYNAK

Bécs, 1833. június 29.

Édes Barátom, Vörösmarty!

Bizonyos okoknál fogva az augusztusi academia-gyűlésen nem lehetek.¹ Ezt közlöttem ma gr. Teleki Józseffel.² „Tartsuk tehát october közepe felé“, így válaszolt erre a gróf.

Akkor jelen lehetek.³ Gróf Teleki július 2. vagy 3-ikán Pesten lesz, csak 24 órát mulat, ülést nem tart; de még is akart többekkel tanácskozni, valjon lehetne-e tartani nagy gyűlést oly későn, vagy tán későbbben is?

Minél később, annál jobban szeretem, csak hogy 1833-ban legyen. Kérem Önt – ha szükségesnek tartja ott létemet – eszközölje másokkal beszélés által, hogy ez így történjen.

Nemsokára ismét meglátjuk egymást.

Éppen ilyféle levelet írok Helmeczy² és Döbrentének.⁴ Igen sietve.

Igaz tisztelője

Széchenyi Ist.

Bécs, Június 29-én, 1833.

Én – kérem – ne legyenek nevezve.

Kézirat: lappang

Közli: Bártfai 1943, 1: 174–175.

Kapcsolódó: III/29. levél

¹ Lásd a III/29. számú levél 1. lábjegyzetét!

² A levél nem ismert.

³ Széchenyi jelen volt a november 3-án, 9-én és 15-én tartott igazgatótanács-i üléseken, a nagygyűlésen (november 2–15.), de a heti rendszerességű kisgyűléseken az október 13-in kívül nem vett részt. MTA KIK KRKGY K 1303 és 1389, MTT Évkönyvei, 2: 29–54.

⁴ Lásd az előző, III/29. számú levelet!

31. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF TOLDY FERENCNEK

Duna, 1833. szeptember 2.

A 'Dunán'¹ közel Szegedhez

Sept. 2^{ikán} 1833

Barátom, néhány üres pillanatimat arra akarom használni, hogy magamat 's Academiánk Reformatioját emlékezetébe hozzam.

Közelit azon időszak, melyben sok időkre "Változatlan, Javitlan" meg kell maradni Akademiának azon helyzetben melybe iktatni vagy hagyni fogjuk azt. – Használjuk azért, azon időt mely akkor még miénk ~ lehető leg nagyobb gonddal. Engem foglalatosságim – melyek nem kevesbé fontosak – még sokáig itt tartandnak,² ~~ úgy hogy kitűzött tervünket, újabb tanácskozásba csak néhány nap, ülésünk előtt, fogom vehetni ~~~ 's azért nem is leszek annak olly sikeres védője 's előmozdítója, mintha, leg főbb foglalatosságomkint, leg inkább csak azzal foglalatostkodtam volna jó időtül fogva.

Én, első meggyőződésem szerint azt tartom, "az egész dolognak sikeres végét csak Ti eszközölhetitek ~~ kik e tárgyban velem tanácskoztatok³ ~ 's kezét fogtatok! Kérem ennél fogva Barátom, 's lelkére kötöm, fontolja meg Társainkkal ~~ milly kiszámíthatlan jó vagy rossz következményei lehetnek ~~ sikeres vagy sikerellen előmunkálásinknak ~~, 's milly szüksége van "minden oldalról megtámadott Nemzetiségünknek" reformált Academiánkra ~ viszont pedig milly keveset használna az mostani állapotjában; fontolja meg – mennyi akadályok ~~ 's tán ellen tervek fognak ellenünk szegülni ~~ 's hidje teljesen meg győződve ~~ hogy az Egész tárgy Sikere egyedül Csak Ön Vörösmarty, Bajza, Helmezy 's Fay kezeiben van! Káláival nem tudom szollott e már, ~~ 's Költsei menyire van mindenről értesítve. ~ Csak Bennetek, Barátim, a diadal lehetősége ~! Rám semmi számot tartani nem kell.

Az első volna tehát 'tüstént össze jőni, meg fontolás végett, kiket lehetne a reform titkába veszedelem nélkül iktatni ~~, 's aztán mind

¹ A Duna nevű gőzhajó fedélzetén.

² Széchenyit 1833 nyarán nevezték ki az Al-Duna szabályozásának királyi biztosává, július 8. és október 8. között az Al-Dunán hajózott, hogy felmérje és elhárítsa a szabályozás útjában álló akadályokat. SZIN, 4: 385–424.

³ Lásd a III/28. levélben!

azokkal közölni tervünket, kikbe halgatás miatt bizhatunk ~ ~ 's kik célunkat szolgálhatják. Wesselényi alig ha megjelenhet ~ ~ de jó volna az iránt tenni, mit lehet. Tán 14 napi ut ~ ~ nem taszítná őt ki „kerékvágásából.” Károlyi Györgyöt ~ kinek nagyobbotska 'incitamentum [ösztönzés] kell – figyelmetessé lehetne tenni, a dolog felettei fontosságáról; ~ Költseit pedig, minden móddal, assecuralnunk [*biztosítanunk*] kellene. Itt nem kell elfelejteni milly behatással van rá Szemere (!).

Nagy 's keserves Dilemmában vagytok! (nem mondhatom „vagynak, mert én semmi számba veendő nem vagyok), t. i. Vagy kis számban lenni a terv mellett ~ 's attul elesni ~ ~ vagy Ellentervre adni alkalmat!

Hogy fogtok boldogulni ~ tudja Isten! ~ Most ~ ~ sietve és ezer distractio [háborítás] közt irván ~ ~ még egy kérés van. Nem tudom mi lett a le másolt 's nékem át adott reforma tervből!⁴ Nem adtam azt Önnek azon kéressel vissza "iratná le 's küldené mássát Andrásinak ~ ki megint Költseinek iratná le ~ nékem pedig küldené Orsovára? Nem volt ugy? ~ Tökéletesen ki esett emlékezetemből. Anyi azomban bizonyos ~ hogy az említett terv kezeim közt nincs, én pedig utánna igen vágyodok ~ ~ mert ámbár, kérem "rám semmi szám ne tartassék" azért tán még is lesz alkalmam ~ ~ köz és nagy érdekű ügyünket elő mozditni. – Küldené tehát minél előbb Orsovára, Ex Offot [*hivatalból*] a felírásra tévén. –

Még mást is elfelejtettem t. i. Mikor van Gyűlésünk határnapja.⁵ Errül is tudositson.

A 3 Színjátékot nagy meglepéssel olvastam.⁶ Egy kissé sok az nyomtatási hiba. Ez kár ~ 's aztán se betű, se papiros, se forma izlésem szerint. –

Miota Orsován vagyok, nem ettem hiába kenyeremet; – reméllem ~ ha egy darabig még itt hagynak, lesz látszatja itt Létemnek.

A Gözhajoval ~ mellyen irok – Szegedrül ismét Simonba megyek – 's onnand kotsin Orsovába. –

Az Uj jelenés itt különböző bényomást okoz. A Ratzok halgatva bámulnak ~ feleségeik keresztet hánynak magokra –, nem ugy a Magyarok; azok lármazva örülnek – 's gyalog, loháton, kotsin egyben versengnek velünk, mint meggyünk –

4 Vörösmarty tervezetére utal, lásd a III/22. számú levelet.

5 Az ülésekre nézve lásd a III/29. számú levél 3. lábjegyzetét!

6 A *Külföldi játékszín* első három kötetére utal, amely 1833-ban jelent meg a Társaság kiadásában.

Reméllem ezen kis ut, többek közt, azon hasznót is fog hajtani –
hogy Sokban vagy Némiben fel fog lobbanni a Jobb 's Tökéletesb után
szomjazó Vágy.

Köszöntse barátimat ~~ irjon, küldjön, ~~ készítse el a diadalmat,
's maradjon barátom

Széchenyi István

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MNL OL P 626–1.–1833.

Közli: Majláth 1889–1891, 1: 302–303., Kovács–Körmendy–Mázi–Oplatka
2014, 153–154.

Kapcsolódó: III/22. és IV/25. levelek

32. DÖBRENTAI GÁBOR SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Buda, 1833. szeptember 18.

Méltóságos Gróf,

Azt írja Ön Zimonból, hogy utóbbi levelem mellyet még Pozsonba küldék,¹ lelkinék jól esett. Higye meg Ön, hogy hozzám régibb barátságával melegített zimoni írása meg az én lelkemet szívemet derítette. Mert, ha némelyben eltérített is önmeggyőződése Méltóságod véleményétől, azt becsületes kötelességemnek tartottam egyenesen kimondani, hanem egyébiránt, Ön kitűzött céljaihoz söt személyéhez is, igen gyakran, a' mint tapasztalható, gyengéd ragaszkodással voltam. 'S hogy ne lennék ez után is, midőn szeretetét hozzám el nem lankadttnak bizonyítja. Lobbanások sértéseit tudom feledni, 's csekély erőmmel is hamar megint az együtt munkálódás pontjain állok 's a' becsülés és barátság éreztetése pedig vigan dolgoztat.

Meghagyá Ön, hogy az Elölülőtől jövő hivatalos tudósításokat közöljem. Itt megyen kettő, mássában.² Az előlülőségről szóló azt mutatja, legfelsőbb helyen csak nincs akarat elállani attól hogy ott egyenesen és helybenhagyva ne tudják a' héti ülések kitől vezetését is. De azért Octóber 1st napján béálló héti üléseink folytatására én tartom még magamat az Igazgatóság felterjesztéséhez, 's most Gr Keglevich Gábor is itt lévén, minek utána Gr Zichy³ 6 héti szabadsággal el ment; B Mednyánszky is, ezeket kérem meg.

Abból pedig hogy a' Vármegyékhez küldött jelentésekre nézve világosítást kérnek az tetszik ki: a' Nádor hihető csak szóval igazította el Ő felségénél Méltóságtok abbéli kívánságát 's írásban nem jelentvén reá nem is jött írás. Az Elölülő felkivánta tőlem a' Nádortól erre nézve jött biztosítást párban 's így ezzel, e' pont el lesz igazítva; az előlülőségre nézve pedig a' bizonyos határozat, jövődöbéli baj elkerülése végett, az Igazgatóság ülésében lesz eligazítandó.

Most küldözöm szét a' Nagy gyűlésre meghívó leveleket a' tiszteletbeli rendes és levelező tagokhoz. Az alaprajz szerint feljelentette annak napját az Elölülő a' Nádor Pártfogónak, Ettől helybenhagyás jött. A' megjelenés napja tehát nagy gyűlésre November elsője, a' kez-

1 A levelek nem ismertek.

2 Nincsenek a levél mellett.

3 Nem lehet pontosan megállapítani, melyik Zichy grófról van szó.

det másodika, a' mint Ön kívánta.⁴ Csak attól tartok hogy vagy 3 vidéki rendes tag, a' mint elébbeni híradásaimra válaszolának, nem jó, suppléus [*helyettes*] tanítót helyébe nem kapván, ámbár nekem itt elébb, kérdezősemre annak lehetőségét mondták.

Az Igazgatóság ülése pedig November 4^d kezdődik, a' megjelenés így 3^{dik}^{kai}. Hétnek itt leendőiséget tudom eddig: Elölülök, Végh, Gr Keglevich, B Mednyánszky, B Prónay, 's Gr Károlyi György ígérte Pozsonból lejövetelét. Ide pedig egyenesen Igazgató 9 kell, mert ha én és Schedel felhatalmaztatnánk is, az kisebb tárgyakra lehet; az elölülőség elhatározásához nekünk semmi szavunk. Ez esetben maradhat e' kérdés a' Januarius elején 1834 nyilván megint Pozsonban tartandó igazgatóság ülésére,⁵ mellyben az alaprajz szerint az Elölülök megint lemondanak 's választhatnak, hová inkább is tartozik.

Horatius levelei 's a' gramatica ungherese megjelentek.⁶ Most köti Lang⁷ a' példányokat, egy hét mulva hirdetni fogom áruba bocsátásokat. Mindig előttem van Ön szava, hogy csak tisztán izléssel legyen minden; 's reméllem meg leszen Kegyed elégedve. Untig veszekedtem Budán is a' borítékról, azonban nyomtatásunk ezután, mert minden jót 's jutalmas árt ígérnek, itt folyjon.

Ugy rendelem héti üléseinket, hogy October 1 és 2^d még a' Deron háznál⁸ tartsuk, 3^d kezdődik a' költözködés, 14^d ülünk Károlynál legelőszer, addig minden jobban kiszárad. Az új szállás festetésére való gond is az én szegény fejemre háramlék, nem tudom, mint lesz ezzel Ön meglegedve. A' teremet elölülői bényiloi úgy festettem mint az elébbeni van, Helmeccy appartementjét [*lakását*] az ő kényére hagytam.

Az évkönyvek 45^d ívét most szedik, a' 46^{dikkal} vége leszen, hálá. A' nagy gyűlésre bizonyosan adok elé békötött példányokat, Mit mond Ön? én egy részét lipsziai színes gyolcsba akarom köttetni, a' többit kemény táblával a' már bémutatott papirosba?

Hogy Budán a' városjátékszinét, nem jelentvén magát a' concursus [*találkozás*] napjára egy arra való német társaság is, Magyar egyesület

4 Lásd a III/29. és 30. számú leveleket!

5 1834. januárban nem tartottak igazgatótanácsi ülést, csak novemberben (8., 9., 12.) MTA KIK KRKG Y K 1304.

6 Kis János: *Horatius' levelei* és Császár Ferenc: *Grammatica ungherese ad uso degl' Italiani* című művekről van szó.

7 Láng könyvkötő.

8 A Társaság székhelye, lásd a II/3. számú levél 2. lábjegyzetét.

vette ki:⁹ Pest Vármegye pártfogását ajánlá, azt Ön a' Jelenkorból hiszen körülállásosan olvasta már. Mind eddig 2 hónap óta elég jóvedelem van. Megyeri és Kántorné a' legjobbak közöttük.¹⁰

Isten Önnel. Hozza szerencsésen ide. Ha csak October végére jőne, kérem előre bocsátandó tudósításáért, – és hadd tudnék valamit új hálát érdemlő munkája felől.

Tiszteletével .. 's baráti hív szeretettel várja Önt

Döbrentei.

Budán September 18^d 1833.

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MTA KIK KRKGY K 203/136.

- 9 Tudósítás az előadásról: Hasznos Multságok, 1833. szeptember 14. (1833. II. félév 22. szám), 169–172.
- 10 Megyeri Károly (1799–1842) színész, drámaíró és fordító, valamint Kántor Gerzsonné Engelhardt Anna (1791–1854) színésznő.

33. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF HELMECZY MIHÁLYNAK

Pest, 1834. augusztus 26.

Kedves Helmeczym!

Társaságunk új lakában¹ bátorság 's a' rendszerinti alkalmak és kellemek mellett azon tisztaságot és csinoságot is remélettük feltalálni, mellyel Pest városunk több háza dicsekkethet már, 's annál inkább, mert Károlyi István urrul csak fel lehetett tenni, hogy ő is ereje szerint iparkodandik a' csak most fejledező tudományos Társaságot lehető legszebb fényben állítani a' közönség elé. De ez utolsó pontban csalatkoztunk, mert rondábban tartott ház, mint Károlyi István uré ugyan-csak az ujak közt Pesten egy sem létez. Az egészre jogunk nincs, de a' Grádicsra [*lépcsőre*] van; és ezért kérem Barátom uramat, minthogy sem kéréseim, sem gunynyilaim eddig nem használtak semmit még, méltóztatnék a' Társaság költségén tisztítatni 's meszeltetni néha néha a' grádicsházat, kivált jövő nagy-gyűlésünk alkalmával, mikor én alig lehetek itt, és ezen kiadást házbérünkből róni le – ha t. i. Károlyi István urnak annyi deferentiája [*alázata*] a' Társasághoz és magához nem lenne: ezen igen igazságos kívátnak megfelelni. –

Ki tovább is szíves emlékébe ajánlott maradok Önnek kész szolgálja. Gr. Sz. Ist.

Pesten Aug 26^{án} 1834.

Kézirat – egykorú másolat: MTA KIK KRKGY K 210/1.89.

Közli: Majláth 1889–1891, 1: 486–487.

¹ A Tudós Társaság 1833 tavaszán új épületbe költözött: az Urak utcája (mai Petőfi Sándor utca 3.) és a Gránátos utca (ma Városház utca 6.) között található Trattner–Károlyi-házba, ahol az első és második emeleti helyiségeket bérelték ki.

34. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF TOLDY FERENCNEK

Orsova, 1834. szeptember 7.

Kedves Barátom

Egy kérésem van önhez, mely ebből áll. Legyen olly szíves: a' m. t. Társaságnak az utolsó nagy gyűlés által megváltoztatott rendszabásait egészen, nem a' régiekre hivatkozva, hanem úgy a' mint csak az Igazgatóság' helybenhagyása' esetére ki lesznek nyomtatva, számomra egy példányban leiratni, és a' régi nyomtatott rendszabások' egy példányával egy[ütt] a' gőzhajón ide Orsovára leküldeni.¹ Az iratás költségeit k[ö]szönettel megtérítendem.

Éljen boldogul!

Orsova, Sept. 7. 1834.

Kézirat – eredeti levél aláírás nélkül: MTA KIK KRKGY K 200/52.²

Közli: Majláth 1889–1891, 1: 494.

Válasz: III/35. levél

Kapcsolódó: III/37. levél

- 1 1833. novemberben tárgyalta a nagygyűlés a Társaság reformjának ügyét, de nagymértékű változtatásokra nem került sor. Teleki József kancelláriai állása miatt az elnöki pontot megváltoztatták, a Tudománytárra nézve pedig csak a cikkek kritikai jellegét marasztalták el. Bővebben: III/37. számú levél, *Viszota* 1909a, 11–15., *Szentgyörgyi* 1973, 6–13.
- 2 Sérült kézirat, a hiányzó részek szögletes zárójelben Majláth közlése alapján vannak kiegészítve.

35. TOLDY FERENC SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Pest, 1834. szeptember 20.

Méltóságos Gróf Elölülő Úr!

Nagyságodnak, sept. 7d. költ levelében tett rendelése' következtetésül van szerencsém ezennel academiánk' Alaprajzát 's az újított Rendszabások' tervét átküldeni.¹ Egy úttal egy correct példányt mellékelek ide a' Tudománytár' Ild. kötetéből is, minthogy azon három példány, melyet Bécsbe-menetelem' hajnalában, ujságképen Méltóságodhoz, a' titoknokhoz és pénztárnokunkhoz küldék, hevenyében összezsínált példányok voltak, melyeknek mind címívében (név szerint a' tartalmában), mind kőre metszett tábláján több hiba volt még helyre hozatlan.

Bécsbe mentemkor voltam Kölcseynél, a' tudott tárgy iránt vele nyiltszivűen szóltam, 's mind ama' hivatal' elfogadására hajlandónak,² mind a' Méltóságodnak írásra késznek találtam. Azonban fenntartotta volt magának hogy még elébb egy barátjával a' dolog iránt tanácskozzék. Lejövet Bécsből ismét mulattam Pozsonyban, 's ekkor valamivel kevesebb elhatározottnak leltem; én újra bizonyossá tevém a' felől, hogy az én barátim, kiknek a' társaság' tagjai közt ismét vannak barátai, és én is őt fogjuk segíteni, ha ohajtja; egyébiránt kértem, hogy october' első hetében közlené valamellyikünkkel e' tárgyban ultimatumát.

Ötödik nagy gyűlése a' társaságnak novemberben fog tartatni; az igazgatóság' gyűlése pedig, mint nekem Gr. Teleki József ur mondá, hihetőleg utána Pozsonyban,³ minthogy Pesten négy igazgatót is alig lehet a' jelen környülmények⁴ közt összegyűjteni, a' két esztendei provisorius [*ideiglenes*] állapotnak pedig már szükség véget vetni. Kérdés e' szerint: mikép lehet így majd titoknok-választás? Helmezy' gondolatja az, hogy a' rendszabások szerint igazgatói ülésben 9 tagnak kelljen ugyan jelen lenni hogy a' végzéseknek sikere lehessen; azonban

1 Melléklet nincs a levél mellett.

2 A Tudós Társaság titkári állásáról van szó. Döbrentei Gábort 1834 tavaszán azzal a feltétellel nevezték ki budai tartományi albiztosnak, hogy lemond titkári állásáról. Széchenyi és a tagok egy része Kölcseyt szemelte ki a feladatára, aki végül elutasította a jelöltséget. Bártfai 1926, 32–33.

3 A nagygyűlést 1834. november 3. és 12. között tartották, az igazgatótanács üléseket pedig november 8-án, 9-én és 12-én. MTT Évkönyvei, 2: 74–91., MTA KIK KRKGY K 1304.

4 Az országgyűlés miatt.

– úgy mond – az sehol sincs mondva, hogy az elegyes ülésekben is (hol titoknak választatik) annyinak kelljen jelen lenni, hanem csak az: hogy igazgató, tiszt. és rendes tagoknak kell jelen lenni. Nem tudom, milly vélekedéssel leszen Méltóságod és Gr. Teleki József úr e’ tárgyban; csekély itéletem szerint Helmeczy’ nézete nem helytelen. Egyébiránt, mind általában, mind különösen az ujított rendszabások ’s a’ leendő választások miatt Méltóságod’ távollétét sínlenünk kell; és csak az nyugtat meg bennünket, hogy ott is, hol Méltóságod jelennen munkálkodik, áldás kél lépte’ nyomában.

Az ég tartsa meg Méltóságodat nagy fáradozási közt épen ’s jó kedvben! Azt ohajtja minden jókkal

Nagyságod’

hű tisztelője
Schedel Ferencz

Pest, September’ 20. 1834.

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MTA KIK KRKGY K 166/146.

Előzmény: III/34. levél

Méltóságos Gróf Úr!

Szerencsém van Méltóságodnak a mai postával a 'Tudománytár' 3dik kötetét megküldeni; a' 4diknek nyomtatásai is annyira haladt már, hogy kijövetelét az ünnepekig reménylhetem, 's így az első évfolyam a' maga idejében be lesz végezve. Méltóságod eredeti értekezéseknek szükét fogja észre venni; de az természetes olly literatúrában, hol kevés a' tudományosan eléggé kikészült fő – a' mienk bizonynyal ollyan, de ollyan volt minden literatura eleinte; és csak akkor jelentek meg ezek, mikor a nemzet' nyelve tudományok' nyelve is lőn. Továbbá a' censura is hatalmas gát; néhány munkáink most is ott rekednek még. Kénytelen vagyok tehát másunnan kölcsönözni; azonban azt hiszem, folyóirat' becsét nem annyira a 'tartalom' eredetisége, mint annak belső érdeme teszi: nagyobb része az angol, franczia 's német folyóiratoknak is külön kijött nagyobb munkák' kivonatait adja. Látuk, hova vitte az originalitas' [*eredetiség*] kizáró principiuma [*elve*] a' Tud. Gyűjteményt. Azt ugyan nem merészlem állítani, hogy a' kölcsönzésben eddig teljesen megfelelttem. Magam vagyok, az osztályok nem gyámolítanak. Továbbá magában a' választásban is hatalmas rém a' censura; hogy ne legyek kénytelen a fordítót a' magaméból fizetni, ha dolgozata cassáltatik [*eltöröltetik*], olyakat kell válogatnom, mikbe nem akadhat – 's itt érzem leginkább szerencsétlen helyheztetésünket. Méltóságos Gróf! Sajtószabadságot! 's nem lesz nehéz még nálunk is tudományos folyóiratnak pár ezer olvasót szerezni. De így – Végre, még fordításra sincs elég alkalmas 's egyszersmind ráérő ember: 's innen van, hogy Méltóságod többnyire ugyan azon neveket fogja észre venni. Azonban annyit ígérhetek, hogy valamint a' most sajtó alatt levő IVd. kötet, melly csupa 'életre való' dolgokat foglal magában, az előbbieknél már érdeklőbb: ugy a' következők annál fogva is mindinkább és inkább javulni fognak, minthogy az első évfolyamatra csak 8, a másodikra már 12 hónapom leend, 's így többet is olvashatok össze, 's több közt leszen választhatásom. Egyébiránt a mennyire könyvárosunk' észrevétele helyes, a' könyv eddig megelégedéssel vétetik.

Academiánk' dolgában sokat, sokat kívánnék Méltóságodnak írni; de ez a nagy gyűlés annyi szomorító érzéseket hagyott bennünk hátra, 's róla olly nehéz panasz, sőt vádak nélkül emlékezni, hogy enyhítőbb-

nek, tanácsosabbnak kell tartanom róla hallgatni. Soha sem szorult a' jobb rész – azaz, az, mellynek iparkodása: mindenben az ügyet 's nem a' személy' dolgát boldogítva látni – 's mellyhez magokat, minden szerénytelenség nélkül számlálják azok, kiket Méltóságod jól ismer – ez a' jobb rész, Méltóságos Uram, soha nem szorult annyira Gr Széchenyi Istvánra, 's ennek távollétét¹ soha olly sajnosan nem érezte, mint e' gyűlés' lefolyása alatt. Van egy párt, mellynek egyetlen iránya a' maga embereit fényben látni 's befolyásukat biztosítani; 's így lépteit ez az elv vezeti mindenben, bármit kívánjon az ügy, az igazság. Mennyi való mondatott el czáfolatlanul, mennyi ál ok semmisítetett meg úgy, hogy felelet sem következhetett: de a' voks – az eldönt mindent: 16 nyolcz ellen – ez a' legczáfolhatatlanabb ok és argumentum. Így mi nevezetes csatákat veszítettünk, 's veszítettük Gr. T. J.² úrral együtt. Ő volt az asztal' felsőbb részén az igazság' egyetlen gyámola, tisztele-tünk' legméltóbb tárgya. – Meg kell jegyezmem, hogy a' Taglatat' írója³ is itten volt.

Az deputatio [küldöttség], a' Stadiumot⁴ 's a' Balitéleteket⁵ „jutalom' kérdése alá eshetőknek” vallá, ha a' 13' rendszabás nem ellenzené.⁶ A' dolog protocollumba [jegyzőkönyvbe] ment, 's menend, reménylem, az évkönyvbe is. Rajta leszünk, hogy a' történetíró el ne feledkezzék róla.

Pénztárunk' szaporodásai: Bács küldött 100 f 6kr ezüstb. Szabadka városa 300 ftot ezüstb. – Gr. Teleki József úr 4000 fton megvásárlotta Kresznerics' könyv- és pénzgyűjteményét,⁷ azt a' társaságnak ajándé-kozta, 's hogy az utóbbit folyvást nevelni lehessen, 2000 ftot cp alapí-tott. –

- 1 Széchenyi 1834. augusztus 30-án indult el újabb al-dunai útjára, amelyről december 19-én érkezett vissza Pestre. SZIN, 4: 491–510.
- 2 Teleki József.
- 3 Dessewffy József, *A hitel cz. munka taglatatja* (Kassa, 1831) című mű szerzője.
- 4 Széchenyi műve, 1832-ben jelent meg.
- 5 Wesselényi Miklós műve, 1833-ban jelent meg.
- 6 A rendszabások 38. pontja szerint: „Tiszteletbeli és rendes tagoknak szabad kiadott munkák által keresni jutalmat, de illy szándékkal a' feltett kérdésekre nem felelhetnek.”
- 7 Kresznerics Ferenc (1766–1832) esperes-plébános, író, a Tudós Társaság tiszteleti tagja. Hagyatéka 200 darab ősnymtatványt, 76 kötet kéziratot, 1060 kötet könyvet, térképeket és régipénz-gyűjteményt foglalt magában.

A' választások, ha Méltóságodnak még nem volnának tudtára adva, ezek: Szalay Imre⁸ és Horváth István (!) tisztelt tagok. Rendese: Ercsey' helyére Szász Károly,⁹ két jeles munka' szerzője, 's kit Méltóságod mint országos embert ismer – az egyetlen szerencsés választás. Rendesnek az Igazgatóságnak helybeli törvényosztályban ajánlatott Sztrokay!¹⁰ – Levelezők: Árvay, Voltaire' fordítója; Farkas Sándor; Fillinger (kit a' világon a' papokon kívül senki sem ismer); Horvát Czirill, Tirus' írója; Magda, a' Statisticus; Péterfi, a' philosoph; Podradczky a' történetbuvár; Somossy a' zsidó philolog.¹¹ Külföldiek: Humboldt Vilmos, Klaproth Julius, Palacki József, Schelling Frid.¹²

Kölcsey írásban jelentette, hogy nem akar választatni.¹³ A' dolog függőben van, mert igazgató csak 3 volt, 's így elegyes ülés nem tartatott. D. megkéretett folytassa dolgait, míg szükség.

Zsebszótárunk' német-magyar része a' T-ben van, 's februariusban elkészül. Ha mindnyájunk' egészsége helyt áll, 's a' súlyos munka folyhat mint most, 1836 derekáig be lesz fejezve.¹⁴

Beszélik, nem tudom helyesen-e?, hogy Sztratimirovics¹⁵ párezer pengővel serbus [*szerb*] academiát fundált [*alapított*], 's a' nádor a' pártfogóságot elfogadta. – Ennek jó sikerét reménylem. A' magyarnak illy szerek kellenek.

Tartsa Isten Nagyságotat a' hazának, 's minden híveknek, kik Nagyságotat érzik, 's ugy tisztelik mint kell. De hozza már egyszer megint közünkbe is!

8 Szalay Imre (1787–1848) nyelvész, filozófus, teológus.

9 Szász Károly (1798–1853) jogász és nyelvész.

10 Sztrokay Antal (1780–1850) jogász és költő.

11 Árvay Gergely (1790–1871) író, műfordító, premontrei szerzetes; Bölöni Farkas Sándor (1795–1842) író, politikus; Fillinger Lipót (1787–1844) teológus; Horvát Czirill (szül. Horváth József, 1804–1884) filozófus, piarista szerzetes; Magda Pál (1770–1841) geográfus, földrajzi író; Péterfi Károly (1790–1873) filozófus; Podhraczky József (1795–1870) történetíró; Somosi János (1783–1855) református teológus.

12 Wilhelm Humboldt (1767–1835) német nyelvész, esztéta; Julius Klaproth (1783–1835) német nyelvész; Joseph Palacky cseh történetíró; Friedrich Schelling (1775–1854) német filozófus.

13 Lásd a III/35. levél 2. lábjegyzetét.

14 A zsebszótár német–magyar része 1835-ben, a magyar–német része 1838-ban jelent meg.

15 Stefan Stratimirović (1757–1836) karlócai érsek, író. A Szerb Tudományos Akadémiát 1842-ben hozták létre.

Magamat Méltóságod' további kegyeibe ajánlván, változatlan tisztelettel vagyok

Méltóságod'

Pest, november' 26. 1834.

alázatos szolgája
Schedel Ferencz

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MTA KIK KRKGY K 166/147.

Közli: Vízota 1910b, 428–430.

37. TOLDY FERENC SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Bécs, 1835. január 13.

Méltóságos Gróf Úr!

A' Pest és Buda közt megnehezült 's fél napra félben is szakadt általjárás oka, hogy az Új Rendszabások' példányát nem elébb mint indulásom' órájában kapván, azt elébb nem – kivált a' szükséges jegyzetekkel nem, küldhettem el Méltóságodnak.

A' leMBERGI pakétát, mellyet nekem Tasner adott által, azért tettem fel a' hainburgi postára, minthogy pecsételtet nem mertem Bécsbe bevinni. Itt pedig van szerencsém: a' Tudománytár' IV^d kötetét, a' Zsebszótár' 39^d és 40^d íveit, egy példányt a' régi rendszabásokból, 's egy másolatát az újaknak, Méltóságodnak leküldeni.

Tasner hagyta meg nekem, hogy jegyezném ki külön azon pontjait e' Javaslatnak, mellyek fontosabb változtatásai vagy pótlásai a' régieknek, hogy Méltóságod, bokros foglalatosságai közt könnyebben vehesse ki a' variánsokat. Szót fogadok ezennel; 's megérkezvén ez éjjel a' gyors szekérrel, azonnal elolvastam a' kettőt, hasonlítva, 's most, esztendő múlva, azt találtam, hogy a' milly kevesek a' valódi változtatások, olly helyesek és üdvösek; 's hacsak ex principio [*elvből*] nem ellenz az udvar minden változtatást, mint illyet; alig ha fogja ellenzhetni az itt javaslottakat.

A' változtatásokat négy rendbeliekre oszthatni; 1. kihagyások. 2. toldások. 3. változtatások. 4. határozottabb kifejtések.

I. Kihagyások. Csak kettő; u. m. a' 2^d és 54^{dik} a' régiékből; minthogy a' 2^{dik} már benn foglaltatik az I^{ben} és 3^{dikban}, az 54^d pedig (t. i. pénzt adakozásokból várunk) nem lehet rendszabás.

II. Toldások. Az új 7^d rends.; mert a' kiadandó folyóírásról a' régi rendszabásokban nem is volt szó, hanem csak az Alaprajzban. (Hasonl. Alap. lap 6. 3^d pont, és a' 7^d régi rendsz.) Egyébiránt ez volna egyike a' főbb változtatásoknak; mert az alaprajz critikai folyóírásról szól, az új 7^d r. pedig in genere [*általában*] csak tudományost említ; mellyből azonban, ha a' társaság idővel cél- és kor-irányosnak látná, bizvást csinálhat critikai folyóírást, mert a' „tudományos” ezt ki nem zárja. Így tehát meg lenne nyugtatva a' critica' barátja is; sőt e' tekintetben ez nem is volna változtatás, csak elhalasztás.¹

1 A reformpárt törekvése a Tudománytár eltörlésére nem járt sikerrel, csak annyit sikerült elérni, hogy megszűnt kritikai lap lenni.

A' 11^d régi rendszabásba (melly az újak közt is 11^d) e' szavak toldattak: „a' társaság' czéljával meg nem egyező” t. i. politicai vitatások. Ez – wenn man will [*ha úgy vesszük*] – még nyugtatásul szolgálna a' remegőknek.

A' 20^{dik} új rendsz. a' segédjegyzőről nem egyéb, mint a' régi 19^d 2^d részének külön szakasztása azon okból, mint hogy logicaibb elrendelés minden nemü individuumokról külön szám alatt szólni. Így kellett külön az új 28^d r. is.

A' legfontosabb toldások a' 23^d új rendsz. a' munkátlan r. tagokról, a' 24^d új r. a' talán becstelenné lettekről; a' 25^d új r., mely a' kirekesztés' módját adja elő, 's a' 26^d új, mely azoknak önkénytes kiléphetéséről szól.

Toldás az új 27^d 's az új 38^d rendsz. is, mellyek csak ki voltak feledve a' régiékből, 's a' könyvtárról szólnak.

A' 43^d új (35^d régi) csak kiegészítés, mert ki volt hagyva a' könyvtárnok, ügyvéd stb.

Az új 52^d (44^d régi) és az új 55^d (régiben 46^d) csak annyiban vannak toldva, hogy itt a' levelezők is bebocsátatnak az ülésekbe, értesítő szavazattal.

Az 53^d a' praesidiumi [*elnöki*] helytartóságról egészen új. Ehhez kellene a régi 15^{diket} illeszteni, hol talán kihagyandó lenne a' pesti lakás; 's azért így állhatna: „Az előülő a' társaság' minden dolgait kormányozza. Távolléte alatt stb”

Végre új a' 68^d is, a' statutumok' revisiójáról [*az alapszabályok felülvizsgálatáról*].

III. Változtatások. Kettő csak, de fontos, T. i. a' rendes tagok' számbeli proportiójának [*arányának*] megváltoztatása (l. a' 17^d régi és új rendsz.); 's a' titoknoki és segédjegyzői hivatalok' restauratiója (l. az új 37^d, 's a' 29^d 's 30 régi rendsz.). Nagyon szükségesek, kivált az első.

Ide tartoznék szorosán a' criticaí folyóírásnak nem-criticaivá változtatása is, de mint láttuk, amaz csak az Alaprajzban fordul elő, 's így a' rendszabásokra nézve csak toldás az új 7^d rendsz.

IV. Némelly pontoknak bővebb 's határozottabb kifejtése v. jobb rendbe szedése.

Ezek semmi ujságot nem involválnak [*foglalnak magukban*], hanem csak a' praxis által kifejtett dolgoknak a' rendszabásokkal egyesítése.

Így a' 17^d új (régiben is 17^d) a' rendes tagok' kötelességeit –

a' 19^d új (régiben is 19^d) a' titoknokéit –

a' 33^d új (régiben 26^d) a' rendes tagok választását –

a' 34 és 35^d új (régiben 27) a' belső és külső lev. tagok' választását –

a' 49^d új (régi 41) az igazgató gyűlések' mikép hirdetését határozzák meg közelebbről.

Továbbá: az 50^d új (régi 42) az igazgató gyűlések' dolgait –

az 54^d új (régi 45) a' heti ülések' tárgyait –

az 57^d új (régi 48) a' nagy gyűlések' tárgyait –

végre a' 60^d új (régi 51) a' köz ülés' tárgyait – számlálják el teljesben 's a' praxis által kifejezett rendben.

Minden egyéb csak stilusi változtatás.

Reménylem, hogy kevés nap alatt itteni dolgaimat elvégezhetem; 's akkor haza sietek, hogy Döbrentei Ur' eljötté előtt helyben legyek.

Magamat Méltóságod' nagy becsü kegyeibe ajánlván, maradok régi tisztelettel

Bécs, januar' 13. 1835.

Méltóságodnak

alázatos szolgája

Schedel Ferencz

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MTA KIK KRKGY Ms 5548/28.

Közli: Viszota 1909a, 13–16.

Kapcsolódó: III/22., 34–35. és IV/32. levelek

38. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF TOLDY FERENCNEK

Pozsony, 1835. március 23.

Tisztelt Barátom, igen igen bánom hogy becses sorait csak ma vettem! Egy idő óta leveleim igen lassúak lettek! Egyébiránt, Posony, Bécs és Czenk közt alig voltam egy nap is veszteg.

Levele igen – de igen kellemetessen lepett meg!¹ felséges gondolat! Nékem igen tetszik. De mint látom a 'Mezzőt' néhány hétig halasztani kell. Bécsben felhalmozva fekszenek a dolgok² .. Alig marad idő a legfontosabbakra is. Ha meg tétetett az Indítvány,³ nem árt. Ha most tevődik az is jó; de nem kell Jelentést tenni rögtön. Man muß zeigen, daß man discret ist mit "Minder wichtigen – vielmehr auf das Feld der Gelehrsamkeit (!) gehörenden damals zu erscheinen, wenn Wichtigere Dinge abgethan sind! [*Meg kell mutatni, hogy az ember el tudja különíteni a kevésbé fontos dolgokat – és a tudomány területén inkább akkor jelenjen meg, amikor már a fontosabbak elintéződtek.*] – Sokan "Semmit sem tartanak kifejezett vagy fejledező nemzetiségre; sokan pedig – kik sejdített a rejtett erőt, semmitül nem rettegnek annyira. Valamint az oktalanság – ha személyesítve volna – a tüztül! –

Holnap ismét Bécsbe megyek.⁴ Onnand irok. –

Fajdalom! sokan dobbal vadásztak! A leg kisebb élet jelet maniának tartják! Így kell lakolnunk a tul hévért! Bilincseket raktak lábainkra leg jobb barátink.

Hacsak lehet, April 6^{ikán} Pesten leszek,⁵ addig is igen köszönöm, Valóban felette bölcs közlések.

Széchenyi Ist.

Posony März 23 1835

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MNL OL P 626–1.–1835.

Közli: Majláth 1889–1891, 1: 613–614.

1 A levél nem ismert.

2 Az alapszabályok reformját a nagygyűlésben elkészítették, de az igazgatótanácsban nem kerültek tárgyalás alá, mert 1834 folyamán és 1835 közepéig nem tudtak határozatképes ülést tartani. Ennek egyik oka lehetett, hogy Teleki József bécsi hivatala miatt távol maradt, a bécsi utalás ennek a ténynek szólhat. Viszota 1909a, 13.

3 Nem állapítható meg pontosan, milyen indítványról van szó. A Társaság rendszabásainak módosított változata készen volt, lásd 2. lábjegyzet. Széchenyinek a kaszinó kapcsán is volt egy indítványa, amelyet Fáy András son keresztül érvényesített: ha egy kaszinótag elhalálozik, valamilyen ajándékot hagy a kaszinóra; ezt 1835-ben vették tárgyalás alá. SZIN, 4: L

4 Még aznap Bécsbe ment. SZIN, 4: 534.

5 Április 6-án érkezett Pestre. SZIN, 4: 537.

39. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF DÖBRENTEI GÁBORNAK

Pest, 1835. június 1.

Barátom

Véletlenül a régi nyelv emlékek¹ egy iva jött kezeimhez – ’s úgy látszik mintha a papiros finomsága – melly sokkal jelesb mint azon papiros mellyet az Évkönyvekre használunk – tán igen is nagy csorbát ütne pénztárunkra. Nem emlékezem mi volt ez iránt a Végzés, de akár mi volt is, – Elöülői hivatalomnál fogva, kívánom kegyedtül ”Függesz-
tené a dolgot egy pillanatra fel míg t. i. ez iránt szoval értekezünk.

Ma estve a Casinoban, holnap reggeli 11^{ig} lakasomban leszek.

Sietve

Széchenyi

Junius 1^{ső} Pest

1835

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MTA KIK KRKGY K 194/62.

Közli: Majláth 1889–1891, 1: 634–635.

1 Régi szövegemlékeink első gyűjteményes kiadása Döbrentei Gábor szerkesztésében jelent meg, 1838 és 1846 között az I–III. és a IV/1. kötet.

40. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF DÖBRENTAI GÁBORNAK

Pest, 1835. június 3.

Tisztelt Titoknok Ur,

Másod-Elölülői tisztemnél fogva kegyedet hivatalosan felszólítom ezennel "a' Régi Nyelv- emlékek'¹ nyomtatását felfüggeszteni, nekem pedig minél előbb mind azon papiros rézmakénti² árát bemutatni, melyen a' Tudománytár és a' Régi Nyelv- emlékek nyomtattatnak, mind be- küldeni a' nyomtatási díjnak e' két papiros közti különbségét, mind vég- re bejelenteni: hány ív van már a' Régi Nyelv- emlékekből kinyomtatva?"

Ki igazi tisztelettel maradok

Kegyednek

Pest, Junius 3, 1835.

kész szolgája

Gr. Széchenyi István

Döbrentei Gábor írása a levél tetején:

„Ennek írására gr. Széchenyi Istvánt, Vörösmarty Schedel és czim- borái vették, kik a R m Nyelvemlékek szerkesztésit, engem mindig gátoltak. Akarták játszani Luczenbachernek³ ki, midőn én 16 szava- zattal levék választva, 8czat kapott,⁴ s már nem akart velek furfan- goskodni.”

Kézirat – eredeti levél saját kezű aláírással: MTA KIK KIRKGY K 194/63.

Közli: Majláth 1889–1891, 1: 635.

Kapcsolódó: IV/31. levél

¹ Lásd a III/39. levél 1. lábjegyzetét!

² Rizsma, a papír mérésére használt mértékegység.

³ Erdy (Luczenbacher) János.

⁴ Az 1834-ben tartott 5. nagygyűlésen választották Döbrenteit szerkesztő- nek. Luczenbacher volt az első, aki a Társaság felhívására a nyelv ápolá- sának jegyében egy 162 régi magyar nyelvemléket felsorakoztató listával állt elő. MTT Évkönyvei, 2: 77., Terbe 2018, 475.

41. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF CHARLES HENRY BELLENDEN
KERNEK

Pest, 1835. szeptember 16.

Pesth. Sept. 16th 1835

Sir,

In answer to your Letter of the 15th instth I beg to inform you, that there are three quite distinct Libraries at Pesth which may be called public, viz. those of the University, Museum and Hungarian Literary Society, and therefore I do not know, which of these Libraries the Commissioners on public Records in England intend to honor with the said Records. If it be the Library of the Hungarian Literary Society, of which I am the Vice-President, I am sure, the Society will feel very grateful, and accept of them with the greatest pleasure. And in that case you will oblige me very much by sending them to Mr Rothschild in London with the Letter which I take the liberty of inclosing, and he will forward them to this place.

Pray be so kind as to present my respects to the Commissioners on Public Records in England and believe me with the sincerest sense of gratitude for the interest you have taken in our country

Yours very faithfully
Stephen Széchenyi

Kézirat – egykorú másolat: MTA KIK KRKGY K 210/1.159.

Közli: Majláth 1889–1891, 2: 115.

Pest, 1835. szeptember 16.

Uram!

*Válaszolva 15-i levelére tájékoztatom, hogy három meglehetősen különböző könyvtár is van Pesten, amelyeket közkönyvtárnak tekint-
hetünk, ezért nem tudom, hogy a Levéltári Bizottság mely intézményt
kívánja megtisztelni az említett dokumentumokkal. Ha ez a Magyar
Tudós Társaság könyvtára lenne, amelynek én vagyok az alelnöke, ak-
kor bizonyos vagyok benne, hogy a Társaság hálásan és nagy örömmel
fogadja el őket. És ebben az esetben nagyon lekötelezne, ha elküldené
a dokumentumokat Mr. Rotschildnak Londonba annak a levélnek*

a kíséretében, amelyet bátorkodok csatolni,¹ ő pedig továbbítja őket az intézménybe.

Kérem, legyen olyan kedves, és fejezze ki tiszteletemet a Levéltári Bizottság megbízottai felé, és higgye el, a legőszintébb hálával tartozom az érdeklődésért, amelyet hazánk iránt tanúsítottak.

*Mély tisztelettel
Széchenyi István*

Fónagy Zsófia fordítása

¹ Nathan Mayer Rothschild londoni bankár, Széchenyi hozzá intézett levele: MTA KIK KRKGY K 210/1.160., közli: Majláth 1889–1891, 2: 116.

42. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF DÖBRENTEI GÁBORNAK

Pozsony, 1835. november 10.

Posony Nov. 10^{ikén} 1835

Kedves Barátom

E levelet két testvér Mr Turnbull viszi. Igen tudós két Angol és több nyelveket is szóll. Passusa [*útlevele*] rendesen át van nézve a M. kancelláriánál. Kérem legyen Önnek egy kis figyelme reájuk – 's kedveltesse meg velük – menyire lehet – Hunniát. Pestrül ismét Gráczbá szándékoznak –

God bless you my dear Sir [*Isten áldja, drága Uram*]

Széchenyi

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MTA KIK KRKGy K 194/64.

Közli: Majláth 1889–1891, 2: 169–170.

Válasz: III/45.

43. TOLDY FERENC SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Pest, 1835. december 22.

Méltóságos Gróf Másod Elölülő Ur!

A' következőkben van szerencsém Méltóságodnak a' kívánt tudománytári adatokat előterjeszteni.

Tudománytár, 1834. I–IV. kötet' költségei. Conv. P.

1. Szerkesztő díja _____ 300 f –
2. Tiszteletdíjak _____ 376 f 13 $\frac{3}{4}$
3. Nyomtatás _____ 879 f 44
4. Réz- és kőmetszetek _____ 89 f 12
5. Kötés _____ 100 f –
6. Borítékpapiros _____ 32 f –
7. Hirdetések _____ 40

Összesen 1817 f 9 $\frac{3}{4}$ xr.

Bevétel Eggenberger¹ számadása szerint de dato [*a kelet napjától*]

22. dec. 1835.

14 finom 's 421 közönséges példányért, procentók' [*százalékok*] letudása után 1414 f 24

'S így künn van még: 402 f 45 $\frac{3}{4}$

Ez a' fennlévő 74 finom 's 202 köz. példánnyal, ha elkelnek, untig van fedezve.

Az 1835diki folyamatról illy teljes jegyzéket nem adhatni, mert sem az utolsó kötet nincsen készen, sem a' könyvárossal az esztendei számolás nincsen még megtéve. Azonban a' mennyire hozzávetőleg ítéltetek, a' 2' folyamat költségei teendének – – – – 2000 ftot,

Belőle Eggi jegyzéke szerint maig elkölt 6 finom, 246 köz., azaz 816 f árra

'S így fedezetlen még 1200 Ft

Innen az tetszik ki:

1. Mintha az a' csekély részvét is csökkenne, mellyel a' publicum [*közönség*], első esztendőben volt folyóírásunk iránt; ámbár a' 2' folyamat mind mennyiségre meghaladja az első, mind tartalma szerint, a' „Literatura” [*Irodalom*] czikkely által tetemesen javult. Még feltűnőbb e' csökkenés, ha meggondoljuk, hogy most a' posta is megnyílt Tudománytárunknak; 's egyedül az nyújt némi vigasztalást, hogy az 1° folyamatból is az idén kelt el egy jó rész.

2. Azt látjuk hogy a publicum a' papiros' különbségére nem igen néz. 14:421; 6:246 – ez az arány.

¹ Eggenberger József (1768–1850) pesti könyvkereskedő.

Még azt is meg kell jegyezni, hogy mivel az íróknak is, az igen csekély honorarium [*tiszteletdíj*] miatt, részvétele fölötté csekély, a' heti ülés a' honorariumok' nagyobbítását ajánlá, 's az el nem fogadtatott, mert így is deficitben vagyunk. Nb! eredetiért, ha petittel² van is nyomtatva (pedig egy illy petit ívre annyi fér, mint közönségesen 2 ívre) 8 f, fordításért 6 fl

Ezeket előre bocsátván, Méltóságod' kérdéseire ezeket van szerencsém felelni:

1. A' küldött példakötet' nagyságára nem készül jelennen Magyarországon papiros. Rendelni kellene; mennyivel szállna felebb az ára e' formatumbeli különbségért, itt Pesten nem volt módom pontosan megtudni.

2. Mi a' papiros millyenségi különbségét illeti; ha minden példányok arra a' papirosra nyomtatnának, melyre most a' finomabbak, a' különbség minden ivnél (mert a' közönségesnek rizmája³ 4 f, a' finomabbé 8 ft, kellene pedig 650 példányhoz 1 ½ rizma) lenne 6 ft cp, 's így egy egész folyamatnál, vagyis 70 ivnél = 420 Ft cp. Ha az írói honorarium még egyszer annyira emeltetnék, a' differentia 1834ben csak 346 f lett volna. – Ha még szebb papiros kívántatnék, p. o. 10 ftos, a' költség ehhez képes újra 200 fttal növekednék, 's így tovább.

Sokat nyernénk, ha a' társaság azt eszközölhetné ki a kormánytól, hogy a' maga papirosait a fiumei gyárból vám nélkül hozathassa, mert a fiumei velin' gyári ári nem sokkal nagyobb,⁴ a' mi bányavidékeinkbeli nyomt. papirosainké.

3. Mi a' nagyobb betűket illeti: a' garmond után cicero jó. Az angol cicero, mellyel a' Világ⁵ van nyomtatva, kissé nagyocská; a' párizsi, mellyel p. o. a' Tudtár' előszava (l. 1° köt.), lenne helyette célirányosan elfogadható. De ehhez képest:

4. A' columnáknak [*hasáboknak*] is jóval nagyobbaknak kellene lenniök, hogy igen sok textus [*szöveg*] ne vesszen el. Az ide mellékelt két mustra (Nb! az csak kefével van lehúzza, 's így a betűket koránt sem mutatja olly szépeknek, mint a' millyenek) lexiconformatumban szedetett, t. i. a' legnagyobb octávban, melly papirosainkra fér, 's Magyarországon ismertetik. Nro 1 sűrű sorokban csak 1 sorral foglal kevesebbet magában mint a' mostani Tudománytár, 's így egy ivnél 16 sor, egy kötetnél csak fél ív textus veszne. Nr 2. ritkított sorokkal

2 Nyolcpontos betűtípus.

3 Rizma, a papír mérésére használt mértékegység.

4 Hiányzó szó: mint.

5 Széchenyi műve.

7 sorral foglal kevesebbet egy lapon mint a' mostani Ttár, 's így minden kötetnél a' mostani Tudtár szerint negyedfél ív textus veszne.

5. Nro 1 szerint egy egy ív (a' régi papiroson) kerülne 13 f 20 krba (most kerül 12 f 49 xrba). Nro 2 szerint 13 f 3 xrba. A' nyomtatási költség tehát mindössze is csak 30-35 fttal lenne több. – Meg kell egyéb-iránt jegyezni, hogy a' Ttár, mostani papirosán, ha körül nem vágatnék, olly nagy lenne mint az Edinb. Review;⁶ 's hogy columnái jelen-nen szint olly szélesek 's egy sorral hosszabbak mint a' „Világ”éi.

6. Mi a' borítékot illeti: mostani papirosaink' ára 1 ft, azé a' kéké, melyet Méltóságod javasol: 2 f 24 xr. Ha a' Tudtár olly papirosba 's olly móddal kötetnék, mint a' Méltóságod 'mintái közül az A) van kötve, akkor a' könyvkötő munkáért és papirosért kapna (az egész folyama-tért) 250 fttot; most kötés és papiros 132 ft, 's így e' részben az egész különbség nem tenne többet 118 ftnál; 's ha vesszük, hogy mi most a' boríték' belsején áll, az külön fejr papirosra nyomtatnék, 's így ragasz-tatnék a boríték' belső színére, a' költség talán még 20 fttal nőne, 's így e' tetemes javítás csak 138 Ft különbséget tenne.

Ennyi az, mit Méltóságod' kívánságára mint pusztá adatokat küld-hetek. 'S engedje meg ez alkalommal, hogy részemről a tiszteletdíjak' fölemelését ajánljam Méltóságodnak, mihelyt t. i. a' cassa' ereje en-gedni fogná. Épen legmunkásabb tagjaink, dolgozásaik után kényte-lenek keresni jövedelmet, 's illy díjak mellett, ha azon felül még fize-téstelenek, nem képesek a' Ttárba dolgozni. Pedig, fájdalom, a' cassa tán sokáig nem lesz még azon állapotban, hogy ezt tehesse; mert most is 15, többnyire tudományos munka várakozik sajtóra, a fiók pénztár pedig 4000 pengő fttal tartozik a főpénztárnak.

Magamat Méltóságodnak megbecsülhetetlen kegyeibe ajánlván, változhatlan tisztelettel vagyok

A' Méltóságos Gróf Elölülő Urnak

Pesten, dec. 22. 1835.

alázatos szolgája
Schedel Ferencz

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MTA KIK KRKGY K 166/160.⁷

Közli: Vizsota 1910b, 431–433.

Kapcsolódó: II/16. levél

6 Edinburg Review, kulturális folyóirat, amely 1802 és 1929 között jelent meg Nagy-Britanniában.

7 A levél melléklete a *Bentham's Philosophiája* című nyomtatott mű 107. oldala.

44. DÖBRENTAI GÁBOR SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Buda, 1836. január 10.

Buda, Januarius 10^d 1836.

Méltóságod

Becsés levelét hozott bukuresti Dr Mayer engem betegen talált, meghülés miatt. Nem vette azonban, gondolnám észre rajtam. Igyekeztem Méltóságodért is szívesen látni.

Azóta négy hétig tartott gyengülesem. Most kezdek megint kijárni.

Nem tudom mit juttathatna Méltóságod dicsősége pályájáról még csekélységemnek együtt dolgozásra. Pihenés nekem szükséges, vallom. 1826 óta annyi mechanizmus vitele, felreszelte erőmet, elbágyasztott. 'S mi, enyhülesem, fáradságimért? Szabdaltatásim.

Kedvemet szegé, két hív barátom halála is. Összszébb vonulásra hajlom. Lelkiesméreletesen akarom vinni ezután is hivatalom és a' magyar akademia rám eső dolgait, azokon kívül csendért esengek. Elmaradtam, tanulnom kell. 'S javítgatni kívánnék irkálásimon, szegénykéken.

De, nem ezért nem leszek ez után részvényes a' Casinóban. Sajnálom ezt, hanem – nem győzőm. Adósságom van, sokkal többbe került Pozsonba, az akademia alkotására, igazgatói ülésekre vagy 5^{szér} menetelem, napdíjaimnál; a' Casinó első évében minden nyomtatást is a' tiszteletdíjből készséggel fizettem, csak haladjunk. Reméllém e' viszszapótolhatásokat, azonban régibb karban maradván csak fizetésem, meghuzásommal kell pótolnom a' mivel Atyám iránt tartozom. 'S ha, rendben nem vagyok, nincs álmom. Gondolom tehetni a' Casinóból elmaradásomat, mivel csak mint titoknok valék, az felvált, csonkulás hát nincs.

Ezekről bizodalommal akartam volt szólani Méltóságoddal a' mult nagy gyűléskor, reggel tévén tiszteletemet, de láttam kedvetlenségét hozzám, 's nem tudék.

Ha azonban fel nem szabadítana Méltóságod, 's gondolná, hogy kimaradásom nem illő rendén van, mit én nem látok, akkor Méltóságod kedvéért, megerőtetem magamat, hivén hogy talán fejlenék alkalom, melly másképp igazíthatja érintett viszonyomat, mivel fennyen díszeskednem nem szabad.

De, nem szoktam félni Gr Széchenyi Istvántól, ha en kebeléből, az elcsendesültből itél.

Dicső idők elmúltára emlékezve, mély tisztelettel szolgál
Méltóságodnak

Döbrentei.

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MTA KIK KRKGY K 203/137.

45. DÖBRENTAI GÁBOR SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Buda, 1836. február 28.

Méltóságos Gróf,

Mr Turnbull, kit Ön, még 1835^d November 10^d Pozsonból utasíta hozzám, tegnap adta meg a' levelet, mert mondá jöttekor, Kassán létemet hallá, télen pedig az átjárást unta. Tovább mulatott nálam, 's Méltóságod kívánsága szerint viselvén magamat, talán egy kis megelégedéssel ment el, tőlem kapott Assignatiojával [*utalványával*] is.

Tiszteletem, készségem Méltóságod iránt mindig megmarad. Azért, hajdani kifejezés szerint, mit a' régi levelekben találtam, sok szolgáltatmat ajánlom.

Hála a' diadalire.¹ Törvényünk ezután magyar nyelven.² Minek utána így ennek jövődjé már biztos révben, szint úgy nyugottabban dolgozom nyelvünk régiségei, politikai 's kormányi életéhez tartozó adat összegyűjtésén. Igen sok nevezetes fejlőd ki. Legyen Méltóságod is kérem, több olly utam; minőt kezdék,³ elésegítője a' társaságnál.

Mély tisztelettel szolgál

Döbrentei

Buda, február 28^d

1836.

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MTA KIK KRKGY K 203/138.

Előzmény: III/42. levél

1 Diadalira (tkp. diadalaira) helyett.

2 1836. évi 3. törvénycikk a Magyar Nyelvről, amellyel a közigazgatás jelentős része magyar nyelvűvé vált, továbbá az anyakönyvezés nyelve is a magyar lett ott, ahol magyar nyelven folyt az ige hirdetés.

3 Döbrentei a *Régi magyar nyelvemlékek* számára országszerte több kutatóutat tett, közel hatvan levéltárban járt, ahol ritka kéziratokat talált. Főrizs 2023, 231.

46. TOLDY FERENC SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Pest, 1838. július 15.

Méltóságos Gróf, Másod Elnök Úr!

Academiánk' idei nagy gyűlése augusztus' 29dikére levén téve – értem a' megjelenés' napját, az első ülés pedig 30-ra¹ – sietek erről Méltóságodat köteles tisztelettel értesíteni.

Engedje meg Méltóságod, hogy egészségi javulása' hírére támadt nagy örömet 's megnyugvásomat jelenthessem. Gonosznál gonoszabb hírekkel látogatta meg a' sors Méltóságod' tisztelőit, 's szenvedésünk keserű volt 's annál keserűbb mert egy remény nélküli jövődő képével zaklatott, 's levert.

Ha van isten és igazság felettünk, Méltóságod élni fog nekünk is, de magának is, hogy így legalább szikrányi jutalmát vegye annak, a' mi Méltóságod, önfeláldozással, egy egész nemzetnek lett. Lelkem fel van izgatva a' váltva jó 's nem jó hírek által, 's nem gondolhatom el sem azt, sem ezt, hogy bú vagy öröm' könye ne fakadjon szememből.²

Tartsa meg Méltóságod, hő tisztelőjét, megbecsülhetetlen kedvezéseiben; 's méltóztassék a' M-Grófné előtt is hódolatom' megvívója lenni.

Változatlanul
Méltóságodnak

híve
Schedel Ferencz

P. jul. 15. 1838

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MTA KIK KRKGY K 209/16.

- 1 A nagygyűlést augusztus 30. és szeptember 9. között tartották. MTT Évkönyvei, 4: 64–92. Az igazgatótanács szeptember 5-én és 8-án ülésezett, mindkét alkalommal Széchenyi részvételével. MTA KIK KRKGY K 1303
- 2 Széchenyi tavasszal és a nyár elején is sokszor volt beteg, június végére csökkentek panaszai. SZIN, 5: 174–191.

47. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF TOLDY FERENCNEK

Pest, 1838. december 3.

Széchenyi István ötkor pontosan megjelenend ma az Akademia teremében¹

Decemb 3^{ikán}
1838²

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MNL OL P 626–1.–1838.

Közli: Bártfai 1943, 1: 325.

- 1 Naplójában következőképp emlékezett meg erről az ülésről: „Nachmittag Akademie Sitzung, in der ich praesidirt und beinahe eingeschlafen bin.” [„*Délután akadémiai ülés, ahol én elnököltem és csaknem elaludtam.*” – saját fordítás] SZIN, 5: 222.
- 2 Az 1838. december havi kisgyűlések mindegyikén Széchenyi elnökölt. MTA KIK KRKGY K 1393.

48. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF TOLDY FERENCNEK

Pest, 1839. március 18.

Barátom, ha okvetlen kell tartani ma Akad. Ülést,¹ fogok időt, elnökségre találni. Kérem tudositson egy szóval, 's valjon pontban hány órakor jelenjek meg?

Sietve

Széchenyi

Pest Mart. 18^{ikán} 1839

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MNL OL P 626–1.–1839.

Közli: Bártfai 1943, 1: 337.

¹ A hetente tartandó kisgyűlésekről van szó, amelyeket 1839 első felében nagyjából kéthetente sikerült megtartani. Márciusban 11-én Jósika Miklós, 25-én pedig Teleki József elnökletével került rá sor. A 11-i után 18-án következett volna ülés, ami azonban elmaradt. MTA KIK KRKGY K 1393.

49. TOLDY FERENC SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Pest, 1840. november 12.

Méltóságos Gróf, Magyar Academiai Másodelnök Úr!

Szerencsém van Méltóságodnak jelenteni, hogy a' szűnnapok' elmúltával e' f. hónap' 16. délutáni 5. Órakor kezdi meg a' magyar tudós társaság új academiai évbéli kisgyűléseit, 's azokat, ünnepnapokat kivéven, rendszeren minden hétfőn, ugyanazon órában fogja tartani.¹

A' társaság' megbízásában járok el, midőn Méltóságodat ezennel nemcsak üléseink' szorgalmas látogatására, tanácskozásainak és értekezéseinkbeni részvételre, bármelly, a' társaság' munkálati körébe eső előadásoknak időnkénti tartására is egész tisztelettel meghívom. Ha a' társaságnak kisgyűlései' új elrendezése körül az utolsó nagygyűlésben költ határozatai még nem volnának 'Méltóságod előtt teljesen tudva, előre is a' rövid idő múlva megjelenendő új Névkönyvre² hivatkozom.

Erősen hiszi az Academia, hogy semmi körülmény sem vetend Méltóságod' buzgóságának akadályt, 's hogy ennél fogva Méltóságod minél gyakrabban meg fogja vele ülései' óráit osztani.³

Fogadja Méltóságod megkülönböztetett tiszteletem' kifejezését, mellyel öröklöm

A Méltóságos Gróf Ur

Pesten, nov. 12. 1840.

alázatos szolgája

D Schedel F

Kézirat – eredeti levél saját kezű aláírással: MTA KIK KRKGY K 166/174.

- 1 1840. szeptember 8. és november 9. között volt szünet, november 16-án volt az első kisgyűlés, és a következő hosszabb szünetig, 1841. szeptember 7-ig minden hétfőn tartottak ülést. MTA KIK KRKGY K 1393–1394. A kisgyűlések hivatalos jelentéseit az azon résztvevők névsorával közli: *Akadémiai Értesítő* 1. évf. (1840) 1. sz. és (1841) 2–5. sz.
- 2 M. tudós társasági névkönyv, astronomiai naplóval és kalendáriummal 1840-re. Szerk.: gr. Teleki József és dr. Schedel Ferencz Buda, 1839.
- 3 Széchenyi szinte minden alkalommal részt vett az 1840-ben tartott kisgyűlések munkájában, csak november 16-án és 30-án nem volt jelen, 16-án a Gazdasági Egyesület ülésén volt, 30-án pedig többekkel találkozott és folytatott megbeszélést. SZIN, 5: 420., 425. 1841-ben a szünetig viszont csak három januári (11., 18., 25.) ülésen vett részt. MTA KIK KRKGY K 1393–1394.

50. DÖBRENTEI GÁBOR SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Buda, 1842. július 8.

Buda, július 8^d. 1842.

Méltóságos Gróf Ur,

Ez a legelső példány, melyet kezemből kiadok, Berzsenyi összes művei:¹ megjelenttével. Mihelytt a folytatás is be lesz végezve, akkor is Méltóságodhoz küldöm legelőször a pótlást.

Mert úgy hiszem, Berzsenyit folyvást szereti, mert engemet a Méltóságos Gróf Urhoz sok érdekes emlékezet csatol, s édesen érzem Általa el nem feledte: létemet.

A 8^{czad} rétbeli példánynál ez talán kedvesebb lesz, azért választám e 4ed rétt, el nem muló tiszteletem s hálám zálogaul.

Nyert engedelmével is, két nap mulva indulok Parádra.

Döbrentei Gábor

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MTA KIK KRKGY K 203/139.

Közli a kézirat fotómásolatát: Polgárdi 2005, 15.

¹ *Berzsenyi Dániel összes művei.* Közreadja: Döbrentei Gábor. Buda, 1842.

51. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF DÖBRENTAI GÁBORNAK

Pest, 1842. november 24.

Tisztelt Barátom,

Mai ülésünkben: Batthyány Lajost irtam Tasner Vendégeül 62^{ik} szám alatt közébedi ivűnkre.¹ Bravo bravissimo!

Látom a házi Gazda magához vonz!

Önt, fölőslégűl, az iránt akarom e szapora sorok által figyelmeztetni: hogy a névkönyvben előforduló egyetlen egy tagját az Akademiának sem kellene: fölőshívás, fölőszollítás nélkül hagyni ... és arrul legyen Önnnek gondja – mert hiába, emberek vagyunk, – és egy megsértett többet árt sokszor mint száz lekenyerezett – használ. –

Ragályi² például egészen köztünk, fel van e szollitva?

Sietve

Széchenyi István

Holnapi Ülésünk délután van. Kezdeté 4 ora.³ Ott reméllem látni Önt, Mi ugyan azt mondtuk: Pénteken vége az aláírásnak ... de szombaton délkor is berekeszthetjük azt

Pest Novemb 24 1842

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MTA KIK KRKGY K 194/72.

Közli: Majláth 1889–1891, 3: 140.

- 1 Valószínűleg a november 27-én a kaszinóban tartott vacsoráról van szó. SZIN, 5: 650–651.
- 2 Ragályi Tamás (1785–1849) író, jogász, politikus.
- 3 A nagygyűlés üléseit november 21. és 28. között tartották meg, 28-a ki-vételével végig Széchenyi elnökölt. MTA KIK KRKGY K 1357.

52. TOLDY FERENC SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Pest, 1844. április 7.

Méltóságos Gróf Másodelnök Úr!

Szabó István lev. tag, az Odüsseia fordítója azon levelet intézte hozzám,¹ melyet másolatban ide rekeszteni bátor vagyok.² Arra egyedül Méltóságod adhat választ. Ötven arany a kérelem substratuma [*alapja*]. Méltóztassék Nagyságod engem minél előbb tudósítani vagy tudósíttatni az iránt, mit írhatok a folyamodónak, nehogy a válasz elhaladjon, mely akár kedvező, akár nem, úgy veszem a levélből észre, sürgetős. Bocsásson meg Méltóságod Szabó Istvánnak; meglehet az bátorította fel a kérésre, mert tudtára esett hogy Méltóságod volt az, ki előlegezést ajánlani kegyeskedett: csak hogy szegény Szabónak pénztárnak állapotjáról tudomása nincsen.

Méltóságod tapasztalt kegyeibe ajánlott, megkülönböztetett tisztelettel vagyok

Méltóságod

alázatos szolgálja
Schedel Ferencz

Pest apr. 7. 1844.

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MNL OL P 626–1.–1844.

Kapcsolódó: IV/41. levél

¹ A fordítás *Homér Odysseája* címmel 1846-ban jelent meg Pesten.

² A mellékletet Széchenyi továbbította Tasner Antalnak, lásd a IV/41. számú levelet!

53. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF TOLDY FERENCNEK

Pozsony, 1844. november 4.

Magnasi terem

Nov. 4 1844

Barátom Önnek Oct. 30^{iki} soraira siettek¹ válaszolni.²

Az O. gyűlés végét:³ "E folyó hó 10^{ikén} üljük! Ha üljük! E tekintetben tehát az Akadémiai gyűlést illetőleg még várunk kell.⁴

Gyurcsányival⁵ tegnap beszéltem. "Tüstént rendet teend, azt ígerte.

Ide rekesztem az aláíratottakat.⁶

Sietve

Széchenyi Ist.

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MNL OL P 626–1.–1844.

Közli: Majláth 1889–1891, 3: 327.

1 Sietek helyett.

2 A levél nem ismert.

3 Az országgyűlést november 13-án rekesztették be.

4 Az 1844. november 4-i és 11-i kisgyűléseken nem volt jelen, de a soron következők (az 1845. február 3-ival bezáróan) Széchenyi elnökle alatt zajlottak, ahogyan a nagygyűlés is december 16. és 26. között. MTA KIK KRKG K 1396 és 1358. *Akadémiai Értesítő* 4. évf. (1844) 7. sz.

5 Gyurcsányi Gábor (1790–1855) Nógrád vármegye második (1818–1828), majd első alispánja (1828–1832), királyi tanácsos. Később a Királyi tábla (1832–1840), majd a Hétszemélyes tábla ülnöke.

6 Mellékletek nincsenek a levél mellett.

54. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF DÖBRENTAI GÁBORNAK

Pest, 1844. december 14.

Kedves Barátom,

Kis Gyula másod kiadását igen nagy örömmel vettem.¹ Azt gondolám, leg jobb ha tüstént átadom Béla fiamnak, ki már veheti hasznát – – és ki az ide csatolt levélke által,² mint birja, ki jelenti Ön iránti háladatát.

Ön azon keveseknek egyike, ki ernyedetlen mindig munkál, teglát hord téglára & és ekkép mindig épít – – mig honfiaink olly nagy része, fájdalom – vagy szappanbuboréku ”spanyol – Varakat” emel, vagy ”ront” –.

Had’ szoritsam ennél fogva Önnek jobbját, – mert, hiszen én is ’olly hangya féle teremtés vagyok, – – melly ha nem tehet sokat, teszen leg alább egy kitsit. –

Áldja Isten. Most miután ismét szabad közlekednünk (Weil es der brave Herr Winter erlaubt hat [*Mert a derék Tél úr megengedte*])³ remélem hova hamarább meglátjuk egymást, Akademia ülésinkben, – mit igen ohajtok – mert ha már reformálunk, reformáljunk óvatosan, czél-szerűn!⁴

Ön rokonkeblű barátja
Széchenyi István

Pest

Decemb. 14. 1844

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MTA KIK KRKGY K 194/75.

Közli: *Akadémiai Értesítő* 15. kötet (1904) 4. sz. 191.

Kapcsolódó: III/55. levél

- 1 Döbrentei Gábor *A kis Gyula könyve, vagy fiú- és leánygyermekek számára irt elbeszélések* című művéről van szó, amely először 1829-ben jelent meg Pesten. Főrizs 2023, 230.
- 2 Nincs a levél mellett.
- 3 Decemberi naplóbejegyzéseiben is rögzíti az aktuális időjárást. SZIN, 6: 139–150.
- 4 A Tudós Társaságban 1844. márciusban elkezdődött reformfolyamatra utal, decemberben tárgyalták az alapszabályok módosítására kiküldött bizottság javaslatait. SZIN, 6: 141. A 15. nagygyűlést december 16. és 24. között tartották, amelyen Széchenyi elnökölt. MTA KIK KRKGY K 1358.

55. DÖBRENTAI GÁBOR SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Buda, 1844. december 26.

Buda, decemb. 26^d 1844.

Méltóságos Gróf Ur,

Adott becses engedelmevel, hogy jeges bajos dunajárás esetére a mai nap ülésébe ebédre meneteltől felmentve lehessenek, sajnálom hogy élnem kelle.¹

De nem mulatom el előre megírom miként valék az alatt is a magyar nemzetiség diadalának egyik részletén itt jelen.

A főherczeg nádornénál ma tartatott a legelső magyar evang. predikáció,² a mi ezután minden negyedik vasárnap leszén.

A mostani m. királyi várban mióta áll, ez a legeslegelső magyar szent beszéd. Igen készséggel egyezett belé a főhg-nádor, midőn a kérés Eleibe terjesztetett.

Egy borzasztó esetet is irok. Mult éjjel m kir. helytartótanácsi Tanácsos Szobovics János, egészen hamuvá égett, ágyában. 12 órakor feküdt le, játékszini mű kéziratát olvasá mint színházi Censor, nyilván elalult, gyertyája égve maradt, ágyát az meggyujtá, hihetően a füstben megfult, 's reggel ágyát, ágyneműjét, magát csak hamuban találá felesége, ki a bástyára nező lakjában hált, Szobovics pedig csak egyedül.

Mély tisztelettel

Döbrentei Gábor

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MTA KIK KRKGY K 203/140.

Kapcsolódó: III/54. levél

¹ A 13. közülest tartották aznap, amelyen Széchenyi elnökölt. SZIN, 6: 148.

² A budai evangélikus közösség önálló gyülekezetté formálódásában nagy szerepet játszott József nádor felesége, Mária Dorottya főhercegnő, aki maga is evangélikus vallású volt. A levélben említett esemény fontos jelentőséggel bír, a közösség ugyanis 1844-et tartja az önállósodás évének.

56. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF TELEKI LÁSZLÓNAK

Pest, 1844. december 28.

Méltóságos Gróf Úr!

A Magyar Tudós Társaság most lefolyt XV. nagygyűlésében¹ a Méltóságos Urat szavazatok többségével tiszteleti taggá választotta.

Midőn e választásról Méltóságodat szíves örömezt értesiteném, s egyszersmind kérném, hogy a titoknokhoz intézendő válaszban az iránt, kíván-e Méltóságod ezentúl is a társaság ügyeiben részt venni, nyilatkoznék: intézetünk ügyét szívéhez kötöm, barátságába zárt vagyok a Méltóságos Gróf Úr alázatos szolgája, barátja

gr. Széchenyi István.

Pest, deczember 28. 1844.

Kézirat: lappang

Közli: Bártfai 1943, 2: 478.

¹ A 15. nagygyűlést december 16. és 26. között tartották Széchenyi elnöklése alatt. MTA KIK KRKGY K 1358.

57. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF TOLDY FERENCNEK

Pest, 1845. március 16.

Barátom, eleve kívánom önt tudósítani, hogy holnap nem mehetek az Akadémia ülésére.¹ – Hiszen nálam nélkül is elintézhetni ez alkalmmal a dolgokat. Ha azonban ön azt kívánja, hogy ,jelen legyek’ és keddre (márczius 18-ikára) lehetne tenni szokott órára a gyűlést, akkor megjelenhetnék. Tegyen e szerint, mint jónak látja.

Valódi tisztelettel

Széchenyi István

Pest, márcz. 16^{án} 1845

Kézirat: lappang

Közli: Majláth 1889–1891, 3: 345.

¹ Március 17-én tartották a soron következő kisgyűlést Schedius Lajos elnökletével. MTA KIK KRKGY K 1397. Széchenyi aznap a Gazdasági Egylet közgyűlésén vett részt, és többekkel is megbeszéléseket folytatott. SZIN, 6: 185.

58. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF TOLDY FERENCNEK

Pest, [1845.] március 24.

Barátom!

Tegnap reggel Önnek azt irtam,¹ hogy nem fognék ma az Akadémiában elnökölni.

A levél tévedésben a postára adatott; – de addig változtak a dolgok és én ma, ha nem is perczben 5-kor, de Báró Vay ebédje² után rögtön helyemen leszek.³

Széchenyi

Mart. 24 Pest.

Kézirat: lappang

Közli: Bártfai 1943, 2: 493.

¹ A levél nem ismert.

² Vay Miklós báró a Helytartótanács alelnöke lett valóságos belső titkos tanácsosi címmel, ennek apropóján hívta meg Széchenyit is ebédre. SZIN, 6: 187.

³ Az 1845. március 24-i kisgyűlés Széchenyi elnökletével zajlott. MTA KIK KRKGY K 1397.

59. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF TOLDY FERENCNEK

Pest, 1845. március 25.

I.

Barátom, leszen-e ma ülésünk?¹ S hány órakor? Kérek néhány szó írott válaszáért.

Széchenyi.

Mart. 25.

II.

Barátom, holnap után Bécsbe megyek. Semmire sincs többé időm! Tartsatok ülést etc. etc. macht was Ihr wollt! [*csináljatok, amit akartok!*] 14 nap múlva ismét itt leszek.²

Sietve.

Széchenyi.

Mart. 25 1845 Pest.

Kézirat: lappang

Közli: Bártfai 1943, 2: 493.

¹ Legközelebb 1845. március 26-án volt kisgyűlés, ahol Schedius Lajos elnökölt. MTA KIK KRKGY K 1397.
² Számos teendője miatt csak április 3-án utazott Bécsbe, és április 16-án vissza Pestre. SZIN, 6: 190–195.

60. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF TOLDY FERENCNEK

[Pest, 1845.] május 18.

Barátom, hát mikép lesz a máj Akad. üléssel?¹ Josika² mint monda,
nem ülhet elő.

Én 4 ½ kor megjelenhtek ha NB az ülés nincs contramándálva
[ellenezve].

Kérek egy szó válaszáért

Széchenyi

May 18^{ikán} 3^{kor}

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MNL OL P 626–1.–1845.

-
- 1 Kisgyűlés 1845. május 5-én és 19-én volt Schedius Lajos elnökletével,
Széchenyi egyiken sem jelent meg. MTA KIK KRKGY K 1397.
2 Jósika Miklós.

61. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF TOLDY FERENCNEK

Pest, 1845. május 23.

Barátom, Nekem holnap megint nem lesz időm 5^{kor} délután az Akadémiai ülésben elnöklenni!!!!¹

Endigt es ohne mir! Oder soll ich dabey seyn – so bitte ich die Sitzung auf den 25 oder 26ten Nachmittag auf 5 Uhr zu erlegen, wenn ich theil nehmen werde können!

In Eile

[Végezzétek be nélkülem! Vagy ha jelen kell lennem – akkor kérem, hogy 25-én vagy 26-án délután 5-kor tartsák az ülést,² amikor részt tudok rajta venni!³

Sietve]

Széchenyi

Pesth

23ten May 1845

Bitte um Antwort!

[Választ kérek!]

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MTA KIK KRKGY K 200/55.

Közli: Bártfai 1943, 2: 498.

¹ Május 23-án és 24-én Cenken volt. SZIN, 6: 213.

² Május 25-én és 26-án Sopronban és Bécsben volt, csak 29-én utazott vissza Pestre. SZIN, 6: 213–214., 216.

³ Május 19. után csak június 2-án tartottak kisgyűlést, az igazgatótanács ülést pedig június 9-én már Széchenyi elnökletével. MTA KIK KRKGY K 1397 és 1305

Méltóságos Gróf Másod Elölülő Úr!

A nyelvtudományi osztály, mai ülésében, tárgyalás alá vevén Fens. Főherczeg – Nádor – Pártfogónknak némelly nyelvészeti tankönyvek tárgyában költ, s az academia által, eszközös végett, az osztályhoz utasított, K. Leirata tartalmát: úgy hitte, nem felelhet meg jobban a magos bizodalomnak, mint ha a kívánt munkák elkészítését olly tagokra bízza, kik mind a magyar nyelv és irodalom tudományos ismeretének már is jeles tanuságait adták, mind előadás tekintetében, viselt tanítói hivatalik által a szükséges gyakorlati képességet magoknak megszerezték; 's e' szerint a nyelvészeti tankönyvekre nézve Czuczor Gergely rendes tagban, a széptudományiakra nézve pedig Schedel Ferencz rendes tagban központosult az osztály bizodalma; kiknek munkáikat, mihelyt benyújtatnak, szigorúan megvizsgáland, és úgy terjesztend felsőbb elfogadás alá. Hasznosnak, sőt szükségesnek tartaná pedig az osztály, hogy a Szókötés is olly alakba öntetnék által a gymnasiumi tanulók számára, millyenben a nyelvtan többi részei lesznek kidolgozva, azon javításokkal, bővítésekkel, 's az ékes szókötés hozzá adásával, miket az osztály, a nagyobb nyelvtan kidolgozásakor szükségeseznek látott.

Továbbá nélkülözhetetlen kelléknek tartja az osztály, hogy a kívánt tankönyvek mindenikéhez egy gyakorlati rész, vagyis példánygyűjtemény legyen kapcsolva, melly minden korokbeli legjelesb íróink munkáiból olly példányhelyeket foglaljon magában, mellyek az elméletet mintegy valósítva mutassák, e mellett az ifjuság lelke kiképzésére alkalmasak, egyszersmind pedig a tanulókat a hazai irodalom s különösen a jobb írók és munkák ismeretébe bevezessék. Illy példánygyűjtemények vagy olvasókönyvek most is divatosak nálunk a deák nyelvtudományhoz; illyek léteznek az ausztriai birodalom német iskolái számára a német nyelv, szónoklat és költészet tanai mellett is, ez utóbbira nézve tisztelettel kérjük Méltóságodat, méltóztatnék eziránt Ő Fensege utján a nm. Kir. Helytartó Tanács rendeleteit számunkra kieszközölni.

Ezek után Méltóságod kegyeibe ajánlott, megkülönböztetett tisztelettel vagyok

Méltóságodnak

Pest, augusztus 8. 1845.

alázatos szolgálja
Vörösmarty Mihály

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MTA KIK KIRKGY Magyar Irodalmi Levelezés 4r 149.

63. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF HELMECZY MIHÁLYNAK

Pest, 1845. szeptember 3.

Tek. Helmeczy Mihály Úr mint magy. tud. társasági pénztárnokhoz helyben

A magy. tud. társaság titoknokának f. hó 2^{ikán} költ s eredetiben idekapcsolt hivatalos jelentése következtében és értelme szerint,¹ az Igazgatóság általi helybenhagyatás reményében az Academia magyar nyelvtanának² elkészítéséért a társasági pénztárból e következő napdíjaknak azonnali kifizetését utalványozom:

Vörösmarty Mihály r tagnak 30 napra – – – – 90 pengő forint

Czuczor Gergely r tagnak hasonlólag 30 napra 90 –

Fogarasi János r tagnak 27 napra 81 pengő forint

összesen 261 pengő forint

Pest, Sept. 3. 1845

Kézirat – fogalmazvány: MTA KIK KRKGY K 166/199.

Kapcsolódó: I/17. levél

¹ Nincs a levél mellett.

² *A' magyar nyelv rendszere*. Buda, 1846.

64. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF TOLDY FERENCNEK

Sárospatak, 1846. augusztus 18.

Tekintetes Úr!

Nádor ő cs. k. Főherczegsége folyó hó 5^{kén} 1819. sz. a. hozzám intézett k. leirata által tudtomra adni méltóztatott: miszerint a magyar országi építő Igazgatóság a kir. Helytartó Tanács részéről felhatalmaztatott, hogy a nála létező víztani munkákat s az ország folyóirul készített térképeket, úgy utakról s csatornákról rajzokat, a Magyar Academia által e végre kiküldendő matematikai osztály tagoknak helybeni megtekintés végett kiszolgáltathassa.

Miről Tekintetes Titoknok Urat kellő tudomás s további intézkedés végett ezennel tudósítván, megkülönböztetett tisztelettel maradok

Tekintetes Úr

Sáros Patak, aug. 18. 1846.

kész köteles szolgája
G. Széchenyi István

Kézirat – eredeti levél saját kezű aláírással: MTA KIK KRKGY RAL 3/1846.¹
Kapcsolódó: I/13. levél

¹ Fogalmazvány: MTA KIK KRKGY K 166/208.

65. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF TOLDY FERENCNEK

Pest, 1846. szeptember 29.

Tekintetes Úr!

Magyar Lászlónak,¹ ki ezelőtt, mint előadja a dél-amerikai argentinai confoederationál [államszövetségénél] mint flotta hadnagy szolgált, a magyar tudós társasághoz intézett s ide mellékelt kérelmét,² melyben magának a dél-amerikai tartományokban teendő tudományos utazásra pénzbeli segédelmet nyújtani esedezik,³ Tekintetes Urnak mint az említett társaság titoknokának tárgyaltatás végett ezennel áttévén, megkülönböztetett tisztelettel maradok

Tekintetes Úr

kész köteles szolgája
G. Széchenyi István

Pest, sept. 29. 1846

Kézirat – eredeti levél saját kezű aláírással: MTA KIK KRKGY RAL 4/1846.⁴

Közli: Sebestyén 2008, 207.

Kapcsolódó: III/18–19. levelek

- 1 Magyar László (1818–1864) utazó, földrajzi író, Afrika-kutató.
- 2 A kérelem Széchenyi levele mellett megtalálható. Közli: Sebestyén 2008, 209.
- 3 A támogatást végül nem kapta meg, ezután döntött úgy, hogy Afrikába utazik.
- 4 Fogalmazványa: MTA KIK KRKGY K 166/211.

66. ISMERETLEN LEVÉLÍRÓ SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

h. n., [1846. december]

Hogyan tűrheti azt Méltóságod, mint elnök, hogy Szalay László¹ Pesten van es segéd titkári hivatalában nem fungál [*működik*],² hanem helyettese van?³ Lehetnek-e illy helyettesítések a' fizetetlen rendes tagságban vagy pénztárnokságban is? Ha igen, akkor mi szükség tisztviselőket titkos szavazattal választani???

Egy tiszteleti tag, több tagok' nevében

Kézirat – eredeti levél: MTA KIK KRKGY K 166/217.

- 1 Szalay László (1813–1864) ügyvéd, publicista, a Tudós Társaság és a Kisfaludy Társaság rendes tagja.
- 2 Szalay László 1861-ben vette át Toldy Ferencről a titoknoki tisztséget, előtte rendes tagsága mellett segédjegyzői és levéltárosi feladatokat látott el.
- 3 A levél 1846. decemberben íródott, Széchenyi naplójában is megemlíti a helyettesítést. SZIN, 6: 490.

67. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF FELELETE A PESTI HÍRLAP
1846. DECEMBER 22-ÉN MEGJELENT „MAGYAR ACADEMIA”
CÍMŰ CIKKRE

h. n., [1846. december]

’A két csillag ilustrativja

Kicsit csodálkozni kelle a’ hatalmas elnök’ – ez én volnék – azon hatásán, mely a’ politikai journalistából [újságíróból] egyszerre természettudóst volt képes teremteni, mi ellen azonban természetesen nekünk nem sok kifogásunk lehet, ha a’ természettudományi osztálynak úgy tetszett; – ez megint Kubinyi Ágoston¹ urat és társait illeti – de azt még is a jó rend- ’s ügyszeretet hozná magával, hogy az ajánlások kellőkép’ motiváltatnának. Ezen dorgálás megint hozzám szól.

E sorok jelentek meg két csillag alatt a Pesti Hírlap 800. számában ”Magyar academia” feliratu czikkben.

Kovács Lajos úr, diplomaticus ”bányász”; mi alkalmasint elkerülte a két csillag világító fényét. Megválasztása tehát academiai tagul, s pedig a ’természettudományban,’ azt hiszem, eléggé van motiválva minden méltányos előtt. Miszerint: nagy hatalmu hatóságomnak nem volt mit teremtenie!

Ámde kérdem: mi motiválta a nagy vagy kis tehetségű, bizony nem tudom, két csillagnak ezen motiváltlan elmefuttatását?

Tán a ’jó rend- és ügyszeretetnek’ feláradozása, mint ezt elhithetni akarja?

Dehogy az; mert az egész kézzelfoghatólag azon kutforrásbuli eredetét tanúsítja, melyet ’malitiának’ szoktak nevezni, mely e világon ha ’teremt’ valamit, csak csalánt terem, és mellynek világítóul, nehogy olly könnyen észrevegyék, inkább mocsárbul kilehelt két lidércz illenék, mint két csillag.

Kézirat – fogalmazvány: MTA KIK KRKGY K 166/220.

Előzmény: V/8. melléklet

¹ Kubinyi Ágoston (1799–1873) 1843 és 1869 között a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatója. 1843-tól a Tudós Társaság tiszteleti tagja.

68. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF FESTETICS TASZILÓ GRÓFNAK

Pest, 1847. január 7.

Méltóságos Gróf Úr!

Méltóságodnak boldog emlékezetű édes atya¹ még 1832-ben megígérte az academiának, hogy Velykec György magyar Zsoltáros könyvének 1522-ből,² birtokában levő kéziratát leírás végett az academiának által fogja adni. A dolog haladott; most, nyelvtudományi munkálkodásai tekintetéből igen ohajtható lévén az academiára nézve e kéziratot, szemei előtt leendő lemásoltatás végett, kinyerni: Méltóságodhoz folyamodik általam azon bizodalmas kéréssel, hogy azt mielőbb hozzáam küldeni ne terheltenék.

Mihelyt a másolás és összevetés meg fogott történni, biztos uton köszönettel lesz szerencsém e kéziratot visszaküldeni; ha azonban Méltóságod azt az academia könyvtárában „Festetics-codex” néven kívánni³ fentartatni, ennek legmelegebb köszönetéről előre biztosíthatom.

Ki midőn Méltóságod kedvező válaszát várva várnám, szokott atyafi szeretettel maradtam Méltóságodnak

Pesten, januar 7. 1847.

szolgálatra kész rokona és barátja

Kézirat – fogalmazvány: MTA KIK KRKGY RAL 307/1847.

Válasz: III/70. levél

- 1 Festetics László gróf (1785–1846) tolnai földbirtokos, császári és királyi kamarás.
- 2 Más néven *Keszthelyi kódex*, amelynek kéziratát 1522-ben Velikei Gergely másolta le Lékán. (Velikei feltehetően a lékai várban élő Kanizsai család udvari papja volt.) A kódex Lékáról a Batthyány család németújvári könyvtárába került, majd többek birtokában is volt, míg a Festetics család tulajdona lett 1779-ben. Jelenleg az Országos Széchényi Könyvtárban található. Bővebben: Haader é. n.
- 3 Kivánná helyett.

69. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF PÁLFFY FERENC GRÓFNAK

Pest, 1847. január 19.

Méltóságos Gróf!

Azon buzgó honfiak sorában, kik nagylelkű adakozásaik által hűn ápolják nemzeti tudományosságunk egyik fő emeltyűjét a Magyar Akademiát, ott áll Méltóságod fényes neve is azon kegyes ajánlattel, miszerint az Akademiát 's általa a Magyar nyelv ügyét holtig tartó évenkénti fizetéssel gyámolítani méltóztatik.¹

Áthatva azon hálaérzelemtől, mellyel Méltóságod iránt eddigi becses pártolásaért viseltetik az akademia, buzgón ohajtja ugyan, hogy a Gondviselés minél tovább terjessze Méltóságod drága életének fonalát; gondoskodnia kell még is a jövőndörül is, mellynek csak úgy nézhet derültebb arcza elébe, csak úgy folytathatja üdvös munkálkodásait aggálytalan kedvel, ha örök alapítványok által biztosítva van, hogy az iránta részvételt viseltető hazafiak jótékony szelleme 's ápoló kegye, ezeknek fájdalom! rövid évek sorához kötött földi életével együtt meg nem szűnik, hanem folytonosan fog felette lengeni, 's nyelvünk 's tudományosságunk jövőndőjét is biztosítani.

Méltóságod egyedül maga az fényes nemzetsége tagjai közül, ki az Akademiát, a hazai tudományos törekvések tüzhelyét tettelegesen pártfogásával ápolni kegyeskedik, ennél fogva biztos reményt kötve Méltóságodnak eddig is tanusított egyszerűségéhez, hazafias mély tisztelettel bátorkodik az Akademia Méltóságodat általam megkérni: miszerint eddigi gyámolító kegyét megörökíteni, 's az Akademiára, a fényes Pálffy névhez, mellyet Méltóságod ez ügyben egyedül képvisel, 's ezen dicső nemzetségnek mind magas állásához, mind ismert hazafiságához méltó alapítványt tenni, 's hálás elismeréssel tisztelt érdekeit ez által tetézni méltóztatassék.

Ki egyébiránt megkülönböztetett tisztelettel vagyok
Méltóságod

alázatos szolgája

Pest, Jan. 19. 1847

Kézirat – fogalmazvány: MTA KIK KRKGY K 166/222.

Kapcsolódó: III/71–72., IV/39. és 47. számú levelek

1 Pálffy 1825-ben évi 1000 forintot ajánlott fel az Akadémia számára.

70. FESTETICS TASZILÓ GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Keszthely, 1847. március 22.

Nagy Méltóságú Gróf Ur!

Nagy Méltóságodnak hozzám intézett igen becses levelében nyilvánított azon kérését a' Magyar Tudós Társaságnak, hogy Velykec György 1522-bőli Magyar zsoldáros könyvét¹ leírás végett a' nevezett Társaságnak küldném meg – mint egészben nem tellyesíthetőt sajnálkozva kell kijelentenem; azonban a' kéziratnak itt helybeni leírását könnyebbítendő a' leíró egyénnek mind addig, míg azt be nem végzendi, a' szabadszállást ezennel egész készséggel megajánlom.

A' mit midön Nagy Méltóságodnak tudtára adnék, szokott tisztelő atyafi szeretettel maradok

Nagy Méltóságodnak
Keszthelyen, Mart. 22^{én} 1847

szolgálatra kész rokona és barátja
Gr. Festetics Taszilo

Kézirat – eredeti levél saját kezű aláírással: MTA KIK KRKGY RAL 8/1847.
Előzmény: III/68. levél

¹ Lásd a III/68. számú levél 2. lábjegyzetét.

71. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF FELSŐBÜKI NAGY PÁLNAK

Bécs, 1847. május 6.

Tekintetes Táblabíró Úr!

A magyar Academia, jóllehet fenállta óta bokros és hatályos működéseivel az áldozó köz részvétet igen megérdemelte, immár évek óta nem gyarapodott új ajánlatok által anyagi erejében, sőt némelly vitalitiumok [*életjáradékok*] megszűntével jövedelmeiben fogyatkozásokat is szenvedett. A holtig-ajánlók sorában áll mélt. gróf Pálffy Ferencz úr is, évenkénti 400 frt. segédjárulékkal. Hogy ez is a grófnak életével meg ne szűnjék, az Igazgatóság határozatából mai napon költ, s párban % ide mellékelt levelemmel¹ kerestem meg ő Nagyságát, hogy ajánlatát örökös alapítvánnyá szilárdítani méltóztassék. Tudva levén pedig az Igazgatóság előtt, a Tekintetes Urnak mind viszonyai, mind, és főleg egyéniségénél fogva a grófra ható befolyása: szinte az Igazgatóság határozatából egy uttal Önt van szerencsém, úgy is mint Igazgató társunkat, hivatalosan, de egyszersmind baráti őszinte bizodalommal felkérni, méltóztatnék intézetünk iránti érdemeit azzal tetézní, hogy lelkesen oda hasson, mikép a mélt. Gróf Úr ez ajánlatát tőkésítvén, sőt valamelly nagyobb, talán tízezer forintnyi öszvegre kikerekítvén, hazafiui szándékának a jövendősegre is állandóságot adjon.

Midőn ebbeli kérelmünket a Tekintetes Urnak mindenkép szívére kötném, régi tiszteletel vagyok

A Tek. Táblabíró Urnak

Bécs, majus 6. 1847

alázatos lekötölezett szolgálja

Gr. Széchenyi István

Kézirat – eredeti levél saját kezű aláírással: MTA KIK KRKGY K 166/223.

Kapcsolódó: III/69., 72. és IV/39. és 47. számú levelek

1 A mellékletet lásd a III/72. szám alatt!

72. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF PÁLFFY FERENC GRÓFNAK

Pest, 1847. május 6.

Méltóságos Gróf Úr! Hálával tiszteli a M. Academia Igazgatóságával együtt a magyar tudományos világ Méltóságod hazafiui szép tettét, melly szerint azon nemzeti intézet keletkeztekor annak céljait élte napjáig évenként négyszáz forinttal előmozdítani elhatározá. Ennél fogva azon sok jó és hasznosnak, mit az, fenállása óta, eszközölt, egy része Méltóságodat illeti.

Azóta a nemzet kívánalmai, valamint tudományosságunk szükségei csakugyan nem kevesebbültek, sőt folyvást növekszenek; pénzalapunk pedig, a hazafiui adakozások megszűntével, már csak saját magából nő – lassacskán. Az Igazgatóság ennél fogva kötelességének ismeri, míg egyfelől e szaporodásról lelkismeretesen gondoskodik, másfelül az Acadámiának jövőjére is minél nagyobb biztosításán törekedni

Ez utóbbi tekintetben felette ohajtható, bár a megajánlott vitalitumok [*életjáradékok*] tőkésítettvén, azoknak maholnapi megszűnése az Academia úgy sem nagy pénzerejét meg ne fogyaszsa.

Egész bizodalommal folyamodik tehát az Igazgatóság általam Méltóságodhoz azon kéressel, méltóztatnék nagylelkű ajánlatát tőkésítés által állandósítani, s ekkép a Pálffy Ferencz nevet nem csak alapítóink sorában, hanem egyszersmind literaturánk évkönyveiben is megörökíteni. Hogy egyébiránt az Igazgatóság, kérésének e formájával, Méltóságod nagylelkűségét semmikép megszorítani nem kívánja, azt állapotjainkból Méltóságod bölcsen ki fogja érteni.

Midőn e kérelemre a minél kedvezőbb válasznak örömmel s a legjobb reménnyel tekintek eleibe: 'Méltóságod szivességébe ajánlott, megkülönböztetett tisztelettel maradok a mélt. Gróf Urnak Bécs, majus 6. 1847. alázatos szolgája Gr. Széchenyi István s. k.

Kézirat – egykorú másolat: MTA KIK KRKGY K 166/224.

Kapcsolódó: III/69., 71. és IV/47. levelek

73. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF TOLDY FERENCNEK

Pest, 1847. augusztus 4.

A' fő méltóságú m. kir. Helytartó Tanács az országos tiszti névtár-
ba¹ ígtatandó m. academiai tisztviselők neveit, 's hivatali minőségüket
felterjesztetni kívánván, nem késem a' Tek. Urat az iránt megkeresni:
hogy a' kívánt összeírási lajstromot f. hó végéig nekem bemutatni
szíveskedjék. –

Tisztelettel maradván

Kézirat – fogalmazvány: MTA KIK KRKGY K 166/229.

Kapcsolódó: I/16. levél

¹ Lásd az I/16. levél 1. lábjegyzetét!

74. ZICHY FERENC GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Buda, 1847. október 29.

Nagyméltóságú Gróf Magyar tudós társaság másod Elnök Úr!

Nagy Antal – a' fiuméi középtanodában magyar nyelv és irodalom tanárának tan könyvül szánt „Introduzione allo studio della lingua ungherese” című kéziratát¹ olly megkereséssel van szerencsém Nagyméltóságodnak ezennel áttenni: miszerint annak a. m. t. társaság általi megbiráltatását eszközölvén, az eredményt velem tudatni sziveskedjék.

Ki egyébiránt Nagyméltóságodnak kegyeibe ajánlott egész tisztelettel maradok.

Nagyméltóságodnak

alázatos szolgája
Gf Zichy Ferencz

Budán Mindszent² hó 29^{én} 1847.

Kézirat – eredeti levél saját kezű aláírással: MTA KIK KRKGY K 166/237.
Kapcsolódó: II/34. levél

¹ Lásd a II/34. számú levél 1. lábjegyzetét!
² Október.

75. KÁROLYI GYÖRGY GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Pest, 1847. november 8.

Nagyméltóságu Gróf Másod Elnök Ur!

Az academia mai ülésében egyhangulag nyilatkozott az a' feletti aggodalom, hogy miután Excellentiád jelenleg olly állásban kívánja a' hazát szolgálni,¹ melly nem engedendi Excellentiádnak az idei nagy gyűlést saját fényes elnöklése alatt megtartani: vajjon lehetend-e majd és miképen a' szabályok szigorú parancsának, a' hazafi közönség vára-kozásának, a' jutalmak tárgyában érdekeltek' igazságos követeléseinek: mindenek felett pedig egy illy intézet élte egyik organicus [*szerves*] fő feltételének, nagygyűlés tartása által, eleget tenni? E' végre nagym. gróf Teleki József ur ó excellentiájához folyamodunk, őt kérvén hogy, ha lehető, e' gyűlést saját elnöklete alatt megtartani méltóztatnék: mit midőn a' társaság általunk mély tisztelettel feljelent, Excellentiád to-vábbi ápoló gondjait a távolban is kikéri, 's magát fejenként Excellen-tiád jóvoltaiba ajánlja.

Költ Pésten, a' m. tud. Társaságnak 1847. nov. 8. tartott kis gyűlé-sében.²

Gróf Károlyi György
mint Üllési Helyettes Elnök

Kézirat – eredeti levél saját kezű aláírással: MTA KIK KRGY K 166/233.
Kapcsolódó: II/31–32. és III/76. levelek

1 1847. októberben Moson vármegye követének választották meg, novem-ber 6-tól részt vett az országgyűlés alsótáblájának munkájában.
2 MTA KIK KRGY K 1400.

76. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF FÁY ANDRÁSNAK

Pest, 1847. november 13.

Tekintetes Úr!

Nagyméltóságú gróf Teleki József a' magyar tudós társaság Elnöke, mind maga az Academia mind általam az iránt kéretett fel: hogy a' legközelebbi nagy gyűlést lehetőleg saját Elnöklete alatt megtartani méltóztassék. –

Remélve Ö Excellentiájának megjelenését, mind a' mellett azon esetre, ha netalán gátolva, az elnöklete iránti reményt nem létesíthetné – t. Urat ezennel egész tisztelettel felkérem: hogy ö Fensége a' Nádor Pártfogónak ez esetre már kinyert legfőbb jóváhagyása mellett – a' nagy gyűlést ekképen megtartani,¹ 's ez által is gondoskodni méltóztassék, hogy a' társaság érdekei kellően ellátva, hátramarádást ne szenvedjenek.

Egyébiránt 's a' t.

Kézirat – fogalmazvány: MTA KIK KRKGY K 166/236.

Kapcsolódó: II/31–32. és III/75. levelek

¹ A 18. nagygyűlést Fáy András elnökletével 1847. december 19. és 24. között tartották meg.

77. PÁLFFY MÓRIC GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Pozsony, 1847. november 24.

Nagyméltóságu Gróf's Magyar Tudós Társasági Alelnök!
Kegyelmes Uram!

Azon pályakérdés iránt, melyet hazánk 'népesítése' tárgyában ki-
tűztem, akkép intézkedtem, hogy Báró Vaÿ Miklós Ő excellentiája,
mint a' bíráló választmány' elnöke által kinevezendő három publicis-
tához mind a' Magyar Academia, mind a' Gazdasági Egyesület által
hasonló számú bíráló tagok neveztesse ki, – szerény ohajtásom az
levén, hogy a' beérkezendő feleletek minden oldalról tudós szakértők
által a' lehető legjobban megbíráltassanak: mire nézve tisztelettel kérem
Nagyméltóságodat, hogy e' szándékom felől a' m. tudós társaságot
elnökileg tudósítani azon szíves kérelmem 'kiséretében méltóztassék,
hogy a' tudós társaság Önkebléből a' bíráló Választmányhoz három
szakértő tagot kinevezni, 's a' kinevezettek' névjegyzékét Báró Vaÿ
Miklós Ő Excellentiájának mihamarább megküldeni sziveskedjék.¹

Mély tisztelettel maradván
Nagyméltóságodnak

alázatos szolgája

Pozsonyban November hó 24. 847.

Gróf Pálffy Móricz

Kézirat – eredeti levél saját kezű aláírással: MTA KIK KRKGY K 166/240.

¹ Az 1847. december 6-án Döbrentei Gábor elnökle alatt tartott kisgyű-
lésen báró Eötvös Józsefet, Trefort Ágoston és Fényes Eleket nevezték ki
az Akadémia részéről a bírálóbizottságba. MTA KIK KRKGY K 1400,
közli: *Akadémiai Értesítő* 7. évf. (1847) 11. sz. 341.

78. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF TOLDY FERENCNEK

Pozsony, 1847. november 26.

Gróf Pálffy Móricz, az általa "hazánk nepesítése tárgyában" kitűzött pályakérdésre beérkezendő munkáknak tudós szakértők által lehetőleg jobban megbirálása végett azt ohajtván: hogy báró Vay Miklós Ő nagyméltósága, mint a' biráló választmány elnöke által kinevezendő három publicistához mind a m. Academia, mind a' gazdasági egyesület részéről hasonló számú biráló tagok neveztesse ki; – e méltányos ohajtásának megfelelni sietve ezennel a végre keresem meg Önt: hogy a pályakérdést kitűző gróf ezen kíváнатát az Academia gyűlésében előadván,¹ a biráló választmányhoz kinevezendő három szakértő tag névjegyzékét báró Vay Miklós Ő Excellentiájának mihamarább megküldeni sziveskedjék.

Kelt Pozsonyban, November 26^{kán} 1847.

Gr. Széchenyi István

Kézirat – eredeti levél saját kezű aláírással: MTA KIK KRKGY RAL 299/1847.²
Kapcsolódó: III/77. levél

¹ Lásd a III/77. levél 1. lábjegyzetét.

² Fogalmazvány: MTA KIK KRKGY K 166/239.

79. VIZER ISTVÁN SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Révkomárom, 1847. december 16.

Nagy méltóságú Gróf, Kamarás, valóságos Bel titkos Tanácsos Úr
Kegyelmes Uram!

Az ország gyűlésén november 20^{án} mondott szavait Nagyméltóságodnak „hogy némi marczona képűek olly színben mutatkoznak, mint-ha mindig egy pár németet meg enni kívánnának, pedig zsebükben é czudaroknak instantia [folyamodvány] ’s hivatal után sóvárognak! –” némi túlzott ellenzékiek Dec. 13-án Komárom megye közönsége előtt igen keményen meg támadták, ’s a Komárom megyei országgyűlési követeknek utasításul adadni kívánták: hogy é szavak végett, miután a Képviselők jelleme meg sértetett, az Országgyűlése színe előtt Nagyméltóságod kérdőre vetessék, – Azomban é túlzott kívánat, miután Nagyméltóságod’ szép jelleme, hazafiága,¹ ’s a’ politikai téren szerzett magas érdemei Király, ’s haza előtt tiszteletben állanak, ’s úgy-is ami Király, ’s haza közt kiengesztelő Védangyaloknak dicső tényei tisztelve ismeretese mit kiemelni-is szerencsénk volt – nem csak el-hangzott, de tudomásul sem vétetett: miután külömben-is tudjuk azt: hogy Nagyméltóságod ámbár felhevült hazafiágában – de bölcsen mondott szavai csak ugyan mind igazak, – sőt talán ujjal-i² lehetett volna éppen ama teremben némiekre mutatni: Kik marczona képpel, Zsebükben az instantia hivatal után sóvárogtak!

Vegye, kérem, Nagyméltóságod, ez őszinte soraimat, ’s őszinte közlésemre kegyesen – ’s csupán tudomásul – de más részről mély tisztelettem zálogául: hogy a’ kit olly mélyen tisztetek, Nagyméltóságod’ minden lépesit, szavait, ’s dicső tetteit – mit hazánk egyik legjelesb, ’s magyarosb fiáét nagy figyelemmel, ’s tisztelettel kísérték. –

Nagyméltóságú Úr! E’ soraim mellett meg engedend Exczellenciád, hogy saját munkás hírömről-is egy pár szót emeljek: egy pár hét előtt irtam volt a’ Magyar tudós Tarsasághoz megkérvén arra: hogy 2 physical pályamunkám’ le iratasát mivel tulajdonom, ’s mint tulajdonos jó-gommal élni kívánok, olly képen meg engedni méltóztassék: melly szerint az ott lévő pályamunkám is titoknoki vevény mellett, melly kezen kézen vezett, nékem ki adassák, ’s e’ végre t. Luczenbacher úr rendes tag barátom által kézbesítették – minthogy eleddig választ nem kap-

1 Hazafisága helyett.

2 Ujjal-is helyett.

tam, e' végett Nagyméltóságot mély alázattal meg kérem: hogy azon 2 pálya munkámat, mellynek jelszava, az egyiknek:

Difficile est fateor, sed tendi in arden virtus,

Et valis medici gratia major erit!

a' másik jelszava: A' természet tudományok művelése által országunkba egy más országot idézendünk elő & ...

nékem mint szerzőnek ki adatni Kegyelmeskedjék – Igérem Exczellenccsiádnak, hogy valamint már ez előtt egy physicali pálya iratomat a' Karpatokról, melly az academia Tudomány tárában 5 Köttetben meg jelent,³ leiratván még a nyomtatás előtt, vissza adtam – úgy e' 2 pálya iratomat-is leiratás után pontosan vissza szolgáltatom!

A' medig Nagyméltóságodat mély alázattal meg kérném e' kérelmem tellyesítése végett – egyúttal meg kérni bátor vagyok: hogy egy munkás hazafit, ki több mint száz nagyobb, 's kisebb munkálatival a' hazai műveltséget, s értelmiséget emelni törekedett, kegyelmesen pártolni, 's róla kegyesen megemlékezni méltoztassék: ki jelenleg is 2 nagy szerű természetről már régen készen álló munkát ki adni szándékozik: az egyik: Világ, 's égtan – a másik: Földtan hazánkra is alkalmazva!!

Mély tisztelettel szerencsém van lenni

Nagyméltóságodnak

Révkomárom, 16^{dik} Dec 1847

leg alázatosabb tisztelő szolgálja

Vizer István

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MTA KIK KRKGY K 209/57.

Válasz: III/82. levél

Kapcsolódó: II/35. és III/83–84. levelek

80. TOLDY FERENC SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Pest, 1847. december 21.

Nagyméltóságú Gróf másod Elnök Úr!

Van szerencsém a' nagy gyűlés meghagyásából ⅔ és ⅞. alatt jegyző könyve azon pontjait nyújtani be Excellentiádnak,¹ mellyekben az akademiának a' pártfogósági kérdésben, úgy a' segédjegyző választásáról is alázatos véleménye, illetőleg kérései foglaltatnak. Mind kettőre nézve, annak megértése, hogy Excellentiád irántok már magánylag méltóztatott helybenhagyólag nyilatkozni, bátorította a' nagy gyűlést e' végzések hozatalára.²

Most ezeket azon kérrrel terjesztem Excellentiád elébe, méltóztatnék Pozsonyba visszatérése után minél előbb az ott jelen levő igazgató tagokat (G. Andrassy György, G. Károlyi György, G. Keglevich Gábor, Mailath György, B. Perényi Zsigmond, B. Prónay Albert, Ürményi Ferencz,³ G. Vay Ábrahám és B. Vay Miklós) egy rövid ülésre össze hívni, 's e' két ügyet tárgyaltatván, az eredményről a' társaságot kegyesen értesíteni.⁴

'Nem lesz talán felesleges megjegyeznem, hogy egy igazgató tag voksa (Fáy András úré) már ben foglaltatik mind a pártfogói javaslatban, mind a' segédjegyzői vokсок borítékjában. Ha Excellentiád a' jegyzőkönyv vitelével Szlemenics Pál⁵ urat bízna meg mint Pozsonyban lakó rendes tagot, úgy semmi nehézség ez ülés tartásában fen nem forogna.

A „Honosítás” fogalom és szó kérdését a' nagy gyűlés tegnap és ma tárgyalta. Az eredményt tartalmazó mai jegyzőkönyvi kivonat ///. alatt van ide mellékelve.

Mellyek után Excellentiád kegyes jóvoltiba zárt, mély tisztelettel maradtam

Excellentiádnak

Pesten, dec. 21. 1847.

alázatos szolgája
Toldy Ferencz
titoknok

Kézirat – eredeti levél saját kezű aláírással: MTA KIK KRKGY K 166/241.

- 1 Három jegyzőkönyv a levél mellett: MTA KIK KRKGY K 166/242–244.
- 2 A nagygyűlést december 19. és 24. között tartották meg Fáy András elnökletével. MTA KIK KRKGY K 1358
- 3 Ürményi Ferenc gróf (1780–1858) Fiume kormányzója, 1845-től a Tudós Társaság igazgatótanácsának tagja.
- 4 Széchenyi a Pozsonyba érkezése utáni napokban többekkel találkozott a fent nevezettek közül. SZIN, 6: 695–704.
- 5 Szlemenics Pál (1783–1856) jogi doktor, tanár.

81. TURÓC VÁRMEGYE SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Szentmárton, 1847. december 22.

Nagy Méltóságú Gróf-, Császári Királyi Kamarás, valóságos belső titkos Tanácsos-, 's Magyar Tudós Társasági Másod Elnök Úr!

Múlt évben hozzánk, a' Magyar Tudós Társaság nevében intézett Exczellenciád becses felszóllítása következtében,¹ Megyénk térképét, a' Levéltárunkban lévő eredeti szerint elkészítettvén-, azt ide mellékeltem tokban foglalva, ezennel elküldeni-,² 's parányi tehetségünkhöz képest e részben is a' Magyar Tudós Társaság kívánatinak megfelelni sietünk.

Többiben magas kegyeibe 's jószívűségébe alázatossan ajánlottak, telyes tisztelettel maradunk. Költ az 1847 évi December 22. Szent Mártony Mező városban folytatva tartott Közgyűlésünkből

Exczellenciádnak

lekötelezett szolgálai
Túróc Vármegye Közönsége

Kézirat – eredeti levél: MTA KIK KRKGY K 166/245.

Kapcsolódó: II/36. levél

¹ A levél nem ismert.

² Elküldeni helyett.

82. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF VIZER ISTVÁNNAK

Pozsony, 1848. január 4.

Múlt hó végérül írott levelét készen vettem; – személyemet érdeklő első részét illetőleg nagyot kellett nevetnem, egyébiránt az egyes szavaim 's mondásaim ellen irányzott illyes megtámadásokról sokat szoktam most hallani –; de bizony fel sem veszem.

Két physikai pályamunkájának leírás végetti kiadása végett a' m. Akademiához mai nap irtam¹ – a' siker iránti tudósítást ön szinte az Academia útján veendi. –

Egyébiránt szivessége ajánlott maradok

Pozsony, január 4^{kén} 1848.

kész köteles szolgálja
Gr. Széchenyi István

Kézirat – fogalmazvány saját kezű javításokkal: MTA KIK KRKGY K 200/92.

Előzmény: III/79. levél

Válasz: III/83. levél

Kapcsolódó: II/35. és III/84. levelek

¹ Lásd a II/35. számú levelet.

83. VIZER ISTVÁN SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Révkomárom, 1848. január 27.

Nagy méltóságú Gróf, Kamarás, Valóságos Bel Titkos Tanácsos
Kegyelmes Uram!

Némi felsőbb studiumú munkálatot folytatni ohajtván, miután a' tudományok erdeliében látván azt, hogy a' minap Nagy Méltóságod előtt nyilvánossá¹ tett 2 physicali pályá iratom mellynek egyik mottója:

„Difficile est fateor, sed tendit ad arden virtus & a' másik pedig: Természettudományok művelése által & a' munkálatim logikai rendét alkotná – 's miután e' 2 eredeti pályá iratot több részletekben idegen kéz által le iratom, mint Szerző tulajdoni jogomnál fogva – az academiai alapszabály szerint-is, új le iratás végett Exczellenccziád, mint dicső elnöke által az Academiától vissza követeltem volna – de miután Nagy-méltóságod' Kegyes levelének értelme szerint, az e' végett kért elnöki fel szolításra, 's az én tulajdonom szerzői követelésére eleddig sem munkám vissza, ki szolgáltatásáról – sem pedig e' tárgyban történendő Hivatalos értesítetésemről még egy fikarcz sem érkezett volna az academiai titoknoktól – meg engedend Exczellenccziád: hogy kénytelen vagyok tollat emelni Exczellenccziádat vissza meg kérendő: hogy miután több tudományos, nagyobb munkám – mint p. o. a' Világ tan (Kosmologia) földtan (Geologia, s Geognosia) – ismét 1 physicali, az előtt irt pályá munkám a' Kárpatokról, melly 2 rendes, bíráló által főjutalomra érdemesítettett ugyan de némi ellenséges elemek által meg buktatott volna – e' rég időkből származott kellemetlen oppositioi viszonyok miatt Exczellenccziád' tulajdoni jogaimat védeni, 's saját elnöki tekintélyénél fogva –; munkáim kiadatását meg rendelni méltóztassék! – Mély tisztelettel maradván

Nagy Méltóságodnak

alázatos szolgálja
Vizer István

Révkomárom 27^d Jan. 1848

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MTA KIK KRKGY RAL 23/1848.

Előzmény: III/82. levél

Kapcsolódó: II/35. és III/79., valamint 84. levelek

¹ nyilvánossá helyett.

84. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF TOLDY FERENCNEK

Pozsony, 1848. február 1.

Tekintetes Úr!

Vizer István ide mellékelt újabb levelében panaszkolja,¹ hogy két physical pályairata – melyeknek mottóit megemlíti – f. e. Január 4^{én} az Academiához intézett levelém következtében sem adatott ki leírás végett, sőt iránta a' szerző tudositást sem nyert.

Örömet elkerülni ohajtván mindazon nehézségeket, melyek az illy követelések elmellőzéséből származhatnának, ezennel megkeresem a' Tekintetes Urat: hogy Vizer Úr ebbeli kérelmének eleget tenni 's eről őt mielőbb hivatalosan tudositani sziveskedjék.

Tisztelettel maradván

Tekintetes Úr

Pozsony Február 1. 1848.

kész köteles szolgája

Gr. Széchenyi István

Kézirat – eredeti levél saját kezű aláírással: MTA KIK KRKGY RAL 23/1848.
kapcsolódó levél: II/35., III/82–83. levelek

¹ Lásd az előző, III/83. számú levelet!

85. VIZER ISTVÁN SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Révkomárom, 1848. március 3.

Nagyméltóságú Gróf, valós. Bel Titkos Tanácsos; Acad Elnök Úr,
Kegyelmes Uram!

A' hirlapok után fájdalmasan tudtunkra esett, hogy hazánk egyik leg föbb, 's leg dicsőbb fia – Exczellenccziád – betegeskedett – de örömkünkre nem rég vettük a' tudósítást, hogy dicsöült személyének megjelenése az országgyűlési teremben meg éljeneztetett! – Mi is tehát buzgó tisztelői hozzá csatoljuk kívánságunkat: hogy éljen a' nagy hazafi n. m. Gróf Széchényi István sokáig, 's boldogúl!

Meg engedend Exczellenccziád: hogy irodalmunk ügyében ismét szót emelni, 's kérésemmel újra Exczellenccziádhoz – mint Acad. Elnökhöz – tisztelettel járulni kénytelen vagyok! – Ugyan-is ama Két physicali pálya iratom ki adatása végett, mint tulajdoni jogom igazság ki szolgáltatása végett, újra fel kérem Exczellenccziádat, mint Elnököt: hogy azokat – miután Toldy titoknok úr csupán az irodában le iratni engedé – a' már egyszeri hasonló esetben ki adott pálya munkám analogiájában (mert már egyszer egy másik pálya írásom a' véd. Schedius úr, jó barátom közben járása mellett ki kaptam volt.) Exczellenccziád mint Acad. elnök kiadandókat meg rendelni kegyelmeskedjék: melyeket én – becsület szavamat adom – le iratás után pontosan ismét az Acad. levéltárába vissza szolgáltatatom.

Mély tisztelettel, 's hódolattal vagyok

Exczellenccziádnak

Révkomárom marcius 3^{an} 1848

alázatos szolgálja

Vizer István

táblabíró

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MTA KIK KRKGY K 209/58.

Kapcsolódó: II/35., III/79., 82–84. levelek

86. TOLDY FERENC SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Pest, 1848. március 10.

Nagyméltóságu Gróf m. Elnök Úr,
Kegyelmes Uram,

E percben megyen el tőlem Tasner, ki velem Excellentiád a feletti neheztesztelését közlé, hogy a nyomdaigazgató expositiója [*kimutatása*] szerint nyomdai tartozásaink növekszenek inkább, hogysem lerovatnának. Kötelességemnek tartom Excellentiádat ez iránt rögtön felvilágosítani.

Immár néhány év óta az academia költségén „*semmi sem*” nyomatik a Névkönyvön és az Értesítőn kívül, mely utóbbi egyetlen organuma [*szócsöve*] a társaságnak, s eszközlője egyszersmind azon szép buzgóságnak, és csendes munkásságnak, mely ha nem ismertetik is el a most egyébre ügyelő közönség által, gyümölcseit a jövődönnek annál biztosan adja által; s mely tanubizonysága annak, hogy az academia a neki kitűzött irányban soha nyomosabban nem munkált, mint jelenleg.

Honnan tehát a mult évi nagy kiadás? A nagy grammatica (M Nyelv Rendszer) után,¹ mely miután annak első kiadása 9 hónap alatt költ el, szerencsém volt az utolsó igazgatósági ülésben² kérdést tenni az iránt, könyvárusnak engedessék-e ez által? de Excellentiád s az igazgatóság rendeletéből saját contónkra nyomatott ki, és pedig 3000 példányban, újra. Ily nagyocska munka, ennyi példányban, igaz, sokba, került: de most már úgy szólván ez maga teszi bevételeink szintoly biztos, mint tetemes forrását. Ennek költsége megfordul talán már júliusig, s azon túl minden fillér tiszta nyereség, mely nem csak a grammaticát segíti kifizetnünk, hanem a régi adósságot is törlesztenünk.

Egyébiránt, Kegyelmes Uram, Bártfaynak van egy gondolata, melyet felszólítatlan nem kíván Excellentiádnak előterjeszteni, de ha Excellentiád parancsolja, papirosra teendi: ha ez elfogadtatik, két év alatt bizonyosan tisztába jó a nyomtatási pénztárunk. Egy más javaslat is megéri rövid időn, mely szinte tetemes forrást ígér: s mind kettőnek részletes előadásával csak azért nem tartóztatom most Excellenciádat, mert, mint hallom, rövid nap múlva szerencsénk lesz Excellentiádat Pesten tisztelni, s szóval az ilyes könnyebben tárgyalathatik. Addig

¹ *A' magyar nyelv rendszere*. Buda, 1846.

² Az utolsó igazgatótanácsi ülés 1846. december 23-án volt. MTA KIK KRKGY K 1306–1307.

a nyomdaigazgatót is meg fogom nyugtatni az adandó válasz iránt,
mely Excellentiád lejöveteléig bizvást késhetik.

Egyébiránt újra is bizonyossá tevén Excellentiádat az iránt, hogy
parancsolatain egy hajszállal sem megyünk túl semmiben, s magamat
régí kegyeibe ajánlván, mély tisztelettel öröklöm

Kegyelmes Uramnak

Pesten martius 10. 1848

alázatos szolgája

Toldy Ferencz

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MNL OL P 626–1.–1848.³

Kapcsolódó: III/87. levél

3 Fogalmazvány: MTA KIK KRKGY Magyar Irodalmi Levelezés 4r 149.

87. TOLDY FERENC SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Pest, 1848. március 20.

Nagyméltóságú Gróf másod Elnök Úr!

Az Academiának azon nagy fordultnál, melyet az országos rendek bölcsesége és szilárdsága kivívott, 's melly nagy munkában Nagyméltóságod is olly hathatós részt vett;¹ nem lehetett néma szemlélőnek maradnia: sőt inkább szent kötelességének tartotta Ő Felsége legjobb Királyunk, Fenséges Nádorunk 's az Országgyűléséhez külön intézett hála feliratokban kinyilatkoztatnia azt, mit e' nagy perczben érez, 's érez vele az egész nemzet. És kötelességünknek tartottuk egyszersmind a' magas ministerium Elnökénél üdvözlő felirattal tisztelkednünk,² 's kimondanunk hogy nehéz pályáján az értelmiség' támaszára bizton számolhat.

Meglévén győződve hogy Nagyméltóságod e' tetteinket helyesli; e' négy rendbeli feliratot azonnal elkészítettük, 's azon kéréssel tesszük le Nagyméltóságod kezeibe, hogy azokat saját keze aláírásával is díszesítve, a legillőbb uton és módon az illetőkhez juttatni kegyesen méltóztatnék.

Mellyek után a' Magyar Academia Nagyméltóságod' régi kegyeibe ajánlott marad.

Költ 1848. martius 20. tartott rendkívüli academiai ülésünkben.

A' magyar nemzeti academia
nevében és rendeletéből
a' titoknok
Toldy Ferencz

Kézirat – eredeti levél saját kezű aláírással: MNL OL P 626–1.–1848.

Kapcsolódó: III/86. levél

- 1 Széchenyi országgyűlésen végzett munkájára utal: március 15-én érkezett Bécsbe egy küldöttséggel, hogy átadják az uralkodónak az országgyűlés feliratát, amelyet másnap elfogadtak, és aminek eredményeként március 17-én István főherceg kinevezte Batthyány Lajost miniszterelnöknek. Bővebben: Oplatka 2005, 376–392.; Csorba 2010, 274–280.
- 2 A felirat (a levél tisztázatával együtt) a MTA KIK KRKG Y RAL 59/1848. jelzet alatt található.

Nagyméltóságu Gróf m. Elnök Úr!

A tegnapi academiái ülésnek¹ összesen öt rendbeli feliratát ide mellékelvén;² kötelességemnek tartom Excellentiádat e magán levéllel értesíteni, hogy a napi események a mi csendes falaink közt is éreztették rendkívüli hatásokat.

Számos tagok illőnek, sőt az academia jövője tekintetéből szükségesnek tartván, hogy az academia az új állapotok felett nyilatkozzék; s engem ez iránt felszólítván: legillőbb módnak azt tartottam, hogy ezt adressekben [*köszöntő beszédekben*] fejezzük ki. Az ülés irnoka lelkese déssel s egyértelműleg elhatározta ezt; előkivánta a fogalmazatot, ha van, s miután felolvastam, egy változtatással egyértelműleg el is fogadta.

A reform dolgában az igazgatósághoz ajánlottam hogy forduljunk, s ez is elfogadtatott.

De ez nem volt elég. Egy lev. tag egyszerre egy nagy sereg fiatait hozott be; s proponáltatott [*indítványoztatott*]: az ülések nyilvánosak legyenek, a lev. tagok vokssal birjanak, az academia egy falragasz által fejezze ki köszönetét a szabad sajtó kivívásáért. Nem lehetett ellent állni; Fáy, ki elnökölt, s mindent a választmányhoz szeretett volna utasítani, jobbnak látta kimondani a határozatot.

És így, Kegyelmes Uram, egy kis revolutio [*forradalom*] az academiában is. De, adja isten, ez irány nem fog sokáig tartani. Az academia reformáltatni fog; s az igazgatóság meg a ministerium nem lesz tekintettel egy illy időben hozott határozatra.

Nekem, Kegyelmes Uram, igen nehéz az állásom Excellentiád távolléte alatt: nem levén támaszom a gyakran változó elnökségben.³

De nem sokára szerencsénk lesz ismét Excellentiádhoz. A jó hazafiak hite az, hogy az új kormány körül kezet kell fogni; és ohajtják hogy Excellentiád attól segedelmét meg ne vonja.

1 Az 1848. március 20-án tartott kisgyűlésre utal, amely Fáy András elnöklétével zajlott le. MTA KIK KRKGY K 1401

2 A mellékletek nincsenek a levél mellett.

3 A hetente megtartott kisgyűléseken már 1846-tól jellemző volt, hogy ülésenként változott az elnök személye. (Széchenyi 1845. december 15. után nem vett részt a kisgyűléseken.) MTA KIK KRKGY K 1398–1401.

Magamat Excellentiád kegyeibe ajánlván, régi tisztelettel öröklöm
Excellentiádnak
Pest, martius 21. 1848.

alázatos szolgája
Toldy Ferencz

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MNL OL P 626–1.–1848.
Kapcsolódó: III/86. levél

Nagy méltóságú gróf, m. elnök Úr!

Ring Adorján írnoknak országos irattári írnokká, – Varga Soma könyvtári írnokunknak Pest vármegyei jegyzővé neveztetése által az Academiánál két írnoki hely ürült meg.

Mi az elsőt illeti: részint a megkevesebbült foglalatosságok, részint az academia pénzbeli állapotjai azt javasolják, hogy e hely, mind addig, míg a körülmények annak betöltését sürgetőleg nem kívánják, üresen maradjon. Minthogy azonban kívánatos, hogy idei jegyzőkönyveink tisztázását azonegy kéz fejezze be, bátor vagyok Ring kérése folytán Excellentiádnak könyörögni, méltóztatnék neki még júliusra is a szokott hódíjt (16 f. 40 kr) kegyesen kirendelni, azon kötelezettség mellett, miszerint az idei jegyzőkönyveket ő írja le szokott gonddal. Ajánlom pedig ezt azért is, mert Ring ez egész négy év alatt megelégedésemet teljes mértékben kiérdemelte, és évi szünideit csak kétszer vette ki: s így ő e hónapot különben is előlegezve leszolgálta.

A könyvtárnoki írnokság azonban az igen sok teendők miatt, az intézet biztossága, használatása s a fentartandó rend tekintetéből rögtöni betöltést igényel. Bátor vagyok tehát e helyre Excellentiádnak ajánlatot tenni s név szerint

Repiczky János¹ acad. lev tagot

kegyes kinevezés alá terjeszteni, mint a kit az academia előtt is jól ismert tudományossága, úgy előttem ismeretes becsületessége, pontossága és ritka szorgalma által ezen bárcsak 300 fttal ellátott, de a mostani köz állapotok mellett, midőn a tudós másszornál is nehezebben kereshet magának, mégis általa kért hivatalra nagyon is érdemes; intézetünkre nézve pedig valóságos nyereség lenne. És minthogy ő nem csak írnoki, hanem valósággal tudományos kapacitás, és jeles tagja academiánknak, kérem Excellentiádat, hogy őt alkönyvtárnoki címmel diszesíteni méltóztatnék.

Ezek után még arra vagyok bátor Excellentiád felhatalmaztatását kérni, miszerint a könyvraktárra felügyelést, mellyért Varga Soma 20 forintot húzott, miáltal 280 ftnyi fizetése 300-ra egészült ki, Fekete Sámuel javitnok és írnokra ruházhassam, de úgy hogy a könyvtári

1 Repiczky János (1817–1855) orientalista, 1847. decembertől az Akadémia levelező tagja, könyvtárának alkönyvtárnoka.

írnok vagy is alkönyvtárnok a kerek 300 forint fizetést a fő pénztárból megtartsa: 1) mert a javítnok most sokkal kevesbbé van elfoglalva, mint az előtt, s így rá ér; 2) mert ez által a könyvtári írnok ezt az időt is a könyvtárbeli szükséges összeírásokra fordíthatná.

Végre Excellentiád bele egyezésével a könyvtári munkálatok gyorsabb folyamata végett, Gyurikovics Istvánt kivánnám az alkönyvtárnok mellé rendelni.

Miknek hivatalos előterjesztése után mély tisztelettel maradtam

Excellentiádnak
Pesten, július 1. 1848.

alázatos szolgája
Toldy Ferencz
titoknok

Kézirat – eredeti levél saját kezű aláírással: MTA KIK KRKGY K 166/249.

Nagyméltóságu Gróf Másodelnök Úr!

A mellékpénztár bevétele e félévben hallatlan csekély volt: egy tallér hián három száz forint. Csak a nagy nyelvtan¹ jövedelmezett.

Ellenben függőben van néhány nagy és régi, nem különben egy újabb adóssága a mellékpénztárnak. Emez a Kozma nyomdájának² 300 ftos árjegyzéke, melly a tavali Értesítő s apróbb szükségeseikért van; amazok néhány tiszteletdíj, Kozmának 300 ftos kétéves papiroscontója; Láng könyvkötőnek ennél még többre rúgó, sok évi követelése, s mi legtöbb, a typographiai [*itt: nyomdai*] adósság, mellyből tavall 2000 ft helyett csak 800 ft róvatott le; de mellyhez azóta csak 60 ft járult. Hogy e szerint a mellékpénztárnak folyó költségei mellett a tartozások törlesztésére semmi sem marad, világos.

Kérdés tehát, miután mindnyájan, a szintolly szerény mint szegény Lángon kívül, komolyan szorítanak bennünket: – mit lehessen most, és mit a budai adósság törlesztésére jövőre, tenni.

A most-ra nézve, Kegyelmes Uram, nem tudok mást indítványozni, mint hogy a „vég szükség esetére” eltett 600 tallérokhoz folyamodjunk e valóban vég szükségben. Nem képzelhetek végsobbet, mert okom van még a pertől is félni.

Jövőre nézve Bártfay nézetét röviden van szerencsém előterjeszteni:

A mellékpénztárt a Nagy Szótár³ nyomja. E nélkül néhány év óta már annyit letisztázhattunk volna, hogy a még fenmaradt adósság immár csekély volna.

De a Nagy Szótár, melly hatalmasan előhalad, olly tőkéje az academiának, melly – ha t. i. a magyar nemzet megmarad (a nélkül pedig academia sem kell) – folyvást gyümölcsözendik. Tíz tíz év alatt javított, bővített kiadások fognak kelleni, de az alapot ime most építjük. A Nagy

1 *A' magyar nyelv' rendszere*. Buda, 1846. (374 oldalon velin papírra nyomva kemény kötésben 1 forint 30 krajcárért.)

2 Beimel–Kozma-nyomda, amely 1830 és 1864 között működött, a vállalkozást Beimel József (1798–1856 után) indította el, Kozma Vazul 1844-ben társult be.

3 A Czuczor Gergely és Fogarasi János által készülő értelmező szótárról van szó, amelyhez a gyűjtőmunka már az 1830-as években elkezdődött, és 1840-ben hoztak rendeletet annak elkészítéséről. A szótár végül 1862 és 1874 között jelent meg hat kötetben. Bővebben: Viszota 1909b.

Szótárt tehát úgy kellene tekintenünk mint egy kölcsönvevőt, ennek kellene évenként a szükséges összeget a hatodokból (most valamely felmondható tőkéből) kölcsön adni; róla külön számolás vezetettvén a kötelezvényesek könyvében, e rovatba évről évre a kölcsön bejegyzendő, melyből nem csak a szerkesztői és nyomdai költségek, hanem a kamatok is fizettetnének. Ha egyszer a kiadás világot lát, fél évenként a kamatokon kívül az abból leendő jövedelem egészen a tőke törlesztésére lenne fordítandó. Ez által:

egyfelül olly alapnak hiteleznének, melly erkölcsileg elég biztos; mert a folyton nyelvünk niveauján [*szintjén*] tartandó „Magyar Academia Nagy Szótára,” emberileg szólva, soha sem avulhat el, közönséggel mindig birand; s jövedelméből évenként törlesztetik egy egy rész, míg az egész lehajlik; sőt mostani adósságink megszüntével (újakat bizony nem fogunk csinálni!) az évi nyomtatási adalékot (2500 ftot) is legnagyobb részben e törlesztésre fordíthatjuk; –

másfelül a Nagy Szótárra már eddig fordított összeg is neki kölcsönöztetvén, a mellékpénztár azonnal felszedné magát úgy, hogy terheinek 2/3-át hamar leróhatja.

Csak illy operációval lehetséges Kegyelmes Uram, e különben reménytelen állapotból becsülettel kivergődnünk.

Excellentiád parancsolatát kikérve vagyok

Excellentiádnak

Pesten, július 23. 1848.

alázatos szolgája

Toldy F

titoknok

Kézirat – eredeti levél saját kezű aláírással: MTA KIK KRKGY K 166/250.

91. TOLDY FERENC SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Pest, 1848. augusztus 25.

Nagyméltóságu Gróf Másod Elnök Úr!

Miután Excellentiád el méltóztatott határozni, hogy a mellékpénztár tartozásai, az academia becsületének érdekében, kölcsönnek felvétele által, nagyobb részt legalább, s a sürgetősbek lerovassanak, van szerencsém a mellékpénztár állapotjának kimutatását % alatt Excellentiádnak előterjeszteni azon észrevétellel,¹ hogy a tartozások 23. és 4. számai kiegyenlítését szükségesnek tartom; az 1. sz. alattinak pedig félig vagy három ötödik kiegyenlítése ohajtható.

Igy számos érdek ki lesz elégítve, s csendesebben és becsülettel nézhetünk a jövőendő elibe.

Excellentiádnak
Pesten, aug. 25. 1848

alázatos szolgálja
Toldy Ferencz
titoknok

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MTA KIK KRKGY RAL 108/1848.

¹ A kimutatás nincs a levél mellett.

92. TOLDY FERENC SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Pest, 1859. február 12.

Kegyelmes Uram,

Nagy örömem volt ma, szerencsém levén Béla grófhhoz. – Czuczor 1837-ben az Athenaeumban e sorokat intézte „Gr. Széchenyi Ferenchez”:

„Mindened’ áldozatúl haza oltárára tevéd le:
Mindenedért mindent – nagy fiat – adtak egék.”¹

Azt mondja szívem, hogy biz idő, mikor a Sz. Ferenchez intézett sorokat Excellentiádhoz is fogjuk intézhetni. Gróf Béla nem csak mívelt, kedves, kedélyes fiatal ember, hanem érett és komoly ifju, kinek esze és szive helyén, sőt ki – meggyőződtem erről rövid együtt-létünkben – kibélyegzett érzülettel (Gesinnung), jellemmel bír, s ki előtt nagy Atyja példája vezérfényül fog lebegni mindenkor. Tekintse Excellentiád ezt a Mindenhatótul nyújtott jutalomnak azért, amit Exd e hazáért áldozott, tett, és szenvedett: mely jutalommal csak azon öntudat érhet fel, hogy bármily sors érte a hazát, az Excd hatását végkép nem ronthatta le, oly örökségévé levén a nemzetnek, melyet ez el nem veszthet soha! –

Excd megbízta gr Bélát a Handbuch² [*Kézikönyv*] megvevésével. Az nem kapható többé, magam is csak egy példányban birom. De bőven pótolja e munkát újabb „Kézikönyvem”, mely 30 évvel újabb levén, felszolgál egész a jelenkorig, s régibb résziben is jobb s bővebb az előbbinél.³ Ez idén Kazinczy Ferenc születése százados ünnepét üllvén az akademia october 27-dikén, meg vagyok bízva egy életírat készítésével, mely „Kazinczy Ferenc és kora” cím alatt nem csak e nagy író életét, hanem azon hosszú időszakot is, melyben élt s melyre hatott, festeni fogja.⁴ Ez oka, hogy a Kézikönyv harmadik kötete, mely az utolsó három század prózairóit, s így Excd írói arcképét is, magában foglalandja, ez idén nem készülhet el.

1 Athenaeum, 1838. 1. félév 24. sz. (1838. április 1.) 380.

2 Toldy Ferenc *A magyar nyelv és irodalom kézikönyve a Mohácsi vésztől a legújabb időig* (Pest, 1855) című könyvéről van szó.

3 Toldy ezen összefoglalása *A magyar nemzeti irodalom története – a legrégibb időktől a jelen korig* címmel jelent meg (Pest, 1864–1865).

4 Toldy Ferenc: *Kazinczy Ferenc és kora. Életrajzi emlék*. Pest, 1859.

Miután a „Kézikönyv” nem a magam kiadása, s óhajtottam, hogy gr. Béla ne vigyen üres levelet, kérem Excellentiádat, méltóztassék tőlem az itt menő kötetkét kegyesen fogadni. Excd fog benne néhány képecskét találni, mely részvételét kinyerni ohajtja: ilyek különösen Révai, Virág, Kulcsár, Gaal György, Kis János, a Teleki-beszéd, Repiczky, Perényi⁵ – – Nekem boldogság volna hihetnem, hogy Excdnak pár óráját ezek kellemesen múlatták el.

Kegyelmes Uram! áldom istenemet, hogy szerencsém lehetett Excdat eszt. előtt viszont láthatnom. Az Isteni Gondviselés titkaikra számítom, hogy e munka által megtört testet megíjíttotta – mert soha ily épnek Excdat nem láttam; s hogy azzal lelkének is azt az erőt adta vissza, melynél hathatósbbal Excellentiád fiatal kora óta nem rendelkezett. Igazságos retribúciója [*díjazása*] az a Magyarok Istenének, kit imádva kérek, hogy Excellentiáddal egy új virágzásunk korát értesse el, sőt – vivassa ki.

Örizzze meg nekem Excd csak század részét azon szeretetnek, melylyel viseltetik Excád iránt, míg él

Pest, február 12. 1859.

hű tisztelője
Toldy Ferencz

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MNL OL D 283 F. tétel
Közli: Károlyi 1921, 1: 469–471.

5 Révai Miklós (1750–1807) nyelvész, Virág Benedek (1754–1830) költő, műfordító, Kulcsár István (1760–1828) szerkesztő, Gaal György (1783–1855) könyvtárnok, Kis János (1770–1846) teológiai doktor, evangélikus szuperintendens, Repiczky János (1817–1855) orientalista és Perényi Zsigmond báró (1783–1849) az igazgatótanács tagja.

IV. „Kedves Barátom!”

1. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF WESSELÉNYI MIKLÓS BÁRÓNAK

Pozsony, 1826. szeptember 9.

9 Septemb Posony

1826

Egy leveledre sem szeretnék, felelet nélkül maradni – akármely nehezen esne is nékem a hazánk nyelvén való irás. – és ily formán köszönöm hozzáam botsátot soraidat. Itt találtam ma, Szeredről jöven. Baldock 6^{kán} meg jött 10 Loval, 2 Vizslával – 32 Kópóval, és más sok és sokféle kisebb apró eb nemekkel. 3 Ló az enyim. Very useful I hope, but nothing extraordinary. [*Nagyon hasznos, remélem, bár semmi különös.*] A 2 Vizsla is az enyim – az meglehetősen, de nem éppen a leg jobb fayu. – De a 32 Kópó az különösen szép. Egy öreg Meutenek fele.

Ma az 144^{iki} üllésben el olvastatott a Királyi Resolutio amelyben Ő felsége simpliciter [*egyszerűen*] mindent megtagad.¹ A Casinorul

¹ Az augusztus 23-i királyi leiratra utalt.

Andrasy nagyon gyorsan gondoskodván, és a kit lát verbuválván – ma Bedekovitsot alá iratta!!!! –

a Resolutioban az Akademiáról egy szavatska felelet sins!²

Tudod e Barátom hogy egy sereg amelyet sokáig ágyuznak – és a mely ázik szünet nélkül az utoljára megfutamodik. Értesz!

Én sinlödöm, – alig birom az életemet, és a mit tsinálok erőszakkal teszem. – Ma éjjel Bétsbe és onnan megint Czenkre megyek. 5, 6, nap alatt vissza jövök!³

Senki jobban mind én nem fog meg érkezéseden örülni, – de azért még is kérlek ne sies igen nagyon és végeszd inkább dolgaidat jól – úgy hogy tovább maradhassál velünk.

Én ennek a holnapnak végével Pestre fogok menni. Ha még akkor magunkat meg nem láttuk – egy pár sort fogsz Marie Zichynél⁴ találni

Isten veled

Széchenyi

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MNL OL P 626–1.–1826.

Közli: Czinege–Fónagy

2 Az akadémia ügyében csak 1827. április 11-én történt meg az uralkodói jóváhagyás.

3 Szeptember 9-én ment Bécsbe, 12-én Czenkre, 15-én tért vissza Pozsonyba. SZIN, 3: 89–91.

4 Gróf Zichy Lászlóné Széchenyi Mária grófnő.

2. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF LIEBENBERG JÁNOSNAK

Pest, 1828. március 19.

Kedves Barátom! Levelét vettem 's örülök, ha a' 'Lovakrul' készült munkával megelégszik. Báro Wenckheim¹ azt mondja 'hogy furcsa elmefuttatás, rapsodia 's hogy a' praxisba ki nem vihető 's a' t.

A' mit az Önnrül ir, az is jó esik nekem, mert a' Maga 's a' Kegyed helyett kell valamit találni, ha török is, szakad is.

A' Tudós Társaság tárgyában már 3 Ülésünk volt. Én minden jót reménylek. Többek közt azt is decidáltuk [*eldöntöttük*], hogy az ajánlásainknak kamatja csak azon naptul fognak folyni, midőn az egész Intézet a' Király helybenhagyását megnyerte legyen. Mindazonáltal sok Tudósna a' mostani Kiküldötség körébül pénze nincs, 's így Anticipando Diurnumokra [*megelőlegezett napidíjra*] 660 ft pengőbe fizettem, melly Summa [*összeg*] később a' fizetendő részből levonatni fog. Ezt ad Notitiam [*értesítésül*]. Lajos Bátyámtul kaptam a' Czenki Canalis [*csatorna*] dolgában feleletet; mindent simpliciter denegal [*egyszerűen letagad*] 'mert a' Vármegye Ingenieurje [*mérnöke*] azt állítja, hogy a' legkissebb Változás is nem csak a' Horpácsi, hanem a' Czenki Uraságnak is káros volna – hogy Czenken nem segethet senki 's a' t.

De hát Barátom a' Jövedelmekről micsoda Dispositiokat [*rendelkezéseket*] teszünk? a' Gyapju eladásáru nem tett még semmi Rendelést? Lajos Bátyám már eladta 61 ftért. Pál Bátyám pedig 75 ftért. Tegyen e tárgyban, a' mit legczélarányosabbnak gondol; én egészen meghatalmazom.

A' mi a' Czenki építést illeti, a' Lajos Bátyám Negatívája [*ellenzése*] szándékomat ingadoztattja. 'S hát birkákat venni mikor fog? Fog e vagy nem? Irjon mind ezekről. Általjában arra kérem, hogy Gazdaságbeli tárgyakról közöljön némellykor valamit, mellyek Leveleiben alig találtnak.

A' Czenki Ménesnek egy része most itt van, eo ipso [*tehát*] a' Kölcségek Czenken olly nagyok mint az előtt nem lehetnek, s még is a' Holnapi Extractusokba [*kivonatokban*] látom, hogy Sahlender Tamás igen sokat költ, tekintse ezt szorosan 's közelről. Én itt csak nem több pénzt költök, mint a' mit költeni szándékom volt.

Batthyányi Gustav megharagított, 's azért azon két Lovat, mellyet néki eladtam, visszavettem. Az Obligatorialis [*köteleztvény*] Önn nála vagyon? Ketté szakítva küldje kezemhez. Szeretném hogy ha dolgait

1 Wenckheim József báró (1778–1860).

ugy intézhetné hogy Tavaszkor ide jönne, vagy pedig Pályafutáskor.²
Én legnagyobb hasznát vehetném, ha 1⁶ Májusban volna itt.

Dolgaim minden nap szaporodnak. Éjjenként mindazonáltal egy új munkán dolgozgatok, melynek Titulusa már kész 's ime ez 'Embe-
rekrül' vagy 'Boldogság Alapjai'³

Isten védje

Széchenyi

19 Marz 1828 Pest

Kézirat – 20. századi másolat: MTA KIK KRKGy Ms 4222/9.

Közlő: Czinege–Fónagy

² 1828-ban május 20. és június 10. között hét versenynapot tartottak.

³ Készülő *Hitel* című munkájára utal.

3. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF WESSELÉNYI MIKLÓS BÁRÓNAK *Pest, 1828. március 22.*

Leveledre már régen feleltem volna, ha foglalatosságaimnak száma, miuta elmentél, nem szaporodott, tehetségem pedig nem kevesedett volna; de gondold csak, hogy valami 12 nap előtt egy lovam ledobott, mellynek következtében még ma sem tudom bal vállomat és karomat mozdítani.¹ Nem hiszed, hogy ezen ütés mennyire rendítette meg az úgy is elgyengült egészségemet. De az mindegy, hanem csak hogy szinte minden dolgaink megakadnak. Alig tudok egy fél órát aludni, 's azután reggel annyi a' dolog, hogy még egy egészséges ember se végezhetné el. Azért előre is bocsánatot kérek, hogy ha minden, visszatéréseidkor jó rendben nem lessz.

A' Tudós Társaság tárgyában már öt vagy hat Ülésünk volt; nem sokára már elvégezzük.² Teleki a' nélkül, hogy engem kérdezett volna Horváth Istvánt nevezte Jegyzőnek, ezen utolsó a' dolgot jól vitte, de hogy a' Társaság Örökös Titoknokjának nem való egészen kezét fogok veled. Lessz gondom a' mennyire tehetségembe van, a' Társaságot attul a' veszedelemtől óni, hogy ilyen extravagánuus [*különc*] Titoknok által maga magán halálos sebet ne üssön.³

Most készül a' gyepen egy istálo, a' Tribune is készül már, de Készítője Hacker aligha meg nem hal; már harmad napja, hogy a' csuklás van rajta. Ez is azért történik talán, hogy nékem egy kicsinyt több dolgom legyen.⁴

A' Conscriptionalis Deputatio⁵ [*összeíró küldöttség*] tegnap ült össze. A' Herczeg egy Sub-Deputatiót [*albizottságot*] nevezett ki, mellynek Praesese [*elnöke*] Vég István.⁶

- 1 Március 23-i naplóbejegyzése szerint március 12-én dobta le a lova. SZIN, 3: 200.
- 2 Az akadémiai küldöttség március 15-én tartotta első ülését. A tanácskozások leírása bővebben: A nádor által 1828-ban egybehívott küldöttség munkálatai. A felállítandó Magyar Tudós Társaság Alap-Intézetének és Rend-szabásainak elkészítésére rendelt Kiküldöttségnek Jegyzőkönyve, közli: SZIN, 3: 680–729.
- 3 A Társaság titkára Döbrentei lett, amin Horvát megsértődött, és nem fogadta el az akadémiai tagságot.
- 4 Az első pesti verseny május 20-ára volt kitűzve, de az előkészületek miatt sok volt a munka.
- 5 Az 1827. évi 7. törvénycikk szerint az országos összeírásra és a porták megigazítására választott kiküldöttség január 21-én tartotta első ülését a Károlyi-palotában. A küldöttségnek Széchenyi is tagja volt.
- 6 Vég István.

Lovadat, mellyet küldessz, rossz állapotba senki látni nem fogja.

Bécsbül egyszerre hír jött, hogy Seilerné született Zichy szülés következtében veszedelemben van;⁷ Zichy Ferencz 's László oda sietettek,⁸ és másfél nap oda érkezések után szegény meghalt. Ezen eset által egész Zichy Familia legnagyobb gyászban. Ez C. lebetegedésig tart, 's így nekem 'Quarantaine' tudja az Isten, meddig, – !

Széchenyi Jánosnak is lett egy fia.⁹ Félek, hogy egy kisség keskenyke fog lenni

Esterházy Vintze itt lessz Majus eleén. Te is Barátom iparkodjál mentül előbb itt teremni. Én igazán attul tartok, hogy a sok dolog, bu s 'kivált gyenge egészség – egészen el fognak nyomni – s' így sok öszve rogya, a mi most csak gyengéded, de nem sokára erőssen állana, ha volna ki támasztaná eleintén. Nem hogy magamat, akár mi erne is, ki akarnám a munka alul vonni, – de attul félek hogy a Tereh elnyom s' eltemet – amit a közjora nézve nem szeretnék, de magamra nézve igen igen nagyon.

Midön Zichyek Bécsben voltak, szegény Márit,¹⁰ ki téged igen barátságossan köszönt, az Öreg Ipa Asszony¹¹ csaknem agyon sekirozta

Isten Aldjon addig is

Leg igazabb tisztelettel üdvözlöm Anyádat

Széchenyi

22 Mar Pest¹²

Kézirat – eredeti, részben saját kezű levél: MNL OL P 626–1.–1828.¹³

Közli: Czinege–Fónagy

7 Seilern August gróf (1793–1861) első felesége, Zichy Mária grófnő (1800–1828) március 16-án hunyt el. SZIN, 3: 200.

8 Az elhunyt Zichy Mária grófnő testvérei.

9 Széchenyi György gróf (1828–1897).

10 Gróf Zichy Lászlóné Széchenyi Mária grófnő.

11 Gróf Zichy Ferencné Cavriani Johanna grófnő (1775–1854).

12 A levél – tartalma miatt – 1828-ban íródott, továbbá a borítékon kívül Wesselényi kézírásával szerepel: „1828-beli Levelek”.

13 Az „Esterházy Vintze” kezdetű bekezdéstől saját kezű, előtte Ludovich István írása.

4. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF VICZAY KÁROLY GRÓFNAK

Pest, 1828. március 26.

Cher et aimable Ami,

veuillez bien m'excuser de la négligence d'avoir laissé Vos deux Billets sans la moindre réponse, Feyerváry qui aura la bonté de se charger de la présente, Vous dira en détail, ce que je veux Vous dire en quelques mots.

Pensez seulement que je me suis laissé tomber de cheval — il y a aujourd'hui précisément quinze jours — et que je me suis fait une contusion si forte à l'épaule gauche, que j'ai eu plusieurs jours une altération très forte — et que encore à présent je passe des nuits blanches — et souffre considérablement pendant le jour, tandis que je suis gêné dans tous mes mouvements. Ma santé est très affaiblie, et a été de tout tems assez délicate, et d'une extrême susceptibilité — de manière que toute la machine est quasi décomposé, et en plusieurs pièces !

Prenez ce triste récit comme Apologie — de cette apparente nonchalance que je semble mettre dans l'attachement que je Vous porte, et les humbles services que je Vous ai voués !

J'ai eu soin de l'Étalon Alezan, je tâcherai à le vendre — mais je ne puis Vous dire autre chose si non que j'espère, le cheval est bon ; d'une forte et élégante taille. Aussi trouvet-il une quantité d'amateurs, mais points d'acheteurs ce qui cependant est l'essentiel.

Nous sommes avec nos chevaux — pour finite d'ayent — comme les Mamans avec leurs filles — pour feinte d'épouseurs.¹ „Tout le monde voudrait les avoir — et personne les épouser, ou payer.”

Il y a une dizaine de jours, que nous avons començé nos séances de l'Académie de la Langue hongroise, et nous avons presque fini déjà cette besogne compliquée, et tant soit peu ennuyante. J'espère que cet institut aura des résultats satisfaisants, et qu'il contribuera vigoureusement à rétablir la Nationalité parmi nos Compatriotes, sans quoi — d'après mes lumières et mon opinion — tous nos efforts, tous les sacrifices que nous venions faire — n'aboutissent à rien ! Laissez la France imiter les Anglais plus et plus — jusqu'à ce que l'anglomanie

1 A másolásból és korábbi átírásból fakadó szövegromlás miatt értelmetlen szavak álltak elő. Eredetileg feltehetően ezek a szavak lehettek: a „pour finite d'ayent” helyett pour faute d'argent vagy d'agent, „pour feinte d'épouseurs” helyett pour faute d'épouseurs. Ezúton köszönöm Novák Veronika szöveghez tett észrevételeit.

prévaille en tout — et elle sera perdue, — comme elle commence à l'être effectivement. L'Allemagne c'est montré, dans les dernières tems momentanément, dans tout l'éclat d'une nation saine et vigoureuse — car elle a resuscité les anciens Dieux des vieux germains!

La Russie commence à être redoutable — et non pas, parce qu'elle est immense — ce qui est plus signe de tout faiblesse — non pas parce qu'elle comte un million de bayonettes — et deux milles bouches à feu — mais parce qu'elle est — russe! Laissez perdre les Anglais leur idiom, et ils finiront d'exister. Sapienti pauca!

J'espère Vous revoir bientôt. N'oubliez pas que votre présence ici est d'un avantage absolument incalculable! J'avais le projet d'aller à Vienne pour quelques jours — mais je crois que je l'abandonnerai. Si seulement Vous vous l'aissiez gagner de faire ateler et de Vous acheminer à plus vite pour cette cité!

Adieu, cher et bien estimé Ami; agréez l'assurance de mon sincère respect et de ce dévouement sans bornes que je Vous porte

Széchenyi

26 mars 1828 Pest.

Kézirat – 20. századi másolat: MTA KIK KRKGY Ms 4229/445.

Közli: Gálos 1939. 376–377., Czinege–Fónagy

Szeretett Barátom,

bocsássa meg, hogy elmúlt két levelére nem válaszoltam. Fejerváry² fogja elvinni Önnek jelen leveletem, s részletesen beszámol majd arról, amiről én csak röviden tudósítom Önt.

Az történt ugyanis, hogy leestem a lóról éppen két hete, s a bal vállamat annyira megütöttem, hogy napokon keresztül komoly fájdalmaim voltak. Még mostanában sem tudok aludni, s napközben is sajog, mozogni pedig alig vagyok képes.³ Egyébként sem vagyok vasból, de

2 Fejerváry Gábor (1780–1851) táblabíró, a Pesti Casino tagja, műgyűjtő, Pulszky Ferenc (1814–1897) nagybátyja.

3 Lásd a IV/3. levél 1. lábjegyzetét!

egészségem most minden korábbinál ingatagabb: mintha a gépezet kezdene darabokra hullani!

Fogadja ezt a szomorú történetet magyarázatként arra, hogy miért tűnik úgy, mintha hanyagoltam volna Önt, és nem álltam volna az Ön rendelkezésére szolgálataimmal!

A sárga csődörrel sokat foglalkoztam, el kívánom ugyanis adni. Csak remélem, hogy sikerrel járok, bár igen jó lóról van szó, erős és elegáns termetű. Vannak tehát érdeklődők, de vásárlók még nincsenek, pedig az volna a lényeg. Úgy vagyunk a lovainkkal – pénz nélkül –, mint az anyák a lányaikkal – kérők nélkül –: mindenki szeretné őket, de elvenni őket vagy kifizetni az árukat senki sem akarja.

Néhány napja elkezdtek a magyar nyelv akadémiajának megbeszéléseit. Már majdnem be is fejeztük bonyolult – s egy kissé unalmas – feladatainkat. Nagyon remélem, hogy ez az intézet képes lesz eredményeket felmutatni, és hozzájárul a nemzeti érzület fellendítéséhez honfitársaink körében, különben korábbi áldozataink és erőfeszítéseink – legalábbis véleményem szerint – egyszerűen füstbe mennek! Hadd utánozzák csak a franciák az angolokat, hadd vigyék el a végső pontig anglofóniájukat – a vége az lesz, hogy Franciaország elvész (a lehasnyatlás folyamata már el is kezdődött). Németország az utóbbi időben viszont mintha egy életerős nemzet képét mutatná – talán azért, mert felélesztette a régi germánok isteneit! Oroszország is kezd félelmetessé válni, nem azért, mert hatalmas (ez inkább a gyengeség jele), nem is azért, mert egymillió bajonettet és kétezer ágyút képes felmutatni. Hanem azért – mert orosz! Ha az angolok elveszítenék nyelvüket, megszűnnének létezni. Sapienti pauca! [Okos ember kevés szóból is ért!]

Remélem, rövidesen találkozunk. Ne feledje el, hogy itteni jelenléte felmérhetetlen előnyökkel járna! Azt terveztem, hogy Bécsbe megyek pár napra, de e tervemet feladtam. Jó lenne, ha Ön hagyná magát meggyőzni, felnyergelne, és útra kelne ebbe a városba!

Isten Önnel, szeretett barátom, fogadja az Ön iránt érzett határtalan tiszteletem és odaadásom e jelét.

1828. március 26. Pest.

Széchenyi

Balázs Péter fordítása

5. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF WESSELÉNYI MIKLÓS BÁRÓNAK
Pest, [1828.] július 3.

Kedves Barátom! Nem igen kedves híreket vagyok kéntelen Néked adni. ¹ tegnap mondta Wartensleben Károly, ¹ hogy se Ő, se Mayerffy² Julius hónapban Erdélybe utazni nem fog, hanem talán talán Augustus hónapban. Wartenslebennek dolgai vannak a' mint mondja; Mayerffy pedig igen igen rosszul van szemeivel, úgy hogy ezen utolsónak helyes oka van 'nem utazni. – Ezt hogy mondjam neked, kéri Wartensleben.

² A' más kellemetlen ujság pedig az: hogy a' Nádor a' Tudos Társaságnak Directoraiból Eszterházy Mihályt minden erővel ki akarja törteni; mi pedig nem tudjuk hogy engedjünk e vagy ne engedjünk. Ha engedünk a' Tudos Társaság Dicasterium [*központi kormány szerv*] lessz, ha pedig nem engedünk nem lessz semmi az Academiabul!³

Én ezen hónap 7-dikén végtére nagy nehezzel innen el indulok; Bécsbe, Jóságaimra Fiumébe. Septemberbe megint le jövök ide, utána nézni a' dolgoknak.⁴

A' hámos lovakat és a' kanczát utasítsd Huckle⁵ és Tekuschhoz. A' Fancy kancza és a' 2 három esztendő metszett ló, itt fognak lenni nem sokára. Tedd meg a' rendelést, hogy embereid itt őket mindjárt áttvegyék, és hogy Tekusch azoknak elküldését eszközölje; mert én nem leszek itt, 's így könnyen tévedés eshetne, ha a' rendeléseket igen pontossan meg nem tennénk.

Ugy gondolom, hogy a' Nagy utazásom⁶ még elmarad a' jövő Téltre – mi nagyon bánom is; de látom minden nap jobban, hogy itt maradásom szorosan szükséges.

1 Wartensleben Károly gróf (1780–1835) katonatiszt, gyömrői földbirtokos.

2 Mayerffy Ferenc (1776–1845) sörfőzőmester, szőlész, az 1827-ben alakult Magyar Lovaregylet alapító tagja.

3 Döbrentei augusztus 24-én tudatta Wesselényivel, hogy Esterházy, látva azt, hogy a nádor őt nem akarja igazgatósági tagnak elfogadni, önként lemondott a jelöltségről, hogy a többi jelölt megerősíttetését elősegítse.

4 Július 7-én érkezett Bécsbe, 14-én indult el birtokaira, 21-én érkezett meg Fiumébe. Horvátországi útját követően augusztus 15-én indult vissza birtokaira, majd szeptember 2-án érkezett meg Pestre. SZIN, 3: 219–251.

5 Angol lovász.

6 Valószínűleg az amerikai útjára céloz, amelyre végül nem került sor.

Gondold csak, hogy Tibolth⁷ szinte minden értékét valamely Kereskedő elszökése miatt elvesztette;⁸ és hogy én valami 20 m ft. pengőért meg fogom venni egy két kis malmocskáját, melynek Jövedelme egypár száz forint. S így mindennek előtt a' magam pénzbeli állapotomra fogok legszorosabban ügyelni.

A' mi a' Casinot illeti, hideg megfontolás után csak úgy látom sikerét, ha a' jövő Télen egy új subscriptiot [*aláírást*] készítünk tiz esztendőre, vagy legalább is ötre, úgy hogy egy rész legyen 40 ad summum [*legfeljebb*] 50 ft. Szükséges továbbá, hogy az idevaló polgárság és Kereskedők tegyék ennek az Intézetnek alapját; azt pedig másképp elérni nem lehet, hanem ha a' Kereskedőknek új házába költözünk.

Minden esetre kérlek, hogy ezen ideát [*elképzelést*] Erdélybe lassan lassan acceptaltasd [*fogadtasd el*].

Kérlek intézzed dolgaidat úgy, hogy a' köz munkálódásokra elég időd maradjon fenn, és az Ősznek egy részét és a' Telet Velünk itt tölthessed. Én azt reménylem, hogy semmi meg nem fog akadni többé, ha még ezen a' Télen derekasan kiálljuk a' sarat.

Eszterházy Mihály 3 nap olta itt van és még vagy 14 nap a' Budai vizeket inni fogja. Most legnagyobb munkánk volt Döbrenteiével a' Versen Könyvet⁹ elkészíteni, és valami 60 Casino Actionariusnak [*részvényesnek*] a' pénz behajtása végett irni, és nota bene mindegyiknek másképp és másképp, úgy hogy legyen sikere. Ezen is szerencsésen szinte átestünk. Ma végezzük a' külön külön Fundationalisokat [*alapító leveleket*]. És én mintegyre aláírás végett küldögetni kezdem. Hunyady Ferenczet¹⁰ rá vettem az 500 arany fundatoria [*alapításra*]. Már ott van írva a' neve! Most rutul piszkálom a' Pesti Burgereket [*polgárokat*].

Többi közt hogy hívják a' 3 esztendő's kanczát melyet küldesz?

Isten veled, – Én mindennap soványodok, és jobban jobban gyengülek, – de még elég lelki erőt találok magamban, – utolsó pillantatomig, – a köz jóért és édes hazánk javáért, – szünet nélkül fáradozni.

Mári¹¹ igen igen köszönt. Zichy C.– 12 nap absent [*távol*] volt Bécsben – Ötet azért, – mert tudod szokását, azolta alig láttam – de

7 Tibolth Ferenc Széchenyi Ferenc egykori jószágigazgatója, a cenki uradalom főpénztárnoka.

8 Az esetet részletesen leírta Liebenberg Jánoshoz címzett 1828. június 17-én írt levelében. MNL OL P 626–1.–1828, közli: Czinege–Fónagy.

9 Széchenyi István – Döbrentei Gábor: *Pesti ló-versenykönyv*. Pest, 1828.

10 Hunyady Ferenc gróf (1804–1882) császári királyi kamarás.

11 Gróf Zichy Lászlóné Széchenyi Mária grófnő.

még is egy pár pillantatokig, melyek, leg édessebbek de egyszersmind leg szédítőebbek voltak, – életemben. Mi lesz vége, azt az Isten tudja – De csak vége lesszen mint mindennek a Világon.

Széchenyi

3 Julius Pest¹²

Írjál Sopronba –

Kézirat – eredeti, részben saját kezű levél: MNL OL P 626–1.–1828.¹³

Közli: Czinege–Fónagy

¹² A levél keltezésének éve annak tartalma miatt 1828.

¹³ Az „Isten veled” bekezdéstől saját kezű, előtte Ludovich István írása.

6. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF WESSELÉNYI MIKLÓS BÁRÓNAK
Pest, [1828.] szeptember 4.

Kedves Barátom! Augustus 25-diki Leveledet ma vettem itt.¹ Tegnap előtt érkeztem.² A' Magyar kikötő helyeket, Ludovicea utat,³ Culpa⁴ vizét 's a' t. bójártam. Száz Abderitismusra [*ostobaságra*] találtam – mellyeket fenhangon annak idejében hirdetni is fogom 's a' t. Egyet 's mást elrendeltem, 's most legalább 14 napig itt mulatok. Az időmet hálá Isten jó használtam; karom 's kezem még nincsenek jó, de az egészségem meglehetősen. – A' hámos lovak már rég megjöttek Czenkre. Jól használom őket, 's igen meglepszem velek. Vedd azért is köszönetemet kedves Barátom.

Az Academia tárgyában sokat tettem, 's azt reményelem, hogy Januarius hónapban a' 25 Director már el fogja kezdeni üléseit. Most az 52 Fundationalis [*alapítói*] Leveleket, mellyek már készek, iratom alá lassankint. A' Gyepnek jobb elrendelése, és a' Nézőhely még ügyesebb elkészítése a' mostani foglalatosságaimnak tárgyaihoz valók. A' Casino sok bajt fog okozni; 's mindezeket összevén, úgy látszik, hogy kötelességem addig a' helybül nem mozdulni, míg az erőműv jó forgásban nincs.

Az istálomban 32 lóra van hely. Nékem alig lessz lovam futni való, mert a' pályakörök igen hosszúak, lovaim pedig igen ifjak. Gondold csak 'Alfred megdöglött! Ime megint 25 # a' Zsebedben. Southdown csikájával és Snapp csikájával megérkeztek itt tegnap előtt. Karajos⁵ hozta. A' haza menő Secretariusodat [*titkárodat*] a' ki olly becsülettel volt hozám, hogy nálam bójelenté magát, arra kértem, hogy kísérné el ezen kanczákat, úgy is lóháton lévén. Hogy pedig a' kanczák biztosabban érkezzenek Sibóra, azt rendelém, hogy Karajos vigye odáig. Catot⁶ szerencsésen vitte oda; a' Kanczáknak pedig itt biztos helyek nincs, olly jókor hozattam pedig őket ide, mert más embereim is jöttek, 's így utjaikat bátorságosabban tevék meg.

1 A levél nem ismert.

2 1828. szeptember 2-án érkezett meg horvátországi útja után Pestre. SZIN, 3: 251.

3 Ludovika út, a Károlyvárost Fiumével összekötő út neve.

4 Kulpa a Száva jobboldali mellékfolyója Horvátország és Szlovénia területén.

5 Széchenyi egyik alkalmazottja.

6 Széchenyi lova.

Én, hogy a' jövő Telet itt töltöm, a' mondottakbul láthatod, 's így a' Lakásomat átt nem engedhetem. Éppen most jövök azon Quartért [szállást] nézni, melyről Leveledben szolsz, 's mellynek arra butorokkal együtt, hónaponként 20 ft Váltó. Igen igen kicsinynek találom. Te Magad ezt átmenéskor legjobban bírálhatod meg. Egész uj eszten-deig szinte mindig utban fogok lenni. Most le megyek Somogyba. Octo- bert 's Novembert pedig Czenken, Bécsben, Nagy Magyaron, Talloson. Ha lehet látogass meg. Rosty⁷ vagy három hetig nálom fog lenni. Pál Bátyám olly egészséges mint a' makk. Egy pár nap alatt ide jó informál- ni! Gróf Schönfeld vérhasban meghalt.⁸ Nem külömben Eszterházy Károly az én Bátyám.⁹ Isten nyugossza, de ugyan nem kár!

Sándortul¹⁰ ma vettem Levelet Londonbul. Gondold csak minden erővel hidat akar rakni Buda 's Pest közt! Brunel maga kéz irásával kérdi! hány öles, hány öl szélességü a' Duna, mi az ára a' vasnak, mi a dolognak 's a' t.¹¹ Sándornak egy igen Patriotikus Levelet irtam,¹² itt pedig szándékát hirdetem.

Eszterházy Mihályal ollyan 'bizonyos egymást megbecsülő lábon vagyok; 'S így reménylem, hogy minden hibáink mellett ezután jó egyezésben fogunk maradni.

Azon kis számadást, melyet küldöttél, el fogom tenni, és a' 486 aranynak kezemhez való szolgáltatását arra az időre eresztethed, mi- dőn meglátjuk egymást. A' mi az Iblát illeti, annak árából is elengednék, ha pénzt még az idén leteszed 10 per Centumot, az az 15 aranyt.

Ha utazásom Somogyba igen igen szükséges nem volna, lerándul- tam volna hozzád a' dobszóra. Hogy eladandó Kanczáidbul nem veszek egyet se, annak az az oka; mert ebben a' pillanatban 34 pej kanczának vagyok ura. Több sincs, kevesebb sincs. De egyetlen egy telyes vérü sincs. Ezen magam is csudálkozom. Ide mellékelve küldöm az 1828ⁱ Lóversen könyvet.¹³

Isten veled, irjál ide.

7 Rosty Károly, volt huszárőrnagy, aki herceg Schwarzenberg Károlynak volt a szárnysegédje, akihez Széchenyi futártisztnek volt beosztva.

8 Schönfeld Lajos gróf (1791–1828) kapitány.

9 Esterházy Károly gróf (1756–1828), Esterházy Vince apja.

10 Sándor Móric.

11 Brunel levelét Sándor Móricnak közli: SZIN, 3: 761., Széchenyi válaszlevele Brunelnek 1828. december 9. MTA KIK KRKGY K 210/1.19., közli: Czinege–Fónagy.

12 A levél nem ismert.

13 Széchenyi István – Döbrentei Gábor: *Pesti ló-versenykönyv*. Pest, 1828.

Mári¹⁴ igen jól van. Köszönt Téged. Cresc. is egészséges, még nem láttam. Apropos, 'Az Öreg Seilerné¹⁵ szerelmes benned; nékem meg vallá, hogy egy fa Levelet mellyet Te neki, – úgy vélem a Sauwinkelben adtál e Tavaszkor eltevé az Imasság Könyvvébe. Igen meghagyta 'Grüßen Sie ihn vielmal [*Sokszor üdvözlöm*], –

Széchenyi

Pest September 4.¹⁶

Kézirat – eredeti, részben saját kezű levél: MTA KIK KRKGY K 201/13.¹⁷
Közli: Majláth 1889–1891, 1: 83–85., SZIVM, 1: 119–121., Czinege–Fónagy
Kapcsolódó: IV/10. levél

- 14 Zichy Lászlóné Széchenyi Mária grófnő.
15 Özvegy gróf Seilern Károlyné Wurmbrand Maximiliana grófnő (1770–1838), Crescence édesanyja.
16 A levél keletkezésének éve annak tartalma miatt 1828.
17 A „Mári igen jól van [...]” bekezdéstől saját kezű, előtte Ludovich István írása.

7. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF VAY ÁBRAHÁM GRÓFNAK

Pest, 1828. szeptember 11.

Kedves Barátom!

Tegnap előtt voltam Károlyi Györgyvel Alcsuton. Ezen ide mellékelt jegyzésben fogod látni azon directorok [*igazgatók*] neveit, kiket végtére a hercegnek benyújtottunk. Eszterházy Mihály vagy hat hét előtt nékem levelében azt jelenti, „hogy ő a Tudós Társaságnak directorjává lenni általjában nem akar”,¹ de ne hogy a kitörlése által a principiumunk [*alapelvünk*] füstbe menjen, az egészet némű némüképen megváltoztattuk.² Szentkirályi helyett tettük Bartalt, Eszterházy helyett Szegedy Ferentzet, Katona helyett Wesselényi Miklóst.³

A herczeg igen szives barátsággal fogadott, s azt ígérte, hogy még ebben az esztendőben a directorok összejöveteletét rendelni fogja. Revitzkyvel is beszéltem már,⁴ a ki köszönt, s így hogyha valami előre nem látható nem veti magát közbe, reménylhetjük, hogy a régen óhajtott palotánknak talpkövét végtire felállithatjuk. – Leveledet, melyről Teleki⁵ szólt, s mellyet Fiuméba küldöttél, eddig nem kaptam, igen igen bánom. Mindazonáltal reménylem, hogy meg vagy elégedve velem s velünk, s hogy ennek bebizonyítását egy pár sor által tudtomra fogod adni. Isten áldjon meg addig is. Annyi a dolgom, hogy csak illy kevés sorok által hozhatom magamat barátságos emlékezetedbe, ki vagyok

Pesten, 11dik Sept 1828.

igaz barátod
Széchenyi István

Kézirat – 20. századi másolat: MTA KIK KRKGy Ms 4229/468.

Közli: Bártfai 1943, 1: 76., Kovács–Körmendy–Mázi–Oplatka 2014, 74., Czinege–Fónagy

Kapcsolódó: IV/5. levél

1 Esterházy Mihály levele Széchenyi Istvánnak, 1828. augusztus 24. MNL OL P 626–1.–1828. Esterházy levelében két okra hivatkozva utasítja vissza a jelöltséget, egyrészt körülményei nem teszik lehetővé a hosszabb pesti tartózkodást, másrészt pedig nem érzi magát alkalmasnak a tisztségre.

2 Lásd a IV/5. számú levél 3. lábjegyzetét!

3 Szentkirályi László (1764–1833) a Hétszemélyes Tábla tagja és Katona Zsigmond (1767–1833) erdélyi főkormányshézi tanácsos.

4 Augusztus 26-án járt Revitzky kancellárnál. SZIN, 3: 250.

5 Teleki József.

8. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF WESSELÉNYI MIKLÓS BÁRÓNAK
Pest, 1828. szeptember 27.

Pest Septemb 27-kén 1828.

Kedves Barátom! Holnap megyek Czenkre, Bécsbe felrándulok, November 10-kén pedig megint itt leszek. Ha lehet Praznovszkynak fizess nevében 2,000 forintot pengőben, és váltsd ki tőle Obligatiomat [*kötelezvényemet*], – mert köztünk maradjon a' szó – a' Casino Cassájából 2,000 forintot költsön vettem. A' többi adósságod iránt, ha tetszik, majd télen tehetnők meg a' Computust [*számítást*]. Charlott-bul¹ nem lesz semmi. Egészen vak 's alig lehet vezetni is. Nézd meg magad. Jobb volna őtet nem tartani itt, mert 'as a patern of your stud [*mint a csődöröd mintája*], az egész Ménésedet nem igen recomendálja [*ajánlja*]. Károlynak² birtokában lévő szürke méncsikód jól mén. Jó forma lakást nem találtam. Átmenéskor erről magad jobban gondoskodhatsz. Tekusch Quartélyja mindenesetre megmarad.

Kérlek Istenért úgy intézzed dolgodat, hogy a' Telet itt tölthessed; mert 'soha se ha most nem, A' Tudós Társaságot életbe kell hozni. A' Versen futásokat örökre lábra állítani. A' Casinóra 6 esztendőre új subscribitot [*aláírást*] nyitni. Ezekbe tettem a' mit tehettem már eddig is, de mind az, gyarlóságomnál fogva nem elég. Ha magam maradok, Isten úgy segítjen, minden elbomlik.

A' Czenki 'barlangomat úgy annyira elöntötte a' víz, hogy abból minden alul lévő szobáimban volt untig elég.

Döbrentei többet fog mondani, a' miről írni időm nem maradt. És ha Neked nem irhatok többet, véled Kedves Barátom nem társalkodhatom hosszabb ideig, bizony gondolhatod 'van dolgom.'

Széchenyi

Cr. igen igen köszöntet, s' úgy Marie.³ Az első engem egészen bolonda fog tenni, vagy tett már. Gondold csak hogy Sz. Miklosnak⁴

1 Széchenyi lova.
2 Károlyi György.
3 Zichy Lászlóné Széchenyi Mária.
4 Ma Mosonszentmiklós.

(Zichy Karoly)⁵ megyek Czenkre. A' Husband [*férj*] igen jó velem
– – s' én szegény, vagy számár, a hogy tetszik.' A szerelem mérgét mind
jobban jobban szívom lelkembe! –

Kézirat – eredeti, részben saját kezű levél: MTA KIK KRKGY K 201/15.⁶
Közl: Majláth 1889–1891, 1: 94–95., Kovács–Körmendy–Mázi–Oplatka
2014, 81–82., Czinege–Fónagy

-
- 5 Zichy Károly gróf (1779–1834) Pozsega vármegye főispánja, 1825-től
a Magyar Udvari Kamara elnöke, majd Moson vármegye főispánja.
1819. augusztus 3-án vette feleségül Seilern Crescence grófnőt, aki 1836-ban
Széchenyi felesége lett.
- 6 Az aláírástól kezdve saját kezű, előtte Ludovich István írása.

9. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF ESTERHÁZY KÁROLY GRÓFNAK
Cenk, 1828. október 16.

Kedves Barátom!

Igen nagy örömmel vettem soraidat. Vedd köszönetemet most, és utóbb a' Hazánkét, hogy a' két Pálffy valami hazafiui tette birhattad. Hidd el édes Eszterházyim, hogy mindég örül szívem, hogy ha látom melly külömbség vagyon a' mostani Magyarok és a' mult 's mulandó Generatio közt. Ujabb időkbe Pálffy Herczeg, Eszterházy Károly, Batthyáni Antal haltak meg.¹ Semmire valók a' szónak egész kiterjedésében. És a' Hazánk legszebb Nevei! Nem eszelős az 's bizonyára nem holdas, a' ki Hazánknek illy rothadtságát elesmeri, és kinos megilletődéssel mindenekben tapasztalja. De annyira elomlottak Mágnás Társaink 's Nemesseink egyáltlájában, hogy nem is érzik 's nem is sejtítik, mennyire elallyosodtak, 's mennyire rosszak – úgy, mint a' szemérmes veszte leány, nem pirul többé szégyenyén.

Már mi ugyan csak más emberek vagyunk, akárki mit mond, és minden kétségen kívül a' Hazánkra sok jót, sok áldást fogunk hozni 'Csak Istenért tartunk össze, segéljük egymást tiszta szívvel 's hazafiui indulattal, és legyünk állhatatosak. És Terád Barátom sokat számolok. Reménylem, hogy széles vállu fiaidbul igazi Magyar emberek lesznek, de nem ám betyár, pipás, káposzta evő Magyarok, hanem a' Nemzetiség jeles és nemes értelmében.

Hallottam buzgó részvétellel, hogy Szeredieidet² ugyan csak magyarosítod, 's hogy Feleséged részt vesz ezen Nemzetesítésben; még életében fogja nyerni illy tetteknek áldását. Fiaid legalább – morális sensusban, és physica sensusban is – tellyesvérűek fognak lenni, midőn Hazánkfiainak nagy része korcs, az az se Magyarok, se Németek, se Francziák, se Angolok & & Ez ám pedig a' mi nagy bajunk!

Melly külömbb ember Eszterházy Vincze az Attyánál!³ És ugyan csak Batthyáni Gustávtól és a' Pálffytól egy kisség többet várok, mint 'dicső Szülői a' Hazánk javára 's dízére tettek! Rothadjon porok –

- 1 Pálffy József herceg (1764–1827), Eszterházy Károly gróf (1756–1828) és Batthyány Antal gróf (1762–1828).
- 2 Szered Pozsony vármegyei község, az Eszterházy család birtoka.
- 3 Arra utal, hogy az elhunyt Eszterházy Károly szinte teljesen elvesztette a vagyonát.

Lovaimat kérded Barátom, azok meglehetősen vannak. Egy két esztendő csikóm mindazonáltal a' más világra utazott, és a' mi sajnós, hogy fogadásban volt Károlyi György és Wesselényi ellen, 's így fizetnem kell. A' Te ellenségeid élnek hálá Isten!

Én itt jó darab ideje hogy vagyok, 's nem sokára Pestre megyek,⁴ 's ott telelek. Nincs nyugtom, még a' Versenfutást a' Casinót és a' Tudós Társaságot olly lábra állítva nem látom, hogy az öröké való utánna segéllést többé szükségképpen ne kívánják. A' jövő Tél fogja elhatározni, hogy ezen Intézetek megállapodjanak a' jövődre is vagy sem, mert koránt sem forognak még a' mint már sok gondolja – és ha Te, Miska,⁵ Károlyi György, Wesselényi és Andrássy nékem nem segítetek, összerogy minden, hidd el. Csak még egy kis állhatatosság 's megyen minden, jót állok érte. Ezt szívedre kötöm. Igen kevesen vagyunk ne hagyuk el egymást. Kérlek intézd dolgaiddat úgy, hogy a' jövő Téltre legalább nyolcz napra vagy talán tizennégyre is magad Pestre lejöhess. Nem pénzeitekre van annyira szükség, mint magatok személyére. 'S hát többek között Te meg Miska a' Versenezésre nem fundáltok semmit? Tudósíts errül, az Ujságokba tétele miatt.

Isten védjen, köszöntöm legmélyebb tisztelettel Feleséged, 's maradok igaz barátod ...

Czenken October 16-kán 1828.

Kézirat – egykorú másolat: MTA KIK KRKGY K 210/1.14.

Közli: Majláth 1889–1891, 1: 102–104., Kovács–Körmendy–Mázi–Oplatka 2014, 88–89., Czinege–Fónagy

4 1828. november 10-én érkezett meg Pestre. SZIN, 3: 269.

5 Esterházy Mihály.

10. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF SÁNDOR MÓRICNAK

Pest, 1828. november 11.

Pesth. 11 November. 1828.

Lieber Freund, deine beiden Briefe von 30-ten Sept. und 21 October fand ich gestern bey meiner Ankunft allhier. Die Luftpölster wurden mir vor 10 Tagen in Wien übergeben. Nehme meinen Herzlichen Dank und lasse mir wissen, was die letzteren kosten und an wen ich deren Werth erlegen soll. Du weist ich liebe die Ordnung, denn die ist die Seele von Allem!

Ich habe recht viel zu thun, indessen will ich nicht säumen Deine beiden Briefe, die mir eine rechte Freude gemacht haben, zu beantworten, bevor ich auch die Beantwortung der Fragen des Brunel, Dir übersenden werde können. Indessen wird diess letztere nun auch bald folgen. Du kennst aber den gewöhnlichen Schnekungang unserer Geschäfte, der sich auf das Kleinste, so wie auf die unabhängigsten Leute erstreckt und so zu sagen alles ansteckt. Indessen ist die Lösung der von Brunel gestellten Fragen, nichts weniger als leicht! Es scheint der Mann versteht seine Sache, denn seine Fragen erschöpfen den Gegenstand gänzlich. Übrigens will ich die Sache gut ausgearbeitet übersenden, damit wir – sollte es Ernst werden – keine Schande aufheben.

Ich selbst war nun über 6 Wochen nicht hier, und so musste ich das Geschäft anderen Leuten übertragen, die indessen ganz sachte, arbeiteten. Nun will ich's aber mit energie vornehmen und gedenke in 14 Tagen das Ganze an Dich abzusenden.

Seit dem ich in Fiume war, bin ich beynahe immer kränzlich gewesen, – bin auch jetzt nicht wohl –, so dass ich ruhig in Zinkendorf blieb und alle Einladungen ausschlug.

Dass Schloss Megyer stehet nun schon auf den Glanz da, und soll ein allerliebstes Établissement seyn, – es sind einige Leute dort, in Tallos wird viel gejagd und es soll gut gehen. Vinzenz Esterházy ist in Magendorf, in Feldsparg oder vielmehr Eisgrub soll es recht angenehm gewesen seyn.

Hier ist nicht sehr unterhaltlich, aber allmählich werden mehr und mehr Menschen hier zusammenströmen. Ich erwarte G. L. S. Karoly, M. C. Esterházy, Andrasy Wesselenyi etc. Die Deputationen arbeiten fleissig und wir hoffen dass manches Gute, vom Fleiss und guten Willen quillen wird.

Der Nachbarkrieg wirkt auch wohlthätig auf das ganze Land. Schon jetzt tragen die Güter um 10, 20 procent mehr ein und es ist zu vermuten, dass sich alles dies noch verbessern wird.

Der Gemeingeist ist auch gut, Wir taugen mehr als unsere Vorfahren! Ein jeder fühlt, dass er Pflichten für das Allgemeine Beste hat und wenige sind, die sich nicht schämen würden zu dem Blühen zu dem Wohl ihres Vaterlandes nicht beizutragen. Solche Lumpen und Taugenichtse, wie die jüngst verstorben Fürst P . . . , C. E . . . , A. B . . . (die 3 schönsten Namen in Hungarn!) werden, wie man hofft, das Land nicht mit ihrer Gegenwart mehr beschmutzen und besudeln!!! Kommende Generationen werden sich zur Würde des Mannes, besser und tüchtiger ausbilden –, und geschätzt bey Hof und geliebt im Lande seyn.

Das Casino gehet ordentlich. – Nun wollen wir eine neue Subscription auf 6 Jahre machen – NB jeder eine Actie und à 50 fl., anstatt auf das Jahr 1829 200 fl. zu zahlen, – kömmt, wenn du unterschreibst, zu zahlen 300 fl. in 6 Jahren. Wir alle hoffen, dass du dich nicht ausschliesen wirst!

Das Wettrennen scheint fundirt zu seyn. Wir haben über 12.000 # Foundationen. In der Sache hast du nichts gethan –, est ist aber auch nicht mehr nöthig, – es gehet ohne Deiner auch. Du könntest aber eine Subscription für eine Trainir Anstalt eröffnen und einen Guten Trainer mitbringen. Denke darüber nach. Das Gute, das du thun würdest, wäre unberechenbaar.

Die Gelehrte Gesellschaft wird auch den kommenden Winter in das Leben treten und nach und nach die Vaterlandsliebe dermassen entwickeln, dass wir eine Subscription auf eine Hengebrücke zusammenbringen können. Jetzt wäre es schwer, denn Keiner gibt gerne ohne Nutzen und eine Brücke würde so viel kosten, dass von Nutzen keine Rede wäre, es müsste aus Patriotismus geschehen. Deshalb proponirte ich eine Gelehrte Gesellschaft, denn aus der, hoffe ich, wird die Brücke, Eisenbahn etc. entstehen und nicht verkehrt!!!

Lebe indess wohl und glaube mir, dass wir alle Dich lieben und achten und von Dir viel Grosses, Edles und Schönes hoffen, dein wahrer Freund

Széchenyi

Kézirat: lappang

Közli: Lukinich 1938: 146–149.

Pest, 1828. november 11.

Kedves barátom, tegnap ide érkezésemkor találtam meg szeptember 30-i és október 21-i leveleidet.¹ A légpárnákat 10 nappal ezelőtt szálították nekem Bécsbe. Fogadd szíves köszönetemet, és tudasd velem, hogy mennyibe kerültek, és kinek fizessem ki az értéküket. Tudod, hogy szeretem a rendet, mert az a lelke mindennek!

Nagyon sok dolgom van, mindazonáltal nem mulasztom el, hogy két leveledre, amelyek nagy örömet szereztek nekem, válaszoljak, mielőtt Brunel kérdéseire is elküldhetném a választ. Ez utóbbi azonban most már hamarosan következik. Te azonban ismered ügyeink szokásos csigalassúságát, amely a legkisebbekre és a legfüggetlenebbekre is kiterjed, és úgy szólván mindent megfertőz. Ugyanakkor Brunel kérdéseire a megoldás nagyon egyszerű! Úgy tűnik, hogy érti a dolgot, mert a kérdései teljesen kimerítik a témát. Egyébként jól kidolgozva akarom elküldeni a választ, hogy – ha komolyra fordulna a dolog – ne kerüljünk szűgyenbe.

Én magam nem voltam itt több mint hat hete, ezért az ügyet más emberekre kellett bíznom, akik időközben nagyon alaposan dolgoztak. De most már teljes erővel akarom csinálni, és szándékomban áll 14 napon belül elküldeni az egészet.

Mióta Fiumében voltam,² szinte mindig beteg voltam, – most sem vagyok jól – úgyhogy pihentem Cenken, és minden meghívást visszautasítottam.

A megyeri kastély³ most már pompázik, és állítólag nagyon szép építmény, – van ott néhány ember, Tallóson⁴ sokat vadásznak, azt mondják, jól megy. Esterházy Vince vagy Nagymagyar van, vagy Feldspergben⁵ vagy inkább Lednicén,⁶ állítólag elég kellemesen.

Itt nincs sok szórakozás, de fokozatosan egyre többen és többen fognak ide járni. Várom Károlyi Gy-t, I-t, L-t, Esterházy M-t, K-t,⁷ Andrássyt, Wesselényit stb. A deputációk⁸ szorgalmasan dolgoznak, és reméljük, hogy a szorgalomból és a jóakaratból sok jó dolog fog származni.

1 A szeptember 30-i levelet közli: SZIN, 3: 761., az október 21-i az MTA KIK KRKGY K 208/58. jelzet alatt található.

2 Lásd a IV/5. számú levél 4. lábjegyzetét!

3 A Nyitra vármegyei Tótmegyer, ekkor gróf Károlyi Lajos birtoka.

4 Pozsony vármegyében, gróf Esterházy Mihály birtoka.

5 Ausztriában, Liechtenstein János herceg birtoka.

6 Csehország területén.

7 Károlyi György, Lajos és István, valamint Esterházy Mihály és Károly grófok.

8 A porták kiigazítására szolgáló országos összeírásról, az 1791. évi 67. törvénycikk alapján kidolgozott rendszeres munkálatok tárgyalására,

A szomszédos háború⁹ is jótékonyan hat az egész országra. Az áruk már most is 10, 20 százalékkal többet hoznak, és várható, hogy mindez még inkább javulni fog.

A közhangulat is jó, jobbak vagyunk, mint őseink! Mindenki érzi, hogy kötelességei vannak a közjó érdekében, és kevesen vannak, akik nem szégyellnék, ha nem járulnának hozzá a haza gyarapodásához. Olyan gazemberek és semmirekellők, mint a nemrég elhunyt P... herceg, E... K., B... A.¹⁰ (Magyarország három legszebb neve!), remélhetőleg nem szennyezik és mocskolják többé jelenlétükkel az országot!!! Az eljövendő nemzedékek jobb és rátermettebb emberré képzik magukat, és az udvarban megbecsülik, az országban szeretik majd őket.

A kaszinó megfelelően működik. – Most egy új aláírást akarunk eszközölni 6 évre – NB mindenki egy részvényt és egyenként 50 forintért, ahelyett hogy fizetne 200 forintot az 1829-es évre, – ha aláírod, fizetsz 300 forintot 6 év alatt. Mindannyian reméljük, hogy nem zárkózol el!

A lóverseny jól megalapozottnak tűnik. Több mint 12.000 arany alapítványunk van. Te semmit sem tettél ebben az ügyben, – de már nincs rá szükség, – nélküled is megy. Nyithatnál azonban egy aláírási ívet egy képző intézményre, és hozhatnál magaddal egy jó edzőt. Gondolkozz rajta! A jó, amit tennél, felbecsülhetetlen lenne.

A Tudós Társaság is életbe lép a jövő télen, és fokozatosan olyan hazaszeretetet fog kifejleszteni, hogy össze tudunk majd hozni egy aláírási ívet egy függőhídra. Most ez nehéz lenne, mert senki sem szeret haszon nélkül adni, és egy híd olyan sokba kerülne, hogy haszonról szó sem lehet, hazafiságból kellene tenni. Ezért javaslom egy Tudós Társaság létrehozását, mert remélem, hogy ebből fog létrejönni a híd, a vasút stb., és nem fordítva!

Isten veled, és hidd el, hogy mindannyian szeretünk és tisztelünk téged, és sok nagy, nemes és szép dolgot remélünk tőled, igaz barátod
Széchenyi

Saját fordítás

a bányászati és pénzverési, a hazai nyelv művelésére felállítandó tudós társaság, továbbá a görög nem egyesültek és a mindkét hitvallású evangélikusok között kötött vegyes házasságból eredő válóperek ügyében kiküldött bizottság.

⁹ Az 1828 tavaszán kitört orosz–török háborúra utal.

¹⁰ Pálffy József herceg (1764–1827), Esterházy Károly gróf (1756–1828) és Batthyány Antal gróf (1762–1828), lásd az előző, IV/9. számú levélben is!

11. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF WESSELÉNYI MIKLÓS BÁRÓNAK
Pest, 1828. november 24.

Kedves Barátom! Eszterházy Mihály tegnap érkezett ide, hogy itt vagy 8 nap mulasson. Azon Levélbül, melyet néki közelebbbrül irtál, értem, hogy Uj esztendő körül fogsz csak köztünk megjelenni, és én attól félek, a' Köz Gyűlések után, midőn már elvesztettük a' csatát. Itt általjában minden csüggedez, 's csak arra vár, hogy Köz Erővel mozdíttassék elő. A' Casinoba soha nem jár egy Követ is. Mért? azt még ki nem tanulhattam. Engem kiki kerül. Uj látszik, hogy az Orvos szer, melyet nyujtok igen is keserű. Nem tagadom, hogy methodusom tán igen is violens [*erőszakos*], de már most nem segíthetek többé, elvanak ijesztve. 'S így ha akarnék is tenni jót – a' min tán nem kételkedel – minden fáradozásaim 's törekedéseim mellett is nem megyek semmi-re. Már micsoda jó volna most, ha Te itt lehetnél! Most több jót tennél kisdéd fáradozással csak itt lételed által, mint később időkbe legnagyobb áldozatokkal tehetni fogsz. Már midőn megnőt a' fa, nem szükség akkor öntözni többé – de ha magának hadják át, midőn még gyenge és nem ápolgatják, bizony el is szárad az.

September 15-kén irt Leveledbe¹ azt mondod, hogy a' 486 és 135 # Ibláért, öszvesen 621 # részínt October, részínt az esztendő végével fogod a' kezemhez szolgáltatni. Már Barátom én erre a' summára [*összegre*] calculálok [*számolok*], és ha meg nem fizeted, vagy tán későbbben fizetnéd, megvallom, legnagyobb perplexitásba [*zavarba*] hozná. Egy furcsa történet miatt – mellyről majd szóval többet – Arnsteinnál² egész Creditumom [*hitelem*] megszűnt –. Liebenberg Donatit [*adományt*] kapott, de azonban 10 m Conv. pénze valami Eppinger Bécsi Kereskedőnél elveszett, azt is én fizetem.

Tudom, hogy Eszterházy Mihály 3 m forinttal az idén elmarad, tőlem ezt tapasztalni nem fogod, de viszont kérem pontosságodat, 's hogy zavarba ne hozz. Octobernek pedig már ugyan régen van vége, 's az uj esztendő közelít.

A' Jövedelmeim a' helyett hogy nőnének, inkább kevesednek. Gondold csak, hogy most Kanizsán csak 2 ft pengőben adjuk a' Buzának posonyi mérőjét, midőn annak az árra Szegeden 3 frt! Az esztendőre nagy reformatioakat fogok végbe vinni. Mindenek előtt részemről elmul a' 'Készítő Intézet. Már 3 esztendeig, hogy viszem, 's utóbb is szívesen

¹ A levél nem ismert.

² Bécsi bankár.

vinném, ha tehetségemben volna – de a' Számadásaimbul nyilván látszik, hogy veszedelmem nélkül tovább nem vihetem. Jó volna egy Subscriptiot [*aláírást*] nyítni; de azt én nem tehetem, azt egy harmadiknak kellene cselekedni, az pedig Te lehetnél. Többek közt bánom, hogy Charlotte kanczád az istálómban áll. Ez a' készítő Intézetemet Creditumba ugyan nem fogja hozni, 's úgy a' Te Ménesedet sem! Most még nem látták sokan, 's ha eljössz tanácskozzunk, mit tegyünk vele, mert csak híjába eszi a' zabot, midőn vaksága és rossz tsámpás lábai miatt a' lovas nyakát kockáztatja.

A' Károlynak kis szürke csödöre viszont igen igen jó. A' Készítője szerelmes bele, 's azt véli, hogy mindent meggyőz vele. Ezen igen örülök, mert Angol mén, és Erdélyi kancza productuma [*gyümölcse*].

A' Casinora új aláírást 6 esztendőre már megkezdettem. Már sok baj van, 's még több akadály lessz, de tán csak ezen is diadalmaskodunk. A' második Casino megszűnt, most a' Primás lakik benne, 's halotti Miséjét mondja. A' részeseiből már többen állottak hozzánk. Bécsben pedig Reviczkyt verbuváltam.

A' Versentfutás Foundationálisok [*alapítólevelek*] 30 alá vannak írva 's pecsételve, 26 még hátra van, 's azokat aláíratni nem kevesebb okság, mint Schumlat³ bévenni.

A Tudós Társaság a' Cabinetben van. Stifft Ur⁴ dolgozza, a' Cancellarián keresztül ment. Baldog 6 magyar lovat vitt Hamburgba, és viszont 12 angol lovat vár.

Többek közt Andrásynak az Anyja meghalt.⁵ Ezekbe a' napokba várom.

Más hírekkel most nem szolgálhatok, 's addig is legszivesebb barátságodba ajánlom magamat, tartson a' Mindenható, ha a' Hazánknak díszeré és javára

Széchenyi

Pesten Novemb 24-kén 1828.

Anyádat igen igen nagyon tisztetem.

Kézirat – eredeti levél saját kezű aláírással: MTA KIK KIRKGY K 201/16.

Közli: Majláth 1889–1891, 1: 109–111., Czinege–Fónagy

3 Sumen bolgár város német neve. Az orosz hadsereg háromszor próbálta meg bevenni, de nem jártak sikerrel.

4 Stifft József András báró (1761–1836) valóságos belső titkos tanácsos, az államkonferencia tanácsosa, első udvari főorvos.

5 Gróf Andrassy Istvánné Festetics Mária grófnő.

12. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF KAZINCZY FERENCNEK

Pest, 1829. december 7.

Édes Kazinczym!

Nov. 20. irtt becses sorait csak most vettem.¹ Bizonyos vagyok, hogy velem együtt igen számos tisztelői soha nem hitték, és soha nem is fogják hinni, hogy azon toll, mely árva Anyaföldünk Literaturáját annyira előmozdította, valamelly érdemes Hazánkfiát sérteni képes lehetne. 'S így minden jó és Derék Személyes megsértéstől nem tarthat, 's Kazinczy neve a' vádtul nem csak ment, hanem azon határtalanul fellebb emelkedett. Ha egyébbárant valaki sértve találná magát, csak annak jele, hogy gyenge oldalát megütve érzi, 's így azon oldalt erősítheti.

Örülök, hogy egészsége jó, 's arra kérem, iparkodjék azt fentartani, mert Ön tanácsira, és hazafiui munkálódására még nagy szüksége van Hazánknek 's kivált Tudós Társaságunknak, mellynek az Udvár által való kereszteltetését² – mert szülve már régen van – vártan várjuk.

Isten áldja mennyei meglelégedéssel magyar homlokát, melly körül olly szép Koszorukat látok fűzve.

Tartson meg emlékezetében és barátságában nagyra becsült Földim.

Pest 7^a Decemb 1829.

Kézirat – egykorú másolat: MTA KIK KRKGY K 210/1.28.

Közli: Magyarország és a Nagyvilág, 19. évf. 24. szám (1883. június 17.), Majláth 1889–1891, 1: 136., Czinege–Fónagy

- 1 Kazinczy Ferenc Széchenyi Istvánnak, 1829. november 20. MTA KIK KRKGY K 205/107. Részleteit közli: Magyarország és a Nagyvilág, 19. évf. 24. szám (1883. június 17.).
- 2 Az uralkodói jóváhagyásra céloz.

13. FELSŐBÜKI NAGY PÁL SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Felső Bük, 1830. január 19.

Nagyon tisztelt

Kedves Jó Barátom!

Mi itten Övedzőig való Havakban, mint Sibiériában, eltemetve, az egész nagy Világtul elválasztva, Pestnek leginkább Hirét se halljuk; azomban itt még is az a' Hir támadott, hogy azon Conscriptio nalis Deputatio [*összeírási bizottság*], mellnek magad is Tagja vagy, Eö. Cs. Kir. Hertzegsége által már régen oszve hivatvatván, tsak egyedül én légyek abbul kihagyatva – Ösméred Gondolkozásom módját, 's azért reménylem azon nem is aggódol, hogy én ha bár ugy van is, azért Búmban meghaljak. – Tudod, hogy az Academia felállítása is, tsak az én Elöladásombul és a' Te reá következő Nagy Hazafiui ajánlásombul¹ eredett, azomban valamint engem, ugy, gondolom Tégedet is annak Tagjai közt nem leg Örvendetesebben látnak. – A Conscriptio is, ha az abban előfordult hires Kérdés, leg inkább az én munkálkodásom mellett el nem döntetett volna, alkalmasént füstöt vetett volna, a' mint hogy azt, azon Megyék mellek Portáik számának szaporéttásátul félték, nagyon is ohajtották; már most ebben sins reám többé szükség – „Servez les Grands” [*szolgáljuk a nagyokat*] – Azomban tsak ugyan szeretném tudni, miben légyen voltaképpen a' Dolog, az az: ha már tsak ugyan az egész Deputatio együtt vagyon e? vagy annak talán tsak számossabb meghívott Tagjai munkálkodnak – Kérlek azért szívesen, méltóztatással ezt nékem egy néhány Betses Rendeddel hová hamarébb tudtomra adni.

Nékünk 8^a Februarii lészen Generalis Gyűlésünk [*vármegyei közgyűlésünk*], ha talán azon Idő tájban Foglalatosságaid ugy is Czenkre hivnának, különös nagy Kegyességednek, és Barátságodnak jeleül Venném, ha egy két nappal az előtt feljövén, megérkezésedet Tudtomra adnád 's azon Generalis Gyűlésen személlessen is megjelenni méltóztatnál.

Ha, bár tsak Secretariusod [*titkárod*] által egyéb Pesti Ujságokrul is tudóséttasz Nagy Köszönettel fogom venni havas Remete fészkeben; mert mivel Pesten nem kellek, 's talán Bétsben sem igen, azért tartván megszólástoktul egész Telet Bükön töltöm, – Többnyire, hogy

¹ Ajánlásodbul helyett.

a' Haza Diszére Élj, és a' Fárságon Kedved szerént vigadj, ohajtja, igaz
szives Tisztelettel, sirjáig

Felső Bük Jan 19.

1830

Hiv Barátod, 's Szolgád
Nagy Pál

Kézirat – eredeti levél saját kezű aláírással: MTA KIK KRKGY K 204/85.

Válasz: IV/14. levél

14. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF FELSŐBÜKI NAGY PÁLNAK

Pest, 1830. január 30.

Igen tisztelt Kedves jó Barátom!

Ámbátor annyi foglalatosságim vannak, hogy alig 's csak bajjal végezhetem mind azt, amit önkényt vevék vállaimra, még sem akarom a' nap nyugtát is bévárni, minekelőtte Január 19^{iki} becses Soraidra, melyeket éppen most hozza a lassu posta, nem válozoltam volna.

A Conscriptionalis [összeíró] kiküldöttség még nincs meg hiva, 's nem is tudatik – leg alább én nem tudom – mikor fog a Nádor által össze seregetetni. Dolgozik azonban ezen tárgyban egy subdeputatio [albizottság], mellynek tagjai ezek, Almásy Joseph, Marich David, Földváry Ferentz, Bene Joseph, Posawetz, Kukulyevich, Majthényi, Miskoltzy, Hegedüs, Kubinyi,¹ &

Hogy szinte elvagy a sok havak által temetve, igen elhiszem, mert még itt is, honunk fő városában, ahol annyi a nép, 's kivált a nagy épület, mellyek a hó fuvatoknak valamennyire ellentállnak – alig juthatunk egyhelyről másikra. Ugy látszik, "meg bomlik a világ, 's kár hogy hideg 's nem inkább meleg által! De a világ állapotja, 's ha ugy szabad mondanom" nyavalája: nem ifúság 's forró vér, hanem vénülés 's marasmus [elsatnyulás] Symptomáit mutatja. Azonban nem tagadhatom hogy szinte örülnék, ha több hónapokig nem tudnál mozdulni lakhelyedből, 's mindég csak feleséged – ámbár ez nem szerentsétlenség – 's könyveid társaságában töltenéd idődet, és se levél se újság házadhoz nem juthatna; mert így remélhetnénk, hogy Te is mint mi többen, jövődőben Pesten telelnél, 's hazafiui törekedésinket ittléted, tanácsod 's példád által elősegitenéd.

1 Almásy József (1774–1858) Gömör-Kishont vármegye főispánja (1825–1840), Marich István Dávid (1779–1866) Fejér vármegye első alispánja (1813–1832), Földváry Ferenc (1790–1842) Heves és Külső-Szolnok vármegye első alispánja (1828–1832), Bene József (1791–1869) Csongrád vármegye főjegyzője (1825–1836), Poszavec Zsigmond (1795–1868) Szerém vármegye főjegyzője (1825–1835), Kukulyevich Antal (1776–1851) Varasd vármegye első alispánja (1818–1831), Majthényi Antal báró (1780–1856) Hont vármegye táblabírája, első alispánja (1830–1835), Miskoltzy István (1782–1838) királyi kamarás, Bihar vármegye táblabírája, Hegedüs Pál (1791–?) Verőce vármegye főjegyzője, Kubinyi Gáspár (1773–1838) 1830-tól Liptó vármegye első alispánja volt.

Hogy számos érdemeidet, úgy mint igazság volna, el nem isméri sokan, azt nem tagadom; de bámulhatni e ezen? Ki fényével a buta sokaságot sötétbe teszi, 's századát megelőzi – hogy remélheti a Köz tapsot?² Ő annyiakat sért elsőségei által, hogy végre csak azon kevesek maradnak szivrokonai, kik hasonló lelki felemelkedésre képesek, 's szívesen itt hadják a por 's agyag örömeit. 'S mit egyebet mutat az Évrajzok veleje, mint az Elökelőknek 's igazán Érdemeseknek üldözését, kiket csak elmúltok után tudott becsülni a bárdolatlan sokaság!

'S így ha Nádorunk 's Udvarunk nem kedvel, mert kéméllés nélkül mindég az igazság mellett szóltál, 's ha országunk sok nagyjai, vagy hogy jobban mondjam "penészesei nem szeretnek, mert fulánkaiddal őket sokszor a kétségbe eséshez közel vitted – lehet e ennél természetesebb? De azon kevesek, 's érdemesb lelki függetlenek – kik közé magamat is – büszke önérzéssel számlálom – tisztelete 's szeretete 's jövőendő nemzetségek háladása nem pótolja e ki bőven, amit magasb, – de csak földi magasb – helyről vesztél? És nem örvendezel e, 's nem irigylésre méltónak véled e magadat, ha átgondolod "mennyi jót tettél már hazánknak!

Egyébiránt én igenis nagyra becsüllek, hogy itt valamelly igazság előadása által Téged meg bántani félhetnék. Leveledben azt írod: "Tudod, hogy az Academia felállítása is csak az én Előadásombul és a Te reá következő nagy hazafiui ajánlásodbul eredett" – és többször szóval is hallottam Tőled, hogy Te azon hiedelemben vagy, hogy a Te előadásod birt engem a tett csekély áldozatra. Most se hoznám elő ennek másban létét, mert tudja a Mindenható "nem hiuság bálványom, 's tiszta lelkemből azt kívánom csak, hogy hazánk haladjon – ki által, az mindegy –; de soknak ismeretes, 's egyébaránt napi könyveimből is meg bizonyíthatnám, hogy már számos esztendő előtt, még mikor se Ország gyűlésről, se Circulusról [*kerületi ülésről*] szó sem volt, mindég érzettem magamban azon vágyot: hazám elősegítése végett, melyet csak Concentratio által hiszek eszközölhetőnek – tetemes áldozatokat tenni. Több 15 esztendejénél – ha nem csalatkozom – hogy itt Pesten egy álló hidra 'Esztendei jövedelmemet ajánlottam, de akkor szavam éppen nem hallatott. Ország gyűlés előtt jó idővel számosb barátimmal azon tanácskoztunk 'min kellene kezdeni? Pálya futás, Róka vadászat s. a. t. mind ez, Egyesítés végett történt – de végre abban egyeztünk

2 Az 1825–27. évi országgyűlést követően Felsőbüki Nagy Pál kortárs megítélése ellentmondásos volt, egyrészt a jobbágytelkek megadóztatására vonatkozó javaslata miatt, másrészt pedig azért, mert két alkalommal próbált hivatalt szerezni. Bővebben: Melkovics 2013, 87–94.

meg, hogy semmi által nem emelkedhetik honunk nagyobb méltóságra, mint a Nemzetiség nemesb 's hathatós kifejlése, – 's így az anyai nyelv csinosítása által. Eltökélt szándékom volt tehát, még minek előtte az Ország gyűlésre menék – 'Egy magyar tudós társaságot projectumba [itt: létre-] hozni, 's ahoz tetemesen áldozni. – 'S azt, kedves Barátom, akár az Ország gyűlésén lettél volna, akár nem, hidd el, minden esetre mozgásba indítottam volna. Meglehet, hogy nem a Circulusban történt volna ajánlásom, 's tán nem is olly korán; de a Te 's több mások hathatós és valójában szivreható lelkes előadási engem ugy annyira elragadtak hogy azon helyet leg jobb 's leg czélirányosbnak tartottam olly kinyilatkoztatás tételére. Ha azt gondolod felőlem Barátom, hogy én 33 esztendő koromban – mert annyi idős voltam akkor – olly számos hábóruim, utazásim 's annyi tapasztalásim után, egy ékes beszéd által ugy ragadtathattam volna el, hogy 60 E. pengő fort, melly szinte három esztendei tiszta jövedelem, minden meg gondolás nélkül, oda vessek – valóban gyermeki agyvelőt supponált [feltételezett] bennem.

Azonban csak sülljen el egyszer ezen Intézet, reméllem hogy erkölcsi Sulyunk – melly valójában honunkban nem felette nagy – jobb 's nagyobb kifejlődése által, hazánkra nagy Áldást fogunk végre hozni. –

Minden egyéb kis intézeteink, mint Casino, Versenyfutás s. a. t. mind mennek elő – de lassan, 's ha sebesebben nem forognak, nem az én hibám; mert ami tőlem csak ki tellik, elkövetem, 's hazánknek valójában hiv szolgálja vagyok.

A nagy Deputatio dolgozik szünet nélkül, 's már bizonyos, hogy jövő őszkor Ország gyűlés lessz, – sokan azt mondják – Pesten.

Ha egészem jó volna, bizonyosan elmennék febr. 8^{iki} Sopronyi gyűlésre; de ezen hidegben 's rossz utakban nem fogok mozdulni mig az út 's idő nem változik. – Pest s Buda, magyar honunk szive – én ugy hiszem, hogy azt ápolgatnom fő kötelességem! Nem vagyok barátja az excentrica [központ nélküli] munkálódásoknak; 's ha hazánk annyiban hátra van, én annak tulajdonitom fő képen" hogy minden vármegye csak magáért 's magában dolgozik – 's így a Magyarföld 52 részre eldarabolva egészen elgyengül!

Pesten egyébiránt jól mulatjuk magunkat, 's mindenben látszik, hogy egy egy lépésnyivel előre haladunk.

Többek közt egy kis munkát irtam a 'Hitelről – (Credit) éppen most hagyta el a Sajtót. Leg első alkalommal küldök egy példányt 's kérlek fogadd nyájas kegyességgel. Sok keserű van benne, – tudom barátim számát nem fogja nagyobbítani – azonban eltűröm. –

Bánom hogy leveletem továbbra nem terjeszthetem; de az időből egészen ki fogytam. Védjen az Isten, 's könyörgök légy ezután is jó akarom. Sorsod irigylésre méltó, mert

"A Derék nem fél az idők mohától"³

s. a. t.

Hányszor olvastam ezen Odát mély lelkesedéssel!

Wesselényi gondold beteg, 's Sibon, Erdélyben van. Esterházy Mihályt 's Károlyt, Széchenyi Jánost ma várom. Sándor,⁴ Zichy Ödön,⁵ Andrásy, Somsits Josef,⁶ ect. ect. 's számos mások itt telelnek. Casinóban minden szombaton van ebéd, 's mindég 30^{nál} többen vagyunk. Károlyi György 's István, Batthiányi Gustav Martiusban jönnek vissza Parisbul. Most Hidrul 's Magyar Theatrumrul [*színházról*] van szó; – én úgy hiszem: idővel fel állítjuk! –

Zu allem dem braucht man aber Selbstverläugnung! [*Mindehhez azonban önmegtagadásra van szükség!*]

Feleségedet leg mélyebb tisztelettel köszöntöm, 's maradok

Igen tisztelt Barátom

hiv szolgád 's igazi barátod
Széchenyi István

Pest Januar 30^{ikán} 1830

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MTA KIK KRKG Y K 194/130.

Közli: Majláth 1889–1891, 1: 140–144., Bácskai–Nagy 1985, 15–18.

Előzmény: IV/13. levél

- 3 Részlet Berzsenyi Dániel *Felsőbüki Nagy Pálhoz* című költeményéből (1807).
- 4 Sándor Móric.
- 5 Zichy Ödön gróf (1811–1894) műgyűjtő, császári és királyi kamarás, valóságos belső titkos tanácsos.
- 6 Somssich József gróf (1786 k. – 1860) huszár főhadnagy, császári és királyi kamarás, könyvtárát az Akadémiára hagyta.

15. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF WESSELÉNYI MIKLÓS BÁRÓNAK

*Pest, 1830. március 14.*¹

Kedves Barátom, ma éjjel érkeztem Bécsből – Igen beteg álopotban ültem ott kotsira,² – ’s mondhatom tán soha többet nem szenvedtem mint ezen utomban. A leg égőbb forrással – Hazánk utja! Ez felül haladja a képzeletet! Austriában az ut olyan mint a deszka, de nálunk, a boldog Országban!! – Az idén Pestül a Magyar határig egyetlen egy kéz se lapátolt havat –. Több 300 kocsinál áll süllyedve az Ország uton és mindenki aki az uton bajlodik elkeseredve ... a vármegyei Administratio ellen – ’s méltán. “Den Spitzbuben von einen Stuhlrichter – den Halunken von einen Vizegespan sollte man bei den Füße aufhängen.“ [*a szolgabíró csirkefogóját – az alispán gazemberét a lábánál fogva kell fellógatni.*] Igy szoll minden tartoztatás nélkül a Fuhrmann [*fuvaros*]. – Ez is nemzeti diszünkhez való – – ’S éljen a régi rend ’s szabadság!

Én valóban rossz bőrben vagyok – ’s kivált most olly szenvedő, hogy alig birnak lábaim. Ha valami erőt ad, semmi egyéb mint magunk ellenti Indignatio [*bosszankodás*]! Mi valóban a föld kereknek leg gyávább, ontrombább ’s még is leg elbizottabb nemzete vagyunk. –

Leveled igen érdekel, ’s azért felelni arra leg első cselekedetem. – Intezeteink mind mennek előre – Metternich Casino Társ³ – – azt hiszi hogy a Magyarságot protegálni [*védelvezni*] kell. – Tüdos Társoságrul e napokban jö favorábilis [*kedvező*] resolutio [*leirat*]⁴ – dolgaink meg lehetössen állnak –. Ha volna eszünk, Istenem, mi nem lehetne még hazánkbul! – A Hitel⁵ ellen sok a pro és contra.⁶ A Nádor, Ötövös Ignátz⁷ mod nélkül szeretik –. Bécsbe nyakra före fordítják, de kinyomtatását amenyire tehetségemben van gátolni fogom. De most a Te dolgaidrul.

1 A levél keletkezésének éve annak tartalma miatt 1828.

2 Lásd a március 12-én és 13-án írt naplóbejegyzéseiben! SZIN, 4: 27.

3 „Ezt meg csíptük.” – áll Széchenyi 1830. március 1-i naplóbejegyzésében arra reagálva, hogy Metternich tagja lett a Pesti Casinónak. SZIN, 4: 24. A szituációhoz bővebben: Czinege 2008, 150.

4 Az uralkodó leiratát a nádor 1830. július 19-én ismertette Teleki Józseffel, amely szerint az uralkodó jóváhagyta a Társaság alapszabályait.

5 *Hitel* című műve 1830. január 31-én jelent meg.

6 A művét ért vélemények kapcsán tett megnyilatkozásairól bővebben: Czinege 2023a, 262–263.

7 Ifj. Eötvös Ignác báró (1786–1851) bölcséleti és jogi doktor, császári és királyi kamarás, magyar királyi udvari alkancellár, valóságos belső titkos tanácsos, főpohárnokmester (1836–1841).

Leg első az Egészségd. Maranzellerről,⁸ ítéletem szerint le kell mondanod. Nincs tehetségedben ötlet használni. – Néked, Balogh, Forgo, vagy Müller⁹ vannak szolgálatodra. És ezek is ki curálnak. De Te rossz beteg vagy; tested nem legjobb, ismerd meg azt, 's így elfojtott fájdalommal láttam sokszor, egészségedet mikép rontod, rendetlen élet, és némelly brávourák által, mellyekért már sokszor jól lakoltál. Kisfaludy olly rosszul volt veneziába hogy majd csaknem meghalt – ma tiszta és ép mint a rozsa –. Tanácsom szerint, jöj ide, – beszéljünk a dolog felül – Nékem is hosszabb cura kell –. Ha bár kevés, de némelly édes pillantatokat éltünk már egymással – nyomorogjunk is egy darabig öntársoságunkban.

Ami a Pénz dolgát illeti ... bajos dolog. Ha másképp látnám, nem irhattam volna a Hitelt, nincs e igazam? És ami leg szebb, hogy Magyar Ország büneiért, Erdélynek is kell szenvedni, a hun más és jobb Systema fen áll. – Ha Sina nem ad kölcsön, ugy bizonyosan senki más; – de erről is mit tudok bizonyosat. –

Én Barátom egyenesen akarok hozzád szollani – és a hogy jussom van, mert senki náloznál nem szeret nem becsül jobban. – Te nem vagy jó gazda, jó pénz manipulans. Igen sokat kezdetlél –; és midőn pénz szűke miatt közdolgainkban koránt sem munkálsz annyit, amennyit tehetséged szerint kellene, 's amennyit vártam, – már többször volt 3, 4 száz aranyod lóra; 's kitül Broennenbergtül, a leg drágábbtúl? Esterhazy M.¹⁰ – és ez barátsági kötelességed, hogy elhallgassad – Indignatioval [*felháborodva*] mondta, 's tán méltán – “Was Delicatesse. Ich kaufe mir seit so vielen Jahren keine Stute, obwohl mir eine vollblutstute so notwendig ist, wie ein bisschen Brod – ich refusire mir's mit Abnegation – zahle ihn alle Jahre 3000 fl – und sieh da, seine Mutter verkauft eine Antiquität, und er hat Geld disponible für eine Stute ah imoisis!!!’ muß aber in Siebenbürgen sitzen wegen Geld Mangel! Sind das nicht echte Fachsen und Inconsequenzen. [*Micsoda tapintat. Oly sok éve nem vettem kancát, pedig egy telivér kancára annyira szükségem van, mint egy falat kenyérre – lemondással megtagadom – évente 3000 forintot fizetek neki – és nézz oda, az anyja elad egy antikvitást, és van pénze egy kancára!!! de Erdélyben kell maradnia pénzhány miatt! Hát nem igazi ostobaságok és következtelenségek ezek.*] & Mind ez keserű Barátom

8 Matthias Marenzeller (1765–1854) hadi főorvos, homeopata, János főherceg magánorvosa.

9 Almási Balogh Pál, Forgó György (1787–1835) orvos, homeopata, a Tudós Társaság levelező tagja és Müller Móric orvos, homeopata.

10 Esterházy Mihály.

de mennyi igaz van benne! Mikor az az ugy nevezett Tripartitum¹¹ állot köztünk – 'Vagyonod Állapotját előnkbe tetted, – mi szándékunk volt segíteni, 's gyökeressen segíteni; – Soha pénzt nagyobb örömmel nem költöttem! – Te Azonban Esterhazy Károlytól, Bathianyi Baptistul; Károlyi Györgytől pénzeket vettél fel, ami szerint én mindjárt azt ítéltém, hogy rendbehozási plánumod hibás volt – te pedig a Theoria tengeriben uszol! – Sokat fáradoztál, 's mindég szűkebb lesz állapotod. Te néked Országi Impulsust adni, volna helyed – azonban egy közép-szerű Ló tenyésztő, sokat próbáló, 's pénzetlen Gazda vagy. –

Erőm nem engedi többet írnom; úgy érzem magam mintha az éjjel meg hálnék – bár megesne – 'S ha így irok, Hozzád való tántoríthatatlan vonzódásom sugalja, Segíteni szeretnék – de én nem tehetem magaméból 's még jól se akarok állani, – mert Abderita [*ostoba*] körülállásinkban úgy se vagyok messze a Zavartul, – 's aztán, ha nékem is máshun kellene lennem mint itt? Akkor valóban Herderel mindenki azt mondhatná felőlünk 'Sie wollten eine Reformation beginnen, und vergaßen, daß Sie Kinder sind! [*Önök reformokat akartak indítani, csak elfelejtették, hogy még gyerekek!*] –

Bágyodságomban lessz időm, egészségedről 's pénz állapotodról eszmélkednem. Hiv baráti gondal fogom törni agyvelőmet, jó Voltodért! –

Kérlek Barátom, ne felelj mind ezekre írásban – hanem szóval – mert másképp keserűt főzhetnének egymás ellen – Attul pedig az állapotunkban, mert se Tied sem az enyim bizony nem édes, mentsen az Egek Ura! –

Igen igen köszöntöm nagy érdemű Anyádad –

Széchenyi

Pest Martz 14^{ikén}

Irjál mikor jössz? Én April 20^{ikán} Czenkre szándékozok menni, 's Majus 10^{ikén} ismét itt lenni.¹² Ej be sok jó lovak jönnek ide az idén! –

Esterhazy Mihály számodra Eperfa magot küldött, holnap fogom Liedemannt megkérni tovább szállítása végett.

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MTA KIK KRKGY K 201/22.

Közli: Pesti Napló, 24. évf. (1873) 168. sz., Bártfai 1943, 1: 101–102.

¹¹ A hármójuk közt fennállt erényszövetségre utal. Bővebben: Oplatka 2005, 161–162.

¹² Április 27-én érkezett meg Czenkre, és május 9-én Pestre. SZIN, 4: 40–41.

16. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF LIEBENBERG JÁNOSNAK

*Konstantinápoly, [1830.] augusztus 20.*Constantinapoly August 20^{ikán}¹

Hiv Barátom, Egységem javul, azomban erőm csak lassan jön, ugy hogy alig leszek October vége előtt Pest tájékán.²

De most Önnel igen sok közleni valóm van, amit mindazonát kevés szavakkal kívánom végezni. –

Ön levelét, melynek ide érkezését September közepére jövendelte, már 4, 5 nap előtt kaptam kezeimhez;³ köszönöm Tudosításit. A Dieta hireket igen kedvellem, – és nyugottabb Lélekkel heverem itt most ki magamat, tudván "igen fontos nem jó elő, – és 1831^{is} csak tán megint egy kis erőre kapok." NB hogy el ne felejtsem; "Tegyen Ön mindjárt rendelőst, az Operátumok⁴ számomra minden bizonyal kinyomtatassanak – és ha nem igen drága, és Ön szükségesnek vagy hasznosnak tartja – tán két példányban, hogy ne kellésék hurtzolni."

'S hát mit mond az Academia Resolutiorul?⁵ Én tűrhetően meg vagyok elégedve vele. Azomban állopotunk megint szorosabb lett. Mikor haza megyek, egy radicalis plánumot [*tervet*] fogunk készíteni, hogy már ennél mélyebben ne sülyedjünk, – és még is az élet kellemeiben részt vehessünk. Errül Ön addig is gondolkozzék – Én is fogok. Petkó⁶ pedig Julius 7^{éről} 1830 vigye számadásában – És így lessz már az idére 4500 fl. V. Cz. fizetni való – Errül is rendelőst kell tenni. – Jövendőre sokat fogok Czenken, Somogyba, – és Pesten lakni, – az utazásokbul kifarttam, – és most odahaza duplán szükséges leszek. A Tudos Társoságrul én igen sokat reméllek, és azt hiszem, hogy az igazi, és szebb nemzeti felvilágosítást hathatossan fogja előre mozdítani. –

Már utolsó levelemben kértem Önt, minden 8 vagy 14 nap irjon Semlinbe poste restante [*postán maradó*], hogy ott Kontumázban [*vesztegzárban*] létemkor, az időm sebesebben folyon le.

- 1 A levél annak tartalma miatt 1830-ban íródott.
- 2 1830. június 24. és október közepe között al-dunai hajóúton volt, október 19-én érkezett Pestre. SZIN, 4: 144.
- 3 A levél nem ismert.
- 4 Az országgyűlési bizottságok munkálatai.
- 5 A leiratot a nádor 1830. július 19-én ismertette Teleki Józseffel, amely szerint az uralkodó jóváhagyta a Társaság alapszabályait.
- 6 Petkó Lajos a cenki uradalom központi pénztárának tisztviselője.

’Mindenek előtt pedig ezen kérdésekre feleljen. –

1^a A Czenki viz reguláció [*szabályozás*] által nyert e a házunk és lakásunk? Nem fog e nedves lenni? És a rétek őszkor egészségtelen gőzöket exhahálni [*kilehelni*]?

2^a Az új épület meg felel e várokozásinknak? Mit végezett Zana?⁷ *Egész* vagy csak *Türhető* Bátorságban vannak e a kálhák? És nem csupán a Véletlentül fűg e hogy ma füstölög vagy nem füstölög?

3^a A hidak, Canalisok [*csatornák*] & készek e egészen?

4^a A Birka dolgában megüünk e előre?

5^a A procento dolog hogy áll? Nem mutat e semmi hiányt, melyet előre nem láttunk?

6^a A Czenki Regulatiót eddig nem bánta e még meg? Nem volt e ok rea?

7^a Zimmermann, Sahländer jól gazdálkodnak e?

8^a A Szederfák mikép mutatják magokat?

9^a Pölöskén hogy mennek a dolgok? A Válitzkán történt e valami?

10^a St. Györgyváron a Vizmosások nem szaporodnak e felettébb?

11^a Somogyba az irtások mennek e elő? Beszédes az irtások iránt, némelly félelmeket öntött belém. Önnel is tudom, közlöttem. Nagy figyelemre méltók.

12^a A Spreativuson⁸ menyivel reméll Ön többet az idén?

13^a Zákány miatt minden el múlt és elcsendesett e már? Vagy még foly a dolog?

14^a Az Angol nyergek meg jöttek e már? vagy Ön tett e leg alább dispositioikat [*rendelkezéseket*], hogy meg érkezvén, a Vám bilincseiből ki szabaduljanak? Erre Vaiss⁹ Agens [*ügynök*] leg alkalmasabb.

15^a A Czenki Regulatiórul mit mond a Sokaság? És a Hitelről van e még elég Pletyka? Azt hallom, a Lovakról való munkámat is Németre fordították.¹⁰ Igaz e? – És Dunai Utazásomról mit szólnak? Egy általjában mondja Candide¹¹ mit fecsegnem rólam, és milly Existimációval [*véleménnyel*] viseltetnek hozzám egy általjában a hazában?

7 Zana bécsi vállalkozó, kályhakészítő mester.

8 Széchenyi minden évben előzetes költségvetést (sperativ calcul) készítettett Liebenberggel a várható kiadások és bevételek feltüntetésével.

9 Waiss József udvari ágens Bécsben.

10 Német fordításban Wigandnál jelent meg 1830-ban. A fordításról bővebben: SZIN, 3: LXXVII–LXXVIII.

11 Utalás Voltaire *Candide vagy az optimizmus* (1759) című művének főhősére.

16° Hogy van Nagy Pál? Kik a követek Szalából, Somogybul és Sopronybul? A Dieta hoszu lessz e? Hol van lakásom? Ki az Absentium [*távol lévő főrend követe*]? –

17° Irjon mind ezekről. Ha Önnek könnyebb, dictáljon Vargának, – de a formátum csak legyen olyan mint Ön szokott írni.

18° Lajos és Pál Bátyáimat tudositotta e, hogy beteg vagyok?

19° Ki vannak e festve Czenki új szobáim? És mint sült el? Fognak e tetszeni?

20° A fürdő elkészült e? És fürödhettek e anélkül, hogy az egész ház mozgásba ne jöjjön?

21° Péterfy hol van? Applicálta [*alkalmazta*] e valahol? És Varga jó tollakat tud e vágni?

És ime elég kérdések, mellyek engem igen interessálnak [*érdekelnek*]. Adjon ezekre választ, successive [*egymás után*], ha egyszerre való felvilágosítások – terhes vagy alkalmatlan lenne.

Addig is, tartsa az Isten jobb erőben mint amilyenben én vagyok
Széchenyi

És Ön már mikor változtatja Nevét?¹²

Kézirat – 20. századi másolat: MTA KIK KRKGY Ms 4229/609.

12 Liebenberg János 1830-ban magyarosította a nevét Lunkányira, a névváltoztatásban Széchenyi is közreműködött. Bővebben: Czinege 2022b, 16.

17. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF WESSELÉNYI MIKLÓS BÁRÓNAK
Konstantinápoly, 1830. augusztus 24.

Constantinápoly August 24^{ikén} 1830

Gondold csak Kedves Barátom, hogy Dunai utom¹ olly anyira elgyengített, és olly nyomoru állapotra hozott – hogy itt sinlődvén magam sem tudom, mikor szabadulhatok meg innend. Csont és bőr vagyok, és olly sárga, mint a viasz. Sokat szenvedtem – és most is olly rosszul történnek functioim, hogy némelykor – de köztünk maradjon a szó – egészen elszomorodván nem tudok mit tenni gyáva testemmel. Hat hete hogy szinte nem volt természetes székem, – gyomrom lépem & meg vannak dagadva, – és igen csekély javulást tapasztalok. Kezdeté hideglölés volt, melly csak azért degenerált anyira mert 4 hétig minden segítség, Orvos, orvosi szer & nélkül kellet a hajón a leg nagyobb hévségben, millio szunyogok közt, jó és alkalmas provisiok [*ellátás*] nélkül szenvednem. – Embereim is mind meg betegettek – ugy Beszédes is – csak Waldstein² állotta ki, de az is eret vágat ma magán, és nem jól van, ugy hogy egy nagy Spítált alkotunk még most is. – Azomban fejem mindig tiszta maradot, és azt reméllem, A Dunáról olly talpraesett Jelentést tehetek hazámnak, millyen eddig nem ismeretes; és így az elevenit egy kitsinyt, hogy leg alább hiába nem jártam és czéloamat tökeletessen elértem. October vége előtt alig látom Pestet. –

A Dieta tárgyokkal türhetön meg vagyok elégedve, és ugy a 'Tudos Tarsósagi Rescriptummal [*leirattal*]. Sok kivétel van ellene, tagadhatatlan, de nálunk az is elég szerencse, ha mászhatunk. – Ezen postával, gondold csak – irok e tárgyban egy igen leereszkedő levelet a Nádornak, mellyben kérem, "Az Academia felállitasaban várna rám, mig vissza térek." Nem tudom, milly Effectusa [*hatása*] lessz" –³

De most valami egyebet akarok közleni veled, mellyet kérlek fontolora vegyél – Esterházy Mihálal és Andrássival is közlöttem immár.

Az alsó Táblánál két propositiot [*javaslatot*] kellene tenni; és éppen ezen Országgyűlés volna ahoz leg alkalmatosb

1° Hogy a felső Táblánál is vezettessen Diarium [*napló*],

2° Hogy az 1831re ki irt Dieta Pesten tartassék. –

1 1830. június 24. és október közepe között al-dunai hajóúton volt.

2 Waldstein-Wartenberg János gróf (1809–1876) bölcséleti és jogi doktor, műgyűjtő, a Tudós Társaság igazgatótanácsának tagja.

3 Lásd az I/8. számú levelet!

Tudom hogy most a felső Táblánál olly beszédek fognak tartatni, Cziráky, Öttvös⁴ & de kivált a Nádor által, mellyekből sokat lehet tanulni, és mellyeknek elveszni kár volna.

Az Országgyűlése Pesten tartását pedig minden javasolta – A Honn közepe & lakások &

Ezeket NB csendes moddal kellene végbe vinni. –

Kérlek irjál Semlinbe⁵ poste restante [*postán maradó*]. Esterhazy Mihál Pesten volt 14 nap, – és fekete szinekkal ír a Casinorul & és ami rossz, "Összedülését hirdeti – Azomban tettem én már innend rendelést, és reméllem még fel nem dül. Azomban mind ezekről irjál, Sed prudenter [*de okosan*].

Ez nyoltzadik levelem ma, azért ha bézárom, ne neheztelj.

Isten veled

Széchenyi

Ne felejtse mondani Te micsoda helyheztetésben vagy az Ország gyűlésénél. –

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MNL OL Mf. 8768.

Közli: Majláth 1889–1891, 1: 171–173.

Kapcsolódó: I/8. levél

4 Idősebb Eötvös Ignác báró (1763–1838) bölcséleti doktor, királyi főpohárnok, Abaúj vármegye főispánja (1820–1838).

5 Zimony német neve, egykor önálló város volt, ma Belgrádhhoz tartozó városrész.

18. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF DRESCHER FRIGYESNEK

Pozsony, 1830. november 26.

Nov. 26^{ikán} Posony

1830

Novemb. 22^{ikén} irt levelét¹ Édes Drescher, tegnap vettem. Kisfaludinknak² halála országos veszteség. Azomban több időtül fogva előre lat-
ható volt – És így meg valloam, már nehány hét előtt tettem egyet és
mást, hogy Kisfaludi Privilegiuma Valaki másra, kit itt nevezni nem
akarok – transferáltassék [áthelyeztessék].³ E részben felsőbb helyeken
is történtek előre lépések, – úgy hogy mind azt szétbontani nincs már
tehetségemben. Én úgy hiszem minden recursus [folyamodás], akár
kitől jöjjön is, Wiegandtul, Bajzátul & & sikertelen leszen, – mert én
már előre gondoskodtam. Azomban megcsalodhatom, és azért nem
is akarom gátolni ha Ön e részben lépéseket teend. Ellene nem fogok
lenni, azt ígérem, de mellette se, – mert inconsequensnek [következet-
lennek] látszatnék – másnak pártját vévén már. – Előre ha tudtam
volna, most másképp cselekedhetnék, – de lépéseim által meg vagyok
kötve! – gondolkoztam egyéb iránt Ön hasznárul is, – mert nem
felejtettem el, melly ésszel és könnyűséggel ítélte meg hivatala szerint
a Hitelt; amiért mindig köszönni fogok.

A mi pedig Ön hasznát illeti, ezekben helyheztetem.

1^a Az új Ujság író – NB ha az lessz akit én kívánok – Ön sajtójában
fogja nyomtattatni leveleit.

2^a A Tudos Társóság – melly a jövő télen fel áll, – minden nyom-
tatványit Ön Sajtoja alá akarom bocsátni, – ha a Többiek nem ellenzik
amit nem gondolok! –

3^a Magamnak anyi Materialém van,⁴ is⁵ annyi kívánatom irni, hogy
szinte bizonyosá tehetem, – minden esztendőben egy munkát fogunk
Ön műhelében nyomtatni. Ön pedig ismeri gondolatomat "Leben und
leben lassen. [Élni és élni hagyni.]

1 A levél nem ismert.

2 Kisfaludy Károly.

3 A Jelenkor című lap indításáról van szó, a meg nem nevezni kívánt szer-
kesztő pedig Helmecey Mihály. Lásd a *Bevezető* 44. oldalán!

4 Ekkor már készült *Világ* című munkája.

5 És helyett.

4° Azt remélem, hogy végre most tán keresztül vihetnök azt is, hogy Ön qua Censor fizetést kapjon. –

Das sind indessen meine Ansichten! [*Mindazonáltal ezek az én meglátásaim!*] "Regnet es nicht, so tröpfelts Doch – und Zeit bringt Rath" [*Ha nem esik az eső, akkor csepereg – az idő majd tanácsot ad*] Hogy pedig igen kívánnám, leg alább egy pár esztendeig Önt mint Censort látni, azt nem tagadom, – mert minden Czifrázás nélkül meg vagyok arrul győződve "Okosabb, practicusabb, és tisztább lelkű Censort soha nem kapunk, mint Ön!"

A mi a leg elsőben írandó Munkámat illeti,⁶ nem remélem, hogy azt Marzius 1st előtt Sajtó állja bocsáthatnám.

Azon betűkkel mellyekből példányt küldött, igen meg vagyok elégedve, a papirossal is meglehetősen; de ezekről csak szóval végezhetünk valamit. – Azomban ezen jeleknek "" "" mellyeket, Signum Citationis [*idézőjelnek*], vagy inkább, Nyomosittóknak nevezem, nagy barátja vagyok, – mert az álmosabb olvasót ébresztgetik, és az Egészben valami elevenséget hoznak. Az egyszerűek illyenek '.....', vagy mind a kettő fen állhat p. o. ' _ _ _ _ _ ' A duplák pedig illyenek " _ _ _ _ _ " – Ezekről kellene tehát rendeltetést tenni. Ország gyűlése végével tüstént Pesten termek.⁷

Széchenyi

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MTA KIK KRKGY K 194/80.

Közli: A Kisfaludy-Társaság Évtapjai, Új folyam, 39. köt. (1904–1905) 179–180.

6 Ismét a *Világra* utal.

7 1830. december 22-én érkezett meg Pestre. SZIN, 4: 171.

19. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF LUNKÁNYI JÁNOSNAK

Pest, 1831. január 14.

Pest Januar 14^{ikén}¹

Báró Kray ki fizette a 200 #. Ezeket ki kell törteni az Actif [*jelenlegi*] adóságainkból. – A Regimentel, anyiba szerencsésen végzettem pörömet, hogy 1800 fr. helett 515 fl. pengőt kell fizetnem, amit meg is fogok fizetni; és már meg is fizettem – és így e részben is rendben leszünk. – Zimmermann, gondolom Báro Tettenbornál² kap helyet, és így rövid idő alatt meg vállunk tőle. Az átvételnek rendesen kell történni – hogy Butoraink olly kevéssé törjenek & & 's romoljanak & Testamentumom [*végrendeletem*] nincs e Czenken vagy Sopronban? Küldje el. Beszédessel fogok szólni. februar elein kell 1000 fr. pengő; küldje ide, mert alig megyek Bécsbe.

Ez is sok pénzbe kerülne, – meg is fáznék rútul – Bécsbe paradirozni pedig mások is jók. Lassan lassan készül feleletem a Taglatatra.³ Ugyan nincsenek e Czenken valamelly kéziratim és illy forma Árkusaim [*pápirjaim*]? ha volnának, küldje.

Ezen holnap végével össze ülünk – a Tudos Társaság dolgában. És így küldje az említett 1000 fr. pengővel, Novemb. 1^{sőitől} 1830 Majus 1^{sőig} 1831 eső 4500 V. Cz. 60 m fundátion [*alapítványom*] kamatját melyeket Anticipative [*előzetesen*] le akarom tenni; Novemb. 1^{sőig} 1831 aztán békével fogunk lenni.

Széchenyi

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MNL OL P 624–1.–No. 7.

Kapcsolódó: I/3.

¹ A levél tartalma miatt 1831-ben íródott.

² Tettenborn Frigyes Károly báró (1778–1845) osztrák katona, 1812-ben áttért az orosz hadseregbe. 1818-tól Baden bécsi követe volt.

³ Dessewffy József *A hitel cz. munka taglatatja* című munkájára válaszolva írta Széchenyi *Világ* című művét.

20. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF LUNKÁNYI JÁNOSNAK

Pest, 1831. február 8.

Ime a két nyugtató. Martius elein megint kell 1000 fr. pengő. Irja meg, ha emlékezik róla, vagy irások közt ki keresheti, mikor ültünk Bécsben leg első Verseny gyűlést; 1822, – 20, vagy 18^{ban} volt e?¹

Annyi dolgom van a Tudós Társóság, Casino, Versenzés, és egy ujra készütendő munkámmal² – hogy a fejem szédelg.

Végezett e Valamit Markussal?³ Zimerman lodul e már⁴ & &

Széchenyi

febr. 8^{ikán} Pest

1831

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MNL OL P 624–1.–No. 2.

IV. „KEDVES BARÁTOM!” | 20.

1 Hunyady József gróf (1773–1822) 1821 novemberében akarta Széchenyivel Bécsbe összehívni azokat, akik a magyarországi lóversenyzés és egy lótenyésztő egyesület megalapításában érdekeltek voltak. Hunyady halálát követően Széchenyiék vették kézbe az ügyet 1822 januárjában. Megbeszélésük eredményeként január 31-én memorandumot nyújtottak be az uralkodónak, amelyben a hazai lótenyésztés fejlesztéséről és a lóversenyek meghonosításáról értekeztek. A memorandumot közli: Viszota 1904, 30–44., Czinege–Fónagy.

2 *Világ* című műve.

3 Valószínűleg Márkus Ignác kancelláriai tanácsos.

4 Lásd az előző, IV/19. számú levélben!

21. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF LUNKÁNYI JÁNOSNAK

Pest, 1831. február 22.

február 15^{iki} Levelét vettem.¹ A Tárgy melly kérdésben van olly fontos, hogy azt nem lehet végezni a nélkül, hogy Szóval ne értekezünk előbb –.

Ennek okáért, Kérem, jöjjön Somogybul Ön egypár Napra ide, – ha lehet Martius 10^{ike} előtt, mert akkor Szegedivel értekezendünk egyenesen – ha pedig nem lehet, később is, mert akkor Röttel² tractalandunk [*tárgyalunk*].

Szegedivel eddig ezt végeztem, de nem finaliter [*végig*] –

1° Át veszi az Academia fundatit 60,000

2° fizet készpénzt _____ 7,748

3° 1831 31 Decemb. _____ 20,000

4° 1832 _____ 20,000

5° 1833 _____ 20,000

_____ 127,748

Eddig is csak ennyit, Isten tartsa

Széchenyi

Pest febr. 22^{ikén} 1831

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MNL OL P 624–1.–No. 8.

Kapcsolódó: I/3. levél

1 A levél nem ismert.

2 Ismeretlen személy.

22. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF FELSŐBÜKI NAGY PÁLNAK

Pest, 1831. október 22.

Pest Octob. 22^{ikén} 1831

Kedves Barátom, midőn szerencsém van a Casinoi Nyugtatot in optima forma [*a legjobb formában*] átküldeni, nem mulaszthatom el ~ ~ ámbár nem kevesek dolgaim – hogy magamat egy két szóval leg alább, emlékezetedbe vissza ne hozzam.

Itt rendkívül nagy a Mozgás – a Mirigynek se jele se hire; ~ és úgy látszik „A régen elnyomott vigság most fiatal hévvel melegíti a leg régibb kebleket is. – Igen számosan fognak itt telelni –; Senki nem kétli a Dietának tartását jövő tavasz elein – – ’s tán itt,¹ – ha a Magyarok Istene, bűzgó kérésimre nem marada süket – – –

Teleki még nincs itt, úgy a Nádor se; és így nem tudhatom még, mi üdön jövend össze a Conscr. Deputatio [*összeíró bizottság*] és mikor tartatandik a Tudos T. nagygyűlése – de a menyire az én tehetségemben áll – jokor megfogod tudni ”Mikor kellessék kocsira ülni – ’s a Vitorlákkal Budapest felé! – &

Amit eddig tapasztaltam – – – arrul tesz bizonytságot hogy a Cholera mod nélkül több jót mint kárt tett – Die Leute kommen mir toleranter und gescheider vor! [*Az emberek toleránsabbnak és megfontoltabbnak tűnnek.*]

Igen erősen (Erdélyi kitétel) köszöntlek.

Széchenyi

Sietve

Egy igen okos ember kit nevezni nem akarok azt állítja ”Nem halt meg elég!!!

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MTA KIK KRKGY K 194/131.

Közli: Bártfai 1943, 1: 141.

Kapcsolódó: II/4. és III/7–13. levelek

¹ Lásd a IV/17. számú levélben is!

23. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF WESSELÉNYI MIKLÓS BÁRÓNAK

Pest, 1832. január 5.

Pest Januar 5^{ikén} 1832

Soraidat, mellyek boldogult Anyádnak¹ egy jobb életbe való átmenetelét jelentik – igen keserű érzéssel olvastam – ’s most is olvasom.² Tudom hogy igen igen afficalva [*meghatódva*] vagy – ’s azt abbul látom leg inkább, mert levelednek minden szava bizonyítja azonos felingerlést mely közt élsz.

Többször akartam Néked írni – – – de – valóban nem tudtam mikép ... mert két utolsó leveleimet olly megsértőknek vevéd hogy vagy többé éppen nem írhatok – vagy mást kell írnom mint amit gondolok. – Hidd el hiv Barátod vagyok – – de Te nem vagy vélem igazságos, – – ’s leg őszintébb szavaimat vissza érted – – ’s elkeserítet.³

Dolgom anyi, hogy részletessen Néked nem írhatok – de csak anyiban akarok Véled értekezni – – – hogy jó volna ha egyrül másrúl szoval világositnánk fel egymást. Erre nézve ~ ~ kész vagyok – ha Te nem jöhetsz – – ide – – Tavaszkor odamenni hol Te vagy. Nemcsak szoval de Tettel is Barátod fogok lenni .. ’s még akkor is, ha tökéletesen vissza is érted jó ’s tiszta lelkü szándékomat.

Foglalatoságim anyiak – – hogy igen szerencsésnek vélem magamat; mert a haza kenyerét hiába nem eszem. Pest Varmegyének Küldöttsége (A Magyar Nyelv terjesztésében) megkért ”Tennék Javaslato egy Magyar Theatrum felállítására”⁴

A leg első bécsi kereskedők Belgrád ’s Orsova közti szirteket ki akarják puskázni &&& ... És ezt – mint nemkülömben Milosch erre a tárgyra való verbuválását rám akarják bízni. A Casinoi Társaság házat akar

1 Wesselényi anyja, Wesselényi Miklósné Cserey Ilona bárónő 1831. december 16-án hunyt el, Széchenyi december 26-án értesült a hírről. SZIN, 4: 235.

2 Wesselényi két levelében is írt anyja haláláról, az elsőben csak megemlítette, hogy „Jó Anyám holt teste mellett vettem Leveledet!”, majd ezt követően végig a Széchenyi által írottakra reagált. A második levélben viszont már részletesen beszámolt édesanyja haláláról, vélhetően Széchenyi erre a levélre utal. Wesselényi Miklós Széchenyi Istvánnak 1831. december 18. és 26. MNL OL P 626–1.–1831.

3 „Útjaik elágazásáról” bővebben: Maller 2004, 46–47. és Oplatka 2005, 249–250.

4 Februárban kezdett hozzá *Magyar játékszinről* című művének írásához, amely 1832. áprilisban meg is jelent.

venni – 's ennek eszközzésére rám parancsolt ... 's ezenkívül 6 hét alatt egy új próba munkátskám kerül sajtó alá – – –

S' ez csak része ... az előttemi foglalatosságimnak – de mind egyre abban hagyom, – – 's tán addig egyet kettőt végezhetek is – – – hogy Téged keresselek fel – mert azt hiszem, többet használok a Közjónak ha Veled értekezendek – – – 's egyébiránt erre kisztet hatalmasan a barátság Angyala, melyet én nem akarok megsérteni.

Leveledet ez iránt várom. Pályafutás előtt innend nem mozdulhatok – – de aztán megyek hová parancsolod.

A proponált [*javasolt*] Sweepstakes [*nyereményjáték*] vagy inkább produce-Stakes [*telivérszeny*] miatt szorul szora rá állok arra amit Novemb 29^{ik} leveledben⁵ proponáls.

Estrella és Brunette Károlyi Györgynél trainingben vannak –, Miracle 's Marguy az enyimek mind a kettő Privateertül terhesek.⁶

Mindnyájan meglehetősen vagyunk. – Cres- ki igen szívesen köszönt, 4 héttel ez előtt egy kis Imrével⁷ szerencsésen megbabázott – Azt mondják – – Ura felmegyen bécsbe, als Oberhofmeister des jungen Königs [*mint az ifjú király főudvarmestere*]. – Mary⁸ is igen szívesen köszönt, soha nem volt jobb színben. – Mind a három Károlyi itt van⁹ – – 's kettő feleségestül – felette sok jó akarattal de igen kevés jó directioval [*iránnyal*] – Andrásirul 4 hét óta nem tudunk semmit.

Sokat agaráztunk, most mióta kemény az idő – megint síkánkozunk. Ebéd rendszerint 6 orakor van ~ 's új vendéglőnknel akár mikor lehet enni, 's jól. Fekete ist im dulci jubilo' [*édes örömben van*] –!

Isten Veled Báratom – – 's hidd, hogy veled érzek 's Rolad sokat gondolkozok

Széchenyi

A Bertha irta manuscriptumot [*kéziratot*] Károlyi György vette át – – most a Censornál van – –

5 Wesselényi Miklós Széchenyi Istvánnak 1831. november 29. MNL OL P 626–1.–1831.

6 Széchenyi lovai.

7 Zichy Imre gróf (1831–1892).

8 Zichy Lászlóné Széchenyi Mária grófnő.

9 Károlyi István (1797–1881), Lajos és György grófok.

Én mint Irkafirkaló egyenesen megvallom minden eloquentiamat
[ékesszólásomat] 's. a. t. magam kisded Munkáim számára félre te-
szem. – – –

Holnap után akarunk tartani Tudos Társosági Igazgatoí gyűlést¹⁰
– de alig lehet valami belőle, mert Budárul szinte át nem lehet jönni; –
's még Mednyánszkival 's Keglevich Gáborral sem vagyunk 9^{nél} többen
~ 's ekkép az ideí igazgatoí gyűlés vagy elmarad, vagy elhalasztatik – – –

Én egy ülésből a másikba megyek – – 's mindenütt olly circumspec-
tiot [megfontoltságot] látok – – – 's olly kitsinségek körülti aggodá-
sokat – – – hogy majd majd – – ha ez így folytatik 's még egy kissé nő
– egy Verebet se leszünk képesek lönni, anélkül hogy az ex Asse [tel-
jesen] nem pertractaltatott [megtárgyaltatott] volna.

Írásomat félek nem olvashatod – ne vedd rosz néven.

Esterhazy Miska Bécsben van – – –

Pest Január 8^{ikán} reggel

Igen örülök Tegnapí megérkezéseden – 's ha nincs terhedre ma
8 orakor estve lakásomba Várlak –

Nagyon sietve

Széchenyi

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MNL OL Mf 8768.

Közli: Majláth 1889–1891, 1: 209–211.

10 1832. január 8-án és 15-én tartottak igazgatótanácsi ülést Teleki József
elnökletével, Széchenyi mindkét alkalommal jelen volt. MTA KIK KRKGY
K 1303.

24. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF WESSELÉNYI MIKLÓS BÁRÓNAK
Pest, 1832. június 15.

Kedves Barátom!

Leveledre, melyet néhány nap előtt vettem,¹ csak most vagyok képes felelni – s most is csak néhány sorokkal, mert indulóban vagyok Czenknek s Pozsonynak, hová holnap és holnapután remélek érkezni.² Sötét színekkel látod a jövőndőt, bizony, csak én is úgy! Itt minden hidegebben ment, mint azelőtt. Kevés ember, kevés ló a pályán. Sok hiábavaló szó és divergentia [*nézetkülönbség*] a Casinóban. Hidegség a hid iránt, tespedtség az Academiában. Sok némettség és kevés magyarság. Dietárúl – Erdélyről kevés vagy semmi szó stb. stb. stb. Dolgom volt és van sok – kedvesnek a pályát, mint mondod, melyet járok – csak abban találok – hogy lélekismeretem tiszta – s mennyire lehet, megfelelek kötelességemnek. De elhagyatva, mint érzem magamat – egyedül annyi dolog alá – sokszor elgyengülök. Esterházy Mihály nem volt itt – Andrassy nem jöhetett, Károlyi György nem tart velem stb. stb. stb.

Előre ment azonban a sok hátramaradások és elvonulások közt még is egy és más. Beleznai³ 73 részesi nagy gyűlésben kitöröltetett. Pártolója nem volt egy is csak Jankovich Miklós. Ez jó kezdet, de vége nincs, mert Beleznai nem akar engedelmeskedni a társaságnak. Dúl fül, gyilkolni akar. Volt is azóta a Casinóban, NB. mikor senki nem volt benne. Még sok bajom lesz véle – s mennyire fogok e tárgyban, mely most úgy szólván nyakamon van – pártolókat, barátokat találni – azt nem tudom.

Egyébiránt magam is kész vagyok elvégezni. – Whiskeyt⁴ eladtam Kraynak, kinek egy Billicumot [*díjat*] nyert. Egész Wenckheim familia igen »pro« mostan a versenyre. Christine ellen, mely most enyim s Lichtensteiné⁵ – két mén ló hozatik. Egy 6000 pengőért Batthyányi Gusztáv által, a másik 5 m ért Baldock által – Az Academiára nézve

1 A levél nem ismert.

2 Június 15-én indult Cenkre, június 19-én Bécsbe ment, majd 22-én vissza Cenkre, és 24-én indult Pestre. SZIN, 4: 271–272.

3 Beleznay Ferenc gróf (1812–1867).

4 Széchenyi lova.

5 Lichtenstein Vencel herceg herceg (1767–1842) tábornok, Széchenyi barátja.

dolgoztunk sokat, s remélem, augustusban ismét összejövünk és reformáljuk. Bár jöhetnél akkor ide! E tárgy józan elrendelése csudákat művelhet nemzetiségünk iránt – egy szép jövőnek magvát hordozza kebelében. Füzesséryt, Tiszát, úgy mondják, egészen kiküszöbölték a dietárúl. Somssich Personalis [*személynök*];⁶ s jó⁷ viszi dolgait. Revitzky, azt mondják, megbukik, mert minden creditumát [*hitelét*] elveszté, s helyibe Pálffy Fidelis. – Az erdélyi díjra tett javaslatomat – ha elfogadjátok – küldjed Tasnernek. – Pest városa megmarad az eddigi conditióknál [*feltételeknél*]. A mi projectumomat pénzügyünk iránt illeti, kérlek, közöld annak idejében vélem, mert sok dolgaim miatt copiat [*másolatot*] nem tartottam kezemnél. – Az ide már lefutott díjakra még 200 # hibázik. Legfőbb dolgom »incassálni.« [*behajtani*] Nem sokkal kelemetesb s dicsőbb mint Oláhokat étetni, ápolni.

Augustusig most dietán maradok. Akkor 2 hétre az Academia miatt ide s aztán megint oda.⁸ A nádor mindig febricitál [*lázas*] s ítéletem szerint nincs jó bőrben.

Ide mellékelve küldöm az idei verseny resultatumát [*eredményét*]. Sietve. Éljen boldogul, s ha nincs jobb dolgod irjál

Széchenyi
barátodnak

Kézirat: lappang

Közli: Majláth 1889–1891, 1: 226–227.

6 Somssich Pongrác.

7 Jól helyett.

8 1832. augusztus 28. és szeptember 7. között tartották a Tudós Társaság nagygyűlését. MTT Évkönyvei, 1: 88–97.

25. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF TASNER ANTALNAK

Orsova, 1833. szeptember 24.

Barátom, Sept. 19^{ik} Levelét vettem.¹ Írása leg alább is százal többet ér mint az előtt, de korántsem olly elegans mint egy Titkárnak par Excellence [*elsősorban*] lenni kellene, – ’s mellyet Ön bizonyosan magának meg nyerni fog, ha álhatatossan gyakorolgatya magát.

October első napjain innend hazafelé készülök² – Alig leszek mindazáltal Csongrádon 6, 7, tán nyolczadik előtt. ~ Irna tehát oda poste restante [*postán maradó*] tüstént e levél vétele után, akármit de mindenfélét. Nem hiheti, milly esengéssel vágyok, fölföldi hírek után! Most igen elérhetem milly ereje lehet a Honvágnak! ~ Szegény létben, könyvek nélkül ~, odahaza feleség ’s háznép! & & ~ Én, minden modokkal éltemet édesíteni képes, ~~ haza vágyok ~~ hol csak Munka Munka vár rám! ~~

Addig is mig meglátjuk egymást, Tehet némieket érettem. – Lunkányi Pregárdtnak küldött holmieket p. o. könyveket, hogya utasitná hozzám. Ha Pregárdt, kit szívesen köszöntök és igen tudom megbecsülni – még nem küldé, tartsa fel, minthogy nemsokára Pesten leszek. –

A mi nagyon szomorít, az valóban Academiánk. Egészen köztünk maradjon. Vagy hat héttel ezelőtt irtam Vörösmartynak, Schedelnek, ”küldenék meg egy általunk kidolgozott Reform tervének leírását,³ ~~ csak feleletre se méltattak. Döbrentei teli van praetensioval [*követeléssel*], susceptibilitással [*érzékenységgel*]. A három Színjáték fordítása, melly elég rossz izléssel közre bocsájtatott, tele van hibákkal. A Zsebszótárt tavaszra ígérték, meg most sem látott az első iv nap világot.⁴ Igazi ’Sine cura [*gondtalan*], hizlaló Intézet! ~~ Mind ez köztünk maradjon, mint mondtam, ’s megtartatni erősen kívánom, de ha Ön tehet Valamit mellékesen addig is mig jövök, hogy ”Ébrednének egy kissé fel” igen igen szeretném. Reformácionk mássát, mellyben csak Helmecey, Vörösmarty, Schedel, Kállay ’s Fáy András vett részt (Döbrentei nem), azért szerettem volna itt, mert ’belé tanulnom időm lett

1 Tasner Antal Széchenyi Istvánnak Pest, 1833. szeptember 19. MTA KIK KRGY K 208/180.

2 Október 14-én érkezett Pozsonyba, 15-én Cenkre. SZIN, 4: 425.

3 Lásd a III/31. számú levelet és a reformtervet III/22. szám alatt!

4 Lásd a Bevezető 26–27. oldalán!

volna.” Gyűlésünk November elein tartatandik⁵ ~ ~ azon gyűlés mely-
lynek határzási –, mert egészen újra öntésről forog a kérdés – leg jó-
tékonyabb, vagy leg indifferensebb hatással lehet ’s minden bizonnyal
lesz nyelvünkre, nemzeti kifejtésünkre, – létünkre! ~ Ha Pestre meg
érkezek – – onnand Posonba, Bécsbe, Czenkre & soha nem leszek
képes, az egész kivihetésének tervét, úgy mint itt – ki főzni, magamévá
tenni ~ ~ ~ Oh de restellem, hogy többszöri kérésimre, nem küldötték,
pedig Helmecczinek is irtam – Ő sem válaszolt ~ szóval ”Az Academiá-
ban nem volt egy is ki csak egy kis figyelemre méltatott volna! – Illye-
sek nem mozditják elő a liberalismust! –

Azomban ~ ~ nehogy minden fáradozásimnak gyümölcse elvesztve
legyen, ”tudja meg Helmecczytül: ugyan elküldték e az említett tervet,
vagy meg van e számomra? Ha meg van ~ akkor vegye át, – mert
visszajövelemtkor tüstént különös figyelmem tárgyává teendém; ha
pedig elküldék, akkor tüstént másoltassa Schedel eredetiéből le, ~ mert
ha elküldék – csiga postánkon bizonyosan, velem az idén többé össze
nem akad, és én készületlen megyek az Academia gyűlésre! –

Döbrentei neheztel rám. Miért? Nem tudom! Tudja meg Ön ~ amit
tehet mert senki nem tudja milly össze köttetésben van velem.

Örvendek, Cásinonk meg nem holt még! Kik voltak a 4 uj részesek?
Hányon voltak a Mednyánszky előülte ülésben? Keglevich László⁶
Pesten van e? Vogel elkeszíté e ágyomat már? Szobáim millyenek?
A konyha? Az uj kandalló? Waranda (Gáránt) – a két uj Palota, melly
a nagy Szála két végéből vala készülendő? – Gypekönyv? ~ Pesti Dij?
Tudják e mi keresetben vagyok? && Elég kérdések, mellyekre rövid
feleleteket vagyok olvasni Csongrádon. –

Itt minden előre megy. Reméllem 1834^{ben} tavaszkor ~ le megyünk
I^{só} Ferentzen, a Vas Kapun a hajót, mindigre az Alsó Dunára szánván.
– Önt is leviszem. Ez is csak köztünk!

Isten tartsa

Széchenyi

Orsova

Sept. 24^{ikén} 1833

5 1833. november 2. és 15. között tartották a nagygyűlést. MTT Évkönyvei,
2: 29–54.

6 Keglevich László gróf (1787–1835), Keglevich Gábor gróf öccse.

8^{nap} olta mindig esik. Nem felette mulatságos 'itt ülni! – 'S ha nem volna hasznos! – O - - nem tréfa! –

Meg vannak e Pesten "Umrise III?⁷ – Ha meg, küldjön egy példányt csak Postán Csongrádra. Kocsiba jó lesz olvasni! – Idöm pedig most még drágább mint az előtt! –

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MTA KIK KRKGY K 200/19.

Közli: Bártfai 1943, 1: 184–186.

Kapcsolódó: III/22. és 31. levelek

7 Andrassy György *Umrise einer möglichen Reform in Ungarn, im Geiste des Juste-milieu* című művéről van szó, amely 1833-ban két kötetben jelent meg, az első Londonban, a második Párizsban. Az első kötet két füzetből áll, így, ha nem elírás történt, akkor Széchenyi valószínűleg ezért utal harmadikként a második kötetre.

26. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF TASNER ANTALNAK

Szent-Miklós, 1833. október 13.

St. Miklos Octob. 13^{ikán} 1833

Itt azt hallom, "Jántsik Bécsi Vámnak egyik igazgatója anyira feleleveníté a Duna hajokozás ügyét, hogy már arrul is szollnak: valljon nem volna e jó a Pesti Új Epületet¹ "Rakháznak & tenni! Leg régibb Urak azt mondják Nékem (!) Die Folgen sind nicht zu berechnen, ein ganz neues Leben – Englische, Französische, Amerikanische Dampfböte werden bis Pest kommen [A következmények beláthatatlanok, teljesen új élet – angol, francia, amerikai gőzhajók jönnek Pestig]² &

Oho! és ha ha ha!

Egyébiránt némieket kívánok Kegyedtül és ez ok miatt irok is.

¹ Vadászom minden ezüstömet pakolja ki – 's rakogassa kellő 's rendes helyére.

² Istenért Barátom, ügyeljen a Zsebszótár hibátlanságára.³ Nem verhettem fejemből ki egész éjjel. Hidje, anyi sullyt tulajdonitok e tárgy tökéletes végbe vitelének, hogy Önnek valoban egész figyelmét megérdemli. Lelkére kötöm "eszközölje a dolgot" – a Miképpent Önre hagyom.

Sietve

Széchenyi

Ma vacsora után ismét odébb megyek, – hihetőleg holnap reggel Posonyba estve pedig Czenkre érkezendő.⁴

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MNL OL R 196 No. 1.

Közli: Majláth 1889–1891, 1: 324–325., Bácskai–Nagy 1985, 31–32.

¹ Ekkor laktanya.

² Fordítás: Bácskai–Nagy 1985, 335.

³ Lásd a Bevezető 26–27 oldalán!

⁴ Október 14-én érkezett Pozsonyba, 15-én Czenkre. SZIN, 4: 425.

27. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF TASNER ANTALNAK

London, 1834. március 7.

Reméllem, hogy a 10,000 a kereskedőségnél minden bátorsággal kivan téve, intabulálva [*betáblázva*] & annak rende szerint. – Amit minap a Zsebszótárral mond,¹ azon igen örülök, 's igen igen jó fog esni lelkemnek ha csinos leend és hibátlan. Vasarhelyi egy kissé beteg. Ezt tartsa magánál, mert felesége megijedhetne – a mire nincs ok. Éjjel nappal dolgozok, 's neha ugyan csak jó kedvel, mert látom sikerét. Mint Parisban mint itt, nyilvánít 's nagygyűlésekben adtam át .. a Tudos Tarsoságnak évkönyveit.² – Örülök hogy Semodan jobban viseli magát. Ebben hiba egyébiránt soha nem volt. Er ist aber ein tiefer ein verkappter Sünder. [*Ő azonban egy mély, rejtőzködő bűnös.*] Csak olvasna jó könyveket. Igen szeretem hogy olly jól viszi számadásait. Ápril 10^{ike} felé haza indulok,³ mikor itt leg szebb élet van – – – de Tewrek et Comp. ellenére is⁴ ... csak szolgálom .. a Szegény hazát – – – odahaza pedig, ugy sejdítem szükségesebb vagyok! – Köszöntse Barátaimat.

Sietve

Széchenyi

März 7^{ikén} 1834

London

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MNL OL R 196 No. 9.

Közli: Majláth 1889–1891, 1: 388.

- 1 Naplója szerint március 3-án kapott tőle levelet, ami azonban ismeretlen. SZIN, 4. 457.
- 2 Március 6-án a londoni Royal Society számára adta át a Tudos Társaság évkönyveit Jean-Georges Children angol fizikusnak. SZIN, 4: 458.
- 3 Április 13-án indult vissza, 29-én érkezett Bécsbe. SZIN, 4: 473–476.
- 4 Március 3-án írta naplójában: „Thewrek schreibt gegen mich .. infamien ... und eben so J Dessewffy ... Werde mit Koth bedeckt. [*Thewrek ellenem ír .. becstelenség ... Dessewffy J éppenúgy ... Sárral dobálnak.*]” Viszota Gyula kutatásai szerint Thewrek szóban forgó műve: *Velencei szappanpor az Új Magyarok' számára* (Pozsony, 1834). SZIN, 4: 457.

Különösen tisztelt Méltóságos Gróf!

Kegyes engedelmmel Nagyságodnak, sietek közleni azon kedvetlen hírt, melly Almássy¹ Fő Ispány fia által tegnap jutott Fülembe. Tudni illik e' napokban a' Nádor Szépítő biztossági Ülést tartván Posonyban, azt határozta, hogy a' pesti harminczad, séta-hellyé (promenáddá) alkottassék, 's annak árát a' környező ház-birtokosok fizessék. Csalatkoznám, ha ez nem a' magyar színház' tervét kijátszon előző fogás volna. Mert ez felsőbb jóvá hagyás alá terjesztetvén, nehezen fogna többé lenni megmásolható. Vallyon, ha ezen hír igaz lenne, nem volna-e jó, a' mostani séta-helyet – (ha szűk nem lenne) kérni színház-telekűl? Tagadni nem lehet, hogy a' pesti alkalmasabb telkek igen elvannak már foglalva.² –

Pest Vármegyei ellenfeleink csak annyiban enyhültek még eddig, hogy némellyek közzülök egy párszor megjelentek játékszinünkben, 's köztök egyszer a' V Ispányné is; de maga a' V Ispány, Mérey, Sárközy, bennünket meg nem látogattak. Mérey László pályóját sem tartja azóta; ámbár ez még kétség alatt van, mert falun van. A' Vice Ispány ki velem mindig barátságos lábon állt, 's egymást mindig téztük, néhány napra a' Gyűlés után nekem hideg hivatalos 's titulás levelet íra. Én szintűgy válaszolék, 's ha bár csudálám is az emberi gyengéket, rajtok meg nem indulék. –

Ezen szakadás, a' színház' építése' ügyének ugyan ártani nem fog; mert az részintes helyett nemzetivé vált, 's mint azóta is szerte tapasztalám, csalhatatlanul köz véleményévé. De a' mostani budai társaság addigi fenntartásának bizonyosan árthat. Ha egyes akarattal minden iparral munkálkodik is Pest Vármegye, kételkedném: be bírna-e' gyűjteni ön erejéből annyi segedelem-pénzt, mennyi 3 évi fenntartásra – melly legalább is 24 ezeret tenne Váltóban – szükséges? Tapasztalás bizonyítja, hogy első segedelem-szedéskor kiki könnyebben áldozik, mint második, harmadik Felszólításra. Azonban Pest Vármegye, tudván, hogy csekély a' hitele, a' játékszini Kassza' kezelésére nézve, nem Fog más törvényhatóságokat felszólítani. Illy környűlmények közt, a' mos-

1 Almássy József gróf (1773–1842 után), előbb Heves vármegyei alispán, majd Gömör, 1838-tól Sáros vármegye főispánja, a Hétszemélyes Tábla bírása.

2 A játékszin helyéhez lásd a II/15. levél 1. és 4. lábjegyzetét!

tani hidegség mellett, nem sokat várhatni. – Majd meg lássuk: mi történik a’ Novemberi köz Gyűlésben? Én azon esetre, ha Pest Vármegye keveset vagy éppen semmit sem tenne, szoltam egy párral a’ budai színész-társaság előkelőbb tagjai közzül, ’s ezek olly feltétellel, hogy a’ játékszin’ páholyai, zártszékei ’s néhány parterre-helyei nekik biztosítatnának, szivesen kivennék ön kezökre a’ játékszint, ’s fenntartanák azt. Ezt nem volna nehéz kieszközölni, csak a’ Vármegye tenne le egészen, ezen esetben a’ pártfogásról. Mint most is 9 páholy van kivéve közepett, 5 alúl, és 3 felül, ideál 4, Zártszék 38, földszinti hely 129. Ha tehát a’ törvényhatóságok ’s tehetősebb eggyesek felszólítatnának, nem kétlem – menne a’ dolog. –

7^{ik} Octóberben kezdődnek héti üléseink a’ Tud. Társaságnál.³ Döbrentey most Bécsben van 5^{ik} Octoberig, hihető: a’ jövendő Titoknokokról és saját fizetésbe vissza lépése iránt értekezni Mélt. Elölülő Urral. Én Kölcseynek e’ napokban izentem, Ferenczy diaetai Pap által: nyilatkoznék kedvezőleg a’ titoknokság’ elfogadása iránt. Nem tudom: min fogja határozni magát? nekem kevés reménységem hozzá. Csak azt Fájlalám, ’s velem a’ társaság is, ha szegény Kállay, ki valóban csak nyomorog mostani szűk nyugpénzéből, D. miatt elesnék sorsa’ javulásától. –⁴

Hazai örömmel hallottuk Pesten Nagyságodnak Temesi és Szegedi fogadtatását. Ki haza’ és meg nem vesztegethető köz vélemény’ férjfiija, nem árthat annak néhánynak fondorkodása. Segélje Isten Nagyságodat lelkes fáradozásaiban!

Bíztat bennünket a’ remény, hogy Octóber’ közepén tisztelhetjük a’ Méltóságos Urat Pesten. Én addig is nagy becsű kegyeibe ajánlott, igaz mély tisztelettel maradtam

Pesten 28. Sept. 1834.

A Méltóságos Grófnak

alázatos szölgája
Fáy András

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: SOM K. 2013.10.12

Válasz: IV/29. levél

Kapcsolódó: II/15. és 17., III/35–36. levelek

3 A szünet utáni első ülést október 8-án tartották meg. MTA KIK KRKGY K 1390.

4 A titoknoki tisztséghez lásd a III/35. levél 2. lábjegyzetét!

29. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF FÁY ANDRÁSNAK

Suppaneki vesztegház, 1834. október 17.

Kedves Barátom

Bukarestből visszatérve ma vettem September 28^{ikán} irt becses sorait. A' pesti mostani harminczadnak elhatárazott sorsát, megvallom, nem hihetem. Idő fogja nem sokára megmutatni, hiedelmem talpon áll e. Ha azonban el is esünk ezen fundustul [*telektől*], leszen más, csak nemzetileg fogassék fel az ügy.

November első napjai előtt semmi esetre Pesten nem lehetek,¹ 's még akkor is kétes; mert itteni összeköttetésim a Törökkel, Oláhval, Serbuszal, mellyek most igen megkívánják a' felvigyázatot, eltávozásomat tán engedni nem fogják. De mit tegyek szegény fejemmel, mellyet két helyre egyszerre nem küldhetek! Ott is szeretnék egy kicsit segíteni hazai ügyünkön; pedig itt is kell. Bajos, sőt szomorú rám nézve; de gyarló embernek tehetsége csekély.

Ha nem távozhatom innen, rajtatok áll a' tud. Társaság és magyar színház dolga. Csak ne sülyedjen mig megyek, majd én is tehetek tán még egy kicsit körültek. A' tud. Társaság dolgában minden esetre irok Telekinek; a' színházéban pedig, ha nem mehetnék, valami kis nyilatkozást szándékozom a' pestmegyei jövő közgyűlésre küldeni, mellyet el lehetne olvasni. Mind ez maradjon szorosan köztünk, nehogy az ellenfél dolgozzék ellenünk.

Foglalatosságim mind inkább tornyosulnak fölöttem; e' sorokat is kénytelen vagyok félbeszakasztani. Éljen erőben, egészségben addig is, mig szerencsésen ismét meglátjuk egymást. Valami kis planum [*terv*] calculussal [*számítással*] a' Grassalkovics fundusán² építendő bérházra készül e már? Meg kell csináltatni valamelly építőmester által ingyen, csak a' reménység fokában hogy ő viszi majd az építést. A' dolog kivitelére erre szükségünk lesz. Kappel azt mondja "nem veszen illy házra actiát [*részvényt*] senki" De hagyján, az én planumomra, mellyet körülállásosan most előadni nem tudok szükséges. Igaz e, hogy Döbrentei a' színház dolgában mindenrül lemondott?³

1 Csak december 19-én érkezett vissza Pestre. SZIN, 4: 510.

2 Lásd a II/15. számú levél 4. lábjegyzetét!

3 Döbrentei 1835. március végén lemondott a Budai Színház Társulat igazgatói tiszteréről és az Akadémia játékszíni bizottságában viselt tagságáról is. Kovács–Körmendy–Mázi–Oplatka 2014, 193. 4. l.

Rokon érzéssel nyujtom jobbomat! Kérem, írja meg tüstént, mikor lesz pestmegyei közgyűlés?

Széchenyi István

Supaneki vesztegházban⁴

October 17. 1834.

Kézirat – eredeti levél saját kezű aláírással: MNL OL P 625–B–No. 10.

Közl: Majláth 1889–1891, 1: 524–525., Kovács–Körmendy–Mázi–Oplatka 2014, 192–193.

Előzmény: IV/28. levél

Kapcsolódó: II/15. és 17., III/35–36. levelek

4

Zsupanek község a román-bánsági határőrezred területén, ma: Jupînești, Románia.

30. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF FÁY ANDRÁSNAK

Orsova, 1834. október 29.

Tisztelt Barátom,

Oct. 21^{iki} levelét tegnap vettem,¹ éppen a nap midőn tiz 24 órai fog-ság után a Schuppaneki Vesztegházban, testi szabadságomat ismét meg nyerém.

Minél többet gondolkozom a Budapesti Játékszin ügye felől – melly igen fekszik szivemen – annál szebb színben tűnik előttem fel a tárgy körüli jövőendő. Azon veszedelem, mellyben ezen ügy van, fogja megszerezni szükséges pártfogóit. Mig személyesen fel nem megyek azonban, iránta semmit nem tehetek; részint mert körülötte sokkal többet szólni és tenni is mint irni lehet, részint pedig egyenesen megvallva ”Mert nincs egész Budán Senkim, vagy jobban mondva Senkink, ki e tárgy iránt elég szívvvel, észszel és tehetséggel is birna.

Mikor megyek fel, nem tudom még. Novemb. 3^{ikán} Pesten akartam lenni; de most, minekutána török biztos rendeltetett Constantinápolybul ide, velem a Dunai szirtekrül értekezendő, öt itt bevárnom annál inkább kötelesség, mert ezen egybejövetelnek legszebb hasznát reméllem aratni. S’ így meglehetne, hogy ha kivált még egyszer Widdinbe² is menni és azutan egy isméti tiz nap tartó veszteglést kiállni kénytelenitném, Novemb. vége, Decemb. eleje előtt alig lehetnék Pesten, sem a megyei sem a Tudomány. Társosági gyűlésben részt nem vehető.³

Dolgaim tenger sokosága miatt részletesen, de még világosan sem fejezhetvén magamat ki, ami a Színház dolgát illeti, azokon kívül, mik végett Pesten felszóllítám Önt, csak arra kérem ”hozza azt a lehető legnagyobb zavarba, de gerjessze egyébiránt a közönségnek szánakozását is körülte minden módon. A többin majd elmegyünk Isten segítségével, ’s könnyebb lesz a nagy zavarban elrendelni a dolgot, mintha a zavar és baj még éretlen volna. – A T. Társóság iránt pedig akár Költsei akár Schedel lesz titkár mindegy, csak senki más. A mi a többi választást illeti, legyen Ön ébredt, rendelje el embereit, ’s reméllem

¹ A levél nem ismert.

² Vidin, bolgár város.

³ Csak december 19-én érkezett vissza Pestre, így sem az igazgatótanács, sem a nagygyűlés novemberi ülésein nem tudott részt venni (a heti kisgyűléseken utazása után először csak 1835. áprilisban vett részt). SZIN, 4: 510. MTA KIK KRKGY K 1304. és 1390., MTT Évkönyvei, 2:74–91.

a jók győzve jókat fognak választani megint. Ami illeti végre taval nyert diadalmunkat a T. Társóság czélirányosb elrendelése körül, az ezentul csak az Igazgató tanács előtt lesz felveendő, mellyre Teleki tán csak bevárand.

A pesti rendekhez benyujtani akartam és minap emlitem, Kinyilatkoztatást sok okbul nem küldöm.

Legőszintébb barátsággal nyujtom jobbomat

hü barátja

Széchenyi István

Orsova Oct. 29^{ikén}

1834

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MNL OL P 625–B–No. 11.

Közli: Majláth 1889–1891, 1: 538–539., Bácskai–Nagy 1985, 33–35.

Válasz: IV/31. levél

Kapcsolódó: III/35–36. levelek

Különösen tisztelt Méltóságos Gróf!

Az ellenpárt a' maga forradozásaiban mind úntalan kerengvén a' maga plánjaiban [*terveiben*], szükségesnek tartottam, az utóbbi levelem-óta történt változásokról tudósítani a' Méltóságos Urat, 's így újlag levelemmel alkalmatlankodni. November 10^{ikén} a' Vármegyénél közgyűlés 's előtte theatralis deputatio [*játékszíni bizottság*] tartatván, a' múlt Octóberi végzés, melyet a' publicum' ütközése miatt azon jó urak, úgy látszik, szégyenleni kezdenek, olly formán modificáltatott [*módosítottatott*], hogy a' Vármegye nem vonja magát végképen vissza a' játékszin-építéstől, hanem mint augusztusi gyűlésében végzé, be várja az 1836 tavaszt, 's ha addig fenn a' Gróf Széchenyi palais-jából [*kastélyából*] (saját terminológiája az ellenfélnek) fenn a' Pest Városa' localis [*helyi*] játékszinéből nem leend semmi, vagy leg alább ezek el nem kezdetnek, azontúl a' Vármegye építend a' Grassalkovics-telken, melyet e' végre most azonnal birtokába venni siet, minthogy eddig csak levél által van resignálva [*visszamondva*], 's a' Herczeg újlag fáját rakatá reá. Ez új töretése vala ezen pártnak a' köz vélemény által, melly még azzal is tetéztetett, hogy a' Közgyűlés' első napján én színész-igazgatóságomról leköszönvén, a' közönség köz felkiáltással marasztott, 's ámbár kétszer ismétetem lemondásomat, azt el nem fogadta, úgy hogy végre V Ispány [*alispán*] és főnotarius [*főjegyző*] is mintegy kényszerültek engemet marasztani. Én végre úgy nyilatkozá, hogy másod magammal semmi esetre nem viszem a' directorságot, minthogy a' tapasztalás megtanított, hogy egy társaságnál csak egy igazgató munkálhat sikerrel; ennélfogva Döbrentey vigye még neki tetszik az igazgatóságot maga, én az ő lemondásával kész leszek fellépni ismét. Ez megnyugtató a' közönséget, melly úgy látszik a' pártot sejtí, 's a' dolog elintézése a' színészi küldöttségre bízoték. E' felett, mint később értém, jobbjai a' budai színész-társaságnak megjelentek a' V Ispánynál és Méreynél 's cathgorice declarálták [*kategorikusan kijelentették*], hogy Döbrentey' kormánya alatt meg nem maradnak. Ezen lelkesége a' társaságnak, ha szinte hizelgő is reám nézve, megvallom nem épen esett ínyem szerint, minthogy könnyen azon gyanút gerjesztheté, hogy tán én lovallám fel a' társaságot, holott épen ellenkezőt tevék. Most már, minekutána java a' társaságnak Húsvéton túlra Döbrenteyvel kötni nem akar, nem kis zavarban lesz a' színészi Küldöttség; minthogy én

közös directorságra, kiismérvén már Döbrentey intrigant [*intrikus*] természetét, semmikép’ nem fogok állani ’s sok az okom, több, mint véleménye szerint a’ Küldöttségnek egy kis öszvekokozódás. Annyit tudok, hogy Döbrentey resignálni [*lemondani*] csak makacsból sem fog, ’s készebb leend szétozslani hagyni a’ bizony szépen haladt társaságot. Eddig még fenn Budával fenn a’ Színészekkel nem köttetett meg az uj Contractus [*szerződés*]. – Azon építési tervet a’ Grasalkovics-
telken, melyet Nagyságod megkészteteni parancsolt volt, Novák Dániel, ki az építői kormányánál van, válalta felszólításomra, igen szívesen magára: –

A’ tudós társaság’ Nagy Ülésében igazán árván vóltunk,¹ ’s talán Döbrentey’ cselszövései soha olly munkások nem valának mint ebben. Jele: hogy néha emberei is betekintettek kártyájába, az, hogy ámbár csak nyólczan vóltunk 10 ellen, ’s így ő mindent kivihet vala; még is midőn Titoknokságát resignálta, ámbár két katonája igen vitézkedett mellette, sem egy éljente nem kapott, sem nem marasztaltatott; sőt szavazáskor gyakran maga maradt. Azt azonban még is kivivé, hogy az ő magyar emlékek’ gyűjteményét ő redigálja [*szerkeszti*],² mi Isten és ember előtt Luczenbachot³ illeté, mind azért hogy ő még fizetést nem húz, pedig igen munkás tag, ’s eddig is Döbrenteynek ő nyújtotta az ő iratokhoz a’ historiai adatokat; mind azért hogy ezen redactio [*szerkesztés*] egyenesen a’ historiai osztályt illeti. – Nagy nyereség azonban az, hogy nyilvános jeleit tapasztalhatánk Gróf Teleky’ elhajlásának Döbrenteytől. A’ Gróf majd mindenütt részünkre nyilatkozott. Titoknak a’ jövő ’s igazgatói tanácsal vegyes Ülésben fog választatni, melly talán a’ jövő Augusztusban fog tartatni. Gróf Teleky, mint hallám tavasszal is kíván egy igazgatói Ülést tartatni Posonyban.⁴ Bár csak meg jelenhetne benne a’ Méltóságos Úr. A’ jövő augusztusi Nagy Gyűlést⁵ részünkről is szükség olly népessé tennünk mint csak lehet. –

Többel nem kívánom terhelni a’ Méltóságos Urat, nem kívánom meglopni, ’s mintegy a’ hazától becses idejét. A’ Duna regulatiója

- 1 A Társaság 5. nagygyűlését 1834. november 3. és 12. között tartották. MTT Évkönyvei, 2: 74–91.
- 2 Régi szövegm emlékeink első gyűjteményes kiadása Döbrentei Gábor szerkesztésében jelent meg, 1838 és 1846 között az I–III. és a IV/1. kötet.
- 3 Érdy (Luczenbacher) János.
- 4 1835-ben nem volt igazgatótanácsi ülés tavasszal, szeptember 9. és 12. között tartották. MTA KIK KRKGY K 1303.
- 5 A Társaság 6. nagygyűlését 1835. szeptember 7. és 15. között tartották. MTT Évkönyvei, 3: 18–35.

[*szabályozása*] hallom szóba jött a' diaetán. Meg vallo^m tartok tőle;
mert bizony megszoktuk fonákul nyúlⁿi még a' jóhoz is.

Ki is igen sietős írásomról alásan engedelmet kér^vén, tapasztalt úri
kegyeibe ajánlott, különös mély tisztelettel maradtam

Pesten 19^{ik} Nov. 1834

A' Méltóságos Grófnak

alázatos szolgája

Fáy András

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MNL OL P 626–1.–1834.

Előzmény: IV/30. levél

Kapcsolódó: II/15., 17., III/39–40. és IV/27. levelek

32. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF TASNER ANTALNAK

Bécs, 1835. január 4.

Bécs Január 4 1835

Barátom

Teleki Levelemre nem felelt, és most – minden előre tudositás nélkül Január 26^{ikára} irta ki a Posonyban tartandó Igazgatói Gyülést.¹ Én tehát Pesti Casino Üllésen nem lehetek. Ez maradjon köztünk. De azért még is Mindent Pregárdtal előre el kell rendelni. – A nem fizetők iránt leg nagyobb kémeléssel kell lenni – mert a Rostély & – mint látom – igen rossz és visszás bényomást teszen. Az emberek annyira romlottak, hogy az igaz szót hallani nem birják.

A mit Vörösmarty adott a T. Társóság dolgában, megvan – de nem találom sehol azt mit Schedel küldött Orsovára .. t. i. a Teendő javítások &.² E nélkül pedig egy lépést se tehetek. Keresse tehát meg. A nagy Olmáriomban – melyet nem lehet felnyitni ... semmi esetre nincs – de hihetőleg a Sarok szobában valami kánápén; ha nem talál-tatik tüstént még egyszer meg kell készíttetni – 's Posonba küldeni. – Megyek e Pestre Január 26^{ika} előtt, kétes.³ De reméllem tüstént az Acad. Üllés után. Kérem "Ön ne menjen Somogyba míg nem látjuk egymást!" – How is your health? [*Hogy szolgál az egészsége?*]

Posonba a Hid dolga iránt Conferentziát tartottunk, 26 vármegye mellette (Javalat mellet), 10 ellene – a többi ingadozó – de 3, 4 hoz-zánk hajló. Azt gondolná az ember "már megvan" Korántsem! mert Cziraky and his tail [*és az ő köre*] – t. i. a Püspökök ellent szegeznek ma-gokat. Ha el nem esünk, enyi előmunkálat után – – Isten segített! –⁴

Itt .. mindenütt jó⁵ fogadtak. Holnap után ismét Posonyba megyek.

Az idei Casino könyv nyomtatását egy kissé halasztani kell – – míg megjövök. Valamit kellene tenni belé – – illy színűt "A második sub-scriptio [*aláírás*] is megszűnt már. A harmadikra 1840^{ig} ismét 330

1 1835-ben igazgatótanácsai ülést szeptember 9. és 12. között tartottak. MTA KIK KRKGY K 1303, MTT Évkönyvei, 3: 35–39.

2 Vörösmarty 1832. decemberi tervezetére utal (III/22.), amit kéretett má-solatban Toldy Ferenctől (III/31.).

3 Csak február 12-én érkezett meg Pestre. SZIN, 4: 524.

4 1834. december végén Pozsonyban tartottak konferenciát Balogh János barsi követnél a híd dolgában. SZIN, 4: 512–513.

5 Jól helyett.

(Oder wie viel es seyn werden [*vagy amennyi lesz*]) alá van jegyezve. Ezeknek neveit itt adjuk. Remélhető "a többiek is mind alá fognak írni, mert a dolog hasznát szinte még senki sem veszi – – – csak áldozat az egész ... 's illyest várhatunk a lelkesektől &&&!!! Neveik supplement által [*pótlólag*] kijönek az esztendő végével." – "

Sind Lehmann's⁶ Dinge aus Semlin angekommen? [*Lehmann dolgai megjöttek Zimonyból?*] Az Ágyomat és Cantineket jó rendbe kell tétetni.

Kérem küldje Auert Posonba, sammt seiner Livrée [*egyenruhájával együtt*]. Semodánra, – ha magára lesz hagyva – – egy kissé fel kell vigyázni. –

Fáy indítsa meg a "Testamentalis [*végrendeleti*] aláírást" igen kéretem. Illyes valami volna jó

"Ki testének elpusztultával, mit halálnak szoktak nevezni – nem hiszi egész létének elenyészését – annak utolsó pillanatiban, mikor nem ritkán egészen világos a fő, de se kéz se nyelv nem mozoghat többé, felette kellemetlen érzés lehet "Vég akaratjának el nem rendelése miatt, öveit, barátait vagy csak cselédjeit is, minden ellátmány (Versorgung) nélkül hátra hagyni. Ez okbul mi alulírtak Végakaratunkat jó eleve elfogjuk rendelni. Hogy pedig emlékezetünk honfitársainknál hosszabb ideig fennmaradjon, és a jövő kor kövesse nyomdokainkat" hol azok az erények ösvényét jelelék, ott pedig jozanabb utat járjanak, hol emberi gyarlóságunknál fogva az igazság körén túl kalandozánk egy uttal azt is igérjük "A Nemzeti C.⁷ Társoságnak egy kis emlék jelet hagyandunk" –⁸

Ezt egy Kissé .. ki tisztítani ... 's leírni .. és Fáy barátunknak bé kell adni – ki bizonyosan valami Meglehetőst sőt Jót fog belőle alkotni. –

Itt küldöm Querich⁹ levelét

Széchenyi

Auer, a kis sárga vankosomat hozza magával.

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MNL OL R 196 No. 21.

Közli: Majláth 1889–1891, 1: 577–578.

Kapcsolódó: III/22., 31. levél

6 Lehmann János kereskedő és hajótulajdonos.

7 Casino.

8 Széchenyi Fáy Andrásón keresztül indítványozta, hogy ha egy kaszinótag elhalálozik, valamilyen ajándékot hagy a kaszinóra; ezt 1835-ben vették tárgyalás alá. SZIN, 4: L.

9 Ismeretlen személy.

33. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF TASNER ANTALNAK

Pozsony, 1835. február 6.

Barátom

Cziráky még meg nem szollamlott! Mindenki neveti. II bonde, Er pfnottet, Magyarul tán így "Még mindég hidoz! – Er findet etwas besseres! [*Talál valami jobbat!*] Várom Hunniát¹ és a Verseket (serlegekre) nagy nyughatlansággal; – úgy Cz. levele mássát.²

Irassa kérem, a mostani Casino Részvényeseket, csak egy huzomban igen kitsire szép papirosra és elegans írással, kétszer és küldje azt is minél előbb.

Reméllem 2, 3 hét alatt ismét Pesten leszek – tán sokkal előbb is.³ Mondaná meg Rottenpillernek⁴ 's Oláhnak "Tán jobb volna ne csinyáltatnának semmit – mig nem jövök; nehogy hasztalan munka és pénz fecseklés történjék.

Ma Károlyi Lajos Gr., Én, Dubraviczky és Bezerédi a Herczegnél voltunk – – az Állattenyésztő Társoság nevében⁵ – – igen jól fogadott; köztünk van!

Most a 10 forintosokat egybe szeretném hívni – – – hogy mind popularisb legyen a tárgy – Jó volna, ha Ön megküldené a mult Vasárnap-i Nagy gyűlés Jegyzőkönyvnek kivonatját – – – és Mind azt, mit Ön jónak gondol, a tárgy felelevenítésére!

A Hid dolgában Senki nem tett többet mellettünk mint Pirker.⁶ Ha vélünk leg rosszabb embert varnak Zsákba &&&, Ergo "jó Volna ha Pirkert bé vennénk az Academiába?⁷ Szántson e miatt egy kissé – sans me compromettre [*anélkül hogy kompromittálnám magam*] – előlegesen.

- 1 A *Hunnia* kéziratát kéri, amelyet 1834. szeptemberben kezdett el írni, de csak 1860-ban jelent meg.
- 2 Cziráky Antal, a levél nem ismert.
- 3 Február 12-én érkezett meg Pestre. SZIN, 4: 524.
- 4 Rottenbiller Péter (1802–?) pesti mérnök, Széchenyivel a pesti vásárok rendezésére készítettek terveket, Mustra-Bazár néven nyitott áruházat.
- 5 Naplója szerint február 5-én voltak a nádornál. SZIN, 4: 522. Az Állattenyésztő Társaság 1835. júniusban vette fel a Magyar Gazdasági Egyesület nevet. Első elnöke pedig Károlyi Lajos gróf lett.
- 6 Az országgyűlésen 1834 végén került a tárgyalandó ügyek közé az állandó híd építése, a főrendi táblán 1835. januárban a többség elfogadta a rendek üzenetét, és bizottságot küldtek ki a teendők meghatározására. SZIN, 4: LXV–LXVI.
- 7 A IV/32. számú levélben említett pozsonyi hídügyi tárgyaláson Pyrker János is jelen volt, az 1835. január 24-én a főrendi táblán tartott ülésen

Számadásokat rendbe hozni leg első. Jó volna, ha Ön kikérné, "ad inspectionem [*ellenőrzésre*], minden tölem ki állított Nyugtatványt – –, mert az után leg biztosabban lehetne indulni. 'S azon számadásban, melyly most van Vizsgálat alatt Budán – melyet t. i. oly sokáig kerestünk – – milly kifogások vannak? Jó volna azokat mig jövők elrendelni; Vásárhelyi is helyben lévén.

Nem sokára küldök pénzt –

God bless you [*Isten áldja*]

Széchenyi

febr. 6^{ikán} 1835

Posony

Kérem küldjön Gyors kocsi által vagy 24 Varga igazittá jó tollat minél előbb. – Papiros & van e elég? Mert máskép Bécsbül még rendelhetek.

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MNL OL R 196 No. 27.

Közli: Majláth 1889–1891, 1: 597–598.

Kapcsolódó: IV/34. levél

a híd mellett nyilatkozott. SZIN, 4: 512., 519. Az egri érseket csak 1844. decemberben választották meg a Tudós Társaság tiszteleti tagjának.

34. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF TASNER ANTALNAK

h. n. [1835. november vége]

Barátom, ha ha ha, a hid dolga megint ebül áll Cz. és P. a dolgot egész dühösségik viszik ... minden Püspök mellettük; kivéven Pirkert ki úgy áll mint a köszikla,¹ és kit a mély esze s politikája a M. Tudós Társaságnak soha nem akart bé venni tiszteletinek! Nyitra Varmegye egyenesen representál ö Fölségéhez – hogy a hidat ne engedje & & Mind ez a Rendeket is zavarja, Bécsben pedig tudja mit látnak! Non quod patet sed quod latet! [*Nem azt, ami nyilvánvaló, hanem azt, ami rejtve van.*]² – A Rendek azonban – mint most látszik úgy állnak 's fog-nak állni mint a fal. – Én nem esem kétségbe – – de azt hiszem – – hid ez alkalommal ugyan csak nem lesz – de 'kedves' dolga maradand a Nemzetnek és az Anathema [*átok*] Czirák– és Pall^m. – marad; vagy 'Bécsen'. Nagy az Isten!

'Mellékessen valami jobbat érünk el mint a hidat' ... &&& Ez mind köztünk.

Ismét 3 Casino Részvényessel több. A régiekből t. i. közibünk állott ismét, gr. Péchy Emanuel, gr. Festetich Imre, és Szegedy Károly.³ Az első a nálam lévő Bécsi Arkusra [*ívre*] № III, irta nevét alá, a másik kettő Levél által, – mellyet első alkalommal megküldendek.

Erdélyben Kornis megholt.⁴ Kit válasszunk Academiai Igazgatónak?

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MNL OL R 196 No. 586/II.⁵

Közli: Majláth 1889–1891, 2: 224.

Kapcsolódó: IV/33. levél

- 1 A főrendi táblán Cziráky Antal volt az egyik legnagyobb ellenzője az állandó híd felállításának, de agitációja nem járt sikerrel. Bővebben SZIN, 4: LXVI–LXVIII.
- 2 Idézet Aurelius Augustinus *In Ioannis evangelium tractatus XXVI.* című művéből.
- 3 Péchy Manó (Emánuel) gróf (1817–1889), Abaúj vármegyei tiszttviselő, Festetich Imre gróf (1763–1847) Széchenyi nagybátyja, Szegedy Károly (1779 k. – 1858) császári királyi kamarás, mindhárman a Nemzeti Casino tagjai.
- 4 Kornis Mihály (1796–1835) császári királyi kamarás, erdélyi kincstári tanácsos, a Tudós Társaság igazgatótanácsának tagja. 1835. november 27-én hunyt el, így a levél nem sokkal ezután íródott.
- 5 Az 586. szám alatt két keltezetlen levél található, az 586/II. számot én adtam a levélnek. Majláth Béla egy levélként közölte a kettőt.

35. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF TASNER ANTALNAK

Pozsony, 1836. január 11.

Posony Januar 11^{ikén} 1836

Barátom, ma 2 ½ reggel itt voltam. a fő Hg. jól van, de senkit nem lát még. Nekem semmi bajjam nem esett, de megfáztam jól formán.

Ide mellékelem Teleki levelét,¹ de a könyvet is. Köszöntöm Schedelt, Czuczort, Csátót – ’s eszközöljétek addig is – a Tudomány tárnak ”Kék & átváltozását, t. i. – – minek utánna a 8^{ik} kötet – melynek még sárgának kell lennie – kijött. Ne vegye Schedel és a többi rossz néven, hogy Ön által eszközölöm ezeket. De kifogyok az időből.

Hogy Telekinek ide mellékelt levele Ön előtt érthetőbb legyen, Schedelét is ide mellékelem.² Tegye mind a kettőt, a Tudos Társasági fiókba.

Továbba küldök – több angol levelet. Tegye el. ’S gondoskodjon felölök

Shilelagh³ meg sántult már Londonban! .. A gyapju igen száll; Czenken nincs hó; – Rosz akaróm, – kit most ujlág leltem – – több mint gondolám – – , Ezeket tapasztaltam ma. A holnapi reggel tán jobbat hoz.

Pinczénk elrendelésére jó volna, ha Ön a Borok számára is Könyvet szerezne, ’s így minden ”uj csapat” bornak lenne egy egy levél. Ez legrendesb volna; ’s ha egészen még ittuk!

Ugyan mikor van az Aczél ház iránti Terminus [*időpont*]? Ezt tudja meg okkal moddal Steinbachtul.⁴ Nem sürgető,

Széchenyi

Quoiqu’agité, toujours ferme! – [*Bár nyugtalan, mindig határozott!*]

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MNL OL R 196 No. 87.

Közli: Majláth 1889–1891, 2: 229–230.

Kapcsolódó: II/16–17. és III/43. levelek

1 Valószínűleg Teleki József 1835. december 30-i levele. Lásd a II/17. számú levelet!

2 Valószínűleg Toldy Ferenc 1835. december 22-i levele. Lásd a III/43. számú levelet!

3 Széchenyi lova.

4 Steinbach Ferenc ügyvéd, az Udvari Kancellária jogügyi tanácsosa.

36. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF SCITOVSZKY JÁNOSNAK

Pest, 1842. április 5.

Nagyméltóságú Püspök Úr,
különösen tisztelt Uram,

Ez évi tavaszelő 22^{ikerül} hozzám irányzott nagy becsű sorait¹ a Pécsi Püspökség idei névkönyvével együtt szerencsém vala tegnap kezeimhez vennem. Legelső alkalommal átadandom azt a magyar tudós Társaságnak, melly számára vala küldve az; de addig is sietek kötelességem szerint az egész Társulat háláját Kegyelmes Uramnak irántunki szives indulataért ezennel kijelenteni. Isten áldja a kegyelmes Urat és engedje, hogy szép lelke és munkás élete gyümölcseit sok évig élvezhesse fejledező de sokban még annyira hátra maradt anya földünk.

Egy kicsiség van azonban, mi valami – jóllehet igen parányi – tövisként bökdősi érzetimet. Tán ki fog nevetni Kegyelmes Uram, vagy szűk keblünek tartani, ha megvallom mi az. Ez azonban mindegy, és én azt hiszem, legjobb ha őszintén meggyónom. Feloldozásért, ha vétkezném, előre esedezem.

Nem vagyok fukar. De más részről egy garast sem vetek a Dunába, mert ott semmi haszna; midőn átlátom sőt mennyire kis köröm engedi, tanítom is, hogy ott hol felebarátunkról forog kérdés, bőkezűség az erény és nem az ellenkező. Kegyelmes Uramnak ajándékaért – mert az postán jött – 4 ft. 40 kr. pengőben kellett fizetni! Már pedig a tudós Társaság pénztára a sok rossz fizetőknél fogva, – mellyekben szegény Honunk tán minden nemzetek fölött bővelkedik, nem leg fényesb állapotban létez, a 4 ft. 40 kr. pengő postabér pedig semmi haszonnal úgy párolgott el, mint például: „szesze a vásárra fuvarozott rossz hordóbani égett bornak, melly út közben egy harmadával gyengült.” – Ha a tisztelt Pécsi Megye Névkönyvét nem lehetne ide szállítatni más alkalommal mint postán, valóban egy szót sem szóllok, sőt tiz annyi költségre is kész vagyok. Ámde annyi mód van, egy kis könyvecskét Pécsről Pestre szállítatni, kivált ha annak beküldése nincs szorosan időhez kötve, hogy az egy körmőczy aranyánál többet t. i. 4 ft. 40 kr. pengőt valóban igen sajnálom. Bocsánat igen tisztelt Kegyelmes Uram; de tudom, nem veszi rossz néven, ha én – kivált mint félig meddigi sáfárja a magyar tudós Társaságnak – e kis esetet nyiltan felhozni bátor-

1 A levél nem ismert.

kodtam, mely nagy uri figyelmét elkerülé, minél nincs természetesb annyi fontos foglalatosságai közt.

Az „adde parum modico &”² felette józan tana szerint azt hiszem, csak kötelességemet teljesítem; mert jóllehet 4 ft. 40 kr. nem sok, azért mégis figyelembe veendő, minthogy több illy kicsi szám végre tőkét alkot; minél fogva jól is tartja az angol példabeszéd, mely körül belül így foly: „Vigyáz a garasokra, a forintok majd magok vigyáznak magokra.”

Áldás Kegyelmes Uram minden műveire! ha pedig a jövő évi Név-könyvvel ismét megajándékozza Nagyméltóságod a tudós Társaságot – miért alázattal esedezem, kegyeskedjék azt adandó magány alkalommal valamelly megbizottja által eszközölni, ki azt hozná személyesen Academiciank teremébe, s pedig tán heti üléseinkkor; hadd tapasztalja személyesen, mennyire tisztelik körünkben a Nagyméltóságú Pécsi Püspököt és legyen aztán szószóllónk, hogy Nagyméltóságod e honi intézetet tovább is kegyeiben is megtartsa.

Többire legőszintébb tisztelettel maradok

Kegyelmes Uramnak, mélyen tisztelt lelki pásztoromnak

Pest aprilis 5. 1842.

leghűbb báránya
Gr. Széchenyi István

Kézirat – egykorú másolat: MTA KIK KRKGY RAL 65/1842.³

Közli: Bártfai 1943, 1: 403–404.

² Latin közmondás: Adde paru modico, magnum cumulabis acervum. – Adj még hozzá keveset... idővel nagy anyagot fogsz felhalmozni.

³ Saját kezű fogalmazvány: MTA KIK KRKGY K 198/48.

37. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF TASNER ANTALNAK

Cenk, 1842. július 27.

Julius 27 1842 Czenk

Barátom, ma akartam indulni Pestnek, de éppen nem megyek, a menyekző előtt, mert Feleségem, néhány nap óta rosszabbul van.¹ – Kérem tehát, mondja annak ki tán rám vár, hogy August 10^{ike} előtt semmi esetre nem fogok Pestre érkezni. –²

Teleki József irt, "tartanám meg az Akademia Nagy ülését most, vagy hagynám, Novemberre.³ Én minden esetre most leg alább nem tartom. Közölje ezt az illetőkkel; Telekinek irni fogok.

Tressinsky Ferencz⁴ ismét lámentál [*panaszskodik*], hogy nem fizet az Akademia, jóllehet 8000 fr. pengővel tartozik.⁵ Kérem – szolljon Bertha, Helmezy és Schedelle ... man muß Rath schaffen [*adjanak tanácsot*]. –

Szeder Egyleti nagy gyűlésünk tegnap előtt volt.⁶ Jól ment végbe. – Én kellemetlenül vagyok, félig betegfelvigyázó, félig Vendégfogadós.

Alig dolgozhatok a Garaton.⁷

Irjon. Mikép van a Város, a hid, meg a Gözmalom. –

28^{ikán}

Feleségem veszélyben nincsen, de ... még is félek – – sokat és sokáig fog nyavalgani. ... mi: kis ráadás, ugy is eléggé complicált, létemre bizony néha erős próbára teszi vállaim erejét. –

Isten áldja

Széchenyi Ist.

1 Erről már július 26-án írt naplójában. SZIN, 5: 616.

2 Augusztus 10-én érkezett Pestre. SZIN, 5: 618.

3 A Társaság nagygyűlését 1842. november 21. és 28. között tartották meg. MTA KIK KRKGY K 1357.

4 A Királyi Magyar Egyetemi Nyomda igazgatója.

5 Tressinsky Ferenc több levélben igyekezett elérni, hogy a Társaság a felhalmozott tartozását igyekezzen legalább részletekben mielőbb rendezni. Erről bővebben: Gere 2019, 19–20.

6 1842. július 25. SZIN, 5: 615.

7 Széchenyi műve, amely 1842-ben jelent meg.

Köszöntse nevemben ... Heinrich Bácsit,⁸ – – A. Clarkot & &
Schreiben Sie mir per Apices .. einige Haupt Begebenheiten. [*Írjon
nekem csak nagyjából .. néhány fő eseményről.*]

Valhallával⁹ mikép vagyunk? August 20^{ikan} le teszik e a hid követ
& & ?¹⁰ –

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MNL OL R 196 No. 214.

Közli: Majláth 1889–1891, 3: 133.

8 Heinrich Nepomuk János.

9 Széchenyi a haza kiválóságainak díszes temetőt tervezett létesíteni, amelyet Valhallának nevezett, és ennek apropóján kezdte el írni *Üdvlelde* című művét. A temető létesítése végett többször tárgyalt Öffner Ferenc budai polgármesterrel. SZIN, 5: 601–613.

10 A Lánchíd alapkőletételére 1842. augusztus 20-án került sor.

38. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF FELSŐBÜKI NAGY PÁLNAK

Pest, 1842. augusztus 17.

Igen tisztelt Barátom,

Öszinte köszönetem mellett, hogy Bertha Sándor Magyar Tudós Társasági Ügyésznek Majus 21^{ikei} Leveledben olly loyalis módon válaszolni sziveskedél,¹ ujra vagyok kénytelen Barátságodhoz folyamodni. 'S ugyanis olly mostoha állapotban van Magyar T. Társasági pénztárunk, pedig egyedül a restantiak [*hátralékok*] hosszú sora miatt, mikép leg sürgetőbb kötelességinknek sem tehetünk eleget. Ha tehát lehet, segits rajtunk, és ha lehet minél előbb, nehogy ezen intézet is, sok egyebekkel hazánkban szakadatlan adakozások közt pangjon. – Könyörülj Barátom szegény fejemen, kinek osztály részül, több effélék közt azon mulatságos idő töltés is jutott, meg nem szünőleg incássálni [*beszedni*] itt is ott is, ha hogy mind azt mit jószándékulag megpendíték, egymás után temetésre kísérni nem akarom, –

Vigasztalj néhány sorral kérlek, és maradj jó akaróm jó barátom mint eddig valál, ki leg őszintébb tisztelettel vagyok

valódi hived
Széchenyi István

Pest August 17 1842

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MTA KIK KRKGY K 194/133.

Közli: Majláth 1889–1891, 3: 133–134.

Kapcsolódó: IV/37. levél

1 A levél nem ismert.

39. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF FELSŐBÜKI NAGY PÁLNAK

Pest, 1843. január 15.

Igen tisztelt Kedves Barátom!

Még mindig fekvő beteg – noha már javulás után – vagyok, 's ez okból fizetem idegen kéz által jelen sorokban azon hálámat le, mellyel f. hónapi gikérül hozzám utasított igen szíves leveledért tartozom.¹

Bizony, szinte enyhíti mostani állapotomat is azon barátságos nyilatkozatod, melly szerint engem a' némelly köz intézeteinket illető szüntelen incassatio [*beszedés*] mulatságától gr. Pálffy² nézve megmenteni kívánsz; 's ezért fogadd legőszintébb köszönetemet. Bár több részről is illy készségre találnék!

Sietek tehát ezennel, kijelentett ohajtásod szerint, Téged az ide mellékelt jegyzék által tudósítani arrul,³ mivel tartozik gr. Pálffy a' nemzeti casino és lóverseny intézeteinek. –

A' mi pedig a' Magyar tud. Társaságot illeti, válaszolhatom: hogy gr. Pálffy részéről 1837iki július 27ikén fizettetett a' pénztárba 400 pengő forint, 1835ki május 1sőjétől 1836iki majus 1sőjeig járóképen. Az azon időtől fogva mult 1842iki november 1ső napjáig járt summa pedig legujabban a' Te szíveséged által rovatott le. 'S így már csak jövődőre fizetendő május 1^{ső} és november 1^{ső} napjain évenként, mindenkor 200 és 200 pengő forint, Helmeczy Mihály mint tudós társasági pénztárnok kezeibe

Még egyszer az Isten áldjon e' közhasznú szíves eszközlésedért 's egyszersmind irántam újra bizonyított készséges barátságodért, mellybe ezentul is ajánlott maradok

Pest, január 15^{ikén} 1843

Leghübb szolgád és barátod
Széchenyi István

Kézirat – eredeti levél saját kezű aláírással: MTA KIK KRKGY K 194/137.

Közl: Majláth 1889–1891, 3: 148–149., Bártfai 1943, 1: 436.

Kapcsolódó: III/69., 71–72. és IV/47. levelek

1 A levél nem ismert.

2 Pálffy Ferenc gróf.

3 A jegyzék nincs a levél mellett.

40. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF TASNER ANTALNAK

Bécs, 1843. szeptember 29.

Bécs Sept. 29 1843

Barátom, tegnap ide jövén, Tierneyt éppen megcsiptem a Báronál ülésben,¹ – mely jó ütött ki, mint Ön most már Adámtul² alkalmasint tudja. –

E hó 6^{ikán} alkalmasint Pesten leendek.³ Engem azonban Ön tán be ne várjon, mert alkalmasint kocsin menek. –

Leérkeztemkor sokat kívánnék végezni kevés idő alatt, 's ugyan is a kikötő dolgában meg a Malomében⁴ és a ház építésiben. Ez utolsó végett szolljon Heinrich által Hildel. Én szinte bizonyos vagyok: fogunk építeni 's pedig a Benvenuti féle telken.⁵

Igen szeretnék a háznak valami nevet adni, például zum Columbus – zum Kaiser Vespasian & ollyas valamit, mi németül és magyarul volna könnyen észben tarthato és kimondható. –

A Két Garas N° 14^{et} holnap után küldöm.⁶ – Igen szeretném ha most egymás után kijönnének mind azon czikkek, melyek Önnek kezeiben vannak; ám de ohajtanám hogy egy uttal azon: ellenem vagy inkább eszmém ellen irt Czik, Moriontul⁷ is kijönne, mellynek mássát Ön nekem megküldött, és pedig azon felvilágosítással – – mellyet szinte közöltem Önnel, hogy "előbb be kellett volna várni az egészset – – & de &

- 1 William Tierney Clark (1783–1852, angol mérnök, Széchenyi és Andrássy György 1838-ban őt bízta meg a Pestet és Budát összekötő híd megtervezésével) és Sina György báró.
- 2 Adam Clark.
- 3 Október 6-án este érkezett meg Pestre. SZIN, 5: 766.
- 4 József Hengermalom, amelyet Hild József építész tervei alapján építettek.
- 5 Széchenyi 1842. júniusban vette meg Johann Benvenuti pesti házát, 1841. februárban pedig Szalayné Ruttkay Máriaét, utóbbiban Heinrich János is közreműködött. Mindkét ház átépítésére nézve Széchenyi Hild Józsefet bízta meg a tervek kidolgozásával. SZIN, 5: 638., 690., 719., 753., 767.
- 6 *Adó és két garas* című cikksorozatára utal, amely a Jelenkor 1843-as évfolyamában jelent meg.
- 7 A szóban forgó cikk *A Két garas ügyében* címmel jelent meg Morion (Irinyi József) tollából a Társalkodó 1843. szeptember 28-i számában (77. sz. 305.).

Jó volna ha az ellenemi czáfolatok, mindig a Társalkodóban jönnének ki – Kérem eszközölje addig is, míg mindezekről bővebben szollhatunk, hogy leg alább a Morion-féle beküldemény tüstént jöjjön ki. Szükségem van rá ... hogy még ki találjam végét, mi 2, 3 Czikkel tán eszközölhető legyen. –

Egyébiránt a két Garast egészen ki akarom nyomatni, de az Egyetemnél. Tegyen ebben előleges lépést.

God bless You. [*Isten áldja.*]

Széchenyi István

Egészségem olyan, hogy napról napra, óráról órára várom, daß ich wo liegen bleib [*hol terülök el*]. –

Teleky József nyomorultan kapkodott popularitásért. Ez egészen elszomorított. Előre gyanitom, ő az akadémiai nagy gyűlésben, habár beburkolva is, éppen ellenkező szellemben fog nyilatkozni, mint én tévém tavaly. Wir sind ganz nahe, zu einer gänzlichen Dissolution. Aber deshalb noch nicht desperirt [*Nagyon közel vagyunk a teljes szétbomláshoz!!! De ezért még nem vagyok csüggedt*]⁸

Széchenyi István

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MNL OL R 196 No. 245.

Közl: Majláth 1889–1891, 3: 189–190., Bácskai–Nagy 1985, 252–253.

8 A német szövegek fordítása: Bácskai–Nagy 1985, 354.

41. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF TASNER ANTALNAK

Pozsony, 1844. április 14.

Posony April 14 1844

Barátom, itt küldöm azon Bozi¹ hajó rajzát mely taval készült (de igen gyalultatlanul) Ilmitzben,² mellyel a fertői hajósok a legnagyobb fergetegben ki mernek hajozni, és millyhez hasonlót kívánnék szerezni. – Ha tehát a most készült hasonló ehhez, szívesen megtartom, ha ellenben nem, igen köszönöm ha át veszi a hid, és helyibe mást készít.

%. alatt ide mellékelem Schedel és Szabó levelét.³ Schedel igen okosan rám akarja háritni az Odiumot [*haragot*] ha Szabó 50 # nem kap. Igen bosszanto efféle impracticus [*nem gyakorlatias*] emberrel – mint Schedel – érintkezésbe lenni. Mindenbe egyszerre belé, és aztán mindenütt kudarcz! Kérem Barátom keresse fel Schedelt 's mondja meg neki: Én igen szívesen resolválom [*rendezem*] az 50 # – – ha t. i. lehet mert "Az Akademia Virágzása 1^{ső} előttem, Szabó István Homerrel 2^{ik} szempont,⁴ virágozni pedig égben tán igen, de földön (hol lakunk) rendes financialis állapot nélkül nem lehet. – Hogy pedig 50 # fizethet-e az Akademie a nélkül hogy Széchenyi István legyen a paga pantalone,⁵ azt egyedül a pénztár és számadások mutathatják. – Diese sollen also entscheiden, und Schedel Diese befragen, und ohne das etwaige Odium auf mein armes Haupt zu wälzen, Szabo darüber benachrichtigen! [*Ezeknek kell tehát eldönteni, és Schedelnek ezeket kell megkérdeznie, és, anélkül hogy bármiféle ódiumot hozna szegény fejemre, erről tájékoztatassa Szabót!*] –

://: alatt szinte ide rekesztek Schedel & levelét. Kérem adja néki a Reguly félékét⁶ vissza. – Was soll ich machen? Während ich kaum

- 1 Fertőboz, község Győr-Moson-Sopron vármegyében.
- 2 Ilmitz, település Burgenlandban.
- 3 Toldy Ferenc levele mellékelve, lásd a III/52. levelet!
- 4 *Homér Odysseája*. Hellenből Szabó István. Pest, 1846.
- 5 Olasz közmondás: Pantalone fizet. A közmondás olyan személyre utal, aki nem felelős azért a tettért, amely miatt pórul járt.
- 6 Reguly Antal egyetemi tanulmányai után nyugat-, majd kelet-európai útra indult, amelyek során tanulmányozta az egyes népek nyelvét; kutatóútját a Társaság is támogatni kívánta: Toldy Ferenc javaslatára elkezdtek készíteni egy Reguly-albumot, amelynek bevételeiből támogatni akarták Reguly kutatóútját. (Az album azonban csak 1850-ben jelent meg, Reguly pedig

auslange für meine 2 Garas zu arbeiten⁷ – – & soll ich für Reguly sammeln? Während ich 1000 wichtige Dinge laufen lassen muß, weil ich kein Geld dafür aufbringen kann, soll ich aus meiner Tasche, die Mogeln & Co. durch Reguly aufsuchen lassen. [*Mit tegyek? Mindeközben alig van időm dolgozni két Garasomon. – – & gyűjtsek Regulyért? Mialatt ezer fontos dolgot abba kell hagynom, mert nem tudok rá pénzt szerezni, hagyjam, hogy Reguly túrja át a zsebeimet.*] – Oh Isten, ments meg az otromba baráttul! Und was werden die Russen von uns Denken? Die wissen nicht, in welchem Jammer wir leben, wie uns überall, das nothwendigste auf die Finger brennt – und wir jetzt nicht sehr geneigt und neugierig seyn können, zu erfahren wo unsere Voreltern gehaußt haben. – Ich glaube die Engländer haben – bevor sie die Armada der Spanier nicht schlugen, keine Festen nach den Engen von Magellan veranstaltet. – Meiner Seele, es verleidet einem so Etwas ... alle besseren Gefühle fürs Vaterland! Ich bin, wie ein Maulthier oder Kamel, der sich bereits überladen fühlt, und denn sie etwas (was warten könnte) noch aufladen will. – [*És mit fognak rólunk gondolni az oroszok? Nem tudják, hogy milyen nyomorban élünk, hogy a legszükségsőbbek mindenhol a körmünkre égnek – és most nem igazán van kedvünk ahhoz, nem vagyunk arra kíváncsiak, hogy megtudjuk, hol éltek elődeink. Úgy hiszem, az angolok, amíg le nem győzték a spanyol armadát, a Magellán-szoros után nem rendeztek semmilyen ünnepséget. Az én lelkemben az ilyesmi elront minden jobb érzést a haza iránt! Olyan vagyok, mint egy öszvér vagy teve, amely máris túlterheltnek érzi magát, de még szeretnének rá valamit (ami várhatna) felpakolni.*] –

://: alatt küldök 17 aláírt utalványt, melyeket kérem adja Schedelnek.

Azon Silesiai hypothecalis irományok, melyeket Prényi adott, és Ön – mint állítá ide felküldött – sehol nem találhatók. Igen kellemetlen! Sehen Sie doch nach, ob Sie es vielleicht dennoch finden könnten, oder geben Sie mir irgend eine Erleichtung damit wir hier es auffinden. [*Nézzen utána, hogy talán mégis megtalálja-e, vagy adjon valamilyen segítséget, hogy itt megtaláljuk.*]

1847-ben tért haza.) Széchenyi valószínűleg az albumhoz kapcsolódó kéziratokra utal.

- 7 *Adó és két garas* című cikksorozata 1844. márciusban jelent meg könyv formában, majd áprilisban két felhívást tett közé Magyarország kiváltságos lakosaihoz, amelyekben egyrészt az eszme fontosságát hangsúlyozta, másrészt egy országos közpénztár felállítását javasolta. SZIN, 6: XXX.

Ide karczolk egy Stimmen Zettelt [*szavazólapot*] Helmeczy számára. Kéretem írná bé azon neveket kiket ide csatllok sub # írná nevét alá, és küldené meg nekem tüstént.

Isten áldja

Széchenyi István

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MNL OL R 196 No. 321.

Közli: Majláth 1889–1891, 3: 275–276.

Kapcsolódó: III/52. levél

42. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF SZERDAHELYI LŐRINCNEK

Pozsony, 1844. április 17.

Különösen tisztelt Hazámfia!

Legközelebbre e' folyó év Mart. 28^{án} hozzám irányzott szives sorait¹ – miután hosszabb ideig nem valék itt – csak e' napokban volt szerencsém kezeimhez venni. Sietek ennél fogva, addig is személyes köszönetemet felette érdekes ajándokáért ezennel legőszintebben kitárnom,² míg azt becses soraival együtt el fogtam küldeni a' magyar Academiának, melly háláját – bizonyos vagyok – külön írásban szinte Ön elibe terjesztendi.

Vegye addig is, tisztelt Hazámfia, míg ismét szerencsém lesz Önnel érintkezésbe jönnöm legvalódibb tiszteletemnek e' sorok általi Zálogát. Pozson, Ápril 17^{én} 1844. Legőszintébb hazafitársa Széchenyi István

Kézirat – egykorú másolat: MTA KIK KRKGY K 210/3.80.³

Közli: Majláth 1889–1891, 3: 277–278.

Kapcsolódó: IV/43. levél

1 A levél nem ismert.

2 Szerdahelyi az *Omaggio delle provincie Venete alla Maeità di Carolina Augusta* (Velence, 1818) című kötetet ajándékozta a Társaságnak.

3 A levél saját kezű fogalmazványa: MTA KIK KRKGY K 201/38.

43. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF TASNER ANTALNAK

Pozsony, 1844. április 21.

Posony

April 21 1844 9 ½ reggel

Barátom, az ide mellékelt levélből¹ látni fogja Ön hogy Szerdahelyi egy könyvet mellyet gr. Raday viszen Pestre ajándékoz az Akademiának.² – Én már köszönve irtam Szerdahelyinek. Jó volna ha az Akademié is tenné, és tán az Ujságba is!!! – Vielleicht kriegen wir wieder etwas, wenn wir sogar die kleinste Gabe ausposaunen! [*Talán ismét kapunk valamit, ha még a legkisebb adományt is szétkürtöljük!*]

E pillanatban megyek a ket Garas választmányi ülésbe.³ Perczel igen dolgozik ellenem. Az ifjuság nagy része felhökbe emeli Sz. királyi⁴ hogy össze törte tervemet! – Mind Ezt igen békesen veszem – magamon is csudálkozom – de azért még igen távul vagyok magamat megadni. – Egészségem azonban igen gyenge. Tegnap meg ma alig tudtam felkelni! –

Estve

Ma egy kissé derűre fordult a dolog. Beothy, Klauzal, Batthy. Lajos Wenckheim Szombathelyi és – – Zsedényi⁵ *mordicitus* [*szorosan*] mellettem. Zichy Károly⁶ csaknem sir. Karolyi György meg Andrássy György szepeg &

1 A melléklet nincs a levél mellett.

2 Lásd a IV/42. számú levél 2. lábjegyzetét!

3 Szombathelyi Antal békési követ Széchenyi adózással kapcsolatos terveire reagálva javasolta egy választmány felállítását, amelyben megtárgyalják, hogy mi módon lehet a közjóra fordítandó költségeket beszerezni. 1844. áprilistól többször üléseznek, Széchenyi ezen alkalmakat rendszerint rögzíti naplójában is. SZIN, 6: 55–97.

4 Perczel Mór (1811–1899) tolnai követ és Szentkirályi Móric (1807–1882) Pest megyei követ ellenezték Széchenyi „kétgarasos” tervét.

5 Beöthy Ödön (1796–1854) Bihar vármegye követe, Klauzál Gábor (1804–1866) Csongrád vármegye követe, Batthyány Lajos gróf (1807–1849) a főrendi ellenzék tagja, Wenckheim Béla báró (1811–1879) a főrendi ellenzék tagja, Szombathelyi Antal (1803–1862) Békés vármegye követe és Zsedényi Eduárd (1804–1879) Szepes vármegye követe az 1843–44. évi országgyűlésen.

6 Zichy Károly gróf (1785–1876) császári és királyi kamarás, a főrendi tábla tagja (titkosrendőri jellemzése szerint ingadozó).

Ma az egész Ellenzék nálam ebédelt; Sz. királyi mellettem ült. --
Valamit csak kisütünk. Ha pedig nem leszen többségünk -- -- minden
esetre respectabilis Minoritásunk [*tiszteletre méltó kisebbségünk*] --

God bless you [*Isten áldja*]

Széchenyi

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MNL OL R 196 No. 326.

Közli: Majláth 1889–1891, 3: 278–279.

Kapcsolódó: IV/42. levél

44. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF TASNER ANTALNAK

Pozsony, 1844. május 11.

Tasner Mai

11 1844

Posony

Barátom, ide kapcsolom a megkivantató 5000 pengöt ház N^o I építésre. Rendelkezzen vele.

Tartson csak rövid sorokkal tudomásban, pénze van e – és kell e. –

Hild nálam volt. Miután 2 Balcon lesz házunk N^o I hosszabb oldalán, azt gondolom tán nem lesz – miután a tornyom¹ elűtettem – – más megismertető jelre szükségünk. Zum "Csicsinyi" oder "zu die Altanen." – Ez lesz fővárosunkban házam neve. – Allright [*Rendben*](?!)¹

Reguly, ki vagy nem talál magyart és akkor 'Jaj' vagy talál és akkor „Jaj Jaj – már megkapta az Egy ezer pengöt Sina által.² Ich habe es der Akademie vorgeschossen – allein ich werde mein Geld nun bald verlangen, oder von den 1800 fl. abziehen die ich an die Akademie zu zahlen habe. [*Megelőlegeztem az Akadémiának – csakhogy most hamarosan követelni fogom a pénzemet, vagy levonom az 1800 forintból, amit az Akadémiának kell fizetnem.*]

Beszéljen ez iránt Helmecczivel. – Ich konnte³ z. B. anstatt 1800 nur 800 zahlen und dann wieder 800. [*Tudnék például az 1800 helyett csak 800-at fizetni és aztán ismét 800-at.*] – Többet tenni – ha bár Schedel haragudna is – tenni nem akarok és tenni nem fogok –

Széchenyi István

Kézirat – saját kezű fogalmazvány: MNL OL R 196 No. 335.

Közli: Majláth 1889–1891, 3: 293–294.

Kapcsolódó: IV/40–41. levelek

1 A házhoz kapcsolódóan lásd a IV/40. számú levél 5. lábjegyzetét!
2 Reguly kutatóútjához lásd a IV/41. számú levél 6. lábjegyzetét!
3 Könnte helyett.

45. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF TASNER ANTALNAK

Pozsony, 1844. május 20.

Tasner Mai

20 1844

Posony

Barátom

Ide mellékelve küldöm Önnek Schedel sorait,¹ Wenn ich von Reguly nennen höre so wünschte ich den Schedel abzuprügeln und Reguly zum Teufel. Posito:² es ist nöthig oder wenigstens sehr edel, unsere Wiege aufsuchen lassen – – so wäre es der Nation, oder der Akademie vorbehalten Reguly zu dotiren; – daß aber innige Phantasten uns quasi zwingen, zu zahlen und zu betteln – – – und die Nation und die Akademie aussetzen von Ausländern mit Koth beworfen zu werden, das ist impertinent. –

Ich werde also weder die Bittschrift unterschreiben, noch für Reguly betteln, noch 1 xr. W. W. für seine Entreprisé geben. –

Die Klugheit verbittet³ mir aber so blunt und barsch mit dem herauszurücken was ich in Dieser Hinsicht fühle. – Richten Sie die Sache also, nach Ihrer gewohnten Art, nämlich beschwichtigend. – Sie können folgende Argumente geltend machen:

[Amikor Reguly nevét hallom, azt kívánom, bárcsak valaki megverné Schedelt, Regulyt meg vinné el az ördög. A helyzet: szükséges, vagy legalábbis nagyon nemes dolog, hogy az óhazát meglátogatja – – a nemzet vagy az akadémia feladata lenne Regulyt fizetni; – de hogy buzgó fantaszták gyakorlatilag arra kényszerítenek, hogy fizessünk és kéregessünk – – és kitegyük a nemzetet és az akadémiát annak, hogy idegenek sárral dobálják meg, az pimaszság. –

Tehát nem írom alá sem a petíciót, se nem koldulok Regulyért, és nem fizetek 1 krajcárt sem a vállalkozására. –

De a józan ész megtiltja, hogy ilyen nyersen és keményen kimondjam, amit e tekintetben érzek. – Intézze tehát el a dolgot az Ön szokásos módján, vagyis megnyugtatóan. – A következő érveket használhatja:]

1 A levél nem ismert.

2 Positio helyett.

3 Verbitet helyett.

1^a A gróf nem ostobább mint közönséges agár; azért most csak a két Garas van szeme előtt.⁴ Azt is bajjal fogja megcsipni. Minden ember elfordul tőle. Ha koldulása hegyibe még Regulit is teszi – – – kudarcot vall. –

2^a Irja Teleky alá – vagy Schedel a heti ülés nevében – wenn er dazu Muth – hat. Kommt es zu Dieß so werde ich das Ganze desavouiren. – Wird es eine Kliegeliade!!!⁵ [– *ha van hozzá bátorsága. Ha erre sor kerül, én az egészet letagadom. – Egy kliegeliáda lesz belőle!!!*]

3^a A gróf 27, 28, 29, – maga jön Pestre.

Isten tartsa –

A Salonok rajzát vettem.⁶ –

Széchenyi

Mai 21

Kézirat – saját kezű fogalmazvány: MNL OL R 196 No. 339.

Közli: Majláth 1889–1891, 3: 297–298.

Kapcsolódó: IV/40–41. és 44. számú levelek

4 Lásd a IV/43. számú levél 3. lábjegyzetét!

5 Kliegl József (1795–1870) nyomdász 1835 körül talált fel egy korszerű nyomdai szedőgépet, amellyel jelentősen fel lehetett volna gyorsítani a nyomtatást. Anyagi nehézségek miatt azonban csak részleteiben készíthetett el, és a tervrajz sem maradt fenn. Kliegl ötletéből kiindulva azonban külföldön megkezdődött a nyomdai szedőgépek sikeres tökéletesítése. Széchenyi a hasonlattal arra utal, hogy Reguly utazása és kutatása kiváló kezdeményezés, de a Társaságnak nincs rá pénze, így ha más fogja finanszírozni, másé is lesz a dicsőség.

6 Lásd a IV/40. számú levél 5. lábjegyzetét!

46. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF TASNER ANTALNAK

Pozsony, 1844. szeptember 30.

Posony Sept. 30 1844

Barátom, Teleky Josef és Schedel irtak az Akadémiai közgyűlésnek tartása végett.¹ Az első, hogy: én elnököljem azt, a másik, hogy Novemb. 10^{ikén} tartsam ... Kérem mondja meg ez utolsónak – Telekinek irni fogok² – hogy semmit nem határozhatok míg az Orsz. Gyűlésnek v. nincs;³ mert én most vége felé,³ nem szeretnék elmenni innen, hogy Pesten Akadémiai üléseket elnököljek! –

Octob. 1^{ső}

Az adó dolgában 19 megye 3 millio, 5 megye 2 millio és 5 megye 1 ½ milliora küldött utasítást! Eddig csak 8 megye semmire! Itt a nemfizetők szörnyükép el vannak csüggedve. Lognak futnak, proclamatiokat [*kiáltványokat*] irnak – – de késő; – most a kezelésben & akarnak bajt tenni, zavart szülni &

Kérem az ide mellékelt levelet indítsa utnak.

Most a Védegylet van itt napi renden.⁴ Én 'ujhuzást' látok benne a kormány és többi tartományok ellen, és nem fogom alá irni. Kérem Ön se írja alá. – Szeretném tudni Pesten mit gondolnak felöle &

God bless you. [*Isten áldja.*]

Széchenyi István

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MNL OL R 196 No. 354.

Közli: Majláth 1889–1891, 3: 317–318., SZIVM, 2: 105.

Kapcsolódó: II/28. levél

¹ A levelek nem ismertek.

² Lásd a II/28. számú levelet!

³ Az országgyűlést november 13-án rekesztették be.

⁴ A Védegylet alapítását először Tolna megyében kezdeményezték 1842-ben, amelyhez hamarosan Veszprém és Zala megye is csatlakozott. Az egylet tagjai kötelezték magukat arra, hogy hat éven keresztül csak hazai termékeket vásárolnak. Az Országos Védegylet 1844. október 6-án alakult meg az országgyűlés alsótábláján, Széchenyi nem csatlakozott a mozgalomhoz.

47. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF TASNER ANTALNAK

Bécs, 1847. április 30.

April 30 1847 Bécs

Barátom, Nagy Pallal talalkoztam Czenken. Ő igen helyesnek találja, hogy Pálffy Ferencznek írjon az Akademie &

Az egészbul láttam, hogy Nagy Pálnak igen jó esne, miszerint Ő is hivatalosan tudósítatnék a felöl, hogy Pálffynak iratott, és ő is megkéretnék a dolog pártolása végett. Ezt igen könnyen teheti az Akademie; mert nemzetiség dolgában senkinek sincsenek nagyobb érdemei mint Nagynak. –

Kérem eszközölje ennél fogva hogy minél előbb küldjön ide Schedel (vagy küldje Ön) egy levelet Pálffyhoz, 's egyet Nagy Pálhoz. Én majd aláírom, és utnak indítom. Jó volna ha mindjárt össze hajtatná; és Kiss által rá iratná az Adresseket [*címeket*]; – miszerint aztán: nékem csak 3 tenni valóm maradjon

Alá írás, pecsételés és elküldés. –

10,000 pengő tán lesz fáradságunk dija! De sietni kell – mert én sem maradok itt soká, sem Pálffy nem él tán ezentul hosszasan. –

Több leveleire, mellyeket vettem holnap.

Széchenyi

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MNL OL R 196 No. 432.

Közli: Majláth 1889–1891, 3: 518–519.

Kapcsolódó: III/69., 71–72. és IV/39. levelek

48. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF TASNER ANTALNAK

Pozsony, 1847. november 17.

Posony Novemb. 17 1847

Barátom, Clark¹ megérkezett. Önnek vettem 13 sorait.² –

Kérem, nyissa ki balfiókját azon író asztalnak mely az írószobám-bani nagy üveg kaliczkában létez. Abban fog Ön találni "pecsételő hostyákat a kis kereszttel". Kérem tegyen (azt hiszem, a zöld skatula) fölibe elégséges papírt, és küldje meg.

Meglehetősen vagyok; bár csak megtalálná a föltöltési irományt & és küldené.

Isten áldja

Széchenyi Ist.

18 estve

Ma vettem Önnek 16^{iki} sorait.³ Hála az ég: kezemben a feltöltési munkám, de fájdalom, hiányzik a mixta Commissio [*elegyes bizottság*] munkája, melyre építvék észrevételeim. Kérem keresse meg azt is, vagy ha nem találná, ám vegye másolatát a szépítő Commissionál!

Apponyihoz,⁴ és más nagy Urakhoz irt leveleimet is. Küldje el. Van az álló íróasztalomban.

Mi Eötvös Akadémiai elnökségét illeti, You are quite right excellent good fellow. [*Teljesen igaza van, kiváló barátom.*] Fáy Andrást vegyük, és holnap elvégzem.⁵

Sietve

Széchenyi István

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MNL OL R 196 No. 449.

Közli: Majláth 1889–1891, 3: 558–559.

Kapcsolódó: II/31–32. levelek

1 Adam Clark.

2 A levél nem ismert.

3 A levél nem ismert.

4 Apponyi György.

5 A közelgő akadémiai közülésen (1847. december 3.) sem Teleki József, sem Széchenyi István nem tudta ellátni az elnöki feladatokat, ezért helyettes elnöknek kérték fel Fáy Andrást.

49. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF TASNER ANTALNAK

Pozsony, 1847. november 24.

Posonyi kerületi ülés

Novemb. 24. 1847

Barátom, Isten áldja! Reméllem jól van. Én meglehetősen vagyok; magammal éppen nem, a dolgok menetelével meglehetősen meg vagyok elégedve. –

Ide mellékelve küldök egy levelet.¹ Kérem olvassa. Precious² azt kívánta – – István Nádornak adnám azon levelet át, mellyet nekem küld. Én ezt azonban nem tevék, de szolltam Almássy Moriczal – – – ki Precious Nádorhoz szolló levelét, egyenesen Duschek'nek³ küldé át – – – azzal a kéréssel: "Die Sache bald möglichst, und bequem für Precious richten zu lassen. [*hogy az ügyet mihamarabb és Precious számára is kényelmesen intézze el.*] –

Most kérésem Önhez e következő: "keresse fel Duschek'et és nevemben köszöntse és kérje: ... a dolgot szaporán – – – és mennyire lehet "Seccatura" nélkül abszolválatni [*elvégeztetni*]. Preciousnak – kérő levelet kell feltenni mert hiába 'a formákon' tul tenni nem lehet. – Tán fizetni is kell Preciousnak valamit; – – –. Már minél kevesebbet. –

Mondja Duschek'nek .. milly egyén Precious & és hogy nékem "nagy és kellemes szolgálatot teszen, ha Precioust jó humorban tartjuk & Well, do your best! [*Mindenesetre, tegye meg, amit tud!*]

Preciousnak azonban írjon néhány szót

1^a hogy nagyon haragszom rá, miért nem irt elébb, és ezt tegye máskor.

2^a hogy tüstént tettem mindent, nem ugyan a Nádor által, mert ez most igen elvan foglalva, de tevék azt, mi siker végett teendő vala, mellyet reméllek, hogy elérünk. –

Novemb. 21 és 22^{iki} leveleit minden acclusumokkal [*mellékletekkel*] vettem!⁴ Bravo -- bravissimo!

A felférczelt számadások itt vannak. –

Valljon ki hozta, vagy mikép jött kezeihez azon bepecsételt levél, mellyet küldött?

1 A melléklet nem ismert.

2 Hajóépítő az óbudai hajógyárban.

3 Duschek Ferenc (1797–1873) az udvari kamara alelnöke (1845–1848), majd pénzügyminiszter (1848. szeptember 28. – 1849. augusztus 11.).

4 A levelek nem ismertek.

Az Akadémiai dolgok remellem, most rendben. – –

Kérem szöjljon Toldyval – – – azon szellemben, mellyben Eötvösnek irtam,⁵ hogy t. i. – financialis tekintetben ne vonja a húrt magasra, mert itt az Igazgatok, minden új ideát [*ötletet*], melly pénzel támogatando, – el fognak vetni ezért én jót állok; tehát minek hinteni az Odium [*gyűlölet*] magvát! –

25^{ikén} korán reggel

Tegnap egy kissé össze koczantak a dolgok a kerületben – – – a halgatóság türehtlen – – – Én ma sokat fogok szöllni, ha t. i. rám jö a sor.

Isten áldja
Széchenyi

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MNL OL R 196 No. 451.

Közli: Majláth 1889–1891, 3: 560–561.

5 A levél nem ismert.

50. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF TASNER ANTALNAK

Pozsony, 1847. 12. 30.

Barátom

Gr. Zichy Geyzának könyvére ezeket kell írni –

7^{ber} 8^{ber} 9^{ber} 10^{ber} 1847 Semmit .. ha Ön által nem vett volna fel valamit .. de ehelyett

kártya költség _____ 1380 fl. c. p.

szabó _____ 137

Schuster _____ 14

Utra _____ 100

anticipative [*előzetes*] Január,

Febr. Marz 1848 a 40 ft. 120

1751

Isten áldja

Széchenyi Ist.

Posony Decemb. 30 1847

E sorokat el kell tenni!

Kérem: tartsa szemben¹ a Josika féle szeder fák megfizetését!

Hát a Balaton.² Hát az Akademia! –

Mir ist es in Pesth so vorgekommen, daß die Akademie, oder wenigstens einige ihrer Mit Glieder wie z. B. Fay Andras, Vörösmarty, Horvath M. & ... meine Anwesenheit in Pesth nicht vollkommen ignoriren hätten sollen! – Das riecht sehr nach Speck – – und erinnert unwillkürlich auf Shakespeare der von den 'Ungarn' – nur eine Einzige Erwähnung macht "The bare hungarian" [*Úgy tűnt nekem Pesten, hogy az Akadémiának, vagy legalábbis egyes tagjainak, mint Fáy András, Vörösmarty, Horváth M. &, nem kellett volna teljesen figyelmen kívül hagynia pesti jelenlétemet! – Ez nagyon büzlik – – és*

¹ Eszemben helyett.

² A balatoni gőzhajózás elindítása érdekében 1846-ban részvénytársaságot szervezett, amelynek keretén belül hozzáláttak a feladatokhoz, mindenekelőtt részvényesek gyűjtéséhez, hogy a társaság megfelelő tőkével rendelkezzen a munkálatokhoz, amelyek azonban sokkal többbe kerültek, mint azt előre tervezték. 1847 őszén kevésbé volt bizakodó az üggyel kapcsolatban. Bővebben: SZIN, 6: LXXXIII–XCI.

önkéntelenül is Shakespeare-re emlékeztet, aki a 'magyarokról' csak egyetlenegyszer tesz említést „A puszta magyar”]

Nem támaszt e Önben is efféle érzést? –

Ohne mir wäre die Akademie nicht – – – und nun sind die Akademiker (nachdem wir sie Dick gefüttert haben) gewiß meine stärksten Widersacher, und Geringschätzer!

Mais vous avons la Consolation depayer dela même monnoie! Au moins quant au dernier sentiment!

[Nélkülem az Akadémia nem lenne – – – és most az akadémikusok (miután felhizlaltuk őket) minden bizonnyal a legerősebb ellenfeleim és lekicsinylőim!]

De megvan az a vigaszunk, hogy ugyanabból a pénzből költhetünk! Legalábbis ami a legutóbbi érzést illeti!]

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MTA KIK KRKGY K 200/25.

Közli: Bártfai 1943, 2: 619–620.

51. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF TASNER ANTALNAK

Pozsony, 1848. február 9.

Febr. 9. 1848 Posony.

Barátom, Önnek 7 & 8^{iki} sorait vettem.¹ –

Helyes, hogy 20 m Sinának kifizettetett! A többbit, mi a Metalliques [*nemesfém*] eladásátul keletkezett ... 3 ezer nehány száz forint, azt hozza ide.

Basch² (?) hiven le tett mindent kezeimbe.

Az Akademia kimaradt! persze hogy kimaradt. Mi a tatár? Arra még több pénzt fecsérlejnëk! – Das wünsche ich nicht. [*Azt nem kívánom.*] Az meg van alapítva, és növekedik, – – – Die soll nun auf eigenen Füßen fortzukommen trachten. [*Most arra kell törekednie, hogy saját lábra álljon.*] – Dajka, meg pénz segély 1000 más helyre inkább való. –

Hogy Bécsben a slav a Magyar előtt áll, és ott jobban kedvelik és szeretik, és becsülik, – azt én természetesnek, sőt igazságosnak látom. –

1° Mert a slav bona fide [*jóhiszeműen*] fentartja de fen is tarthatja a királyi széket – Most 60 m készen áll fegyverben a Carbonarik³ ellen. –

A jó és annyira okos (!) magyar viszont, örül hogy az némi bajban van, sőt ünepélyesen kitárja ebbeli nagy Örömet. – Kossuth & Co!! – Igazi – vagy inkább: számár Scandalum! [*botrány!*] és aztán, szófosásánál és tentajánál nincs egyéb fegyvere!

2° Mert Slávok környezik a királyi széket, és ezek slávok által hatatosan pártoltatnak; míg az irigy magyar, le moslékol minden hazafiát, ki egy kissé hitelt nyerne odafen & &

De ez mind másképp lesz – – – csakhogy tágabb feneket kell keríteni az egésznek; und man erst liebenswürdig seyn muß, wenn man die Pretention hat, geliebt und bevorzugt zu werden [*és az embernek először is kedvesnek kell lennie, ha igényt tart arra, hogy szeressék és előnyben részesítsék*]. – Ön még nagy Kurutz – de nem olly nagy mint Kovács, kivel ezer bajam van. –

Örömmel várom. Egészségem megint javult – – –, de már egészen kiheverem magamat. Tegnap fürödtem; tán még 10 nap előtt sem megyek ki. –

Széchenyi Ist.

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MNL OL R 196 No. 467.

Közli: Majláth 1889–1891, 3: 579.

1 A levelek nem ismertek.

2 Ismeretlen személy.

3 „Szénégetők”, az idegen elnyomás ellen és Olaszország egyesítéséért harcoló mozgalom tagjai a 19. század elején.

52. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF TASNER ANTALNAK

Pozsony, 1848. február 25.

Posony Febr. 25 későn este

Barátom, az ide mellékelt igen érdekes kéziratot, Gr. Revitzky Adám Velenczébül azon kéréssel küldé kezeimhez,¹ miszerint küldenem meg azt a Magyar Akademiának és ennél menteném öt ki, hogy Ő maga nem irt. –

Én igen célirányosnak tartanám ha az Akademia, valami ülésébül – és ekkép nem az én de éppen az akkori elnök aláírásával köszönő levelet írna az érintett mindig buzgo, de a számár magyar (Wesselenyi & Co) által le dorongolt magyar hazafinak, és azt nekem küldené. Én majd odébb irányoznám. –

Azt mondják: leg jobb egészségben van, ámde álmai is csak Magyar országgal veszödnek! És hogy sokat imádkozik. – Ezen sokan nevetnek. De ki tudja olly nevetséges és impracticus [*gyakorlatiatlan*] e ez? Mert – – – ha így mennek ügyeink a mint mennek, tán nem is lehet Magyar Ország irányában tenni czélszerűbbet és okosabbat mint imádkozni! – Üdvlelde! Valljon, Wesselényi, Deák, Pulszky kaptak e már ”Javaslatot”?²

God bless you [*Isten áldja*]

Ma ugy haraptam magam körül és azt hiszem nem rossz sikerrel mint veszett eb –;³ de most – mintha örökre kellene elalunnom – fáradva is érzem magam! – Ez a test, ez a test, milly rút dolog!

Nem volna e jó, attul minél előbb szabadulni?

Széchenyi István

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MNL OL R 196 No. 474.

Közli: Majláth 1889–1891, 3: 591–592.

¹ A melléklet nem ismert.

² Január végén jelent meg *Javaslat a magyar közlekedési ügy rendezéséről* című műve.

³ Mozgalmas napja volt február 25-én, többen (Újhelyi Sándor, Lónyay Menyhért, Ráday Gedeon, Károlyi György) meglátogatták, a folyó ügyekről tárgyaltak. SZIN, 6: 733.

53. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF TASNER ANTALNAK

Pozsony, 1848. március 5.

Pozsony Marc. 5kén 1848

Barátom,

A' 41 forintot átvettem Bánffaytul¹. Holnap Bécsbe megyek, ott olly rövid időig maradandó, mint csak lehet.

Itt micsoda fordulatot vesznek a' dolgok, előre nem látható, mert még nagy mértékben tart a' láz, vagy mint barátunk Kovács mondja: inkább csak most kezdődik. Most a' főherczeg Nádort akarják sürgetni, sőt kényszeríteni, miszerint minél előbb keresztül hajthassák a' förendeknél is a' rögtönzött Minister felelősegi izenetet. Sokan azt mondják, ha tüstént fel nem veszi a' förend, az érintett csudamút, vagy ha ott kisebbségben maradna az, akkor a' főtáblát mellőzve, elkülönözöten küldik fel az abbeli representatíot [*feliratot*].²

A' franczia respublicán [*köztársaságon*] itt sokan megijedtek, de nem annyira még is, hogy ezen ijedség valami hasznos bátorsággá válnék bennük. Ezek el akarják hagyni a' dietát. O! dicsőség! Én csak most kezdek kapni igazi passiot [*szenvedélyt*], úgy hogy ha nem volnék itt, most jőnék ide. Lonyay Gábor – pedig ő is öntött elég olajat a' tüzre – Justh, Révay, Vidos & & mind készülöben, magunkat, magunkra hagyni. Mindez nagyon szomorú; de azért hagyján, elvégre tán nélkülök is kivívjuk a' csatát.

Olasz országban a' fölmerült Louis Blanc féle theoriák³ után igen megrémült a' pénzes osztály. Ott – azt mondják – olly csend van most, hogy kormányunk ezentul több gondját & & vetheti Magyarországra.

Kovács szinte eljő velem Bécsbe, hol vagy pipázni fogunk csendesen, vagy a' Nagyokkal érintkezni Hunnia megmentése körül.

Martius 6kán reggel

A' pesti hajó, mellyen megyünk még nem érkezett, 's így marad még időnk nekem és Kovácsnak, Önnek néhány sort írni.

1 Bánffay Simon (1819–1902), a Tiszavölgyi Társulat főszámvevője.

2 A márciusi eseményekhez és Széchenyi szerepvállalásához bővebben Oplatka 2005, 376–388., Csorba 2010, 274–280.

3 Louis Blanc (1813–1882) francia politikai publicista.

N^{ro} 11 Marz 3ki levelét tegnap este vettem.⁴ Mi Benvenuti féle házunkat illeti,⁵ tudom hogy semmi egyéb mint kíváncsiság tudni ob wir auch schon herunter sind, wie die meisten Ungarn [*hogy mi is lent vagyunk-e már, mint a legtöbb magyar*].

”Gehen Sie und fragen Sie” [*Menjen, és kérdezze meg*] illy instructiokat kapott alkalmasint a’ hajhász, vielleicht braucht er Geld, und da gibt er es wohlfeil. Ist es theuer, so kann er 6 behalten [*talán pénzre van szüksége, és ezért olcsón adja. Ha drága, akkor hatot megtarthat*].” Ezért kérem mondja az illető hajhásznak, hogy Ön nem tud az egészről semmit, járuljon egyenesen hozzám. Helmeczynek pedig kérem válaszoljon illyest: Az előtt oda adtam volna, most nem igen tudom elhatározni magamat.

Mi a’ Dezasse⁶ féle czikket illeti,⁷ én annak igen örültem. Most mindazon dicséreteket, mellyeket Nekem azon könyvért mondtak, mellynek írásában olly kevés részem volt, természetesen sokkal könnyebben türom, miután más részről az ellen gáncsoskodnak is. Minden esetre jó lesz valamit igazolásul össze csinálni, ugyancsak Reden⁸ úgy állítja, mint mi hozzuk fel, akkor azt lehetne mondani, hogy pedig én igen csudálom mért nem refutálta [*cáfolta*] Dezasse grof Reden-t ’s mért sujt engem ő helyette!

A két könyvet vettem és megtartom, szintugy gr. Reviczky levelét ’s azt elküldöm.

Az egyetemi nyomda sorait ide melléklek.⁹ Kérem közölje azt Helmeczyvel ’s Toldival. Én scandalumot [*botrányt*] teszek, ha azon ostoba Schedel vagy Toldi vagy akárhogy hívják még finantialis [*pénzügyi*] részét is megrontja a’ magyar Academianak. Szellemi részét ugy is már meg b–ták, az Academia, Vörösmarty, Bajza & & ugy sem egyéb mint egy revolutionarius [*forradalmi*] Clubb. Ha tudtam szentelni 60 m forintot ezen intézetre, érzek elég erőt magamban, azt vissza is vonni; ’s azért ha még finantialis része is hanyatlásban van, miután kitisztulását én csak az időtől várom, akkor – és én nem tréfálok – az Academia ellen pontositom össze minden fundatorait [*alapítóit*]. Und die Fütterungs-Anstalt der verkappten Demagogen hat ein Ende [*és az álruhás demagógok etető intézete bezár*]. Ezért jót állok. Hát azon haszontalan

4 A levél nem ismert.

5 Lásd a IV/40. számú levél 5. lábjegyzetét!

6 Dezasse Ferenc gróf (1786–1872) császári őrnagy, konzervatív politikus.

7 Az említett cikk nem ismert, vélhetően a *Javaslat a magyar közlekedési ügy rendezéséről* című műve kapcsán írt kritika.

8 Friedrich Wilhelm Otto Ludwig Freiherr von Reden (1804 –1857) politikus, statisztikus, szakíró.

9 A melléklet nincs a levél mellett.

Helmeccy, hiszen elég goromba, 's elég éles a' szája 's aztán még is elhagyja rontani az Academiát olly Toldi féle bolondok által.

Kérem olvassa: „ezen barátságosan intő szavakat” mind Helmeccynek, mind Toldynak – el. Ich hoffe, daß meine sanfte Ermahnung, die erwünschten Früchte tragen wird [*Remélem, hogy szelíd figyelmeztésem meg hozza a kívánt gyümölcsöket*].

Hogy Sz.királyi a' Vukovári vasut mellett ir, azt nem tartom pletykának, hanem valóságnak. Nekem magamnak mondá Sz.királyi „Kár Lajost¹⁰ elkedvetleníteni (!), a vukovári vonal neki életkérdés. Ő azt reméli igazgatója lesz & & Többen pedig bizonyosnak tartják, hogy Elz, Brandau, 's több Slavonita grofok 60 m p forintot ígértek Kossuthnak, ha keresztül viszi.¹¹

A' kérdés csak az, mi érdemel több tekintetet: Lajosnak kiméllése vagy a' hazának érdeke! én azt hiszem itt volna ideje a' Francziákat utánozni. Nem abban hogy a' respublicát proclamaljuk [*köztársaságot kiáltunk ki*], hanem hogy mi is Lajosunkat segbe rugjuk! –

Isten áldja, köszöntse nevemben Eötvöst. Keményt & & Az ide mellékelt leveleket kérem utasítsa tüstént gazdáikhoz.

Széchenyi Ist.

Dezasse'nak kérem ne válaszoljatok semmit nevemben a nélkül, hogy lássam előbb. –

Haentjens¹² levele miért volna az én kezeim közt??? Hiszen, mikor én Önt kértem: készítessen egy hajot Clark¹³ által, akkor vagy átadtam, vagy át kellett volna Önnek venni az érintett levelet is – mert abban voltak a Dimenziók! – – Man muß noch einmal schreiben & [*Még egyszer írni kell &*]

Isten áldja Nem csuda, ha illy kis levelek, eltévednek most, mikor azon kell iparkodnunk, hogy leg alább fejünk maradjon: aránysullyban. Én, hála az ég, sem nem félek, sem reményeimet veszteni nem tudom! –

Kézirat – eredeti, részben saját kezű levél: MNL OL R 196 No. 477.¹⁴

Közli: Majláth 1889–1891, 3: 598–601., SZIVM, 2: 387–389.

Kapcsolódó: III/86. levél

10 Kossuth Lajos.

11 Széchenyi a Vukovárt Fiumével összekötő vasútvonal helyett egy Pest–Fiume-vasútvonal megépítését szorgalmazta.

12 M. J. Haentjens a Kisfaludy gőzhajó kapitánya.

13 Adam Clark.

14 Az aláírás és az utána következő rész saját kezű.

54. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF TASNER ANTALNAK

Döbling, 1858. május 3.

Mai 3 1858

Kérem, kedves lelkem, írjon Toldinak mindjárt, és küldesse meg magának idővesztés nélkül a M. Akad. Igazgatóság (más nem kell) névsorát, és ezt szolgáltassa tüstént kezeimhez.

Reméllem a tegnapi kicsapongás Önnek nem ártott. Ha majd kijavult, és tökéletesen kitatarozták Rappoltban,¹ nem kétlem, néha néha meg fogja szegény magammal, az Isten adja "mindennapi kenyerit s. a. t. enni!

Nekem soha ne írjon directe, ha hogy valami biztos által nem, de mindig és mindig Nömhez, 's pedig minden 'mellék' nélkül, mert Nöm 'tudja' &

Hol található Schwarzer² – mert Sz. Jánost – en cas que [*abban az esetben, ha*] – hozzá is elküldöm

Széchenyi István

Vertatur [*fordítson*]³

A mi a Majoratus dolgát illeti 's Önnek kezeiben van: küldje Nömhez! –

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MNL OL R 196 No. 527.

Közli: Majláth 1889–1891, 3: 673–674.

Kapcsolódó: II/37–38. levelek

¹ Rappolttenkirchen, ausztriai település.

² Schwarzer Ferenc sebészorvos (1852-ben magántébolydát nyitott Budán) vagy Schwarzer Alajos pesti borkereskedő.

³ A következő sor a levél hátoldalára jegyezve.

55. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF TASNER ANTALNAK

Döbling, 1858. május 8.

Mai 8^{ik} 1838¹

Édes Lelkem, vettem Önnek 6^{ikán} irt sorait tegnap.² – A BudaPesti Jövedelemmel – – úgy áll a dolog mint Ön gyanitá, és nem mint a német Miska³ eltorzította! – E becsületes ”tudományos” semmibe nem hat! – Most látom – – B.⁴ miért olly felületes olly elbizott! – – Er – M – hat ihn angesteckt! [*Miska megfertőzte!*] – Magát hozzá mérve – B. – igen nagynak kénytelen tartani magát. – – Errül lehet még igazán mondani: ”Henne der Raben! [*a hollók tojója*]” –

E sorokkal küldöm Önnek die Zimmer Gymnastic⁵ ... Dessewffy Ajándéka. – Michl⁶ hozzá csatol néhány ”német költeményt” die sehr kurzweilig seyn sollen [*amelyek állítólag nagyon szórakoztatóak*]. – Adja Isten! – Én is szeretnék valamit küldeni még – – aber die „Geschmäker” sind so verschieden [*de az ízlések annyira különbözőek*]!

Ne küldenék e ki néhány darab ”Punchot?” Lonovich ... ehés és szomjas rá – – noha már arra a ”torzra is bukott, wie der Hg. von Wellington den Papst die Tiara ”antreibt”! [*ahogy Wellington herceg a pápai tiarát űzi*]⁷ – Ne küldjem Önnek Sam Slick-t?⁸ – Vagy ezt már ugy is olvasta –? Vagy *Salons de Paris*!⁹ Ez is igen érdekes – und sehr leichte Lecture [*és nagyon könnyű olvasmány*] –

1 Széchenyi tévesen írta az évszámot.

2 A levél nem ismert.

3 Széchenyi Ödön nevelője.

4 Széchenyi Béla.

5 Daniel Gottlob Moritz Schreber (1808–1861) német orvos *Aerztliche Zimmer-Gymnastik* (Lipcse, 1858) című munkája.

6 Dr. Michl József, Széchenyi Béla nevelője.

7 Arthur Wellesley, Wellington hercege (1769–1852) angol–ír katona és politikus, első miniszterelnöksége idején (tory, 1828–1830 és 1834) került sor a katolikusok emancipációjára – erre utalt Széchenyi a hasonlattal.

8 Sam Slick egy fanyar humorú kitalált karakter, amelyet 1835-ben az új-skóciai bíró és író, Thomas Chandler Haliburton alkotott meg, és a főszereplésével készült történeteket 1836-tól 1840-ig jelentette meg.

9 Két kötet is szóba jöhet: Josephine Juno Abrantes hercegnő *Histoire des salons de Paris* (Párizs, 1837) és Virginie Ancelot *Emprunts aux salons de Paris* (1834) című kötetei.

Errül tudositson – csak röviden. – Ma nincs jó idő falura menni – – de borúra derű! –

Én sokkal, de sokkal jobban érzem magamat. & –

Ha Ön egészen kiheverte magát, és „Dick und fett” [kövéren és zsírosan] vissza tér – – – reméllem – – hogy akkor nejét és Leányát is elhozza Spelunkámba [nyomortanyámra] – – kiket addig is szívesen tisztelek – – –

Rám nézve – – nagy Surprise [meglepetés] volna – – – ha világot láthatna ... H.¹⁰ –

Ob man es wohl – – – toleriren wird – – – – ? [Vajon eltűrik majd?] A M. Akademiára nézve – – – éppen most ’főzők ki valami – – – különöst.

God bless you [Isten áldja]

Széchenyi István

Még ezeket küldhetném: Reise nach Japan, 'Ritter von Geiste' von Gutzkow Ida Pfeifer Reisen: (!!)) wohin man schafft – –. Sydney Smith – –¹¹

Tessék csak iratni – – – hiszen én ismerek – –: eine sehr schöne Handschrift [egy nagyon szép kézírást] – – – mellyet igen jól tudok és szeretek olvasni – –!

Sietve – – mert most csak ugyan forr – – a munka ”Misi”vel! –

Ich brauche – – einen Rath von Ihnen – – aber es pressirt gar nicht [A tanácsára van szükségem, de nem sürgős] – – –

”Trotz Ihrer (... a mostani penna alatti!) Schlauheit und pffiffig logischen – – Kentnisse – pffiffig-logischen Pffiffigologischen pffiffig logischen [Az Ön ravaszága és fifikásan logikus ismeretei ellenére – fifikás-logikus fifikáslogikus fifi logikus] – – – – D. M.

Hogy volna leg kevésbé rosszul – ? –

„Denken’s was aus” – [Gondoljon ki valamit]

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MNL OL R 196 No. 529.

Közli: Majláth 1889–1891, 3: 676–677.

Kapcsolódó: II/40. levél

¹⁰ Utalás *Hunnia* című művére, amelyet még 1835-ben a *Stádium* folytatásként vetett papírra, de akkor nem jelent meg. 1858-ban akarta kiadni, amikor az Akadémia kapcsán újra előkerült a magyar nyelv kérdése, de a rendőrhatalóság megtiltotta, így majd csak 1860-ban jelent meg.

¹¹ Wilhelm Heine: *Reise um die Erde nach Japan* (1856), Karl Gutzkow: *Die Ritter vom Geiste* (Lipcse, 1850–1852). Ida Pfeiffernek több *Reise(n)* című műve is van, az nem derül ki, Sidney Smith angol író melyik kötetére gondolt.

56. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF TASNER ANTALNAK

Döbling, 1858. október 6.

Oct. 6. 1858

Kedves Tali, Reméllem Pestre jó sikerrel érkezett!

Mikor lesz Akadémiai ülés és gyűlés?¹ Eötvös már haza tért? Heinrich Bácsi,² minden pénzt, a házakba dugott? Mit művel Török? Nem jön fel? Hunnia már "Pappendeckel" [*kartonpapír*]? – Mikor megyen Ön Gödöllőre? Már jól megérették a szőlők? A Still sokat igér (?) e?

H^{iknak}³ Nöm vagy 4 nappal ez előtt kitalálta a fekete levest – H. mint írja, nem szólt egy szót sem – wurde sehr nachdenkend [*nagyon elgondolkodott*] – – –

Egy igen nagy befolyású Úr volt nálom,⁴ ki egész bizodalमतat birja Igen helyesli – – – a "Tekintetes Igazgatóság" tervét.⁵ Es muß aber, wie eine Bombe ohne irgend jemanden zu preveniren – hineinfallen & [*Úgy kell hatnia, mint egy bombának, anélkül, hogy bárkit is előre figyelmeztetnének*].

Hatása "Oriasi" és igen kedvező lesz! – – Mert telisdedteli van Pandora szelenczéje – – – Neje, Leanya hogy van? Tisztelem őket!

God bless you [*Isten áldja*]

Széchenyi István

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MNL OL R 196 No. 557.

Közli: Majláth 1889–1891, 3: 709.

Kapcsolódó: II/40. levél

- 1 Igazgatósági ülést 1858. november 20–21-én tartottak, összes ülést november 29-én Eötvös József és december 13-án Dessewffy Emil elnöklésével, a nagygyűlést december 15. és 20. között tartották meg.
- 2 Heinrich János.
- 3 Hajnik János.
- 4 Nem derül ki, kire utal.
- 5 Utalás az Akadémiához címzett levelére, lásd a II/40. számú levelet.

Decemb. 31^{ikén} 1858

Kedves Talim, Tegnap Mihál tanár által megérttettem, hogy Ön 'Clopín Clopant' [*sántikálva*] csak meg van! Én is csak így vagyok. Mihál Úr azt mondá többek közt, hogy Ön nekem leg ujjabul irt. Én azonban Decemb. 22^{iki} sorain kívül – – – mint én emlékezem, – nem vettem Öntől semmi levelet. – Tán M. zavarodott, mi a jó (bon homme [*derék*]) németnek uhrwüchsig [*természetes*] szokása. –

'Hunnia' hosszabb betegeskedés után – elvégre szerencsésen † !!! Por a S – más a helyibe!¹

Béla néhány nappal ezelőtt – re perfectissime gesta [*dolgát tökéletesen elvégezve*]² – megérkezett –; most Sopronban van – holnap érkezik ide – 's Önt minél előbb felkeresi; – majd elbeszél némieket. –

Hogy az Igazgató Tanács (t. i. Dess. Emil – Eötvös J. Deák és Pronay Alb. – csak ez a 'négyes' határozott, a többi nem levén helyen!) mondókámat vissza lökte³ – tán rosszul történt, tán jól! ki tudja? Én nem bánom!

Kivántam volna – – hogy Igazgatónak Bélat választanák. Tegnap olvasom, hogy Sina és Appony Gy. lett azzá;⁴ – mit igen helyeslek. Am de ha ismét ki dül egyik a 'hámbul' tán annyit csak érdemlenék, hogy részemre is legyen egy kis mellékes tekintet – – – de ha soha sem választják meg – biz' azt sem bánom! ~ ~ Jó volna az Akad. tőkét most minden módon nevelni. –

Soha nem tudom magamnak meg bocsátani, hogy nem folytattuk azon Systémát melly Batthányi H^{gnél} oly jól sikerült – t. i. öt felkeresni, és cifra szavakkal felkérni. –

1 Arra utal, hogy a cenzúra miatt a *Hunnia* végül nem jelenhetett meg, és a szintén korábban, már 1834-ben megírt *Pesti por és sár* kéziratát vette újra elő, amelyhez előszót akart írni, de töredékben maradt. A *Hunnia* 1860-ban, a *Pesti por és sár* 1866-ban jelent meg.

2 Széchenyi Béla ekkor ért haza londoni útjáról, ahová apja *Blick* című kéziratát csempészte ki, hogy kinyomtasdák.

3 Az Akadémiához 1858. november 6-án címzett levelére utal, lásd: II/40.

4 Sina Simon bárót és Apponyi György grófot választották a megüresült két igazgatótanácsi helyre, az uralkodó december 24-én hagyta jóvá az igazgatótanács döntését.

Sugná Ön ezt meg Toldynak. – Hg. Esterhazy Pál⁵ volna írásban, vagy Deput. [küldöttség] által felszollitandó –. Mit so vieler Delicatesse, kommt man nicht weit [*Ennyi finomkodással nem jutunk messzire*]. –

Dessewffy – – sokszor van itt – – Apponyi György, tán Deak – – Károlyi György. Az Akademié nevében – – – rontsának Eszterhazyra (Wie eine Bombe ohne zu preveniren, damit er keine Zeit habe sich zu verschanzen [*Mint egy elháríthatatlan bomba, hogy ne legyen ideje körülbástyázni magát*]) – – és csikarjanak belőle menyit csak lehet. – Az Akademié nevében mondom – mert ha 4 tag jogosnak hitte magát, engem halgatásra itélni – azt hiszem senki a világon jogát ketségbe nem veendi, – ha E. Herczeget, 'sajtolni' igyekezend – – – és így – – – de igen lassan – – másokat – Coburg. Zichy Edmund. &&&. –

Kilian⁶ reméllem 1859re minden betűre fog prenumeralni [*előfizetni*], mely Hunnia 7 véres darabján napra jö – és ekkép auch auf den Pesther Loyd [*a Pester Lloydra is*] – – –

God bless You [*Isten áldja*]

Széchenyi Ist.

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MNL OL R 196 No. 565.

Közli: Majláth 1889–1891, 3: 726–727.

Kapcsolódó: II/40. levél

5 Esterházy Pál Antal herceg (1786–1866) londoni nagykövet (1815–1842), a Batthyány-kormány külügyminisztere.

6 Kilián György pesti könyvkereskedő.

58. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF HEINRICH N. JÁNOSNAK

Döbling, 1859. április 4.

Lieber guter Heinrich.

Nachdem Sie wissen daß wir allen unsern Verpflichtungen stets gerne pünktlich nachkommen, und die jetzigen finanziellen Verhältnisse keinem Menschen bekannt sind, so mache ich Sie aufmerksam, daß wir in Pest in Hinsicht folgender Zahlungen eine Übereinkunft treffen müssen.

Academie	_____	3600 fl CM
Gazdasági Egyesület	__	75 f
Lóverseny	_____	221 f 40
Vivó iskola	_____	24 f
Test gyakorló	_____	12 f
Lipót temploma	_____	100 f
Magyar színház	_____	1000 f
Kisdédóvó intézet	_____	6 f
Műegylet	_____	5 f
Summa	_____	5043 fl 40 x

Ich ersuche Sie deßhalb, wenn in eventuellen Fällen Sie die genannten baar Zahlungen nicht leisten könnten, mich bei Zeiten in Kenntniß zu setzen, damit selbe von hier aus bewirkt werden mögen.

Meine Augen sind so geschwächt, und ich leide so oft an Schwindel, daß ich auch diese Zeilen, in die Feder meines Sohnes Geyza zu dictiren gezwungen bin – der ein excellenter Kerl und mir von großen Nutzen ist, und sich zu einem ganz soliden Mann qualificirte. –

Kézirat – részben saját kezű fogalmazvány: MTA KIK KRKGY K 195/21.¹

Közli: Majláth 1889–1891, 3: 730–731.

¹ A levelet Zichy Geyza írta, rajta Széchenyi javításai, a „Meine Augen” kezdetű bekezdés Széchenyi kézírása.

Kedves jó Heinrich

Mivel tudja, hogy mindig szívesen és pontosan teljesítjük minden kötelezettségünket, és a jelenlegi pénzügyi helyzetet senki sem ismeri, szeretném felhívni a figyelmét arra, hogy Pesten meg kell állapodnunk az alábbi kifizetések tekintetében:

Akadémia 3600 forint, Gazdasági Egyesület 75 forint, lóverseny 221 forint 40 krajcár, vívóiskola 24 forint, testgyakorló 12 forint, Lipót temploma 100 forint, magyar színház 1000 forint, kisdédóvó intézet 6 forint, Műegylet 5 forint, összesen 5043 forint 40 krajcár.

Ezért kérem, hogy amennyiben esetlegesen nem tudja teljesíteni az említett készpénzes kifizetéseket, időben értesítsen engem, hogy azok innen teljesíthetők legyenek.

Szemem annyira gyenge, és oly gyakran szenvedek szédüléstől, hogy kénytelen vagyok e sorokat Geyza fiam tollába diktálni – aki kitűnő fickó, nagy hasznomra van, és egész alaposan kiképezte magát.

Saját fordítás

59. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF PAUR IVÁNNAK

Döbling, 1859. április 6.

Barátom,

Önre haragszom, pedig nagyon, mert Ön Marz 22^{ikén} irt soraimra egy szocskát sem válaszolt!¹

'Hora ruit' [*az idő repül*] ~ ~ és ki tudja a halál tán már holnap ki nem vág e? – Némieket, ennél fogva még, 's pedig idő vesztés nélkül (melly elvesztés rám nézve leg érzékenyebb) el szeretnék végezni, mi előtt "elvégeznek." – 'S ezek közül ~ a bor dolga és Gyurki leg első rovaton áll. – Oldja fel tehát azon rejtélyt – miért nem vigasztalt meg de csak egy betűvel sem?

A győri püspök husvét táján Czenkre jö. Pour lui faire les honneurs [*A megtiszteltetésért*], Ödön fiamat szandekozom le küldeni; én nagyon szeretném, ha Ön elkisírné őt Czenkre. Ödön Önhez majd levelet viend, és Önt meg fogja kínálni hogy Czenkre viszi, és vissza is hozza. – Ez Ödönnek leg első kirándulása! Aldja meg Önt a magyarok Istene. Vigyázzon, okkal moddal és szörmentében, egy kissé rá. –

Lonovics püspök, megkért, kedveskednék neki, egy példány 'Hitel'-lel? Ha van, bár csak egy is Önnek kezei közt – küldje fel Ödöntül. Ha tán volna egy 'bagariaba'² kötött annál szivesebben venném.

Az Akademiahoz intézett soraimat át tették németre.³ Külföldön készült. Itt küldök két példányt, zur freyen Verfügung [*szabad rendelkezésre*]!

'Dürr'⁴ Ön kezére fogja szolgálni Eötvös leg újabb munkáját.⁵ Tán még nem olvasta? Vagy ha 'igen' küldje meg Hajniknak.

Kézirat – saját kezű fogalmazvány: MTA KIK KRKGy K 197/72.

Közli: Majláth 1889–1891, 3: 731–732.

Kapcsolódó: IV/60. levél

1 Széchenyi István levele Paur Ivánnak, Döbling, 1859. március 22. MTA KIK KRKGy K 197/71., közli: Bártfai 1943, 2: 827–828.

2 Könyvkötéshez használt, sötétbarna színű bőr.

3 Ebből egy példány a HU MNL OL D 283 E tételben található, közli: Bártfai 1929, 54–59.

4 Dürr Ferdinánd cenki szobafelügyelő.

5 Eötvös Józsefnek két műve jelent meg 1859-ben, Pesten az *Elbeszélések*, Lipcsében *Die Garantien der Macht und Einheit Oesterreichs* című műve. A levélből nem derül ki, melyikre utalt.

60. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF GUSTAV GÖRGENNEK

Döbling, 1859. május 15.

Lieber Dr.

Sie sagen mir, die hohe Staatsgewalt habe Misstrauen in meine unglückliche herzgebrochene Person, als ob ich unerlaubten, dem Staat gefährlichen Tendenzen Gehör gebe, denselben Vorschub leiste und daß mein trauriger Aufenthalt, zum Rendez Vous, gefährlicher Menschen diene. –

Sie haben mich in einem Augenblick bei sich freundlich aufgenommen, – wie ich durch Visionen in höheren, anderen Menschen verschlossenen Sphären das Übermaß des Elends klar durchschaute, das mein armes Vaterland treffen würde, ~ und ich mit vollkommen alterirten Gemüth, mich in Ihre Arme warf und beinahe verzweifeln wollte. – Seit der Zeit haben Sie mich, mit so vieler Aufmerksamkeit behandelt, mir so viele Theilnahme bewiesen, meinen Aufenthalt so ertraglich, ja verhältnißmäßig so angenehm gemacht, daß ich nie aufhören werde Ihnen dankbar zu seyn – und Sie überzeugt seyn können, daß ich für so viele reelle Dienste die Sie mir auf das liebevollste erwiesen haben, Sie mit keinem Wort täuschen werde. –

Ich habe den Schatten, die Finsterniß in meinem Leben nie gesucht; und gar in meinen politischen Wirkenskreis handelte ich nie aus einem Versteck. Ich ging stets im hellsten Licht der Sonne. –

So halte ich es auch jetzt. An die ung. Akademie schrieb ich nicht in Geheim. Das Directorium dieses Institutes hat das an sie gerichtete Schreiben aufgemacht mir mit dem Bemerken zurückgesendet: Es sey Alles wahr was ich sagte – – –, Wahrheit zu sagen sey jedoch in heutigen Tagen verpönt. Ich legte diesem zufolge, dieses Document in unser Familien Archiv nieder. – An der Ebruitirung dieser Erklärung hab' ich keinen Antheil. – Die ungarisch geschriebene Erklärung, wurde aber nicht durch mich ins Deutsche übersetzt. Daß ich diese Übersetzung jedoch so gut ich es eben konnte, hie und da ausbesserte, das will ich nicht läugnen und zwar weil ich weiß wie schwer es ist den Ungrischen Text getreu und wahr in's Deutsche zu übertragen – und ich meiner Frau, die nicht so geübt in der ungrischen Sprache ist, recht deutlich dartun wollte, daß das was ich gesagt hatte, durchaus nichts Unziemliches, oder gar Etwas gegen den Vortheil der regierenden Dinastie enthalte. Wo und durch wen es im Druck erschien, wovon wenige Exemplare directe an meine Frau zugesendet wurden, weiß ich gleichfalls nicht. –

Was die Besuche anbelangt, die die unglückliche Monotonie meiner Lage von Zeit zu Zeit ertraglicher zu machen suchen, hab' ich Ihnen bereits von 3 bis 18 April alle aufnotiert, die zu mir kamen. Jetzt sende ich Ihnen die genau Consignation aller Jenen, die mich von 19ten April bis zum Mai mit ihrer Gegenwart erquickten –

Sollten da Personen vorkomen, deren freundlicher Besuch bei mir, den Betreffenden unliebsam wäre, so wolle die hohe Regierung sie bezeichnen, – und ich werde sie ganz gewiß nicht empfangen; und sollte Jemand, wie eine Bombe in meine Abgeschiedenheit fallen, dessen Namen in den früher und jetzt Ihnen überreichten Consignationen nicht vorkommen, so werde ich Sie gleich auf der Stelle zu mir bitten, oder in Ihrer etwaigen Abwesenheit Ihre Frau oder Ihren Assistenten Dr. Goldberg, um Zeuge unsrer Gespräche zu seyn. Darauf können Sie sich verlassen.

Ich zeichne¹ mit aufrichtiger Dankbarkeit, als

Ihren bereitwilligsten Diener

Kézirat – saját kezű fogalmazvány: MNL OL D 283 E tétel

Közli: Károlyi 1921, 1: 452–454., Kovács–Körmendy–Mázi–Oplatka 2014, 492–493.

Kapcsolódó: II/40., IV/56–57. és 59. levelek

Kedves Doktor!

Ahogy ezt Öntől tudom, a magas államhatalom azzal gyanúsítja szerencsétlen, megtört szívű személyemet, hogy meg nem engedett, az állammal szemben veszélyes irányzatokat hallgatok meg, őket támogatom, és szomorú ittlétem arra szolgál, hogy e helyen veszélyes emberek találkozzanak.

Őn volt kedves engem oly pillanatban felvenni, amikor én vízióktól vezérelve a mások előtt elzárt, magasabb szférákban tisztán láttam a mértéktelen nyomorúságot, mely szegény hazámra zúdulni fog. Végtelenül felizgatott lélekkel estem az Ön karjába, és magamat szinte teljesen átadtam a kétségbeesésnek. Ön azóta oly sok figyelemmel kezelt, oly sok részvétet tanúsított, itteni tartózkodásomat oly elviselhetővé,

¹ Hiányzó szó: mich.

sőt viszonylag oly kellemessé tette, hogy Önnek mindvégig hálás leszek; biztosíthatom arról, hogy ezért a sok legkedvesebben nekem tett valódi szolgálatért cserébe én Önt egyetlen szóval sem fogom becsapni.

Az árnyékot, a sötétséget életemben sohasem kerestem, és főképp politikai tevékenységem során sohasem dolgoztam rejtőzködve. Mindig a legvilágosabb napfényben jártam.

Most is így cselekszem. Nem titokban írtam a Magyar Akadémiának. Az intézmény igazgatósága a neki címzett levelet felbontotta, és azzal a megjegyzéssel küldte vissza, hogy minden igaz, amit mondtam, az igazmondás azonban manapság nemkívánatos. Ezért aztán a dokumentumot családi levéltárunkban helyeztem el.² A nyilatkozat kiszivárgásához és terjedéséhez nincs közöm. A magyarul írt szöveget nem én fordítottam németre. Azt azonban nem akarom tagadni, hogy a fordítást néhány helyen jól-rosszul kijavítottam, mivel tudom, hogy mily nehéz magyar szöveget hűen és helyesen németre fordítani, s mert a magyar nyelvben nem oly jártas feleségemnek világosan meg kívántam mutatni, hogy az általam mondottakban semmiféle helytelen vagy netán az uralkodó dinasztia érdeke ellen irányuló dolog nem volt.

Éppígy nem tudom azt sem, hogy ki és hol jelentette meg nyomtatott szöveggént, amelynek néhány példányát közvetlenül feleségemnek is megküldték.

Ami a látogatásokat illeti, amelyek helyzetem szerencsétlen egyhangúságát időnként igyekeznek elviselhetőbbé tenni, április 3-tól 18-ig már minden látogatómat feljegyeztem Önnek. Most elküldöm Önnek mindazoknak a pontos jegyzékét, akik április 19-től májusig itt-létükkel megörvendeztettek.

Ha köztük előfordulnának olyanok, kiknek nálam tett jóindulatú látogatása az illetékesek rosszallását váltaná ki, akkor a magas kormány ezeket nevezze meg, és én őket egész biztosan nem fogom többé fogadni; és ha valaki bomba módjára esne magányomba, olyan személy, akinek neve az Önnek korábban és most átnyújtott listán nem fordul elő, akkor én Önt, vagy esetleges távollétében feleségét vagy segédorvosát, Dr. Goldberget rögvest magamhoz kéretem majd, hogy tanúja legyen beszélgetésünknek. Ebben biztos lehet.

Maradok őszinte hálával

Az Ön legkészebb szolgálója

Kovács Henriett és Oplatka András fordítása

2 Lásd az előző, Paur Ivánhoz címzett, IV/59. számú levelet!

August 26 1859

Kedves Talim – – Önnek szives sorait – 17 – vettem! Sz. István napjára intézett jó kívánatira hálával köszönetet mondok! Bár el nem értem volna – mert már igen eluntam hosszú napjaim sorát – –

Nem vártam, hogy Önnek helyre állítása ismét akadozna ~ mert ki Önt csak látta, nem győzi dicsérni Önnek, jó színét, erejét & & Ám de kiki maga legjobban tudja, belül bőrén mit érez. –

”Barát táncz” [*türelem*] én ennél más gyógyszerert nem ismerek. Én is ezt járom – ! Egészségem ugyan meglehetősen ~ de sokszor úgy elszédülök ~~ hogy csak azt tudom: Vége a bohózatnak! –

Most had adjam elő kérésemet:

Béla angolhonban, ajándékul kapta egy földönfutó hazánkfiátul,¹ Körösi Csoma sir kövének rajzát’ – – melyet, oszlop formában, az angol asiatic Society állított ”hamvaira” –

E kis rajzot, had adná Béla a magyar T. Akademiának ajándécul!² Amde hogy ez kedvezőbben üssön ki, én egy Medaillont rendeltem – illy alakban³

Az egész – – tán kétszer illy nagy – Most az a kérdés, mit írjunk a Medaillon párkányára – –? – – És e tekintetben kérem Önnek tanácsát – ’s tán mások hozzá járulását – – – Én ugyan tisztán érzem, mit kellene oda vésni – de kimondani, és kivált szépen kimondani NB iránylag röviden, nem vagyok képes – Az én ideam ez volna –

”Egy szegény arva magyar, pénz és taps nélkül, de elszánt kitartó hazafiságtul váltig főrró – bölcsőjét kereste a magyarnak, – Körösi Csoma ~~ és végre össze roskadt Calcutában.

Ezen oszlop – Az itt rajzban látható sir kő nyugszik hamvain. Britt társaság emelte. – Távul a hazátul lön betakaritva ... de él minden jobb

1 Vélhetően Schöffl Ágoston festő, aki ekkor Londonban élt, és az 1840-es években Indiában lerajzolta Körösi Csoma Sándort is. Kovács–Körmeny–Mázi–Oplatka 2014, 498. 2. jegyzet.

2 Az ajándékozásról több lap is tudósított, például a Vasárnapi Ujság (1859/9., 441.): „(Gr. Széchenyi Béla) mint halljuk, az angolok által Körösi Csoma Sándornak Ázsiában állított síremlék rajzát Londonból magával hozván, aranykeretbe foglalva, a magyar Akadémiának ajándékozta.”

3 Következik egy 6-7 sornyi nagyságú rajz egy medálról.

magyarnak lelkében! Nem magos helyzet, nem kincs, a nemzetek véd
örje; de a törhetlen honszeret, zarándoki abnegatio [*önmegtagadás*]
és vas akarat. Vegyetek példát, hazánk nagyai és gazdagjai egy árva
fiún – és legyetek ’hű magyarok .. tettel, és nem szájjal, és olcsó de-
monstratiokkal. –⁴

Bélat megbízta, – – közlené a dolgot Toldyval – Tán el nem fe-
lejtette! –

’S most kedves jó fiam, aldja meg az Isten.

Nejét, leányát ’s fiait szívesen köszöntöm.

Széchenyi Ist.

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MNL OL R 196 No. 569.

Közli: Majláth 1889–1891, 3: 735–736., Kovács–Körmendy–Mázi–Oplatka
2014, 498–499.

Válasz: IV/62. levél

4 A tervezett feliratot Tasner átdolgozta, és a következő felirat került a ke-
retre: „Egy szegény árva magyar, pénz és taps nélkül, de elszánt, kitartó
hazafiságtól lelkesítve – Kőrösi Csoma Sándor – bölcsőjét kereste a Ma-
gyarnak, és végre összeroskadt fáradalmai alatt. Távul a hazától aluszsza
örök álmát, de él minden jobb magyarnak lelkében. Az itt ábrázolt sírkő
nyugszik hamvain. Britt Társaság emelte tudományos érdemeiért. Nem
magas helyzet, nem kincs a nemzetek védőre, hanem törhetetlen honsze-
retet, zarándoki önmegtagadás, és vas akarat. Vegyetek példát hazánk
nagyjai és gazdagjai, egy árva fiún, és legyetek hű magyarok tettel nem
puszta szóval, áldozati készséggel és nem olcsó fitogtatással! Széchenyi
István” Kovács–Körmendy–Mázi–Oplatka 2014, 499. 4. jegyzet.

62. TASNER ANTAL SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓFNAK

Pest, 1859. szeptember 6.

Pest, Sept. 6. 1859.

Nagyméltóságú Gróf,

Mult August 26^{ikán} kelt kegyes levele még Bodaikon jutott kezeimhez, honnan, nem kis nehézséggel ugyan és Martonvásáron pihenőt tartva, de szerencsésen ide érkeztem. Pólya is erősbülve és jobb színben talált, és azzal biztat, hogy oldalfájdalmaim és végtagjaim meredsége is meg fog lassanként szünni!

Academiai szünidő lévén, a tagok többnyire távol vannak; még egygyel sem beszélhettem, Toldyval sem. A Kőrösi emlékének rajzához tervelt iratból én nem igen tudnék valamit elvenni vagy ahoz valamit hozzá tenni. Némely kis változtatások, melyeket jóknak tartanék, az ide zárt mellékletből láthatók. Azon esetre, ha a sírkőrajzon nincs rajta Kőrösi születése és halála helye és ideje, tán jó lenne ezeket az irat előtt feljegyezni, s ezen esetre hagytam ki az irattervből a "Calcutta" szót. Bátorkodom még megjegyezni, hogy ha Nagyméltóságodnak a "lön betakaritva" szavak helyébe javasolt kitétel nem tetszenék, „betakaritva” semmi esetre nem maradhatna, mert "betakarít" csak takarmányról és gabonáról mondatik, hanem kellene lenni "lön eltakaritva".

Legmélyebb tisztelettel
hű szolgája

Nagyméltóságodnak

Tasner

U. I. Épen most olvastam az "Ujabb Kori Ismeretek Tára" II^{dk} kötetében Csoma életírását.¹ E szerint az ő születés-helye és éve nem tudatik bizonyosan; halála pedig nem Calcuttában történt. S így az "öszszeroskadt" szó után nem tétethetik: "Calcuttában"; a körülírat elibe pedig ezt lehetne tenni:

Kőrösi Csoma Sándor született Erdélyben a Székelyföldön; meghalt 1845 april 11. Dardzsilingben.

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MNL OL D 283 F tétel
Előzmény: IV/61. levél

1 *Ujabbkori ismeretek tára: tudományok és politikai társas élet encyclopaediája.* 2. kötet. Pest, 1850. 281–282.

V. Függelék

1. LUNKÁNYI JÁNOS TERVEZETE AZ AKADÉMIA KAPCSÁN

Sopron, 1826. március 5.

Magyar Akademia eránti Vélekedés

1. A Magyar Akademiának czéllya volna, hogy a' nemzeti Kulturának előmozdítása által a' Nemzetnek vágyódását mindenre, a' mi Nagy, Szép, Jó és Hasznos, felemelje.

2. Az Eszközök, mellyek által ezt elérni iparkodnának, volnának a' Magyar Nyelvnek és némely praktika Tudományoknak pallérozása.

3. Müvelné tehát az Akademia a' Magyar Nelvet, mert minden utobbi nemzeti csinosodásnak ez a' fenéktalpa; továbbá a' Magyar Történeteket, mert ezek adnak a' mostani és utobbi állapotról világosságot; azután a' Természeti Tudományokat, mert minden előmenetelnek és jövődöbéli csinosodásnak ezeken kell fundálodni: végtére a' Mesterségek Tudományát (Technologia) mert ezek adnak a' Nemzeteknek gyarapodást, vagyont, bőséget, boldogságot.

4. Az Akademiának környékéről pedig kivólnának zárva elsőször is a' Theoretika Tudományok, mellyek a' Nemzeti Erőt és Gazdagságot nem segítik, ilyen a' Filosofia és Theologia; továbbá kizárattasson a' Törvény Tudomány (Jurisprudentia) és Politika, mellyek nem az Akademiára bizattatnak.

5. Az Akademia tehát ezen Osztályokra (Sectiokra) oszolna

a) A' Nyelv Tudomány és Szép Mesterségek Osztályára, ide tartoznának:

Grammatikák készítése,
Dictionariumok rendbe szedése,
Költésnek
Képfaragásnak
Festésnek & Mesterségei,
Musika & &

b) Történetbeli Tudományok' osztályára, melyhez való
Historia,
Geographia régi, közép 's mostani,
Statistica
Genealogia
Heraldica &

c) Természeti Tudományok' Osztályára, melyhez számláltatna:
Mathesis,
Physica,
Chemia
Zoologia
Botanica

Minerologia &

d) A Mesterségek Tudománnyának Osztályra, melyhez tartoznak:
Bányász Mesterség,
Mezei Gazdaság,
Kertészség,
Erdei Mesterség
Mindennémű kézi művek' Mestersége, Manufakturák, Fabrikák,
Kereskedés,
Hadi Tudományok,
Orvosi Tudományok &

6. A' mi a' Nyelv Tudomány Osztályat illeti, a' magát ne tekintené a Nyelvre való nézve Bírónak, hanem csak a' különféle dialectusbéli nemzeti kifejlődés' Organumjának.

A' Görögöknél fennállottak az Attika, Jonika, Dorika, Aeolika és Poetika Dialectusok,

Miért nem lehetnének nálunk is' barátságosan egymás mellett a Dunamelléki, Tiszabéli és Erdélyi Szójárások is? – Mind ezen Vidékeken, jollehet mindenütt Magyarok laknak, azok még is több kisebb csekélységekben, szokásokban & & valamellyest egymástól különböznek, és ha ezekben nem lehet őket egy kaptafára vonni, miért kellessen a' nyelvüket egy szójárás formájára erőszakosan kényszeríteni? Hagyd fejtödgyön ki mindegyik a' másik mellyett és a' hol szükséges, segéllye egyik a' másikat.

7. Szint illy módon viselyle magát azon osztály az Írásmodgyára (orthographia) nézve is' és ne hozzon ítéletet, hogy ez vagy amaz a' felekezet ír helyesebben. – Kövessék a' Harmonisták, ha nekik tetszik, a' magyar nyelvnek valóban édes', nyájas' musikabéli hangeggyeztetését és írják: láttya, vonnya, akkor & – Az Etymologisták pedig, kiknek a' gyökér a' virágnál kedvesebb, hagyd tegyék így ki: látja, vonja, a'kor & & úgy a' Deák nyelvben is jól írják: annunciatio, assertum, intellis, és így is jól: adnunciatio, adsertum.

8. Azon Osztály az eddig ki jött jobb Grammatikáknak velejét szedgye ki, és adgya elő columnaliter [*hasábosan*], úgy a' Dialectusokat és Írásmodgya külömbségét tegye ki columnaliter.

9. Azon Osztály az Ország külön részeiben szokásban lévő szoejtéseket (Idiotismus, jargon) mint a' Palóczokét, Göcsejségit, Zseliczit & gyűjcsse öszve, és azokrul Szókönyveket (Idiotikumokat) adgyon ki.

10. A' többi osztályok is az őket illető Tudományokrúl és Mesterségekrúl először is készítesenek Terminológiákat 's azokat adgyák ki.

11. Ugy azután mind ezeknek segítségével készülyön egy Magyar Dictionarium vagy Szókönyv, melyben a' Szavak a' külön féle Dialectusok, sött Idiotismusok szerént is előfordullynak.

Mert a' Nyelvet nem a' Tudosok formállyák, hanem a' közönséges szokás, és ugyan azért a' Dictionariumban a' régi szavaknál kitetessen, hogy régi szó, és hogy hol fordul elő, az uj szavaknál pedig, mellyek közszokásban még nincsenek, hanem valamely Író által a' Nyelvnek Geniussa szerént csináltattak, tetessen ki az Auktor [*szerző*] neve.

12. A Történetbeli Osztály a' jelenvaló és elmúlt üdöknek minden részeire kiterjedhet, és mindeneket, mellyek a' Nemzetnek hírére, dücsöségére, nagyságára szolgálhatnak, felkeresheti, 's kinyomozhat, a' jeles Öseinknek nevezetes, nagy lelkü tetteiket közhírül adhattya. Készítsen továbbá a' régi szokásokrúl & tudos' értekezéseket.

13. A' Természeti Tudományok Osztálya fő gondgya a' lessz, először is; hogy Magyar Terminológiákat készítsen, a' már szokásban lévő szavakat össze gyűjtven, a' melyekről pedig nincsenek, ha jó 's értelmeket készíthet, azt tegye, ha ollyasokat nem csinálhatna tartsa meg külföldi nevet vagy egészen vagy magyaros végzéssel: p. o. gáz, szulfász, kobált &

14. Továbbá a' mi ezen Tudományokra nézve vagy a' hazánkban vagy külföldön új de egyszersmind hasznos' is feltaláltatott volna, azt tegye mindgyárt közhirül.

15. A' Mesterségek' Tudomannyanak Osztálya is' minden Mesterségekrül, melyek Magyar Országban Magyarok által folytattnak, készítsen Terminológiákat, és azokat adgya ki, de a' mely eszköznek szérszámnak vagy munkának még magyar neve nincs, ott újat ne koholjon.

16. Akár mely Mesterségben valamely hasznos' Manipulatiót tapasztal, vagy új találmány akár a' hazában akár külföldön tetetik, azt mindgyárt hirdessék.

17. Az Akademia a' Munkáitúl távoztasson el minden tudos' versenkedést, czivakodást & & ugyan azon tárgy különféle tekintetekben előadathatik ugyan, de minden sértő kifejezés nélkül; ugyan azért csak a' dolog adasson elől, a' másképp vélekedő személyeknek nevezése nélkül (a Personalitaribus' abstinendum)

18. Az Akademia munkainak minden darabjának végén a' Szerzőnek neve ki legyen téve, és semmi nevetlen Irományt ki ne nyomtattasson.

19. Az Akademia a' rendes be iktatásátul kezdve három esztendő alatt készítsen és adgyon ki egy ollyas Magyar Grammatikát a' milylenről N° 8 volt szó; és öt esztendő mulva egy ollyas Magyar Szókönyvet, a' millyen N 11 előadatott.

20. Azután pedig minden tíz 's tíz esztendő mulva az addig kiadott segéd munkáknak használásával adgyon ki új grammatikát és új Dictionariumot, hogy így a' Nyelv Tudomány is a' többi nemzeti csinosodással egyenlően előre mennyen.

21. Minden holnapban köteles az Akademia egy kötetet ki adni, mely 8-10 ívből fog állani, és melyhez mindegyik Osztály 2 vagy 2 ½ ívet ad.

22. Az Akademiának Organizacioja ez lehetne

Az Akademikusoknak első kinevezése esne a' Fundatorok [alapítók] által a' Votumok' [szavazatok] többsége szerént. Minden fundált 5 m vagy 10 m fl CM Capitalisra lehetne egy Votumot adni.

23. Az Akademiának beiktatása után pedig a' fogyatkozást magok az Akademikusok fogják kipotolni minden akár mely név alatt nevezendő külső befolyás nélkül, oly módon hogy mindegyiknek szabad legyen valakit előadni, ezen Előadattakra egyenkint fognak voksolni, a' mely hárman legtöbb votumot kapnak, azokra újra, de egyszerre voksolván, közülök a' lessz a' tudosok Tagja, kire leg több votum jött.

24. Minden Osztály 4, 5, vagy 6 Tagbul álhat, a' mint a' Jövedelem engedi.

25. Az Akademiának Tagjainak Pesten kell állandosan lakniok.

26. Hogy magokat egyedül a' N ^{1^{ben}} előladott czélra adhassák, jól volna, hogy semmi más hivatalba ne volnának.

27. Ugyan azért szükséges volna egynek egynek esztendőnként két ezer forintot C. M. fizetést adni, és hogy a' jövendőrül ne aggodgyanak a feleségeik eránt azt a' provisiót kellene tenni, hogy a' Wiener allg. Wittmann u Weiser Pension Institutumbúl, ha özvegyiségre jutnának, 600 fl. CM Pensiot kapnának (a fent említett Bécsi Institutum a' Budai Magyar Pensionale Institutumnál sokkal bizonyosabb Calculusra fundáltatott [*számításra alapítottatott*])

28. De ha annyira nem terjedne a' fundatio, 1200 vagy 1500 fl CM is megelégednének, de akkor a más hivatalnak elfogadását is meg kellene engedni.

29. Az Akademianak nagyobb diszére, egyszersmind pedig az arra törekedők ösztönére szolgálna, hogyha a' Felséges Király már előre meg engedné, hogy annak Tagjait, kik nemesek nem volnának, általa meg nemesíttetnének.

30. Az Akademiának Tagjai holtig annak Tagjai maradnának, és csak két esetben (de a' mellyek talán soha sem fordulnának elő) eshetnének előbb ki, elsőször hogy ha valaki kötelességét nem tellyesítvén, a' többi Tagok által az alul előladandó mód szerént közepökbül kizáratna, vagy hogy ha a' mint utobb fog mondatni, a' Septemviralis [*Hét-személyes*] Tábla által méltatlannak declaráltatna.

31. A Felvételre elég, hogyha valakinek a' második voksolásban a' N 23 szerént csak egy votummal volna is több mint a' két másik véle Cándáltkak [*jelöltnek*]. De a' Kizárásra szükséges, hogy abban a' Voksoknak három negyed része megegyezzen.

32. Az Akademia annyi Jussal birna, mint egy Censorság, és ugyan azért, a' mik az Akademia nevében nyomtattatnának, azok már Censura alá nem fognak jönni, mint hogy ugy is a' Statutumjaikban ki lessz téve, hogy mire terjeszkedhetnek ki, és mivel minden Munkának

mindegyik Darabjánál a' Szerzőnek neve ki lessz téve, a' mik pedig közössen készülnek, azt a' Praeses [*elnök*] írja alá.

33. Azomban hogyyha még is hogyy az ö függések eránt is rend legyen, noha arra nyilván soha sem lessz szükség, meg kell itt jelelni, hogyy a' Tagjai, minden nem az Akademiát illető dolgaikban az egyébbberánt a' consernens Jurisdictiont [*illetékes joghatóság*] alatt lesznek; de a' mely tettek az Akademiabéli hivatalyokkal öszve van kapcsolva, uggy az egész Academicianak tettei is, nem más Jurisdictiont alatt fognak lenni mint a' Septemviratus alatt, mely a' normáktul recedálhat [*eltérhet*] és a' lelki ösméret szerént itél.

34. Minden Osztály votumok szerént három eszt^{be} egy Directort [*igazgatót*] választ magának, ki azon Osztálynak dolgait, munkait & elrendeli.

35. Az Osztályok pedig öszvessen uggyan ismét votumok szerént minden harmadig eszt^{ben} egy Praesest választanak magoknak, ki az egész Academicianak dolgait intézi.

36. Ha a' Directorok választásában a' vokok egyenlők volnának azon osztálybéli a' leg öregebb Tagnak két votuma lesz: uggy ha a' Praeses választásban egyenlők volnának a' votumok, az Akademia leg öregebb Tagjának lessz dupla votuma -

37. Egyébbberánt a már megtörtént Választások után, ha az Osztályoknál lennének egyenlők a' vokok a' Directornak, és ha az Akademiának közgyűléseiben volnának egyenlő számmal a' votumok, a' Praeseknek lessz két votuma.

38. A' Directorok két száz forintal, a' Praeses négy száz forintal CM. kap eszt^{ként} többet.

39. Ezek teszik az Akademiának belső Tagjait, ezek választhatnak azután az Osztálynak minden reszeiben külső Tagokat minden meghatározott szám nélkül (avaggy ezeknek számat lehetne két vagy három százra is megállapítani) a' végre szükséges hogyy ez belső Tag által előadasson, és hogyy a' felvételére több votum jöjjön, mint fele.

40. Arra azon külső Tagnak a' Diploma megküldeték, melyet a' Praeses a' negy Directorral alá ír.

41. A' Külső Tagok is kötelessek legyy alább minden második eszt^{ben} valamelyes Irományt az Akademiának beküldeni, a' ki ezt tenni elmulasztja, a' Matriculából kitörültetik.

42. A Belső Tagok minden héten minden osztály szerént kétszer öszve jönnek egyszer pedig az egész Akademia. Mind ezen üléseken akárki vidéki és részt vehet 's bemehet – A külső Tagok pedig, midőn Pesten vannak a' gyűléseken beszélhetnek is, de votumok nincs'.

43. Minden osztály a maga dolgait először a' maga üléseiben veszi elő, azután azon munkák még egyszer előladatnak a' közönséges gyűlésben.

De a' mely Irományok a' külső Tagok által beküldetnek, azok mindgyárt a' köz gyűlésben olvastatnak el, és azután voksoltatik erántok, hogy ha felvetessenek e' a' holnapbéli kötetekben.

44. Ezen holnapbéli kötetekhez leg alább fele munkákat a' belső Tagok kötelessek kidolgozni, a' másik fele lehet a' külső Tagok munkája. – Azomban minden ily kinyomtatott egy ívert a Szerzőnek negy species arany fizettetik, és ha kevesebb egy ívnél, arányozva, a' költeményes Munkákert pedig hat arany, nem hogy ezeknek érdeme nagyobb volna, hanem mivel késedelmessebbek.

A' Belső Tagok, minthogy az is elegendően fizettetnek, különösen honorariumot nem kapnak.

45. Minden eszt^{be} minden osztály Jutalmat is tesz ki, azok számára kik a' feltett kérdésekre legjobban felelnek; így tehát lesz minden eszt^{ben} négy első Jutalom száz száz arannyal és négy második Jutalom ötven ötven arannyal. – Azon Jutalmak minden eszt^{ben} valoban ki is osztatnak nem úgy mint néhol külföldön, hol ha a' kérdés a' Birok vélekedése szerint tökéletesen meg nem fejtődött, a' felelőnek felét vagy harmadát ígérk – Nálunk ne legyen az a' kérdés, ha tökéletesen kifejtette-é? hanem melyik felelt leg jobban? és melyik mindgyárt az után?

46. A Jutalmak megítélése mindenkor a' köz gyűlésekben essen meg.

47. Az Akademia alkotásához a' Belső Tagokon kívül szükségesek még

a) Az Akademia Jövedelmeinek Directora ki minden bevételekre 's kiadásokra ügyel, és a' Perceptornak Számadásába mindeneket assignál.

Választatik a' votumok többsége szerint vagy vagy a' tagok közül vagy azokon kívül, – Fizetése és Rangja mint a' Többi Tagoké.

b) Perceptor Cassa, ki a' pénzeokrül rendes számot vezetni köteles. – A' házi Cassa nála áll, a' nagy Cassa, melynek egyik kulcsa a' Director-nál a' másik a' Perceptornál van, a' Jövedelmek Directoránál tartatik. Fizetese három fertályt teszi a' rendes Tagok fizetésének.

c) Secretarius': ki a' köz gyűléseken a' tollat vezeti, a' rendes Tagoknak fele fizetését hozza.

A Perceptor és Secretarius is az egész Academiatul votumot szerint választatnak.

48. Az osztályoknak Ülésén Secretariusi hivatalt mindég egy visel a' Tagok közül, ki egy eszt^{re} a' voksok szerint választatik, és a' fáradságáért egy száz forintya jár.

49. A' Szolgákat, mindenkor a' Praeses fogadgya.

50. A Jövedelmek Directora mindég egész eszt^{te} előre Sperativus Calculusokat készít a bevételekrül és kiadásokrul, azok azután az Akadémiának Gyűlésében revideáltatnak. –

A' Cassae Perceptor minden holnapban Extractusokat [kivonatokat] ád mind a' Prasesnek, mind a' Jövedelmek Directorának, az eszt^{dó} végén pedig a' Számadásának Corpussát beadgya, azt a' Jövedelmek Directora két Taggal revideál, a' Praeses a' negy Osztályok Directoraival pedig censural. A' Számadás azután az Akademia Archivumában letetetik.

51. Minden Tag hat hetet minden eszt^{ben} Pesttül távol tölthet a' Praesesnek engedelmeivel, ki egyébberránt arra vigyáz, hogy soha egy osztálybul egy Tagnál több ne távozzon.

52. Minden osztály minden eszt^{be} a' közgyűlésnek votuma szerint egy egy Tagot az Országnak különféle részeire utazni küld egy rövid Instructiot vélük adván, és az arra szükséges költség a' körülállásokhoz képest meghatároztatik.

53. A' szükséges belső külső ország Ujságok és Journálok is tartatnak, mellyekbül ki láthassák hogy mindenütt minden szükséges Tudományban és Mesterségben mi történt vagy találtatott fel, és hogy azokbul, a' mi a Hazánknak hasznos volna, köz hirül adattasson.

54. A mely Könyvekre vagy Modelliákra szükségek volna és a' Pesti Ország Muzeumjának vagy az Universitátnál nem találtatna, azokat meg szerezhetnék.

55. Réz vagy kö metszéseket is, a' hol csak az értelemre szükségesek, a' munkaikhoz kapcsolni elne mulasszák.

56. Ha még pénz maradna a' Cassába az minden eszt^{nek} végén Kamatra bátor helyre adasson ki, és mindég a' jövő Ország Gyűlésén adasson által oly Projectum, hogy azokkal mit lehetne leg jobbat tenni.

57. Ha egyszer az Akademia helyre allitva és tisztébe beiktatva lessz; annak alkotmányába semmi változás nem eshet, ha csak nem az Ország Gyűlése által.

58. Ha az Akademiátul még több munka kívántatna, akkor

A' Történetes' Osztály öt 's öt eszt^{ként} adgya ki egyszer Magyar Ország Történeteit, másszor a' régentén hozzá tartozandó Országoknak Történeteit, ugy mint Erdély, Horvát, Slavonia, Dalmatia, Bosnia, Servia, Bulgár Ország && Historiáit és így uj öt 's öt eszt^{ként} ismét váltolag.

59. A Természeti Tudományok Osztálya öt 's öt eszt^{ként} bocsássa ki egyben a' Mathesisnek, Physicának és Chemiának Compendiumjait [kivonatait], maskor a' Mineralogiat, Botanicát, Zoologiat, Anthropologiat &

60. A' Mesterségek Osztálya irjon le minden esztendőben 6 vagy 10 Mesterséget a' legujabb állapottyok szerént, elvégezvén pedig a' Cyclust kezdgye ujonnan, mert akkorra már minden Mesterségekben ismét több uj találmányok tetettek a' Hazában vagy a' Külföldön.

61. Végtére ambár a' Religionak a' Tudományokkal és Mesterségekkel semmi dolga sincs; még is a' meddig Emberek vagyunk, azt is mindég szemmel kell tartanunk, több 's külömbféle okok miatt és ugyan azért mind Magyar Ország Lakossait tekintvén, mind az Akademiának Fundátorit szükségesnek látszatik lenni, hogy meghatározasson, hogy az Akademiкус' Tagoknak (a Belsőeknek) két harmad Része mindég Katholikus legyen, és egy harmad Része Akatholikus'.

Toldalék a' Magyar Akademiához

62. A mely Tudos' Társaság Párisban B. Férussac¹ igazgatása alatt felállott és a' Bulletin universal des Sciences' et del' Industrie ki adgya 8 Osztallyra vált el u. m.

1. Sciences' mathematiques, physiques' et chimiques'
2. Sciences' naturelles' et géologie
3. Sciences' medicales'
4. Sciences' agricoles, économiques, Économi domestique &
5. Sciences' technologiques'
6. Sciences' géographiques, statistiques, voyages.'
7. Sciences historiques, antiquités, philologie
8. Sciences militaires.'

63. A Magyar Akademiánál is ezen 8 osztály egy kis változással (ha a' projektált 4 osztálynál jobban tetszene) elfogadtathatna ily módon: hogy a' 7^{ik} osztálybul kettő lenne:

7. Történetek. Régiségek & Tudománya, (talán a külső és régi nyelvek Philológiáját is ide lehetne adni, t. i. hogy csak mindég rövideden közhirül tetettetne, hogy azok eránt nálunk vagy külföldön micsoda jó könyvek jöttek ki.

8. A' Magyar Nyelv és Szép Mesterségek Osztálya és ezen nyolczadik Osztály akár az első helyet foglalhatná el.

A Katonai Tudományokbul pedig több politikabéli okok miatt egy különös' Osztály nem formáltatna, hanem az az 5^{ik} osztályban a' többi Mesterségekkel együtt fordulna elő.

1 André Étienne Justin Pascal Joseph François d'Audebert de Férussac báró (1786–1836) francia természettudós.

64. Azon Bulletinnek minden sectiojából minden holnapban egy kötet adatik ki, mely 5–6 ívből áll, így a' 8 Sectio minden holnapban valami 50 ívet ad ki.

A' Magyar Akademiának minden osztálya minden holnapban 2–3 ívet nyomtattathatna és azok öszvessen egy kötetben kijöhetnének.

65. Akkor minden Osztály két Tagból álhatna, csak a' Nyelvbéli Osztálynak lehetne 3 Tagja és a' Technologiai vagy is Mesterségek Osztályának (mivel ennek van legnagyobb kiterjedése és az életre leg nagyobb haszna) 4 vagy 5 Tagot is lehetne adni.

66. Ha 8 osztály volna, akkor a' Jutalmak, minthogy négyes számmal volnának eszt^{kint} kiteve, minden második eszt^{ben} fordulnának vissza az előbbeni osztálybéli Tudományokra.

67. Ha az Akademiának belső Tagjai közül valamelyik öregsége miatt már éppen nem dolgozhatna fizetésének $\frac{3}{4}$ részét huzná.

68. Legyen é az Akademiának magának könyvnyomtató Műhelye vagy nem? az is figyelmet érdemel.

Kézirat – eredeti, saját kezű javaslat: MTA KIK KRKGY K 166/96.²

Közli: SZIN, 3: 665–672.

Kapcsolódó: III/1. levél

² Utólag, az irat közgyűjteménybe kerülésekor ráírva: „Egy névtelen Magyar Akadémia iránti vélekedése, mely valószínűleg egy Sopronban kelt és mellette lévő levél szerint ddo 5. Mart. 1826. Liebenbergtől az utóbbi Lunkányitól eredt.” Az irat a hiányzó levél melléklete lehet, a kézírás Lunkányi Jánosé.

2. JÓZSEF FŐHERCEG TELEKI JÓZSEF GRÓFNAK

Buda, 1830. július 19.

Magnifice Domine Comes, Supreme Comes!

Isthic reacclusum Planum, Statuta item Societatis eruditae, seu Academiae Hungaricae, in sequelam Art: 11. postremorum Regni Comitiorum erigendae,³ ac denique Projectum, quomodo Societas eadem pro ratione virium suarum statim constitui possit, per Deputationem eo scopo ab hinc ordinatam elaboratum, – quae omnia Magnifica Dominatio Vestra, qua Deputationis hujus Praeses, comite Relatione sua, de dato 17^{ae} Aprilis 1828. isthuc exhibuerat, per me, una cum isthic advoluta Consignatione Individuorum, quae per primos Fundatores, haec ad exordium vice pro dirigentibus antedictae Academiae Hungaricae Commembris proposita habentur, mox Altissimo Suae Majestatis Sacratissimae obtutui et benignae Approbationi substrata fuerunt. Qua in re, Sua Majestas Sacratissima, in novum Paterni sui ad explenda Statuum & Ordinum Regni desideria animi, et in amplectenda quaevis ad efflorescentiam linguae & litteraturae patriae ducentia congrua media propensae Voluntatis specimen, antedictis Planis Statutisque, tenore editae eatenus ac isthic notificatae benignae Resolutionis Clementissimum Assensum,⁴ cum ea Altissimae Mentis relate ad nonnulla puncta uberius clarificanda et respective modificanda declaratione impertiri dignata est: ut, quum minus conveniens sit, toties, quoties Praesidem ab aditu Generalium et Sollemniorum Congressuum praepediri contigerit, cum superfluo etiam temporis potius in alia sacrandi dispendio, Individui, quod illum per breve aliquod tempus vicaria potestate suppleat, formalem inter Socios delectum scrutiniumque fieri, Sectionis 5^{tae} propositi Plani pars ea, quae circa legendum de tempore in tempus, per Suffragia Praesidis substitutum, agit, eum in sensum modificetur: ut dum publicus primi & Ordinarii Praesidis delectus per Suffragia instituitur, una fidelia, eademque modalitate, aliud etiam semper Individuum, in casibus absentiae, munia et vices illius suppleturum designetur, electioque Praesidis uti et vices gerentis, de casu in casum Altissimae Confirmationi Regiae

3 Az 1827. évi 11. törvénycikk a Társaság alapításáról.

4 A nádor 1830. június 19-én ismertette Teleki Józseffel és az alapítókkal a kedvező királyi leiratot, a 25 tagú igazgatótanács királyi megerősítésére július 7-én került sor.

substernatur. Nulla porro quoad nominata per primos offerentes in dirigentes Academiae Socios Individua subversante Reflexione; quemadmodum id, ut Membra Societatis, Diplomate lingua Patria concepto cooptentur, fini eruditae Societatis hujus, quae ad propagandam et excolendam linguam patriam directa est, apprime convenit, – ita relate ad Sodales correspondentes extraneos, ea est benigna Suae Majestatis Sacratissimae Mens, ut Diplomata ad hos dirigenda non patrio tantum, velut extra Regnum paucis adusque noto sermone, sed simul etiam latina per orbem totum cognita lingua expediantur; et quum Diplomata mea quoque velut Protectoris Subscriptione roboranda sint, juxta Reflexionem eatenus per me factam, e contextu eorundem Diplomatum verba: “Protectore Munificentissimo Josepho Austriae Archiduce, Regni Hungariae Palatino” &c. &c. exmittantur. Demum cum Academiae Hungaricae labores et progressus, evulgandis per eandem ope typi Ephemeridibus secus etiam ad communem universi Regni notitiam perferendi sint, eruditas autem Societates, ut ad defixum in culturae nationalis incremento scopum tanto liberius contendant, minus necessariae dependentiae specie expediri potius quam onerari intersit, de benigna Suae Majestatis Sacratissimae mente, antelatae eruditae Societati, tanquam utique semper sub Altissima Superinspectione futurae, Statumque suum occasione Comitiorum caeteroquin Statibus et Ordinibus Regni adumbraturae, id, ut de Aeraarii adjunctis, suoque ad praestitutum finem progressu quotannis cunctis adhuc insuper Regni Comitatus referat injungi nequire; huic proinde cohaerenter Plani Sectionem 7^{am} Statutorum vero punctum 40um modificandum; punctum denique 11um clarius – sequentibus verbis: „Socii Negotium Religionis, non secus politicum Regni Statum, et politicam Administrationem, aut res quascunque Politicas attingentes discussiones sollicitate vitabunt” – enunciandum venire. Quum vero optatus novelli Instituti hujus Successus et Commodorum, quae ex eodem olim dimanare possunt mensura, a praeclaris potissimum Membrorum et Sociorum virtutibus, horumque felici semper delectu dependeat; huic vero sicut Academicorum conspicua apud populares existimatis plurimum subserviret, ita malis ambitus artibus magnae facile perplexitates superinduci possent, Sua Majestas Sacratissima pro Paterno suo in provehendam Instituti hujus efflorescentiam Studio, in nexu praemissorum benigne una decernere, et id ipsum Statutis eruditae Societatis hujus inferri jubere dignata est: quod delectis in medium ejusdem cujuscunque Ordinis Sociis titulo: „Membrorum Academiae Hungaricae, ex positiva hac Concessione Sua

Regia uti liceat; – honorem vero Academici Sodalitii meritissimum etiam quemvis, a virtutum tantum suarum Commendatione, Sociorumque aequitate praestolari oporteat; Recursibus autem et praecibus quaerere vel formali plane ambitu sectari, non solum in perpetuum cautum, sed de expressa Suae Majestatis Sacratissimae Voluntate districtim vetitum sit.

Ut proinde Clementissima haec Suae Majestatis Sacratissimae Resolutio, et cohaerenter adpromptandis dictae Academiae Hungaricae Plano et Statutis data Altissima Approbatio, eadem Via, qua Planum et Statuta haec isthuc exhibita fuerunt, ad eorum quorum interest perveniat notitiam, praeviam hanc Altissimam Resolutionem, quae luculentissimo una testimonio est, Suam Majestatem Sacratissimam hac quoque opportunitate pro teneritudine animi sui, praeprimis ad augenda Statuum et Ordinum Regni Solatia usam esse, Magnificae Dominationi Vestrae, velut superius memoratae Deputationis Praesidi hisce ea cum Requisitione significandam duxi, ut eandem tam dirigentibus Acedemiae Sociis, seu Collegis, in praeadvoluta Consignatione nominatis, quam etiam saepe dictae Deputationis Commembris, in quantum haec una dirrigentes Collegae non essent, et his quidem pro Statu notitiae, illis vero, quippe dirigentibus Collegis eo etiam fine annunciare velit, quo hi pro termino mutua eorum cointelligentia praefigendo conventuri, cuncta ea, quae ad eruditam hanc Societatem seu Academiam Hungaricam, secundum praerepetitum Planum & Statuta, antelatae Altissimae Resolutioni conformanda, realiter jam constituendam pertinent, agere ac providere valeant. Queis in reliquo jugi cum propensione persisto Magnificae Dominationis Vestrae Budae die 19^a Julii 1830. Addictissimus Josephus Palatinus m. p.

Kézirat – eredeti levél: MTA KIK KRKGY K 166/115.

Kapcsolódó: V/3. levél

Méltóságos Gróf Úr, Főispán Úr!

Itt csatolom vissza az elmúlt országgyűlés 11. törvénycikkének értelmében föllállítandó Tudós Társaság, avagy Magyar Akadémia tervezetét, továbbá alapszabályát, valamint végezetül az évégett kirendelt bizottság által kidolgozott javaslatot arra nézve, miképpen állhat fönna a fent említett társaság tartósan a saját erejéből. Mindezeket Méltóságod

mint e bizottság elnöke jelentésének kíséretében 1828. április 17-én avégett mutatta be, hogy azokat Ő Szent Felsége legmagasabb színe és kegyes jóváhagyása elé terjesszem, egyetemben azon egyének ide csatolt jegyzékével, akiket az első alapítók kezdetben a fent nevezett Magyar Akadémia igazgató tagjainak javasolnak.

E tárgyban, az ország Karai és Rendjei új kívánatainak teljesítése iránti atyai érzületéből és hajlandó akaratának bizonyítékeként a hazai nyelv és irodalom virágzásához vezető, megfelelő eszközök felkarolása iránt, Ő Szent Felsége méltóztatott legjóakaratúbb hozzájárulását adni a fent nevezett tervezetek és alapszabályok ügyében az ebben a szellemben kiadott és itt közölt kegyes határozathoz, egyúttal legfelsőbb elhatározásának kinyilatkoztatásával egynémely pontok további tisztázását és ehhez képesti módosítását illetően.

Mivel kevésbé alkalmas, hogy valahányszor csak az elnök akadályoztatva lenne az ünnepi közgyűlésen való részvételben, a másra is fordítható idő fölösleges veszteségének árán az egyén kijelölése, aki az elnököt bármilyen rövid időre helyettesíti, a tagok közül szabályszerű választással és szavazással történne, azért a javasolt tervezet 5. szakaszának azon része, amelyben az elnök helyettesítőjének időről időre szavazással történő kiválasztásáról van szó, a következő értelemben módosuljon.

Amikor az első és rendes elnök megválasztása történik nyilvános szavazással, ugyanennek a feddhetetlen eljárásnak a keretében az elnök helyettesítésének tisztségére és hatáskörére, annak távollétének esetére, mindig jelöljenek ki egy másik egyént is. Az elnöknek a megválasztását, mint ahogy a helyettesét is, esetről esetre terjesszék fel legfelsőbb királyi megerősítés végett.

Nincs megsemmisítő észrevétel az első adományozók által az Akadémia igazgató tagjainak jelölt személyekhez. Amiképpen az, hogy a társaság tagjait hazai nyelven megfogalmazott oklevéllel fogadják maguk közé, teljességgel megfelel e tudós társaság céljának, amely a hazai nyelv terjesztésére és kiművelésére irányul. Ami a külső levelező tagokat illeti, Ő Szent Felsége kegyes elhatározása az, hogy a számukra kiadott okleveleket ne csak hazai nyelven, azaz egy az országon kívül egyelőre kevesek által tudott nyelven, hanem egyúttal az egész világon ismert latin nyelven is kiadják. És mivel az oklevelek az én pártfogói aláírással is megerősítendőek, az általam ennyiben tett észrevétel értelmében az oklevelek szövegéből elhagyandók a szavak: „A legbőkezűbb pártfogó, József osztrák főherceg, a Magyar Királyság nádora által”.

A Magyar Akadémia munkálatai és előrehaladásai egyébként is a saját költségén kinyomtatott folyóiratok révén az egész ország köztudo-

mására végzendők. A tudós társaságoknak pedig, hogy a nemzeti kultúra növelésében rögzített céljuk felé annál szabadabban törekedjenek, az áll érdekükben, hogy megszabaduljanak a kevésbé szükséges függéstől, semmint hogy azzal terheljék őket. Ezért Ő Szent Felsége kegyes elhatározásából, a fenti tudós társaságra, minthogy amúgy is mindig a legfelsőbb felügyelet alatt fog állni, és helyzetét az országgyűlések alkalmával az ország Karainak és Rendjeinek egyébként is vázolni fogja, nem rója ki, hogy ezen felül még az ország valamennyi vármegyéjének is évente beszámoljon pénztárának gyarapodásáról és haladásáról a kitűzött cél felé.

Ennél fogva ezzel összhangban módosítandónak ítéli a tervezet 7. szakaszát, valamint az alapszabály 40. pontját. Végezetül a 11. pontot a következő szavakkal világosabban kijelentendőnek ítéli: „A tagok aggodalmasan kerülni fognak minden diszkussziót, amely a vallás ügyére, az ország politikai helyzetére és közigazgatására, avagy bármiféle politikai tárgyra vonatkozik.”

Az óhajtott új intézmény sikere, valamint az ebből majdan származó hasznok mértéke leginkább tagjainak jeles erényétől, vagyis azok mindig sikeres kiválasztásától függ. Mivel az akadémikusok tekintélyét a honfitársak körében e megbecsülés nagyban előmozdítja, így az ambíció rossz módjaiból könnyen nagy zavarok támadhatnak. Ezért Ő Szent Felsége méltóztatott az intézmény virágzásának előmozdítására irányuló atyai törekvéséből, az előre bocsájtottakkal összefüggésben kegyesen eldönteni, és e tudós társaság Alapszabályába való beírását megparancsolni, hogy az annak kebelébe megválasztott bármilyen rendű tagok számára a „Magyar Akadémia Tagja” cím kifejezett királyi engedélyével használható. Ugyanis az akadémiai tagság bármilyen megtiszteltetése igen nagy megbecsülés, kizárólag a saját érdemek ajánlása és a tagok méltánylása mellett várható el. Folyamodásokkal és kérésekkel keresni, avagy nyílt igénybejelentéssel követelni nemcsak mindig kerülendő, hanem Ő Szent Felsége kifejezett akaratából szigorúan tilos is.

Ő Szent Felsége e kegyelmes határozata, valamint a mondott Magyar Akadémia tervéhez és a határozattal összhangban elkészítendő alapszabályához kiadott legfelsőbb engedély jusson tudomására azoknak, akiket illet. A fenti legfelsőbb határozat egyszersmind legfényesebb bizonyítéka annak, hogy Ő Szent Felsége ez alkalmat arra is felhasználta, hogy lelkének szeretetével az ország Karai és Rendjei vigaszát növelje. A határozatot ugyanazon az úton, amelyen a tervezet és emez alapszabály ide felterjesztésre kerültek, azzal a kéressel adom értésére

Méltóságodnak mint a fent említett Bizottság elnökének, hogy a határozatról úgy az Akadémia igazgató tagjait (azaz az előterjesztett jegyzékben megnevezett tagtársakat) mint a többször említett bizottság tagjait (amennyiben azok nem igazgató tagok is egyszersmind) tájékoztatni szíveskedjék. Az igazgató tagokat avégett is, hogy azok egy kölcsönös egyetértéssel kijelölt időpontban összejönni és cselekedni, illetőleg rendelkezni szíveskedjenek mindama dolgok tárgyában, amelyek e most már valóban megalapítandó tudós társasághoz, avagy Magyar Akadémiához tartoznak az előbb újra említett tervezet és a fenti legfelsőbb határozathoz hozzáigazítandó alapszabály szerint. Egyebekben köteles hajlandósággal maradok Méltóságodnak Budán, 1830. július 19-én híve, József nádor s. k.

Gángó Gábor fordítása

3. JÓZSEF FŐHERCEG TELEKI JÓZSEF GRÓFNAK

*Buda, 1830. november 6.***Magnifice Domine Comes!**

Quum relate ad Planum et Statuta Eruditae Societatis, seu Academiae Hungaricae, cujus intuitu clementissime edita Resolutio Regia Magnificae Dominationi Vestrae abhinc sub 19ª Julii anni labentis N° 1025 pro cunctorum, quarum inter est, notitia et directione significata exstitit, et nominatim quoad Plani Sectionem 7^m Statutorum autem Punctum 40^m intellexerim, Fundatores, aliaque dirigentis Collegii Commembra illud adhuc fovere desiderium, quatenus Regni Jurisdictiones de Statu fundi pecuniarii, reique aerariae Academiae hujus Hungaricae quotannis informari valeant, – Magnificae Dominationi Vestrae in nexu praecitatarum Litterarum mearum praesentibus pari scopo ultro significandum duxi: nullam in eo ex obtutu altefatae Benignae Resolutinis Regiae subversari difficultatem, ut annuae Status hujus Deductiones Regni Jurisdictionibus communicentur. Queis in reliquo peculiari cum propensione persisto Magnificae Dominationis Vestrae Posonii die 6 Novembris 1830 Addictimus Josephus Palatinus m. p.

Kézirat – egykorú másolat: MTA KIK KRKGY K 166/116.

Kapcsolódó: V/2. levél

Méltóságos Gróf Úr!

Ami a Tudós Társaság, avagy Magyar Akadémia tervezetét és alapszabályát illeti, az annak tekintetében kegyelmesen kiadott királyi határozatról Méltóságodat innen folyó év július 19-én 1025. sz. alatt minden vonatkozó ügyben tudomás és utasítás végett értesítettem. Amint nevezetesen a tervezet 7., valamint az alapszabály 40. pontjából megértettem, az alapítók és a testület igazgató tagjai pártolják az óhajt, hogy az ország törvényhatóságai évente tájékoztatást kapjanak a pénzalap állásáról és a Magyar Akadémia pénztáráról. Ezért Méltóságodnak fent idézett levelemmel összefüggésben a jelen levéllel továbbá és hasonló értelemben értésére adom: a fent említett kegyes királyi határozattal egyáltalán nem áll ellentétben, hogy az Akadémia állapotának éves kimutatását az ország törvényhatóságaival közöljék. Egyebekben különös hajlandósággal maradok Méltóságod Pozsony, 1830. november 6. híve József nádor s. k.

Gángó Gábor fordítása

4. SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF ELLENŐRI ESKÜJE

Pest, 1831. február 13.

Ezen Esküvést letettem Febr. 13^{ikán} 1831 Pesten
Széchenyi István¹

Esküvés formája
Az ellenőr számára²

Én N. N. esküszöm az élő Istenre, ki Atya, Fiu, Sz. Lélek, teljes Szent Háromság, a' Boldogságos Szüz Máriára, minden Szentekre, hogy a' Magyar tudós társaság pénztára körül ellenőri hivatalomban, melyre annak Igazgató tanácsa kinevezett, az előmbe írásban adott útasítás szerint hiven szorgalmasan eljárrok, az említett pénztárnak, soha semmiben kárt nem okozok, sőt mindenkor, épségben maradására ügyelek, annál fogva, minden jövedelem bévételén 's kiadásán jelen leszek, mindenüvé mint tanú nevemet a' pénztartóval együtt aláírom 's így ennél fogva magamat azokban kezessé teszem, a' pénztárhoz nyúlni önként egyedül soha nem bátorkodom, az én zárom kulcsát az Elölülő, vagy Igazgató tanács, engedelme nélkül, kezemből ki nem adom; a' pénztárnok tisztí dolgaira, felügyelek, 's a' miben utasításunk ellen cselekvését látnám, vagy a' Pénzben, hiányt tapasztalnék, ezt az Elölülőnek azonnal kedvezés nélkül bejelentem; a' mi csonkulás a' pénz körül történnék, annak megtérítésére magamat, minden törvénykezésen kívül, a' pénztárnokkal együtt, in Solidum [*egyetemlegesen*] kötelezem; továbbá az Igazgató tanács, és az Elölülő iránt, ellenőri dolgaimban, engedelmességet fogadok. Isten engem úgy segélljen, a' Boldogságos Szüz, és Minden Szentek.

Kézirat – egykorú tisztázat: MTA KIK KRKGY K 166/121.

¹ Széchenyi saját kezű írása az esküszöveg tisztázatán.

² Széchenyi ideiglenesen magára vállalta az ellenőr tisztséget, amíg a Társaság pénztárát biztonságba nem helyezik. SZIN, 4: LVI. 1832. január 15-én tette le a tisztséget. MTT Évkönyvei, 1: 84.

5. SZÉCHÉNYI LAJOS GRÓF ÉS SZÉCHÉNYI PÁL GRÓF LEVELE
TELEKI JÓZSEF GRÓFNAK*Gyöngyösapáti, 1836. augusztus 15.*

Méltóságos Gróf's Elnök Ur!

Tíz századok (mint hiszszük) tűntek el már ama szép Hon felett, mellyben letelepedve dicső Eleink a' Magyar Nemzet a' fegyverek dicsőségének, a' polgári jó, vagy kellemetlen életnek változási közt létez. Minden korban találkozának jelesbb Férjfiak, kik a' Nemzet' valódi hasznát, a' Haza virágzását eszközteni minden áldozatokkal készek valának: mert a' Hon szeretetben, 's igaz hazafiuságban a' Magyarat még eddig meg nem előzte senki.

Mindazonáltal a' jelen századnak vala fentartva, egy olly tudományos Egyesület alkotása, melly jótévő Napként sugározván az értelem' világában, minden homályt felderíteni, a' komor felleget oszlatni képes lenne. Ezen tudományos Egyesület, a' Magyar Tudós Academia' felséges céljának, úgy nem külömben az azt alkotó, 's kegyesen ápoló hazafiuságnak méltánylásából, eltökéllénk mi magunkban, azon Férjfiunak, kit hozzánk valamint a' testvéri, úgy az édes Honnak szeretete legszorosabban csatol, Sárosvári Felső Vidéki Gróf Széchenyi István Öcsénknek mesteri kézzel rajzolt képét tellyes alakban az Utó Kornak átadni,¹ 's az átvevésre, a' Magyar Tud. Academiát tellyes bizodalommal megkérni: mert ki is adhatná azt igazábban, hivebben mint mi; azon egy édes anyai kebelnek sarjadéki, az atyai, 's anyai szívnek azon egy részei!? 'S ki fogadhatná azt tőlünk sajátabb joggal, mint az értelmi magyar Világnak halhatlan képviselői!?

A' midőn Magyar Nemzetünk, 's nemzeti kifejlődésünk eránt vonzó indulatunknak ezen parányi zálogával, a' Magyar Tud. Academiának kedveskedünk, azon legforróbb óhajításunkat egyszersmind nyilvánítani bátorkodunk: Vajha legkésőbb Unokáink is e' képnek arczvonaira pillantván, a' legnemesebb szívnek érzelmire fakadjanak!

1 Friedrich von Amerling (1803–1887) bécsi festő Széchenyi Istvánról készült olajfestménye a Tudós Társaság számára.

Hazájokat, 's Nemzetjüket boldogító leg szebb tettekre sörkenjenek! Melly igaz szivből eredett kívánságunk után, hazafiúi hajlandóságába ajánlottak maradunk.

A' Méltóságos Gróf 's Elnök Urnak

alázatos szolgálai

Gyöngyös Apáti Aug. 15^{én}
1836

Gróf Széchenyi Lajos
Gróf Széchenyi Pal

Kézirat – eredeti levél saját kezű aláírásokkal: MTA KIK KRKGY RAL 59/1836.

Közli: MTT Évkönyvei, 3: 92–93.

Válasz: V/6. levél

6. TELEKI JÓZSEF GRÓF SZÉCHENYI LAJOS GRÓFNAK
ÉS SZÉCHENYI PÁL GRÓFNAK*Szirák, 1836. szeptember 27.*

Nagyméltóságu Gróf, Cs. k. valóságos belső titkos Tanácsos Ur!
Méltóságos Gróf, Császári Királyi Kamarás Ur!

Excellentiádnak, Méltóságodnak fölötte becses levelöket f. h. 2da volt szerencsém a' Magyar Academia nagy gyűlése elébe terjeszteni. Nem mondhatom meg: a'mindnyájunk által szívesen szeretett Férfinak valóban művészi kézzel alkotott képe örvendeztette-e meg inkább a' gyűlést, mellyel Excellentiád és Méltóságod intézetünk' leg drágább kincseit nevelni méltóztattak; vagy azon érzékeny sorok, mellyek a' nagy becsü ajándékot kísérték; 's mellyekbül a' társaság tagjai örömmel tapasztalták, melly lelkes és valóban testvéri szeretettel viseltetnek Excellentiád és Méltóságod azon Férfiu iránt, ki annyi áldozattal, oly kimeríthetetlen munkássággal igyekezett 's igyekszik folyvást a' haza boldogításához járulni; kinek ez intézet maga, mind fel állítása, mind virágztatása körül szüntelen fáradozásokat köszön.

Egyik határozata az academiának tiltja élő tag' képének a' palotában' felfüggesztetésit. Számos tagok sürgették a' kivételt Annál, ki ez intézetnek első alapítója, 's egyik fő létresegítője volt. De Ömaga, kit a' kérdés legközelebbiről illetett, hajthatatlan maradt, bizonyossá tévén az ülést, hogy mindenek felett az által fogja magát megtiszteltnek érezni, ha ebbéli kérése meg halgattatván, a' rend, melly maga képes intézeteket fentartani, nem fog, 's ippen Ömiatta, felbontatni. 'S így addig is, míg az academia képes leszen e' képnek, becséhez mért, kitünő helyet adni, annak a' titoknoki teremben tartatását rendelte.

'A miről midőn Excellentiádat, Méltóságodat értesíteném; egyszer-smint kérem, fogadják szívesen azon valóban forró köszönetet, mellyel a' többször említett ajándékért a' társaság viseltetik. E' kedveskedés nem tehette már kedvesebbé a' Széchényi nevet az academia előtt, de nagy mértékbe nevelte annak örömeit.

Egyébbiránt társaságunkat 's magamat nagy becsü szíves hajlandóságokba 's emlékezetökbe ajánlván, megkülönböztetett tisztelettel maradok Excellentiádnak Méltóságodnak Szirák, Szeptember 27. 1836. alázatos szolgálja G. Teleki Jósef m. p.

Kézirat – egykorú másolat: MNL OL P 626–1.–1836.

Előzmény: V/5. levél

7. TASNER ANTAL TOLDY FERENCHEZ

Pozsony, 1839. augusztus 4.

Pozsony, August 4. 1839.

Kedves Barátom!

A' m. t. Társaság jövő névkönyvébe, a' tagok' magányos munkálatai közé az én nevemhez a' Gyepkönyvnek még 1838-ra és 1839-re,¹ a' Casinó könyvnek szintugy még 1838ra és 1839re lett szerkesztését tétessd hozzá;² Gróf Széchenyi István azon munkálataihoz pedig, melyeket már mult évben átadtam Kecskemétynek, még a' Társalkodóban azóta közlött Minimum kérdése, és, ha nem csalódom, a' mult ősszel vagy télen a' Duna hajózás ügyében ugyan a' Társalkodóban közlött egy czikke, melyeket légy szíves kikeresni.³

Tegnap felette különös szomorú-vég jelenetnek valék tanuja a' Rendek' kerületi ülésében. A' karzaton történt egy nagy reccsenés azon véleményt szülvén, hogy vagy a' karzat szakad le vagy földrengés 'sat van, majdnem az egész közönséget igazi terror panicus-sal⁴ megfutamította, ajtón, ablakon keresztül, ki merre mehetett, 's mikor már majdnem az egész terem kiürült, akkor vette észre a' kevés bennmaradó (kik közt én is voltam) hogy semmi baj sincs. Mulatságosb dolgot már rég nem láttam. Székek, asztalok össze tördelve, irások széthányva, kalamárisok földre hajigálva, s a' tiszta patakként előmölve nem csak a' padolaton, hanem a' fejér nadrágokon és fejér kalapokon is (többek közt Vörösmartyén is), az a' sok részint elrémult részint bámuló arcz 'sat 'sat. Hogart szerettem volna lenni.⁵ – Igaz, egy két asszony a' karzaton elájult, alul is sokan megsértették magokat, de nem tetemesen. A' mi még igen nevezetes, épen Nagy Pál legtüzesebben perorált [szó-

1 Gyepkönyv, vagy 1837diki jelentés a' magyar gazdasági egyesület' munkálódásairól. Kiadta Tasner Antal. Pest, 1838.

2 *A Nemzeti Casino évkönyve 1838 és 1839.* Szerkesztette: Tasner Antal. Pest, 1838, 1839.

3 Széchenyi *Néhány szó a' Duna-hajózás körül* című cikksorozatáról van szó, amely a Társalkodó hasábjain jelent meg 1834. augusztus 20. óta.

4 Hirtelen, véletlenszerűen bekövetkező esemény kiváltotta rémület. A fogalom magyarázata bővebben: Lovas 2019.

5 William Hogarth (1697–1764) angol festő, grafikus, rézmetsző, aki a modern karikatúristák előfutára volt. Tasner Hogarth stílusában örököltette volna meg az utókornak a lezajlott jelenetet.

nokolt] a' Kormány mellett, midőn ez történt. – Az oppositio [*ellenzék*] is dülő félben van, 's tegnap előtt a' Kir. Előadásokba fogás már elhatározott.

Isten áldjon!

Köszöntöm Bajzát

Tasner

Kézirat – eredeti, saját kezű levél: MTA KIK KRKGY RAL 186/1838.

8. MAGYAR ACADEMIA

Pesti Hírlap, 1846. december 22.

Magyar academia. Dec. 16-dikán nem tartatott academiai ülés, hanem a' közgyűlés' rendezésére kinevezett bizottmány ült össze, melly a' 17-iki ülésben tervjavaslatát bemutatá, az olvasásra választott munkák közt tekintettel lévén a' közönségnek költemény általi mulattatására is. – Tagadhatlan, hogy a' közönség, melly az academia' mozgalmait részvevő figyelemmel kíséri, 's nyilvános gyűlését meglátogatja, tekintetet 's tiszteletet igényel az academia' részéről, de lehet-e tehát épen a' közönség' irányában nagyobb tiszteletlenség, mintha róla azt tesszük fel, hogy szorosan tudományos fejtegetések által untattatni fog? Részünkről is igen helyeseljük, ha a' szárazabb tárgyak' helyébe életbevágó, gyakorlati tárgyak választatnak ez alkalomra, 's ezek olykor a' szépirodalom' illatos és színes virágival is vegyítettnek: de csak elvül nem szeretnők felállíttatni, hogy a' hallgató közönség' békétlen egy része miatt az academia tudományos jellemét megtagadja, 's közgyűléseit közönség' mulattatására szánt ünnepekké degradálja. Az academiai közgyűlés nem színház, 's ki a' tudománytól, ha szinte nem mosolygó alaku is, irtózik, ne menjen azon helyre, melly számára illő táplálatot nem nyújt. – Legélénkebb szóváltásra adott alkalmat e' gyűlés' folytatában, a' történeti kutfők' kiadása 's az erre szükséges pénzsegély iránt a' jövő országgyűléshez intézendő folyamodás. Voltak, kik nem remélltek ilyen kéregetéstől sikert, 's a' teendők' sorában sok fontosabbat láttak ezen ezerféle szükségü országban, voltak ismét mások, kik az egész academia' szegénységére, nem pedig egyes vállalatra kívánták felhívni az országgyűlés' figyelmét: de a' nagy többség azon meggyőződésben maradt, hogy e' történeti jogu országban, mellynek azonban, a' történeti kutfők' mind ekkorigi elhanyagolása miatt, mai napig sincs históriája – lehetetlen, hogy a' nemzeti becsület 's alapos haladás' nevében 's érdekében tett folyamodás részvétellel ne fogadtassék, 's a' petitiót elhatározza. – A' törvényhatóságok kétségkívül átlátandják e' vállalat' fontosságát, 's a' felső táblán ülő történeti nevek egész készséggel ölelendik azt fel, főkép, ha az academia' tisztelt alelnöke is egész befolyását felhasználja annak pártolására. – A' hadtudományi fiókosztály, melly a' matematikai osztálynak kiegészítő részét teszi, 's gr. Fesetics László-féle 10.000 pftnyi alapítvánnyal bir, szót emelt a' matematikai osztály ellen, 's elnyomásról és nullificáltatásról panaszkodván, önállásra kívánt emeltetni, hogy saját pályajutalmakat tűzhessen ki 'stb. Megnyugtatóására az mondatott, hogy panaszaira nézve minden-

kor igazságos birót találand az összes academiában, 's egyszersmind végeztetett, hogy az alapítványnak 600 ftot tevő kamatjából azon száz forint, mely az osztálybeli rendes tag' fizetésén felül marad, három éven át megtakarittatván, jutalomul tűzessék ki valamely hadtudományi pályakérdés' számára. Ezzel az illető tisztelt tag meglegedett, – mi igen természetes, miután így a' hadtudományi osztály az academia' kezelési 's ügyviteli költségeihez semmivel sem fog járulni. – Végre némelly folyóiratok' megrendelése fog ajánltni az igazgatóságnak; a' finn nyelvészeti munkák' szerzésére évenként kért 40 pft pedig sokalattott, 's hogy más osztályokban féltékenység ne támadjon, elmellőztetett.

A' dec. 18ki ülést a' nagyjutalom' elítélése 's tagok' választása huzta ki. – A' matematikai osztály által ajánlott 1840–1845-iki munkáknak járván ezuttal a' 200 arany nagyjutalom 's a' Marczibányiféle 50 arany accessit, a' 200 arany Győry Sándor és Vallas Antal osztálybeli rendes tagok' szakbeli munkái közt osztatott fel, a' Marczibányi féle 50 arany pedig Kerekes Ferencz debreczeni professornak ítéltetett. – Az írókra nézve ismét kedvező határozat hozatott Schedel F. titoknok ur' indítványára, hogy t. i. olly munkáknál is, melyeket az academia nyomtat ki, nem pedig maga az író, az academia' tulajdoni joga 15 évről 10-re szállittassék. – A' választások eredménye pedig következő: tiszteleti tag választatott egy, és ugyan a' nyelvtudományi osztály' számára, t. i. Kis Pál kanonok Bécsben, Ferencz cs. k. főherczegi gyermekeinek nevelője; levelező tag választatott 9; és ugyan a' nyelvtudományi osztály' három ajánlottai közül 2, u. m. Szilágyi István mármaros-szigeti oktató, a' nyelvtud. pályadij' nyerője és Szvorényi József zirczi szerzetes; a' philosophiai osztály' két ajánlottai közül 1, u. m. Szőnyi Pál nevelő, az alaktan' írója; a' történeti osztály csak egy lev. tagot ajánlott, u. m. Venczel Gusztáv thereziánumi professort Bécsben, és az meg is választatott; a' math. osztály lev. tagot nem ajánlott; a' törvény tud. osztály' négy jelöltei közül 2, u. m. Szücs István debreczeni professor 's Karvassy Ágoston győri professor nyertek többséget; a' természettudományi osztály' 8 ajánlottai közül pedig 3, u. m. Petényi Salamon múzeumi őr, dr. Hanák János és Kovách Lajos, kit politikai hirlapczikkeiről 's működéséről ismerünk. – Kicsit csodálkozni kelle a' hatalmas elnök' azon hatásán, mely a' politikai journalistából egyszerre természettudóst volt képes teremteni, mi ellen azonban természetesen nekünk nem sok kifogásunk lehet, ha a' természettudományi osztálynak ugy tetszett; de azt mégis a' jó rend- 's ügyszeretet hozná magával, hogy az ajánlások kellőkép' motiváltatnának. – Külföldi tagokká választattak: Fraehn

Márton (Pétervárt), De-Gerando (a' lelkes ifju francia iró, ki Teleky grófnőt bír hitvesül) 's Dussieux (Párisban), a' történettani; Mittermaier heidelbergi professor a' törvénytudományi Behr Keresztély (Pétervárott), Mandel Lajos (Párisban) és Schüller Gusztáv (Genuában) a' természettud. osztály' ajánlata után. – * *

Kapcsolódó: III/67. levél

A levelekben előforduló rövidítések

Art.	Articulus [törvénycikk]
Cs. K., Cs. Kir.	Császári Királyi
conv.	convenció
C. M.	Conventionsmünze [konvenció érme]
Cr, C, Cres, Cresc.	Crescence
E. k. H.	Euer kaiserliche Hoheit [Ő Királyi Fensége]
El	Elnök
f. é.	foljó év
fl	florins
főmélt.	főméltóságú
Ft.	forint
G., Gr.	gróf
Kegy.	Kegyelmes
l. J.	letztes Jahr [előző év]
lev.	levelező
m	1. címzésben: másod, 2. intézménynévben: magyar, 3. dátumban: múlt, 4. pénzösszegben: mille – ezer
m. p.	manu propria [saját kezűleg]
NB, Nb, nb	nota bene [jól jegyezd meg]
r	rendes
Tek.	Tekintetes
's a' t.	s a többi
S. M., Seine M.	Seine Majestät [Ő Felsége]
sz. a.	szám alatt
u. m.	úgy mint
V	vice [al-]
#	pénzösszegeknél: arany

Kislexikon

ALMÁSI BALOGH PÁL (1794–1867) Széchenyi homeopata orvosa.

ANDRÁSSY GYÖRGY GRÓF (1797–1872) a Magyar Tudós Társaság alapító tagja, igazgatótanácsának tagja, Gömör-Kishont vármegye főispáni helytartója (1838–1842), Sáros vármegye főispánja (1842–1848).

APPONYI GYÖRGY GRÓF (1808–1899)
udvari kancellár, főkancellár (1844–1848).

AUER ANTAL Széchenyi kocsisa, majd főkomornyikja.

BAJZA JÓZSEF (1804–1858)
költő, színigazgató, a Tudós Társaság és a Kisfaludy Társaság tagja.

BALDOG / BALDOCK, WILLIAM angol lovász, Széchenyi falkamestere.

BARTAL GYÖRGY (1785–1865)
ügyvéd, a Királyi Tábla bírása, magyar királyi udvari tanácsos, a Tudós Társaság igazgatótanácsának tagja, később tiszteleti tagja.

BÁRTFAY LÁSZLÓ (1797–1858)

ügyvéd, a Tudós Társaság levelező tagja, a Kisfaludy Társaság alapító tagja.

BATTHYÁNY BAPTIST JÁNOS GRÓF (1784–1865)

az 5. huszárezredben volt alezredes, Széchenyi együtt harcolt vele 1815-ben a nápolyiak ellen. Széchenyi sógora volt, mert Batthyány felesége, Esterházy Mária grófnő (1791–1830) Széchenyi unokatestvére volt.

BATTHYÁNY FÜLÖP HERCEG (1781–1870)

Vas vármegye örökös főispánja, mecénás, Iván öccsével 60 000 forint alapítványt tett az Akadémiára.

BATTHYÁNY LAJOS GRÓF (1807–1849) az 1839–40. évi országgyűléstől kezdve a felsőtáblán a reformellenzék vezetője, 1848-ban az első felelős kormány miniszterelnöke.

BATTHYÁNY-STRATTMANN GUSZTÁV HERCEG (1803–1883)

Vas vármegye örökös főispánja, Batthyány Kázmér (1807–1854) bátyja, 1838-ban Angliába költözött, birtokait öccsére bízta.

BEDEKOVICH LAJOS BÁRÓ (1784–1854) alkancellár.

BENVENUTI, JOHANN BAPTIST (1783–1858)

bécsi bankár, a Duna Gőzhajózási Társaság igazgatótanácsának tagja.

BERTHA SÁNDOR (1796–1877)

ügyvéd, a Pesti Lovaregylet első titkára, a Tudós Társaság levelező tagja.

BESZÉDES JÓZSEF (1787–1852)

mérnök, műszaki író, Széchenyi magával vitte 1830. évi al-dunai hajóútjára.

BELLENDEN KER, CHARLES HENRY (1785–1871) angol ügyvéd.

BRUNEL, MARC ISAMBARD (1769–1849)

francia származású brit mérnök, az angliai Temze-alagút építtetője.

CLARK, ADAM (1811–1866)

skót mérnök, az ő vezetésével folyt a Lánchíd építése.

CZIRÁKY ANTAL GRÓF (1772–1852)

császári és királyi kamarás, tárnokmester, majd országbíró, a Magyar Tudományos Akadémia alapító és igazgató tagja.

CZUCZOR GERGELY (1800–1846)

költő, nyelvész, bencés szerzetes tanár, az akadémiai nagyszótár egyik szerkesztője.

CSATÓ PÁL (1804–1841)

író, publicista, a Tudós Társaság levelező tagja, a Kisfaludy Társaság rendes tagja.

DEÁK FERENC (1803–1876) jogász, politikus, 1839-től a Tudós Társaság tiszteleti tagja, 1855-től igazgatótanácsának tagja.

DESSEWFFY EMIL GRÓF (1814–1866)

konzervatív politikus és publicista, a Tudós Társaság tiszteleti tagja, 1855-től haláláig a Magyar Tudományos Akadémia elnöke.

DESSEWFFY JÓZSEF GRÓF (1771–1843)

író, a Tudós Társaság igazgatótanácsának tagja és tiszteleti tagja.

DÖBRENTAI GÁBOR (1785–1851)

költő, a Tudós Társaság titoknoka (1831–1835), színházigazgató (1833–1835), tartományi albiztos, majd 1841-től főbiztos.

DRESCHER FRIGYES a Központi Könyvvizsgáló Hivatal cenzora.

DU PONCEAU, PETER STEPHEN (született Pierre-Étienne du Ponceau, 1760–1844) francia–amerikai nyelvész, filozófus és jogász. 1828-tól az amerikai Filozófiai Társaság elnöke.

EÖTVÖS JÓZSEF BÁRÓ (1813–1871)

centralista politikus, író, vallás- és közoktatásügyi miniszter a Batthyány- és Andrássy-kormányok idején, az Akadémia elnöke (1866–1871).

ÉRDY (LUCZENBACHER) JÁNOS (1796–1871)

jogász, régész, numizmatikus, a Tudós Társaság rendes tagja.

ESTERHÁZY KÁROLY GRÓF (1799–1856)

Tolna vármegye (1837–1845), majd Győr vármegye főispánja (1845–1848).

ESTERHÁZY MIHÁLY GRÓF (1794–1866)

Széchenyi volt katonatársa, barátja és „erényszövetségese”.

ESTERHÁZY VINCE GRÓF (1781–1835)

huszáralezredes, később tábornok, Széchenyi unokabátyja és barátja.

FÁY ANDRÁS (1786–1864)

író, a Kisfaludy Társaság igazgatója (1837–1841), a Tudós Társaság tiszteleti tagja, 1845-től az igazgatótanács tagja.

FELSŐBÜKI NAGY PÁL (1777–1857)

politikus, a Tudós Társaság igazgatótanácsának tagja. Az 1825. november 3-i,

a kerületi ülésen tartott beszédének hatására ajánlotta fel Széchenyi birtokainak egyévi jövedelmét egy tudós társaság megalapítására.

FESTETICS TASZILÓ GRÓF (1813–1883) Széchenyi István unokatestvére.

GÖRGEN, GUSTAV DR. (1815–1860) 1842-től a döblingi elmeorvosintézet vezetője.

GEORCH ILLÉS (1772–1835)
ügyvéd, táblabíró, 1832-től a Tudós Társaság tiszteleti tagja.

HABSBURG JÓZSEF ANTAL FŐHERCEG (1776–1847)
1796-tól haláláig Magyarország nádora, a Tudós Társaság pártfogója.

HABSBURG-LOTARINGIAI ISTVÁN FERENC VIKTOR FŐHERCEG (1817–1867)
József főherceg fia és nádori hivatalában utódja (1847–1848).

HAIDINGER VILMOS (1795–1871)
osztrák mineralógus, a császári királyi pénz- és bányaugyi udvari kamara tanácsosa.

HAJNIK JÁNOS 1853-tól Széchenyi jószágigazgatója.

HELMECZY MIHÁLY (szül. Bierbrauer, 1788–1852)
író, haláláig a Tudós Társaság pénztárnoka, a Kisfaludy Társaság tagja, a Jelenkor című politikai lap kiadója.

HEINRICH NEPOMUK JÁNOS
nyugalmazott császári-királyi huszárkapitány, 1825-ben egyike volt az első lovaglóiintézet alapítóinak. Széchenyi budai ingatlanainak gondnoka.

HORVÁT ISTVÁN (1784–1846)
történész, egyetemi tanár, 1833-tól a Tudományos Gyűjtemény szerkesztője, 1815-től haláláig az Országos Széchényi Könyvtár igazgatója.

JANKOVICH MIKLÓS (1772–1846)
történész, műgyűjtő, a Tudós Társaság tiszteleti tagja, értékes magánkönyvtárat tartott fenn.

JÓSIKA MIKLÓS (1796–1865)
író, a Tudós Társaság tagja, a Kisfaludy Társaság első elnöke.

KÁLLAY FERENC (1790–1861) jogász, a Tudós Társaság rendes tagja.

KAPPEL FRIGYES pesti nagykereskedő.

KARACS FERENC (1770–1838) térkép- és rézmetsző.

KÁROLYI ISTVÁN (1794–1863)

ügyvéd, író és nyomdatulajdonos. 1834 és 1841 között a Tudományos Gyűjtemény szerkesztője.

KÁROLYI GYÖRGY GRÓF (1802–1877)

politikus, mecénás, a Tudós Társaság alapító tagja, 1839-től Szatmár vármegye főispánja.

KÁROLYI LAJOS GRÓF (1799–1863) császári királyi kamarás, Abaúj vármegye főispánja, az Országos Magyar Gazdasági Egyesület elnöke (1836–1839).

KAZINCZY FERENC (1759–1831)

költő, író, a nyelvújítás egyik vezető alakja, a Tudós Társaság tagja.

KEGLEVICH GÁBOR GRÓF (1784–1854)

Nógrád vármegye főispánja, tárnokmester (1842–1848).

KISFALUDY KÁROLY (1788–1830)

költő, drámaíró, az Aurora szerkesztője, az Aurora-kör elindítója.

KIS JÁNOS (1770–1846) teológiai doktor, evangélikus szuperintendens, tagja volt a Tudós Társaság intézményének és alapszabályainak kidolgozására kiküldött bizottságnak.

KÖLCSEY FERENC (1790–1838)

költő, politikus, a Tudós Társaság tagja, a Kisfaludy Társaság alapító tagja.

KÖRÖSI CSOMA SÁNDOR (1784–1842) nyelvész, a tibetológia alapítója.

KOSSUTH LAJOS (1802–1894)

ügyvéd, politikus, a Batthyány-kormány pénzügyminisztere, 1849-ben Magyarország kormányzója.

KOVÁCS LAJOS (1812–1890)

politikus, publicista, 1846-tól Széchenyi közelebbi munkatársa.

KRAY JÁNOS BÁRÓ (†1852)

topolyai földbirtokos, az elsők között tenyésztett angol lovakat, a Pesti Casino tagja.

LIEBENBERG (LUNKÁNYI) JÁNOS (1775–1853)

Széchenyi István egykori nevelője, 1814-től birtokainak jószágigazgatója.

LONOVICS JÓZSEF (1793–1867)

csanádi püspök (1834–1848), később kalocsai érsek (1866–1867), a Tudós Társaság tiszteleti, majd igazgatótanácsi tagja.

LUDOVICH ISTVÁN Széchenyi írnoka.

MAILÁTH GYÖRGY (1786–1861)

hivatalnok, 1839 és 1848 között országbíró, a Tudós Társaság igazgatótanácsának tagja.

MEDNYÁNSZKY ALAJOS BÁRÓ (1784–1844)

helytartótanácsi tanácsos, Nyitra vármegye főispánja, író és történész.

MÉREY SÁNDOR (1779–1848)

helytartósági tanácsos, 1831-től Somogy vármegye főispánja, író és fordító.

OTTENFELS-GSCHWIND, FRANZ BÁRÓ (1778–1851) osztrák követ.

PÁLFFY FERENC GRÓF (1780–1852)

császári és királyi kamarás, a Pozsony megyei Bazin birtokosa.

PÁLFFY FIDÉL GRÓF (1788–1864)

tárnokmester, majd 1836 és 1838 között főkancellár.

PÁLFFY MÓRIC GRÓF (1812–1897)

császári lovassági tábornok, császári és királyi kamarás.

PAUR IVÁN (1806–1888)

1858-tól a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja és a Széchenyi család levéltárnoka.

PERÉNYI ZSIGMOND BÁRÓ

(1783–1849) Ugocsa vármegye főispánja, 1834-től a Hétszemélyes Tábla tagja, 1835-től az Akadémia igazgatótanácsának tagja.

PRAZNOVSZKY JÓZSEF a Pesti Casino pénztárnoka.

PRÓNAY SÁNDOR (1760–1839)

királyi kamarás, 1819-től az evangélikus egyház egyetemes felügyelője, a Tudós Társaság igazgatótanácsának tagja.

PREGARDT JÁNOS

pesti gyógyszerész, 1833-ban ő írta ki először magyarul a patikára a gyógyszer-tár nevet, valamint látta el a gyógyszereket magyar névvel.

PRÓNAY ALBERT BÁRÓ (1801–1867)

1840-től az Akadémia igazgatótanácsának tagja (nagybátyja, Prónay Sándor helyére választották), 1846-tól a Hétszemélyes Tábla tagja, belső titkos tanácsos.

PULSZKY FERENC (1814–1897)

politikus, régész, műgyűjtő, 1838-tól a Tudós Társaság levelező, 1840-től rendes, 1841-től tiszteleti tagja, 1873-tól igazgatótanácsának tagja.

PYRKER JÁNOS LÁSZLÓ (1772–1847)

egri érsek (1827–1847), költő, műgyűjtő, a Tudós Társaság tiszteleti tagja.

REGULY ANTAL (1819–1858)

nyelvész, néprajzkutató a Tudós Társaság levelező tagja.

REVICZKY ÁDÁM GRÓF (1786–1861)

politikus, magyar udvari alkancellár (1826–1828), majd főkancellár (1828–1836).

SÁNDOR MÓRIC GRÓF (1805–1878)

császári és királyi kamarás, híres lovas (az „ördöglovas”), 1835-ben Metternich kancellár lányát vette feleségül.

SAHLÄNDER, THOMAS (1788–1855)

Széchenyi ménestestere. 1821-ben szerződött Széchenyi Istvánhoz állatorvosnak és ménestestereknek Nagycenkre.

SCHEDIUS LAJOS (1768–1847)

filológus, lapszerkesztő, 1831-től a Tudós Társaság tiszteleti tagja, 1845-től igazgatótanácsának tagja. 1841-től a Kisfaludy Társaság tagja és másodelnöke.

SCITOVSZKY JÁNOS (1785–1866)

1827-től rozsnói, 1838-tól pécsi püspök, 1849-től esztergomi érsek. 1853-tól az Akadémia igazgatótanácsának tagja.

SEEBER KÁROLY (†1838) 1829-től Pest polgármestere.

SEMODAN, ANTON Széchenyi inasa.

SINA GYÖRGY BÁRÓ (1783–1856)

bankár, diplomata. Széchenyi vállalkozásainak egyik anyagi támogatója.

SOMSSICH PONGRÁC GRÓF (1788–1849)

1824-től Somogy vármegye alispánja, 1830-tól alnádor, 1833-tól királyi személynök, 1836-tól Baranya vármegye főispánja.

SZABÓ ISTVÁN (1801–1892)

római katolikus plébános, a Tudós Társaság levelező tagja, a Kisfaludy Társaság tagja.

SZÉCHENYI BÉLA GRÓF (1837–1918) Széchenyi István fia.

SZÉCHÉNYI FERENC GRÓF (1754–1820) Széchenyi István édesapja.

SZÉCHÉNYI JÁNOS GRÓF (1802–1874) Széchenyi Lajos legidősebb fia.

SZÉCHÉNYI LAJOS GRÓF (1781–1855) Széchenyi István bátyja.

SZÉCHENYI ÖDÖN GRÓF (1839–1922) Széchenyi István fia.

SZÉCHÉNYI PÁL GRÓF (1789–1871) Széchenyi István bátyja.

SZEGEDY FERENC (1787–1848)

Zala vármegye alispánja, majd Szabolcs, illetve Verőce vármegyék főispánja, a Hétszemélyes Tábla tagja, a Tudós Társaság első igazgatótanácsának tagja.

SZEMERE PÁL (1785–1861)

író, költő, a Tudós Társaság és a Kisfaludy Társaság rendes tagja.

SZERDAHELYI LŐRINC (1793–1858)

költő, Nyitra vármegye táblabírája.

TASNER ANTAL (1808–1861)

ügyvéd, 1833-tól Széchenyi titkára és bizalmasa.

TEKUSCH KERESZTÉLY a kaszinó udvarmestere.

TELEKI JÓZSEF GRÓF (1790–1855)

nyelvész, történész, 1830-tól haláláig a Tudós Társaság elnöke, 1842 és 1848 között Erdély főkormányzója.

IFJABB TELEKI LÁSZLÓ GRÓF (1811–1861)

író, politikus. A Tudós Társaság levelező, rendes, majd tiszteleti tagja. 1847-ben az Ellenzéki Kör elnöke. 1861-ben a Határozati Párt vezetője.

(PONORI) THEWREWK JÓZSEF (1793–1870) író, régiséggyűjtő.

TITTEL PÉTER PÁL (1784–1831)

római katolikus pap, csillagász, a Tudós Társaság rendes tagja, 1831-ben a kolerajárvány idején vesztette életét.

TOLDY (SCHEDEL) FERENC (1805–1875)

irodalomtörténész, 1835 és 1861 között a Tudós Társaság, majd Akadémia titoknok. Vezetéknévét 1847-ben változtatta meg hivatalosan.

TURNBULL, PETER EVAN (1786–1852)

angol utazó, a londoni Royal Society tagja, fivérével néhány hónapot töltött Magyarországon, mialatt Széchenyivel is megismerkedett. 1840-ben jelent meg könyve *Austria* címmel.

VARGA Széchenyi írónoka.

VÁSÁRHELYI PÁL (1795–1846)

vízépítő mérnök, 1835-től a Tudós Társaság levelező, 1838-tól rendes tagja. 1829-től a Duna felmérésének vezetője, ő készítette Széchenyi királyi biztossága idején az Al-Duna szabályozásának tervét. A Tisza szabályozására vonatkozó tervét 1845-ben terjesztette elő.

VAY ÁBRAHÁM GRÓF (1789–1855)

politikus, a Tudós Társaság alapító tagja, az igazgatótanács tagja.

VAY MIKLÓS BÁRÓ (1802–1894)

politikus, a Tudós Társaság igazgatótanácsának tagja. 1845-től helytartótanácsos.

VÉGH ISTVÁN (1762–1834)

királyi biztos, Baranya vármegye főispánja, a Tudós Társaság igazgatótanácsának tagja.

VEDRES ISTVÁN, IDŐSEBB (1765–1830)

szegedi mérnök, építész és gazdasági-műszaki szakíró.

VICZAY KÁROLY GRÓF (1802–1867)

császári királyi kamarás, a Pesti Casino tagja.

VIZER ISTVÁN (†1856)

kamarai főmérnök, több külföldi tudós társaságnak is tagja volt. Cikkei a Tudományos Gyűjteményben, Regélőben és a Tudománytárban jelentek meg.

VÖRÖSMARTY MIHÁLY (1800–1855)

költő, író, a Tudós Társaság rendes tagja, a Kisfaludy Társaság alapító tagja.

WESSELÉNYI MIKLÓS BÁRÓ (1796–1850)

Széchenyi ifjúkori barátja, „erényszövetsége”, a reformkori politikai közelet egyik vezető egyénisége.

WIGAND, OTTO (1795–1870) német könyvkiadó, pesti könyvkereskedő.

ZICHY FERENC GRÓF (1811–1900)

bihari főispán, 1839-ben fiumei alkormányzó, 1841-ben a pozsonyi váltótörvényszék elnöke, 1847-ben a Helytartótanács ideiglenes elnöke lett. 1848-ban Széchenyi minisztériumában államtitkár volt.

ZICHY GEYZA GRÓF (1828–1911) Széchenyi István nevelt fia.

ZICHY KÁROLYNÉ, született Maria CRESCENTIA Caroline Maximiliana von SEILERN und Aspang osztrák grófnő (1799–1875)
első férje halála után, 1836-ban Széchenyi felesége lett.

GRÓF ZICHY LÁSZLÓNÉ SZÉCHÉNYI MÁRIA GRÓFNŐ (1804–1863)
Széchenyi unokahúga, Lajos bátyjának lánya.

ZIMMERMANN JAKAB Széchenyi inasa.

Irodalomjegyzék

LEVÉLTÁRI ÉS KÉZIRATTÁRI FORRÁSOK

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁR ÉS INFORMÁCIÓS KÖZPONT,
KÉZIRATTÁR ÉS RÉGI KÖNYVEK GYŰJTEMÉNYE (MTA KIK KRKGY)

K 166 Széchenyi István Akadémiai működésével kapcsolatos iratok

K 193–210 Széchenyi István levelezése

RAL – A Magyar Tudományos Akadémia iratai 1824–1860

K 1303–1307 Magyar Tudós Társaság igazgatótanácsának jegyzőkönyvei
1830–1861

K 1357–1359 Magyar Tudós Társaság nagygyűlésének jegyzőkönyvei 1840–1847

K 1389–1401 Magyar Tudós Társaság kisgyűlésének jegyzőkönyvei 1831–1848

Magyar Irodalmi Levelezés 4r 100 és 149.

Történelem 2r 23.

MAGYAR NEMZETI LEVÉLTÁR ORSZÁGOS LEVÉLTÁRA (MNL OL)

P 624 1. tétel Széchenyi István Lunkányi Jánoshoz írt levelei 1831–1848

P 626 1. tétel Évrendezett iratok

P 654 III. sorozat 37. tétel Teleki Józsefhez írt levelek

R 196 Széchenyi István Tasner Antalhoz írt levelei 1833–1859.

ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR KÉZIRATTÁRA (OSZK KT.)

SOPRONI MÚZEUM (SOM)

DUNA MÚZEUM (DM)

FORRÁSKIADVÁNYOK

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ 1–8. ÉVF. 1840–1848

Akadémiai Értesítő 1904

Sz. n.: Gróf Széchenyi István kiadatlan leveleiből. *Akadémiai Értesítő* 15. k. 4. f. 190–192.

ANTAL 2013

Antal Alexandra: A bécsi Magyar Hírmondó mecénatúrájának működéséről (Görög Demeter levelei gróf Széchenyi Ferenchez). *Magyar Könyvszemle* 129. évf. 4. sz. 484–488.

BÁRTFAI 1943

Bártfai Szabó László: *Adatok gróf Széchenyi István és kora történetéhez 1808–1860.* 1–2. kötet. Budapest.

BÁCSKAI-NAGY 1985

Bácskai Vera – Nagy Lajos: *Széchenyi pesti tervei.* Budapest.

CZINEGE-FÓNAGY

Czinege Szilvia – Fónagy Zoltán: *Széchenyi István levelezése.* www.szechenyi-levelezes.abtk.hu

FERENCZI 1906

Ferenczi Zoltán: Kiadatlan levelek gróf Széchenyi István és báró Wesselényi Miklós levelezéséből. *Akadémiai Értesítő* 17. k. 2. f. 86–121.

IVÁNYI 1931

Iványi Béla: *A római szent birodalmi széki gróf Teleki-család gyömrői levéltára.* Szeged.

KÁROLYI 1921

Károlyi Árpád (s. a. r. és bev.): *Gróf Széchenyi István döblingi irodalmi hagyatéka.* 1. kötet. Budapest.

KÓNYA 1994

Kónya Sándor: „...magyar akadémia állíttassék fel...” *Akadémiai törvények, alapszabályok, ügyrendek 1827–1990.* Budapest.

KOVÁCS-KÖRMENDY-MÁZI-OPLATKA 2014

Kovács Henriett – Körmendy Kinga – Mázi Béla – Oplatka András (szerk.): *„Ezt köztünk! Isten áldja!” Széchenyi István válogatott levelei.* Budapest, 2014.

MAGYAR TÖRVÉNYTÁR 1901

Magyar Törvénytár 1000–1895. 1740–1835. évi törvéncikkek – Corpus Juris Hungarici. Millenniumi emlékkiadás 7. Szerk. Márkus Dezső. Budapest.

MAJLÁTH 1889–1891

Majláth Béla (szerk.): *Gróf Széchenyi István levelei.* 1–3. kötet. Budapest.

MALLER 2004

Maller Sándor (vál., szerk., bev.): *Széchenyi István – Wesselényi Miklós: Feleselő naplók.* H. n.

MTT ALAPRAJZA...

A Magyar Tudós Társaság alaprajza és rendszabásai. Pest, 1831.

MTT ÉVKÖNYVEI

A Magyar Tudós Társaság Évkönyvei. 1–10. kötet. Pest, 1833–1860.

OLTVÁNYI 1978

Oltványi Ambrus (szerk.): *Széchenyi István: Napló.* Budapest.

SZIN 1–6.

Viszota Gyula (s. a. r. és bev.): *Gróf Széchenyi István naplói.* 1–6. kötet. Budapest, 1925–1939.

ZICHY 1887

Zichy Antal: *Gróf Széchenyi István beszédei.* Budapest.

SZAKIRODALOM

ANGYAL 1903

Angyal Dávid: A Magyar Tudományos Akadémia és az önkényuralom. *Budapesti Szemle* 116. k. 322. sz. 1–33.

BALOGH 1925

Balogh Jenő: A Magyar Tudományos Akadémia megalapítása. *Budapesti Szemle* 200. k. 579. sz. 161–188.

BÁRTFAI 1926

Bártfai Szabó László: Adatok a Magyar Tudományos Akadémia történetéhez 1825–1849-ig. In: *Adatok a Magyar Tudományos Akadémia és a XIX. század első felének történetéhez.* Budapest. 15–59.

BÁRTFAI 1929

Bártfai Szabó László: *Gróf Széchenyi István levele a Magyar Tudományos Akadémiához 1858-ban*. Budapest.

BATÁRI 1974

Batári Gyula: *Az Orvosi Társ. Orvosi Hetilap* 115. évf. 32. sz. 1901–1903.

BORZSÁK 1991

Borzsák István: Széchenyi antikvitas-képe. *Akadémia Értesítő / Magyar Tudomány* 98. k. (új folyam 36. k.) 8. sz. 933–939.

BICSKEI-UGRY 2018

Bicskei Éva – Ugyr Bálint: *150 éves az Akadémia székháza: Épület-, intézmény- és gyűjteménytörténet*. Budapest.

CZINEGE 2008

Czinege Szilvia: Feljegyzés egy iraton: „Az államkancellár úr öfömméltósága utasítására ad acta mennek, és annak idején Széchenyi ellen felhasználhatók lesznek.” *Történeti Tanulmányok* 16. k. 141–165.

CZINEGE 2022A

Czinege Szilvia: Széchenyi-levelek nyomában. *Történelmi Szemle* 64. évf. 1. sz. 121–135.

CZINEGE 2022B

Czinege Szilvia: A Széchenyi-levelek kiadási munkálatai és lehetőségei – Széchenyi és Lunkányi. In: Dobszay Tamás (szerk.): *„Megint ’s megint – szünetlen”: Egy újabb Széchenyi-évforduló termése*. Budapest. 9–27.

CZINEGE 2023A

Czinege Szilvia: Széchenyi első műveinek lenyomata levelezésében. *Történelmi Szemle* 65. évf. 2. sz. 257–274.

CZINEGE 2023B

Czinege Szilvia: Gróf Teleki József. Az Akadémia megalapítója. In: Szilágyi Adrienn (szerk.): *A Magyar Tudományos Akadémia elnökei és főtítkárai*. Budapest. 24–31.

CSORBA 2010

Csorba László: *Széchenyi István*. H. n. (új kiadása: Budapest, 2024).

FÁBRI 2022

Fábri Anna: *Arany idők. Eszmék és emberek gróf Teleki László neveltetésében*. Budapest.

FÓNAGY 2017

Fónagy Zoltán: Teljesítette-e Széchenyi az akadémiai felajánlását? Online: https://mta.hu/mta_hirei/teljesitette-e-szechenyi-az-akademiai-felajanlas-107808 (utolsó megtekintés: 2023. október 10.).

FÓRIZS 2023

Fórizs Gergely: Döbrentei Gábor. Az első akadémiai titkok: intrikus vagy hazafi? In: Szilágyi Adrienn (szerk.): *A Magyar Tudományos Akadémia elnökei és főtthkái*. Budapest. 228–234.

GÁLOS 1939

Gálos Rezső: Széchenyi István négy levele. Irodalomtörténeti Közlemények 49. évf. 4. sz. 373–377.

GAZDA 2018

Gazda István: *A Magyar Tudós Társaság által kiadott könyvek és folyóiratok 1831–1848*. Budapest.

GERE 2019

Gere Zsolt: Kétes távol. (Életrajzi és keletkezéstörténeti hátterek egy Vörösmarty-vershez). *Irodalomismeret* 4. sz. 4–62.

GERGELY 1972

Gergely András: *Széchenyi eszmerendszerének kialakulása*. Budapest.

HAADER

Haader Lea: Keszthelyi kódex. Magyar Nyelvemlékek adatbázisa. nyelvemlekek.oszk.hu/adatlap/keszthelyi_kodex (utolsó megtekintés: 2024. január 10.).

JANCSÓ 1944

Jancsó Elemér: Döbrentei Gábor élete és munkássága. (Különlenyomat az Erdélyi Tudományos Intézet 1943. évi évkönyvéből.) Kolozsvár.

KOLLÁR 2019

Kollár Zsuzsanna: Tekintélyépítési stratégiák a Teleki családban. In: Molnár Andrea (szerk.): *Teleki József. Tanulmányok az Akadémiai Könyvtár alapítójáról és a Magyar Tudományos Akadémia első elnökéről*. Budapest. 9–41.

KÖRMENDY-MÁZI 2005

Körmendy Kinga – Mázi Béla: „Önállás, nemzetiség, és nemzeti nyelv nélkül még nemzet nem vergődhetett nagyobb fényre.” 1855. február 15-én, 150 éve hunyt el gróf Teleki József nyelvész-történész, a Magyar Tudományos Akadémia első elnöke. *Akadémia Értesítő / Magyar Tudomány* 111. k. (új folyam 50. k.) 2. sz. 225–231.

KOSÁRY 1979

Kosáry Domokos: Akadémiai tervek a 18. századi Magyarországon. *Történelmi Szemle* 22. évf. 2. sz. 341–354.

KOSÁRY 1991

Kosáry Domokos: *Széchenyi István. Akadémiai beszédek*. Budapest.

KVACSALA 1893

Kvacsala János: A pozsonyi evangélikus lyceum kéziratárából. *Irodalomtörténeti Közlemények* 3. évf. 3. sz. 352–360.

LOVAS 2019

Lovas Borbála: Panicus terror. A mezőkeresztesi csata korabeli forrásokban. In: Kiss Farkas Gábor – Pesti Brigitta – Hajdu Ildikó (szerk.): *Textológia és interpretáció a régi magyar irodalomban. Tanulmányok Orlovsky Géza emlékére*. Budapest. 143–157.

LUKINICH 1938

Lukinich Imre: Gróf Széchenyi István kiadatlan levelei gróf Sándor Mórchoz. *Akadémiai Értesítő* 48. k. 143–150.

LUKINICH 1941

Lukinich Imre: Gróf Teleki József életéhez (1833–1850). *Akadémiai Értesítő* 51. k. 245–311.

MELKOVICS 2013

Melkovics Tamás: *Felsőbüki Nagy Pál*. Vasszilvágy.

MÉSZÁROS 1974

Mészáros Vince: *Széchenyi István és a vízgazdálkodás*. Budapest.

MISKOLCZY 2019

Miskolczy Ambrus: *Széchenyi Ferenc a szabadkőművesség erénykultuszától a katolikus megújulásig*. Budapest.

OPLATKA 2005

Oplatka András: *Széchenyi István*. Budapest.

ÖSTÖR 1939

Östör József: Tévedések, ferdítések. Széchenyi István tudóstársasági alapítása. – Magyar nyelvtudása. – Állítólagos gőgje. – Újabb a Karolina-ügyben. *Soproni Szemle* 3. évf. 5–6. sz. 274–288.

PAJKOSSY 2002

Pajkossy Gábor: Toldy Ferenc pályaképéhez. In: Erdődy Gábor – Hermann Róbert (szerk.): *Magyarhontól az Újvilágig. Emlékkönyv Urbán Aladár ötvenéves tanári jubileumára*. Budapest. 180–198.

PÁLMÁNY 2011

Pálmány Béla: *A reformkori magyar országgyűlések történeti almanachja. 1825–1848*. I–II. kötet. Budapest, 2011.

PÉNTEK 2020

Péntek János: A nyelvújítás elfeledett tudós nyelvésze, gróf Teleki József. In: Szabó Ádám (szerk.): *„Anyai nyelvünk pallérozása” Teleki József, az ismeretlen nyelvújító*. Budapest, 2020. 7–30.

POLGÁRDI 2005

Polgárdi Sándor (szerk.): *Döbrentei Gábor. Akadémiai titoknok és az író*. Pápa.

R. VÁRKONYI 1975

A Magyar Tudományos Akadémia másfél évszázada. Főszerk. Pach Zsigmond Pál. Budapest. (A kötetben hivatkozott részeket mind R. Várkonyi Ágnes írta.)

SALLAI-SZABÓ 2019

Sallai Ágnes – Szabó Ádám: *Sincero promovendi Boni Publici studio. A közjó előmozdításának vágyától indítatva. Teleki József és az Akadémiai Könyvtár*. Budapest.

SEBESTYÉN 2008

Sebestyén Éva: *Kaland és kutatás Afrikában. Magyar László életrajza*. Budapest.

SOMORJAI 1997

Somorjai Lehel: 18. századi tudományszervezési törekvések Magyarországon, a Magyar Tudományos Akadémia megalapítása. In: Dobrossy István (szerk.): *Tanulmányok a Magyar Tudományos Akadémia megalapításáról*. Miskolc. 11–48.

SOÓS 2002

Soós István: Széchenyi Ferenc, a mecénás. *Magyar Múzeumok* 8. évf. 1. sz. 5–6.

STORNO 1938

Storno Miksa: *A Storno család Széchenyi-gyűjteményének tárgyjegyzéke, Gróf Széchenyi István kéziratának, valamint egyéb leveleinek közlésével*. Sopron.

SZABÓ Á. 2019

Szabó Ádám: Teleki-gyűjtemény az Akadémián. Az Akadémiai Könyvtár alapító állományának története és rekonstrukciója. In: Molnár Andrea (szerk.): *Teleki József. Tanulmányok az Akadémiai Könyvtár alapítójáról és a Magyar Tudományos Akadémia első elnökéről*. Budapest. 68–121.

SZABÓ G. 2011

Szabó G. Zoltán: *Kölcsey Ferenc (1790–1838)*. Pozsony.

SZÉKELY 1990

Székely György (főszerk.): *Magyar színháztörténet I. 1790–1873*. Budapest.

SZENTGYÖRGYI 1973

Szentgyörgyi Mária: *Célkitűzések és reformtörekvések a Magyar Tudományos Akadémián 1831–1945*. Budapest.

SZENTKIRÁLYI 1987

Szentkirályi Elemér: *Kalauz Széchenyi István megismeréséhez*. Budapest.

SZINNYEI 1893

Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. 2. kötet. Budapest.

SZINNYEI 1914

Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. 14. kötet. Budapest.

TERBE 2018

Terbe Erika: Fejezetek a 19. századi nyelvemlékkiadás történetéből. Döbrentei Gábor és a Régi Magyar Nyelvemlékek. *Magyar Nyelv* 114. évf. 4. sz. 471–490.

VADERNA 2016

Vaderna Gábor: Gróf Teleki Ferenc levelei (1785–1831). *Lymbus. Magyarságtudományi Forrásközlemények* 235–274.

VADERNA 2023

Vaderna Gábor: Toldy Ferenc. A magyar tudomány szorgos munkása. In: Szilágyi Adrienn (szerk.): *A Magyar Tudományos Akadémia elnökei és főtítkárai*. Budapest. 236–242.

VELKEY 2017

Velkey Ferenc: „Délután Teleki... kinek a lelkére beszélek” A Széchenyi-minta Teleki László élet- (és halál-)történeteiben. In: Debreczeni-Droppán Béla (szerk.): *„Tántoríthatlan elvhűség, sziklaszilárd jellem, lovagias becsület”. Teleki László gróf küzdelmes élete és rejtélyes halála*. Budapest. 61–95.

VISZOTA 1904

Viszota Gyula: Gróf Széchenyi István és a magyarországi lóversenyegek megalapítása. *Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle* 11. évf. 1–44.

VISZOTA 1906

Viszota Gyula: Tagajánlások az Akadémiában. (A megalakulástól 1847-ig.) *Akadémiai Értesítő* 17. k. 499–532. és 608–643.

VISZOTA 1908

Viszota Gyula: A M. Tud. Társaság Zsebszótára történetéhez. *Magyar Nyelv* 4. k. 2. sz. 63–71.

VISZOTA 1909A

Viszota Gyula: Széchenyi, Vörösmarty és az Akadémia működésének első éve. *Budapesti Szemle* 138. k. 388–390. sz. 1–25.

VISZOTA 1909B

Viszota Gyula: A M. Tud. Társaság nagyszótárának története. I–II. *Magyar Nyelv* 5. k. 1. sz. 1–7. és 2. sz. 49–63.

VISZOTA 1910A

Viszota Gyula: A „Tudománytár” története. *Akadémiai Értesítő* 21. k. 3. f. 121–136.

VISZOTA 1910B

Viszota Gyula: A Tudománytár történetéhez. *Akadémiai Értesítő* 21. k. 8–9. f. 424–438.

VISZOTA 1914

Viszota Gyula: Kölcsey Ferencz ismeretlen akadémiai dolgozatai. (Harmadik és befejező közlemény) *Irodalomtörténeti Közlemények* 24. évf. 4. f. 441–451.

WELLMANN 1965

Wellmann Imre: Bél Mátyás és a magyar tudós társaság terve 1735-ben. *Akadémiai Értesítő / Magyar Tudomány* 72. k. (új folyam 10. k.) 11. sz. 738–741.

Névmutató

A, Á

Almási Balogh Pál 152, 319, 429
Almási József 314, 342
Amerling, Friedrich von 419
Gróf Andrássy Istvánné Festetics
Mária grófnő 310
Andrássy György gróf 19–21, 36, 37,
40, 52, 53, 55, 56, 58, 109, 138, 184,
267, 286, 304, 305, 307, 310, 317,
363, 335, 339, 369, 429
Apponyi György gróf 143, 376, 390,
391, 429
Arnstein 309
Árvay Gergely 216
Auer Antal 352, 429

B

Bach, Alexander 142
Bajza József 28, 32, 41, 170, 201, 204,
326, 384, 423, 429

Balásházy János 162
Baldog / Baldock, William 285, 310,
335, 429
Bánffay Simon 383
Barkassy Imre 120
Bartal György 21, 300, 429
Bártfay László 273, 280, 430
Batthyány Antal gróf 303, 308
Batthyány Baptist János gróf 20,
320, 430
Batthyány Fülöp herceg 20, 162, 177,
178, 430
Batthyány Lajos 15
Batthyány Lajos gróf 237, 275, 369, 430
Batthyány-Strattmann Gusztáv
herceg 287, 335, 430
Bedekovich Lajos báró 286, 430
Beimel József 280
Bél Mátyás 15
Bellenden Ker, Charles Henry 224

- Beleznay Ferenc gróf 335
 Bene Ferenc 21
 Bene József 314
 Benvenuti, Johann Baptist 363, 384, 430
 Beöthy Ödön 369
 Bertha Sándor 333, 359, 361, 430
 Berzsényi Dániel 174, 191, 236, 317
 Besse János Károly 180, 181
 Bessenyei György 15, 16
 Beszédes József 322, 324, 328, 430
 Bitnicz Lajos 21, 175
 Blanc, Louis 383
 Bod Pál 73, 76
 Bölöni Farkas Sándor 216
 Brunel, Marc Isambard 298, 305, 307, 430
 Brunswick Ferenc gróf 176
 Budai Ézsaiás 21
- C, CS
 Children, Jean-Georges 341
 Chotek Henrik gróf 176
 Clark, Adam 360, 363, 376, 385, 430
 Clark, William Tierny 363
 Cziráky Antal gróf 20, 66, 104, 325, 351, 353, 355, 430
 Czuczor Gergely 26, 36, 74, 77, 86, 248, 249, 280, 283, 356, 430
 Csató Pál 28, 112, 356, 431
 Csengery Antal 143
- D
 Deák Ferenc 382, 390, 391, 431
 Deron Antal 25, 92, 158, 208
 Dessewffy Emil gróf 14, 38, 138, 140, 141, 142, 144, 387, 389, 391, 431
 Dessewffy József gróf 21, 27, 109, 215, 328, 341, 431
 Dezasse Ferenc gróf 384, 385
 Döbrentei Gábor 14, 21, 22, 25, 27–29, 33, 35, 40–44, 61, 74, 77, 96, 106, 149–154, 156–159, 161, 163, 164, 174, 176, 179, 184, 195–198, 202, 203, 207, 209, 212, 220, 222, 223, 226, 230, 231, 236, 237, 240, 241, 263, 289, 294, 295, 298, 301, 337, 338, 344, 349, 431
 Drescher Frigyes 326, 431
 Drevenyák Ferenc 140
 Du Ponceau, Peter Stephen 193, 431
 Dürr Ferdinánd 394
 Duschek Ferenc 377
- E, É
 Eggenberger József 227
 Ercsey Dániel 21, 216
 Idősebb Eötvös Ignác báró 325
 Ifjabb Eötvös Ignác báró 318
 Eötvös József báró 14, 38, 141–144, 263, 376, 378, 385, 389, 390, 394, 431
 Epaminondas 164
 Érdy (Luczenbacher) János 223, 265, 349, 431
 Esterházy Károly gróf 20, 303, 305, 307, 320, 431
 Esterházy Károly gróf (1756–1828) 298, 303, 308
 Esterházy Mihály gróf 20, 294, 295, 298, 300, 304, 305, 307, 309, 317, 319, 320, 324, 325, 334, 335, 431
 Esterházy Pál herceg 391
 Esterházy Vince gróf 290, 298, 303, 305, 307, 431
- F
 Fáy András 32, 35, 132, 133, 162, 175, 201, 204, 221, 262, 267, 276, 337, 342–344, 346, 348, 350, 352, 376, 379, 431
 Fejér György 21
 Fejérváry Gábor 292
 Felsőbüki Nagy Pál 18, 19, 257, 312–315, 317, 323, 331, 361, 362, 375, 422, 431
 Fényes Elek 263
 Festetics Dénes gróf 128
 Festetics György gróf 16
 Festetics Imre gróf 355

Festetics László gróf 254, 424
Festetics Tasziló gróf 254, 256, 432
Fillinger Lipót 216
Fogarasi János 26, 249, 280
Földváry Ferenc 314
Forgó György 319

G, GY

Gaal György 284
Gamperl András 73, 76
Georch Illés 156
Geringer, Karl von 36
Germeten, Bernhard Heinrich von
15
Görgen, Gustav 395, 432
Görög Demeter 17
Grassalkovich Antal herceg 111, 114,
344, 348, 349
Gutzkow, Karl 388
Guzmics Izidor 21, 175
Gyurcsányi Gábor 239

H

Habsburg József Antal főherceg
14, 20–22, 24, 25, 31, 39, 44, 45,
51–56, 59, 60, 62, 67, 71, 72, 75,
78–81, 83, 90, 91, 108, 110, 113,
114, 116, 117, 121, 127, 132, 133,
149–151, 154, 158, 163, 207, 216,
241, 248, 250, 289, 294, 314, 315,
318, 321, 324, 325, 331, 336, 342,
353, 355, 411, 414, 416, 417, 432
Habsburg–Lotaringiai István Ferenc
Viktor főherceg 25, 82, 88, 262,
275, 377, 383, 432
M. J. Haentjens 385
Haidinger Vilmos 87, 134, 432
Hajnik János 389, 394, 432
Hegedűs Pál 314
Helmezy Mihály 22, 25, 32, 40, 44,
169, 170, 173, 191, 195, 201, 203,
204, 208, 210, 212, 213, 249, 326,
337, 338, 359, 362, 367, 384, 385,
432
Heine, Wilhelm 388

Heinrich Nepomuk János 360, 363,
389, 392, 393, 432
Hild József 25, 363, 371
Hogarth, William 422
Horvát Czirill 216
Horvát Endre 21
Horvát István 21, 197, 216, 289, 432
Horvát János 21
Horváth József 216
Horváth Mihály 379
Hunyady Ferenc gróf 295
Hunyady József gróf 329
Hupf Mihály 72, 75
Humboldt, Wilhelm 216

I

Inkey Imre 20
Irinyi József 363

J

Jankovich Izidor 162
Jankovich Miklós 21, 335, 432
Jerney János 78
Jósika Miklós báró 234, 246, 379, 432
Justh Gábor 20, 383

K

Kállay Ferenc 106, 337, 343, 432
Kántor Gerzsonné Engelhardt Anna
209
Kappel Frigyes 155, 344, 432
Karacs Ferenc 26, 168, 175, 433
Karajos 297
Károlyi István 25, 29, 73, 76, 102,
110, 154, 210, 433
Károlyi István gróf 305, 307, 333
Károlyi György gróf 19–21, 52, 53,
55, 56, 58, 92, 95, 109, 132, 133,
138, 151, 184, 205, 208, 261, 267,
300, 301, 304, 305, 307, 310, 317,
320, 333, 335, 369, 382, 391, 433
Károlyi Lajos gróf 305, 307, 333, 353,
433
Katona Zsigmond 300
Kazinczy Ferenc 17, 21, 23, 27, 41,
172, 175, 199, 283, 311, 433

Keglevich Gábor gróf 83, 85, 104,
109, 207, 208, 267, 334, 433
Keglevich János gróf 20
Keglevich László gróf 338
Kilián György 391
Kis János 21, 175, 208, 284, 433
Kiss Károly 175
Kisfaludy Károly 42, 44, 319, 326,
433
Kisfaludy Sándor 21, 27
Klaproth, Heinrich Julius von 181, 216
Klauzál Gábor 369
Kliegl József 373
Kolb János 72, 73, 75, 76
Kölcsey Ferenc 27, 29, 42, 74, 77,
106, 199, 212, 216, 343, 346, 433
Kolosváry Sándor 109
Kőrösi Csoma Sándor 180, 398–400,
433
Kopácsy József 20
Kornis Mihály 355
Kossuth Lajos 381, 385, 433
Kovácsy Károly 73, 76
Kovács Lajos 253, 381, 383, 433
Kövi Sándor 21
Kozma Vazul 280
Kray János báró 328, 335, 433
Kresznerics Ferenc 215
Kubinyi Ágoston 253
Kubinyi Gáspár 314
Kukulyevich Antal 314
Kulcsár István 21, 284

L

Láncz József 73, 76
Láng könyvkötő 208, 280
Lechner János 73, 76
Lehmann János 352
Liebenberg (Lunkányi) János 24, 30,
31, 64, 161, 287, 295, 309, 321–323,
328–330, 337, 401, 410, 434
Liechtenstein Vencel herceg 335
Liechtenstein János herceg 307, 335
Lonovics József 387, 394, 434
Lónyay Menyhért 382

Lotharingiai Ferenc 15
Ludovich István 290, 296, 299, 302,
434

M

Magda Pál 216
Magyar László 251
Mailáth György 86, 267, 434
Majthényi Antal báró 314
Mandell Károly báró 20
Marenzeller, Matthias 319
Mária Dorottya főhercegnő 71, 241
Mária Terézia 15
Marich István Dávid 314
Márkus Ignác 329
Mayerffy Ferenc 294
Mednyánszky Alajos báró 21, 168,
207, 208, 334, 338, 434
Megyeri Károly 209
Mérey László 342
Mérey Sándor 342, 348, 434
Michl József, dr. 387
Miskoltzy István 314
Müller Móric 319

N

Nagy Antal 135, 260
Nagy Károly 193
Novák Dániel 349

O, Ö

Orosz József 176
Ottenfels-Gschwind, Franz báró
70, 182, 434
Öffner Ferenc 360

P

Palacky, Josef 216
Pálffy Ferenc gróf 20, 255, 257, 258,
362, 375, 434
Pálffy Fidél gróf 66, 336, 434
Pálffy József herceg 303, 308
Pálffy Móric gróf 263, 264, 434
Pápay Sámuel 20
Paur Iván 394, 397, 434

Péchy Emanuel gróf 355
Péchy Imre 109
Perényi Zsigmond báró 74, 77, 267,
284, 434
Perczel Mór 369
Péterfi Károly 216
Petró Lajos 321
Pfeffer, Ida 388
Poszavec Zsigmond 314
Podhraczk József 216
Praznovszky József 173, 301, 434
Precious 377
Pregardt János 337, 351, 435
Prónay Albert báró 267, 390, 434
Prónay Sándor báró 109, 180–182,
208, 435
Pyrker János László 353, 355, 435
Pulszky Ferenc 292, 382, 435
Puky Károly 157

Q

Querich 352

R

Ráday Gedeon 369, 382
Ragályi Tamás 237
Reden, Friedrich Wilhelm Otto
Ludwig Freiherr von 384
Reguly Antal 365, 366, 371, 372, 373,
435
Repiczky János 278, 284
Reviczky Ádám gróf 14, 18, 23, 24,
61, 63, 64, 114, 300, 310, 336, 382,
384, 435
Révai Miklós 16, 17, 284
Ring Adorján 278
Rischel Ágost 180, 182
Rosty Károly 298
Rothschild, Nathan Mayer 224, 225
Rottenbiller Péter 353

S

Sándor Lipót főherceg 80
Sándor Móric gróf 45, 298, 305, 317,
435

Sahländer, Thomas 287, 322, 435
Scitovszky János 357, 435
Schedius Lajos 21, 243, 245, 246,
272, 435
Schelling, Friedrich 216
Schöff Ágoston 398
Schönfeld Lajos gróf 298
Schreber, Daniel Gottlob Moritz 387
Schwarzer 386
Seeber Károly 75, 110, 162, 435
Özvegy gróf Seilern Károlyné
Wurmbrand Maximiliana grófnő
299
Semodan, Anton 341, 352, 435
Sina György báró 319, 363, 371, 381,
435
Sina Simon báró 143, 390
Somogyi Csizmazia Sándor 157
Somosi János 216
Somssich József gróf 317
Somssich Pongrácz gróf 102, 104,
336, 436
Steinbach Ferenc 356
Stift József András báró 310
Stratimirović, Stefan 216

SZ

Szabó István 238, 365, 436
Szalay Imre főorvos 162
Szalay Imre kanonok 175, 216
Szalay László 252
Szalayné Ruttkay Mária 363
Szász Károly 216
Széchenyi Béla gróf 18, 40, 240, 283,
284, 387, 390, 398, 399, 436
Széchenyi Ferenc gróf 16, 17, 283,
295, 436
Széchenyi János gróf 290, 317, 436
Széchenyi Lajos gróf 287, 323,
419–421, 436
Széchenyi Ödön gróf 387, 436
Széchenyi Pál gróf 20, 287, 298, 323,
419–421, 436
Szegedy Ferenc 102, 104, 300, 330, 436
Szegedy Károly 355

Szemere Pál 21, 199, 200, 205, 436
 Szentkirályi László 300
 Szentkirályi Móric 369
 Szepessy Ferenc 72, 75
 Szerdahelyi Lőrinc 368, 369, 436
 Szilasy János 175
 Szlavniczai Sándor István 20
 Szlemenics Pál 175, 267
 Szloboda Mihály 72, 75
 Szobovics János 241
 Szombathelyi Antal 369
 Sztrókey Antal 35, 216

T

Tasner Antal 14, 27, 28, 30, 31, 33–35,
 41, 43, 45, 143, 218, 237, 238, 273, 336,
 337, 340, 341, 351, 353, 355, 356, 359,
 363, 365, 369, 371, 372, 374–377, 379,
 381–383, 386, 387, 389, 390, 398–400,
 422, 423, 436
 Tekusch Keresztély 294, 301, 436
 Teleki Ádám gróf 20
 Teleki Domokos gróf 130
 Teleki Ferenc gróf 158
 Teleki József gróf 14, 17, 19–23, 25–37, 39,
 40, 42, 45, 59, 60, 62, 89–99, 101–104,
 106–112, 114–118, 120–124, 126–133,
 152, 154, 156–158, 160, 161, 165, 169,
 173–176, 181, 184, 196, 197, 199, 202,
 203, 211–213, 215, 221, 234, 235, 261,
 262, 284, 289, 300, 318, 321, 331, 334,
 344, 347, 349, 351, 356, 359, 364, 373,
 374, 376, 411, 417, 419, 421, 426, 436
 Teleki László gróf, idősebb 17, 20, 21
 Teleki László gróf ifjabb 242
 Teleki Sámuel gróf 20
 Tessedik Ferenc 154
 Tettenborn Frigyes Károly báró 328
 (Ponori) Thewrewk József 176, 341, 436
 Thugut, Heinrich 175
 Gróf Thurn Rajmondné Bánffy Jozefa
 grófnő 158
 Tibolth Ferenc 295
 Tittel Péter Pál 23, 27, 95, 161, 162, 165,
 168, 169, 172, 437

Toldy (Schedel) Ferenc 14, 22, 23, 25, 26,
 28–30, 32, 33, 35–37, 40, 42–44, 74,
 77, 98, 99, 101, 106, 112, 115, 167–169,
 170, 172, 175, 185, 196, 201, 204, 208,
 211, 212–214, 217, 218, 220, 221, 223,
 227, 229, 232–235, 238, 239, 243–248,
 250–252, 259, 264, 267, 271–284, 337,
 338, 346, 351, 356, 359, 365, 366,
 371–375, 378, 384, 385, 391, 399, 400,
 422, 425, 437
 Trefort Ágoston 263
 Tressinsky Ferenc 359
 Turnbull, Peter Evan 226, 231, 437

Ú, Ő

Újhelyi Sándor 382
 Űrményi Ferenc gróf 267

V

Vállas Antal 35, 36, 129, 425
 Varga 323, 354, 437
 Varga Soma 278
 Vásárhelyi Pál 102, 341, 354
 Vay Ábrahám gróf 19–21, 52, 53, 55, 56,
 58, 267, 300, 437
 Vay Miklós báró 138, 244, 263, 264, 267,
 437
 Végh István 74, 77, 104, 106, 180, 208,
 289, 437
 Vedres István, idősebb 94, 167, 437
 Vedres István, ifjabb 169
 Veidinger János 72, 75
 Velikei Gergely 254
 Viczay Károly gróf 291, 437
 Virág Benedek 284
 Vitkovics Mihály 21
 Vizer István 14, 46, 136, 265, 266, 269,
 270, 271, 272, 437
 Vojdissek József 72, 75
 Voltaire, Francois 216, 322
 Vörösmarty Mihály 26–28, 32, 33, 42,
 43, 86, 170, 175, 186, 192, 201–204,
 205, 223, 248, 249, 337, 351, 379, 384,
 422, 437

W

Waiss József 322
Waldstein-Wartenberg János gróf 324
Wartensleben Károly gróf 294
Wellesley, Arthur 387
Wenckheim József báró 287
Wenckheim Béla báró 369
Wesselényi Miklós báró 14, 31, 40, 43,
45, 160, 163, 165, 176, 205, 215, 285,
289, 290, 294, 297, 300, 301, 304, 305,
307, 309, 317, 318, 324, 332, 333, 335,
382, 438
Wigand, Otto 157, 322, 438

Z, ZS

Zana 322
Zay Károly báró 20

Zichy Ferenc gróf 87, 260, 290, 438
Zichy Geyza gróf 379, 392, 438
Zichy Imre gróf 333
Zichy Karolina grófnő 128
Zichy Károly gróf 66, 302
Zichy Károly gróf (1785–1876) 369
Gróf Zichy Károlyné grófnő 19, 290,
295, 299, 301, 333, 438
Gróf Zichy Ferencné Cavriani Johanna
grófnő 290
Gróf Zichy Lászlóné Széchényi Mária
grófnő 286, 290, 295, 299, 301, 333,
438
Zichy Ödön gróf 317, 391
Zimmermann Jakab 322, 328, 329, 438
Zsedényi Eduárd 369

